

Kaasrahanud
Euroopa Liit

Eesti
tuleviku heaks

HAAP
Consulting

www.haap.ee

info@haap.ee

ESF+ TEGEVUSTE ROHEHINDAMINE SOTSIAALMINISTEERIUMILE

2026

LÕPPARUANNE

Tellija:

Sotsiaalministeerium

ESF+ tegevuste rohehindamine Sotsiaalministeeriumile

Hindamine on valminud Sotsiaalministeeriumi tellimusel ja rahastatakse tehnilisest abist.

SOTSIAALMINISTEERIUM

Kaasrahastanud
Euroopa Liit

Eesti
tuleviku heaks

Hindamise aruande autorid: Kristi Uusmaa, Merle Purre-Org, Marleen Pedjasaar, Linda Tarto

Kontaktandmed: www.haap.ee

Hindamisse olid ekspertidena kaasatud Piret Toonpere (Lemma OÜ) ja Liis Promvalds (Lemma OÜ).

Sisukord

Lühendid ja terminid	5
Executive summary	7
Sissejuhatus	9
1. Metoodika	10
1.1. Dokumendianalüüs	10
1.2. Kirjalik hindamine (küsitlus).....	10
1.3. Intervjuud.....	11
1.4. Parimate praktikate koondamine ja soovitude koostamine.....	12
2. Valimid.....	16
2.1. Dokumendianalüüsi valim.....	16
2.2. Kirjaliku hindamise valim	19
2.3. Intervjuude valim	20
3. Tegevuste elluviimisega seotud raamdokumendid, juhendmaterjalid ja üldpõhimõtted ...	22
3.1. Raamdokumendid (EL tasandil)	22
3.2. Raamdokumendid ja juhendmaterjalid Eesti tasandil	24
3.2.1. Raamdokumentidest lähtuvad põhimõtted ESF+ tegevuste elluviimisel	25
3.3. Sisend sissejuhatavatest intervjuudest	26
4. Hindamise tulemused: käskkirjaga kinnitatud projektid.....	28
4.1. Dokumendianalüüsi tulemused	28
4.1.1. Eesti inimeste pensionialase teadlikkuse suurendamine.....	28
4.1.2. Toetavad tegevused pikaajalise ajutise töövõimetusega inimestele toetussüsteemi loomiseks	28
4.1.3. Laste ja perede toetamine	29
4.1.4. Pikaajalise hoolduse kättesaadavuse ja kvaliteedi parandamine.....	29
4.1.5. Sotsiaalkaitse ja pikaajalise hoolduse kättesaadavus	30
4.1.6. Mitmekülgse abivajadusega laste ja nende perede toetamine.....	30
4.1.7. Toidu- ja esmatarbekaubad enim puudust kannatavatele inimestele.....	31
4.1.8. Terviseriskide ennetamine ja vähendamine	32
4.2. Kirjaliku hindamise tulemused	33
4.3. Intervjuude analüüsi tulemused	38
5. Hindamise tulemused: kogukonna juhitud kohaliku arengu tegevusrühmade projektid	45
5.1. Dokumendianalüüsi tulemused	45
5.2. Kirjaliku hindamise tulemused	46
5.3. Intervjuude analüüsi tulemused	53

6. Hindamise tulemused: inimkeskse hoolekande- ja tervishoiusüsteemi koordinatsioonimudeli jätkurakendamise projektid.....	59
6.1. Dokumendianalüüsi tulemused	59
6.2. Kirjaliku hindamise tulemused	59
6.3. Intervjuude analüüsi tulemused	64
7. Hindamise tulemused: sotsiaalteenuste kättesaadavuse ja kvaliteedi parandamise projektid kohalikul tasandil	70
7.1. Dokumendianalüüsi tulemused	70
7.2. Kirjaliku hindamise tulemused	72
7.3. Intervjuude analüüsi tulemused	78
8. Ülevaade parimatest praktikatest	85
8.1. Taani	85
8.2. Holland	90
8.3. Eesti	94
9. Järeldused.....	96
10. Soovitused	110
11. Kokkuvõte	132
Viited.....	134
Lisa 1: kirjaliku hindamise tulemuste võrdlev ülevaade (tabelid)	137
Lisa 2: kirjaliku hindamise tulemuste võrdlev ülevaade (joonised)	145

Lühendid ja terminid

Lühend	Selgitus
DNSH	„Ei kahjusta oluliselt“ põhimõte (inglise keeles „ <i>Do no significant harm</i> “), mis tähendab, et majandustegevustega ei tohi tekitada olulist kahju ühelegi keskkonnanäesmärgile
EE2035	„Eesti 2035“, riigi pikaajaline arengustrateegia
EK	Euroopa Komisjon
EPIK	Eesti Puuetega Inimeste Koda
ESF+	Euroopa Sotsiaalfond+
KLIM	Kliimaministeerium
RA	Rakendusasutus
RTK	Riigi Tugiteenuste Keskus
RÜ	Rakendusüksus
SKA	Sotsiaalkindlustusamet
SKI	Staten og Kommunernes Indkøbsservice, Taani keskne hankeasutus
SoM	Sotsiaalministeerium
TAI	Tervise Arengu Instituut
TAT	Toetuse andmise tingimused
TEHIK	Tervise ja Heaolu Infosüsteemide Keskus
TeRK	Tervisekassa
TI	Tehisaru
ÜSS2021_2027	Perioodi 2021–2027 Euroopa Liidu ühtekuuluvus- ja siseturvalisuspoliitika fondide rakendamise seadus

Termin	Selgitus
Elluviija	Ministri käskkirjaga määratud asutus või juriidiline isik (antud hindamise kontekstis Sotsiaalministeerium, Tervise Arengu Instituut, Sotsiaalkindlustusamet) kes vastutab toetuse andmise tingimustes määratud eelarve piires tegevuste elluviimise ja tulemuste saavutamise eest. Elluviijale kehtivad samad nõuded ja kohustused nagu toetuse saajale. (ÜSS2021_2027)
Keskkonnasõbralikkus, keskkonnahoidlikkuse juhised	Intervjuukavades ja küsimustikus kasutame negatiivse keskkonnamõju vähendamisele suunatud põhimõtete ja juhistest rääkimisel katusterminina mõisteid „keskkonnasõbralikkus“ ja „keskkonnasõbralikkuse juhised“. Nende all peame silmas põhimõtete, reeglite ja soovitude kogumit, mille eesmärk on vähendada tegevuste negatiivset keskkonnamõju.
Partner	Isik, asutus või organisatsioon, kes osaleb projekti tegevustes ja kelle tegevusi rahastatakse toetusest. (ÜSS2021_2027)
Rakendusasutus	Rakendusasutus on valitsuse korraldusega nimetatud ministeerium (käesoleva hindamise kontekstis Sotsiaalministeeriumi

	välisvahendite osakond), mis tegutseb vahendusasutusena, kelle ülesanne on tagada EL ühtekuuluvus- ja siseturvalisuspoliitika fondide rakenduskava elluviimine, sh toetuse andmise tingimuste koostamine, nende täitmise seire ning hindamiste korraldamine oma vastutusvaldkonnas. Lisaks koordineerib ja jälgib rakendusasutus, et toetuste kasutamine panustaks riigi pikaajalise arengustrateegia strateegilistesse sihtidesse ja aluspõhimõtetesse. (ÜSS2021_2027)
Rakendusüksus	Rakendusüksus on valitsuse määratud asutus või juriidiline isik (käesoleva hindamise kontekstis Riigi Tugiteenuste Keskus), kelle ülesanne on toetuste rakendamine, sealhulgas taotluste menetlemine, toetuse väljamaksmine ja järelevalve toetuse kasutamise üle. Lisaks vastutab rakendusüksus toetuse andmise tingimuste selgitamise, avalikkuse teavitamise ning toetusrahade korrektsuse ja nõuetele vastavuse tagamise eest. (ÜSS2021_2027)
Rohenõuded	Käesoleva hindamise raames peetakse rohenõuete all silmas põhimõtete, reeglite ja soovitude kogumit, mis tulenevad ESF+ rahastamisvahendi tingimustest tegevuste elluviimisel ja eesmärk on vähendada tegevuste negatiivset keskkonnamõju.
Toetuse saaja	Toetuse saaja on isik või asutus, kelle projekt või tegevus rahastatakse toetuse vahenditest ning kes vastutab selle algatamise ja elluviimise eest vastavalt toetuse tingimustele. (ÜSS2021_2027) Toetuse saaja on taotleja, kelle taotlusvoorus esitatud taotluse on RÜ vastavaks tunnistanud ja rahuldatud ehk teinud rahastamisotsuse.

Executive summary

This evaluation was commissioned by the Estonian Ministry of Social Affairs and financed through technical assistance from EU Cohesion Policy Funds 2021–2027. It examines how European Social Fund+ (ESF+) funded projects in the social and health sector comply with green requirements, understood as a set of principles and rules aimed at reducing the negative environmental impact of funded activities.

Purpose and Scope

The evaluation covered 58 projects across four groups. Projects approved by ministerial decree formed one group (1); the remaining three were funded through open application rounds: community-led local development projects (LEADER-type action groups) (2), integrated social and health care coordination model projects (3), and local social services projects (4). Data were collected through document analysis, an online survey administered to all project implementers, and semi-structured in-depth interviews. Good practices from Denmark and the Netherlands were also examined to inform recommendations. Data collection was carried out between July 2025 and January 2026.

Key Findings

Environmental considerations are consistently secondary to primary project goals across all project types. Projects in the social and health sector generally have a limited direct environmental footprint, and implementers tend to view green requirements as a supplementary theme rather than a core objective.

In practice, projects contribute to climate and environmental goals primarily through indirect means: reducing transport needs by preferring online meetings and trainings, optimising travel routes, reducing paper use, using reusable materials at events, and applying circular economy principles such as sharing assistive devices between clients. Transport-related emissions are the most widely recognised impact area. However, these contributions are not systematically measured, and environmental performance indicators are absent from project monitoring frameworks.

Awareness of green requirements varies considerably across and within all project groups. Some implementers only became aware of specific obligations during this evaluation itself, whilst still usually applying principles relevant to reducing the negative environmental impact. Where environmentally friendly practices exist, they typically stem from personal values, organisational culture, or common-sense resource saving rather than formal compliance with funding conditions. The Do No Significant Harm (DNSH) principle and the environmental targets of Estonia's national long-term strategy (EE2035) are rarely intentionally translated into practical project-level considerations.

The evaluation also identified several structural barriers. Public transport deficiencies in rural and dispersed areas make it genuinely difficult for implementers and target groups – particularly older adults and people with disabilities – to avoid private transport. Mandatory paper-based participant registration creates a perceived contradiction with green goals, even though the actual environmental impact may be low. Procurement rules are widely perceived as requiring selection of the cheapest option, leaving implementers uncertain about whether or how environmental criteria can be applied. The plant-based catering requirement applied in projects funded by ministerial decree has generated scepticism in some cases, as illustrated by concerns that green requirements may sometimes be applied mechanically rather than with genuine regard for their intended environmental purpose.

An additional finding concerns artificial intelligence: none of the evaluated projects addressed the environmental impact of AI tool use, despite this being an emerging and potentially significant concern that deserves attention in future programming periods.

Conclusions

Green requirements as currently formulated have had limited direct influence on implementer behaviour. Most environmentally friendly choices would have been made regardless of formal requirements, driven by cost-efficiency or pre-existing organisational norms. The risk of greenwashing – formally confirming compliance without substantive intent – is present but reflects limited knowledge rather than deliberate misrepresentation. Introducing strict, uniform, and measurable green indicators across all projects would likely increase administrative burden without proportionate environmental benefit and could shift the focus from substantive practice to formal box-ticking. The evaluated projects vary considerably in scale, with budgets ranging from hundreds of thousands to tens of millions of euros, which further complicates any uniform approach to green monitoring.

Recommendations

Recommendations are organised in three thematic clusters. The first concerns communication and compliance support. The highest-priority recommendation is sustained, regular nudging – periodic reminders of green requirements and practical examples distributed through multiple channels throughout the project lifecycle. This is expected to be a low-cost, high-effectiveness intervention. Supporting measures include developing a good-practice resource library tailored to the Estonian social and health sector context and clarifying the legal space for applying environmental criteria in procurement.

The second cluster concerns procedural and organisational improvements. Application forms for open funding rounds should include a structured section on planned environmental considerations, ensuring that at minimum some reflection occurs at the planning stage. Project monitoring should allow implementers to describe qualitatively how they track environmental practice, without imposing rigid quantitative targets.

The third cluster concerns requirements for funded activities. Procurement specifications should more clearly enable green criteria to be factored into tender evaluation. Given that none of the evaluated projects addressed the environmental impact of AI tool use despite its growing relevance, the third cluster also recommends that future grant conditions explicitly draw implementers' attention to the energy and resource costs associated with AI applications in their activities.

The overarching strategic logic of the recommendations is to create conditions for continuous, values-based improvement rather than formal compliance, making it easier and more practical for implementers to integrate environmental thinking into their everyday work in the social and health sector.

Sissejuhatus

Hindamise fookuses oli Euroopa Sotsiaalfond+ (ESF+) vahenditest toetatud projektide elluviimisel erinevate nn rohenõuetega arvestamine ning rohenõuete asjakohasus ja tulemuslikkus Sotsiaalministeeriumi (SoMi) kui rakendusametuse (RA) ellu viidavates tegevustes. Hindamine viiakse läbi SoMi tellimusel ja rahastatakse SF 2021–2027 tehnilisest abist.

ESF+ on Euroopa Liidu keskne vahend inimeste arengusse investeerimiseks, et kujundada Euroopast õiglasem ja kaasavam ühendus ning toetada Euroopa sotsiaalõiguste samba eesmärke. ESF+ panustab töö-, sotsiaal-, haridus- ja oskuspoliitikate kujundamisse kõigis Euroopa Liidu riikides ning aitab vähendada liikmesriikide ja piirkondade vahelisi sotsiaalseid ja majanduslikke lõhesid.

ESF+ vahenditest toetatakse SoMis tervise- ja sotsiaalvaldkonna projekte, mille puhul on eeldatud, et neil puudub oluline kahjustav mõju keskkonnale. Sellega seondult on projektide aruandluse raames rohenõuete täitmise kajastatuse nõutavus ja tase varieeruv, ehkki toetuse andmise tingimustes (TATides) ja soovitustes on vastavad eesmärgid sõnastatud. Projektide seletuskirjades analüüsitakse projekti tegevuste elluviimisega kaasnevat keskkonnamõju.

Käesoleva hindamise eesmärgiks oli koguda üksikasjalikku infot toetatud projektides nende eesmärkidega arvestamise kohta ning hinnata tegevuste vastavust erinevatele rohenõuetele. Hindamise tulemuseks on järeldused nõuete asjakohasuse ja tulemuslikkuse kohta ning soovitusel rohenõuete paremaks kavandamiseks ja sõnastamiseks tulevikus.

Varasemalt on haakuvat teemat ehk keskkonnahoidlike hangete läbiviimist puudutatud mõningates Eestis läbi viidud analüüsides ja loodud juhendmaterjalides (nt Piirsalu jt 2020, Kiiker jt 2023, Piirsalu 2023), kuid tulenevalt kohustuslikest valdkondadest lähtuval fookusel¹, on nende rakenduslikkus nn pehmete tegevustega tegelevates projektides madal. Varasemast analüüsist (Piirsalu 2020) ilmnevad aga potentsiaalsed universaalsemad barjäärid, mis võivad eelduslikult olla takistuseks ka nn pehmete tegevuste puhul keskkonnahoidlikkuse rakendamisel: teadmiste ja kogemuste nappus; informatsiooni ja praktiliste näidete vähene kättesaadavus; madal motivatsioon tulenevalt nõuete täitmise vabatahtlikkusest; keskkonnahoidlike toodete ja teenuste kõrgemad hinnad ning sobilike pakkujate hulk.

Hindamise andmekogumine viidi läbi ajavahemikus juuli 2025 kuni jaanuar 2026. Aruanne sisaldab hindamismetoodika ja valimite kirjeldust dokumendianalüüsi, kirjaliku hindamisvormi ja poolstruktureeritud süvaintervjude lõikes. Esitatakse tulemused nelja projektigrupi kaupa, millele järgneb ülevaade parimatest praktikatest Taanis ja Hollandis. Aruanne lõpeb järelduste, soovitude ja kokkuvõttega. Aruandele on lisatud kaks lisa: Lisa 1 koondab kirjaliku hindamise tulemuste võrdleva ülevaate tabelite kujul ning Lisa 2 esitab samad tulemused joonistena. Täiendavate materjalidena on tellijale edastatud hindamisinstrumentarium: kirjaliku hindamise küsimustikud, intervjuukavad ning soovitude koostamisel ja prioriseerimisel kasutatud multikriteeriumi analüüsi toetanud arvutustabel.

1. Metoodika

Hindamiseks vajalikku sisendit koguti dokumendianalüüsi, küsitluse ja intervjuude abil.

1.1. Dokumendianalüüs

Dokumendianalüüs oli uuringu esimene etapp, mille eesmärk oli luua uuringule taustsüsteem ja saada ülevaade olukorrast. Analüüs viidi läbi nii intervjuusid ettevalmistava kaardistusena, et mõista konteksti ja määratleda olulisi suundi edasisteks uurimisetappideks kui ka eraldiseisva osana.

Dokumendianalüüsi põhjal koostati kokkuvõtte (kaardistus) peamisest eelinfost, mis oli vajalik teemas üldiseks orienteerumiseks, intervjuukavade ettevalmistamiseks, tööde läbiviimiseks ning tulemuste kontekstualiseerimiseks, arvestades seejuures nii tellija poolt välja toodud hindamisaluseid ja -küsimusi kui ka täiendavaid teemasid ja küsimusi. Dokumendianalüüsis läbitöötatavate dokumentide hulka kuulusid Ühtekuuluvuspoliitika fondide rakenduskava perioodiks 2021–2027 (edaspidi ka: rakenduskava), TAT õigusaktid ning seletuskirjad, projektid, vahearuanded ning muud asjassepuutuvad dokumendid; riiklikud strategiadokumendid, läbiviidud uuringud ja juhendmaterjalid.

1.2. Kirjalik hindamine (küsitlus)

Siinse analüüsi põhieesmärk oli hinnata, kuivõrd on keskkonnasõbralikku käitumist soodustavate nn rohenõuete kohaldamine ESF+ tegevuste rakendamisel osutunud asjakohaseks ja tulemuslikuks. Selle eesmärgi saavutamiseks korraldati kirjalik eelhindamine.

Kirjaliku eelhindamise küsitlusvorm viidi läbi LimeSurvey platvormil. Kirjaliku eelhindamise läbiviimine kõigi ESF+ projektide elluviijate/toetuse saajate seas võimaldas koguda süsteemselt andmeid rohenõuete rakendamise praktikate, kogemuste ja tulemuste kohta. Eelhindamise eesmärgiks oli luua terviklik ja võrreldav andmestik 58 projektis¹ rohenõuetega arvestamise kohta, mis aitab tuvastada üldisi mustreid, parimaid praktikaid ja väljakutseid.

Kuna rohenõuete järgimine on olnud nt käskkirjaga kinnitatud projektide puhul eeskätt soovituslik, ministriummi koostatud juhend „Juhend toetuse saajale keskkonnahoidlike tegevuste elluviimiseks” valmis pärast osade projektidega alustamist ning avatud voorude projektijuhid järgivad Riigi Tugiteenuste Keskuse (RTK) rohenõuete soovitusi, on rohenõuete järgimine väga erineva ulatusega. Laiem andmebaas rohenõuete järgimisest andis täpsema ülevaate tegelikust olukorrast. Küsitlusega oli võimalik jõuda suurema hulga projektide esindajateni kui hiljem läbiviidavate intervjuude käigus ning tagada nii laiem vaade kui ka temaatiline mitmekesisus.

---

¹ Erinevus pakkumuses kajastatud esmahinnangust projektide arvuga (60+) tuleneb sellest, et toetust saanud projektide arv ei olnud hanke välja kuulutamise hetkeks veel kinnitatud.

Teiseks võimaldas kirjalik eelhindamine koguda süstematiseeritud ja võrreldavaid andmeid võimalikult suure hulga projektide kohta, mis loob asjakohasus- ja tulemuslikkushinnangute andmiseks vajaliku ülevaate. Standardiseeritud andmekogumine lõi baastaseme, mille põhjal saame intervjuudes minna süvitsi huvi pakkuvate aspektidega. Lisaks andis see sisendit intervjuude ettevalmistamiseks ja fokuseerimiseks. Eelhindamise tulemusi analüüsid saime tuvastada olulisi mustreid, probleemkohti ja praktikaid, millele intervjuudes keskenduda. Täiendavalt andis kirjalik eelhindamine küsimustiku toel võimaluse eelnevalt teemaga tutvuda ja oma tegevusi läbi mõelda, mis omakorda soodustab intervjuude sisukust. Küsimustiku täitjad said eelhindamise käigus süsteemselt läbi mõelda oma projekti rohemõõdet. Viimaseks aitab see tuvastada unikaalseid või uuenduslikke praktikaid, mis muidu võisid jääda avastamata. Standardiseeritud küsimustik kõigile projektidele suurenda tõenäosust, et unikaalsed lähenemised ja parimad praktikad saavad tuvastatud.

Eelhindamisega koguti nii kvantitatiivseid andmeid (nt milliseid keskkonnapraktikaid on rakendatud, millises mahus) kui ka kvalitatiivseid tähelepanekuid (nt millised on olnud väljakutsed, millised lahendused on toimunud hästi).

Esiplaanis hõlmas hindamise raamistamist projekti elutsüklil lähtuvalt, pidades iga projekti kohta silmas ettevalmistus-, teostus-, lõpetamis- ja järelmõju etappe. Protsessiga alustades ilmnis, et kõik hinnatavad projektid olid kas ettevalmistus- või teostusetapis, mistõttu ei osutunud projektide elutsükli lähenedamine täielikult saavutatavaks (puudub info lõpetamis- või järelmõju etappide kohta). Sellest tulenevalt anti hinnang olemasolevate andmete ja asjakohaste etappide põhjal, tuues esile erisusi projekti elutsükli etappide raames, sh ettevalmistus- ja teostusetapi läbiviimisel ning võimalusel ka ilmnunud kaalutlusi ja märkamisi seoses hilisemate etappidega. Lähenedamine muudatus kooskõlastati tellijaga.

1.3. Intervjuud

Kvalitatiivse analüüsi keskne sisend oli uuringu raames tehtud [poolstruktureeritud süvaintervjuud](#). Poolstruktureeritud süvaintervjuu puhul on käsitletavad alateemad kava kujul olemas, kuid intervjuu kulgu ja küsimuste järjekord on paindlik. Poolstruktureeritud vestluses võib intervjuu seisu kohta väljendada oma sõnastuses ning tema vastused määravad viisi, kuidas intervjuud suunatakse (Stuckey 2013). Intervjuud viisime läbi kestvusega kuni tund aega projekti kohta ning ühel intervjuul võis ühe projekti poolt soovi korral osaleda rohkem kui üks inimene. Vestlesime tegevuste elluviijate/toetuse saajate või teiste osapooltega, kes olid projekti elluviimisega enim kursis. Intervjuud toimusid virtuaalselt MS Teams keskkonnas.

Kasutasime poolstruktureeritud intervjuusid, et mõista paremini tegevuste elluviijate/toetuse saajate lähenedamine ja argumentatsiooni. Küsimustikuga võrreldes võimaldavad intervjuud küsida „Mis?“ kõrval rohkem ka „Miks?“ ja „Kuidas?“ ning seeläbi pakkuda põhjalikumaid sissevaadet.

[Esimises intervjuude etapis](#) intervjueriti kahte SoMi esindajat, saamaks sissejuhatav ja ülevaatlik arusaam lähteolukorrast ja keskkonnahoidlikkuse käsitlusest SoMis ning ootustest seoses hindamisega.

Teises intervjuude etapis viidi läbi individuaal- ja grüpiintervjuusid; projektimeeskondi julgustati osalema mitme liikmega, et projektidega seotud teadmised ja arvamused oleksid võimalikult mitmekesiselt esindatud.

Teise etapi intervjuud aitasid selgitada, kas ja kuidas arvestati TATides toodud nõuete ning soovustega keskkonnasõbraliku käitumise soodustamiseks (nn rohenõuetega) ning vastata küsimusele, kuidas asjakohasteks ja tulemuslikeks on rohenõuded osutunud (sh kuidas on elluviijad ja toetuse saajad rohenõudeid järginud).

Kolmandas etapis intervjueriti kahe välisriigi eksperte. Intervjuude eesmärk oli kaardistada keskkonnahoidlike riigihangete ning kestlikkuse edendamise praktikaid, tuvastamaks Eestile ülekantavaid lähenemisi ning hinnata, kuidas kogemused võiksid toetada keskkonnakaalutluste senisest süsteemsemat lõimimist ESF+ tegevustesse sotsiaal- ja tervisevaldkonnas.

Intervjuude fookuses olid:

- praktilised näited ja lähenemisviisid keskkonnahoidlike hangete rakendamisel;
- keskkonnakriteeriumide integreerimine hangetesse ja avaliku sektori rahastusmeetmetesse;
- rakendamisega seotud väljakutsed, edutegurid ning esilekerkivad arengusuunad.

Täiendavalt käsitleti algatusi ja lähenemisi, mis toetavad üleminekut kliimanetraalsele, ringmajanduslikule ja keskkonnahoidlikule tervishoiusüsteemile, pöörates tähelepanu nii rakendamise eeldustele kui ka saadud õppetundidele.

1.4. Parimate praktikate koondamine ja soovitude koostamine

Parimate praktikate all peeti eelkõige silmas tegevusi, mille puhul saavutatakse võimalikult vähese ressursikuluga suurim muudatus. Parimate praktikate kogumise eesmärgiks on võimaldada edaspidi rohenõuete kriteeriume paremini kavandada, sõnastada ja kommunikeerida, et need oleksid selged, asjakohased ja tulemuslikud. Seetõttu selgitati välja parimad praktikad nii Eestis kui kahes Euroopa Liidu liikmesriigis. Teiste riikide lahenduste analüüsi tulemusi on võimalik rakendada näite- ja juhendmaterjalides (nt sotsiaal- ja tervisevaldkonna rohepraktikate kogumiku koondamisel). Samuti kasutati välisriikide analüüsis ilmnunud praktikaid ja lähenemisi järelduste ja soovitude väljatöötamisel.

Parimate praktikate kaardistuse tulemustesse hõlmati nii Eestis ESF+ projektide esindajatega läbiviidud küsitluse kui intervjuude käigus selgunud parimaid praktikaid keskkonnasõbralikuks käitumiseks projekti tegevuste elluviimisel kui ka vaadeldud välisriikides kasutusel olevate praktikate näiteid pehmete tegevuste keskkonnasõbralikul rakendamisel.

Parimate lahenduste analüüsi raames otsiti asjakohaseid raporteid ja teisi materjale, mis käsitlevad rohehindamise küsimusi ning toovad esile tulevikusuundumusi. Andmeid otsiti põhjalike veebiotsingutega, hõlmates sealhulgas järgmisi allikaid:

- riikide enda ametiasutuste poolt koostatud raportid, ülevaated, juhendid;
- Euroopa Liidu ja liikmesriikide seadusandlikud aktid,
- rahvusvaheliste projektide ja koostöövõrgustike tegevuste kokkuvõtted, aruanded ja muud teavikud,

- häid rohepraktikaid ja -algatusi koondavad platvormid,
- teadusartiklid ja rahvusvahelised analüüsid.

Võrdlusriikide valikul keskenduti rohevaldkonna eestvedajatele, kellel on oluline roll nii keskkonnahoidlikes riigihangetes kui ka rohepöörde edendamises. Czarneski (2019) järgi on Euroopa Liidus selle valdkonna juhtivad riigid Taani, Holland ja Rootsi, kes on kujundanud ambitsioonikad ja innovaatilised rohepoliitika raamistikud. Lisaks paistis Soome silma kõrgete eesmärkidega, hõlmates mitmeid sektoreid ja laiaulatuslikke algatusi. Riikide hulgas täpse valiku tegemiseks tehti esmane kaardistus, toetudes järgmistele kriteeriumitele:

1. Võimalikult hea informatsiooni kättesaadavus (sh ingliskeelsena leitav info)
2. Riigis on hulgaliselt asjakohaseid asutusi ja potentsiaalseid asjakohaste asutuste kontaktisikuid
3. Rohehankeid toetatakse strateegiate, seadusandluse ja/või põhjalike juhendmaterjalidega
4. Keskkonnahoidlike (hanke)praktikate näiteid on eeldatavalt leida ka sotsiaal- ja tervishoiu valdkonnas

Eelnevale toetudes kooskõlastati tellijaga valik teha põhjalikum analüüs Taani ja Hollandi parimatest praktikatest.

Lisaks dokumentide analüüsile viidi läbi individuaalintervjuud välisekspertidega. Intervjuude eesmärk oli saada ajakohane ja praktiline ülevaade rakendatud lahendustest, sealhulgas:

- hinnata keskkonnahoidlike hangete ja lähenemiste edukust ning nende elluviimisega kaasnenud väljakutseid ja edutegureid;
- tuvastada täiendavaid edukaid praktikaid, mida dokumendianalüüsiga ei ilmnenud;
- koguda sisendit poliitikakujunduse jaoks rakenduslike ja praktiliste soovitude kohta, mis soodustaksid sotsiaal- ja tervisevaldkonna tegevustes „ei kahjusta oluliselt“ põhimõtet.

Ekspertintervjuud võimaldasid täiendada kirjanduse ja dokumendianalüüsil põhinevat ülevaadet, pakkudes praktilist sisendit rohepoliitika ja säästvate hangete edendamiseks Eestis. Intervjuudest tehti kokkuvõtted, mille põhjal täiendati esialgseid riikide analüüsi leide.

Hindamise käigus ilmnenuid leidude (kirjalikult ja intervjuupõhiselt kogutud sisend, parimate praktikate kaardistus) analüüsi käigus sõnastati järeldused ning soovitused. Selleks kasutati nii kvantitatiivseid kui ka kvalitatiivseid meetodeid (kirjeldatud iga vastava meetodi alapeatükis). Nende põhjal sõnastati konkreetseid ja prioriseeritud soovitused rohenõuete kriteeriumide paremaks kavandamiseks ja sõnastamiseks, et soodustada keskkonnasõbralikku käitumist ESF+ projektide tegevustes.

Hindamistulemuste sünteesil põhinevate soovitude koostamise ning järjestamise metoodikana kasutame **multikriteeriumi analüüsi** (*multiple criteria analysis*). MCA on otsustusanalüüsi töövahend, mida hinnatakse eriti rakenduslikuna kontekstides, kus ühe kriteeriumi põhine lähenemine (näiteks tulu-kulu analüüs) pole küllaldane. See sobib isearanis hästi puhkudel, kus olulistele keskkonna- ja sotsiaalsetele mõjudele ei pruugi olla võimalik või mõistlik määrata rahalist väärtust. MCA alla kuulub mitmekesine valik struktureeritud tehnikaid, mis võimaldavad terviklikku hindamisse kaasata laia valiku

asjakohaseid sotsiaalseid, keskkonnaalaseid, tehnilisi, majanduslikke ja rahalisi kriteeriume (Belton ja Stewart 2002).

MCAAd rakendati eeskätt kirjeldusprobleemi lahendamiseks (millised on võimalikud soovitusel keskkonnasõbraliku käitumise paremaks soodustamiseks ESF+ tegevustes) ja soovitusel järjestusprobleemi lahendamiseks (milline on soovitusel prioriteetsus, lähtuvalt nende asjakohastest kriteeriumitest, sh keskkonna- ja eelarvemõjust ning vastuvõetavusest).

Analüüsi protsess algas kirjaliku hindamise ja süvaintervjuude käigus kogutud andmete analüüsiga, mille raames kaardistati parimad praktikad ja olemasolevad probleemid ning sõnastati esmased järeldused.

Analüüsiseminaride käigus, kuhu oli kaasatud kogu hindamismeeskond (sh keskkonnaekspertid), kujundati kogutud sisendi põhjal soovitusel eesmärgid, esialgsed soovitusel ning hindamiskriteeriumid. Seminaril määratleti soovitusel eesmärgid ja kriteeriumid, mille löikes soovitusel hinnata.

Iga soovitusel kohta koostati tulemusprofiil, hinnates muu hulgas selle eelarve- ja keskkonnamõju ning vastuvõetavust, samuti määratleti adressaadid ja soovitusel liikud elluviimise tähtsajad. Soovitusel eeldatav mõju skooriti asjakohastel skaaladel.

Seejärel kaaluti kriteeriumid, kombineeriti need skooridega ning koostati soovitusel prioriteetsusjärjestus, tuues esile suurima mõjuga ja strateegiliselt olulisemad ettepanekud. Hinnangute põhjendatuse ja usaldusvääruse tagamiseks viidi läbi tundlikkusanalüüs, et hinnata, kuidas muutused kriteeriumite kaaludes või sisendväärtustes mõjutavad tulemusi.

Soovitusel on nummerdatud vastavalt teemavaldkondadele ning prioriseeritud iga teema löikes, võttes kriteeriumitena arvesse positiivset keskkonnamõju, soovitusel teostatavust (sh vastuvõetavust ja ressursikulu) ning eelarvelist kulu. Soovitusel kaalumisel multikriteeriumi analüüsi teel anti olulisim kaal positiivsele keskkonnamõjule, mille järel on võrdse kaaluga teostatavus ja eelarveline kulu. Kaalumisel on täiendava tegurina arvesse võetud ka soovitusel rakendamisel tekkiva mõju eeldatav ulatuslikkus, mille alusel on suurem kaal soovitusel, mis on rakenduslikud kõikide ESF+ tegevuste puhul. Väiksem kaal on soovitusel, mis puudutavad spetsiifilisi TATe, teistega võrreldes oluliselt väiksemamahuliste eelarvetega projekte või on muul põhjusel piiratud rakenduslikkusega. Tellijale on lisamaterjalidena esitatud ka multikriteeriumi analüüsi läbiviimist toetanud tabel koos arvutusvalemitega, milles kajastuvad nii täpsed kaalud, kordajad kui ka tundlikkusanalüüsi tulemused.

Soovitusel hindamiskriteeriumid, kriteeriumite kaalud ja hinnangutele vastavad skoorid multikriteeriumi analüüsis			
Hinnang	Hinnang soovitusel positiivsele keskkonnamõjule	Hinnang soovitusel teostatavusele (sh vastuvõetavus, lisanduv halduskoormus) Eestis	Hinnang soovitusel rakendamise eelarvelisele kulule eeskätt SoM RA, RTK RÜ, toetuse saaja/elluvijja vaates
Kriteeriumi kaal	3	2	2
Kõrge	Soovitusel rakendamisel on positiivne keskkonnamõju või aitab olulisel määral negatiivset	Soovitusel rakendamine Eestis on projektide/tegevuste elluvijate jaoks vastuvõetav ja toob	Soovitusel rakendamisega kaasneb ebaproportsionaalselt kõrge kulu

	keskkonnamõju vähendada (3p)	kaasa vähese lisanduva halduskoormuse (3p)	(sisutegevuste eelarvega võrreldes) (1p)
Keskmine	Soovituse rakendamine aitab mõningasel määral negatiivset keskkonnamõju vähendada (2p)	Soovituse rakendamine Eestis on projektide/tegevuste elluvijate jaoks pigem vastuvõetav, aga võib kaasa tuua lisanduvat halduskoormust (2p)	Soovituse rakendamise eelarveline kulu võib põhjendatult osutuda kõrgeks (2p)
Madal	Soovituse rakendamine aitab vähesel määral negatiivset keskkonnamõju vähendada (1p)	Soovituse rakendamine Eestis ei ole projektide/tegevuste elluvijate jaoks üldjuhul vastuvõetav, lisanduv halduskoormus on vältimatu (1p)	Soovituse rakendamise eelarveline kulu on madal (3p)

2. Valimid

2.1. Dokumendialüüsi valim

Dokumendialüüsis käsitleti kokku 57 projekti. Projektid on ülevaatlikkuse mõttes jaotatud nelja alagruppi:

- 1) TAT käskkirjaga kinnitatud projektid (8 projekti)², mille tegevusi viib üldjuhul ellu ministeerium ise ja/või koostöös SoMi valitsemisalas oleva valitsusasutusega, SoMi hallatava riigiasutusega või mõne muu partneriga.

TAT määruse alusel läbi viidud taotlusvooru tulemusena rahastatud projektid:

- 1) Kogukonna juhitud kohaliku arengu toetamine (26 projekti), mida viivad ellu kohalikud tegevusrühmad.
- 2) Inimkeskse hoolekande- ja tervishoiusüsteemi koordinatsioonimudeli jätkurakendamine (4 projekti), mida viivad ellu KOVid ja omavalitsuste liidud.
- 3) Sotsiaalteenuste kättesaadavuse ja kvaliteedi parandamine kohalikul tasandil (19 projekti), mida viivad ellu KOVid ja erinevad sotsiaalteenuste pakkujad, sh ka MTÜd ja eraettevõtted.

Ministri käskkirjaga kinnitatud projektide puhul on soovituslik projekti tegevusi planeerides ja täide viies lähtuda keskkonnahoidlikest põhimõtetest. Selle toetamiseks on koostatud „Juhend toetuse saajale keskkonnahoidlike tegevuste elluviimiseks“. Kahel projekti elluviijal oli juba projekti algusest alates võimalik juhendist lähtuda, kuna juhend loodi 2023. aasta juulis. Soovitus sellest juhendist lähtuvalt tegevusi planeerida ja ellu viia laieneb aga kõikidele käskkirjaga kinnitatud projektidele ja juhendist lähtumise soovitus peaks olema kommenteeritud kõikidele projektide elluviijatele. Dokumendialüüsi käigus keskenduti eeskätt TAT õigusaktidele ja vahearuanetele, et mõista, kas ja kuidas on projektide tegevuste planeerimisel ja elluviimisel rohenõudeid arvesse võetud.

Tabel 1. Käskkirjaga kinnitatud projektid (EL toetuse eelarve 16.03.2026 seisuga, kui ei ole märgitud teisiti).

Projekti nimi	Kestus	EL toetuse eelarve (€)	Elluviija	Juhend projekti alguses kättesaadav
Eesti inimeste pensionialase teadlikkuse suurendamine	01.01.2022–31.12.2027	973 000	SoM	Ei
Toetavad tegevused pikaajalise ajutise	01.01.2023–31.12.2029	7 518 495	SoM, partneriteks	Ei

² Projekt „Vanemaealisi väärtustavate hoiakute kujundamine ja aktiivsena vananemise toetamine“ tühistati ja tellijaga kooskõlastati selle väljajätmine dokumendialüüsisist.

töövõimetusega inimestele toetussüsteemi loomiseks			on TEHIK ja TerK	
Laste ja perede toetamine	01.01.2023–31.12.2027	22 294 276	SoM, partneriteks on SKA, TAI ja TEHIK	Ei
Pikaajalise hoolduse kättesaadavuse ja kvaliteedi parandamine	01.01.2023–31.12.2027	10 366 370	SoM, partneriteks on SKA, TAI ja EPIK	Ei
Sotsiaalkaitse ja pikaajalise hoolduse kättesaadavus	01.03.2022–31.03.2027	14 167 088	SKA	Ei
Mitmekülgse abivajadusega laste ja nende perede toetamine	01.01.2024–31.12.2027	4 000 462	SoM, partneriks on SKA	Jah
Toidu- ja esmatarbekaubad enim puudust kannatavatele inimestele	01.10.2022–31.12.2027	15 612 147	SoM	Ei
Terviseriskide ennetamine ja vähendamine	01.12.2023 – 31.12.2027	3 085 755	TAI	Jah

Dokumendianalüüsis käsitleti 26 kogukonna juhitud kohaliku arengu projekti. Nende projektide puhul tuli arvestada erisusega, et toetuse saaja jagab ressursid edasi miniprojektide ellu viimiseks. Toetuse saaja (tegevusrühm) kehtestab miniprojektidele kriteeriumid sh keskkonnaalased kriteeriumid, kuid iga miniprojekti keskkonnamõju ei hinnata eraldi. Kogukonna juhitud kohaliku arengu projekti keskkonnamõju moodustavad miniprojektide tegevused kokku ja seda tuleb kohaliku arengu projekti lõppraportis ka kajastada. Dokumendianalüüsis käsitleti määruse seletuskirja, tegevusrühmade strateegiaid, projekte ja vahearuaandeid.

Tabel 2. Kogukonna juhitud kohaliku arengu TAT alusel toetuse saajad.

Toetuse saaja	Projekti periood
Ida-Harju Koostöökoda	01.09.2024–31.12.2028
Jõgevamaa Koostöökoda	01.09.2024–01.07.2029
Lääne-Harju Koostöökogu	13.03.2024–30.11.2029
Lõuna-Järvamaa koostöökogu	01.09.2024–30.06.2028
MTÜ Kirderanniku Koostöökogu	01.05.2024–31.12.2028
MTÜ Arenduskoda	01.10.2024–30.11.2029
MTÜ Järva Arengu Partnerid	01.10.2024–31.12.2028
MTÜ Kodukant Läänemaa	01.05.2024–30.11.2029
MTÜ PAIK	15.03.2024–30.11.2029
MTÜ Partnerid	01.08.2024–30.11.2029
MTÜ Peipsi-Alutaguse Koostöökoda	01.09.2024–31.12.2027
MTÜ Piiriveere Liider	07.03.2024–30.11.2029

Põhja-Harju Koostöökogu	01.09.2024–31.08.2027
Raplamaa Partnerluskogu	01.10.2024–28.02.2029
Saarte Koostöökogu	01.09.2024–31.12.2027
Valgamaa Partnerluskogu	01.10.2024–31.12.2028
Virumaa Koostöökogu	15.03.2024–30.06.2028
MTÜ Võrtsjärve Ühendus	15.03.2024–30.11.2029
Võrumaa Partnerluskogu	06.03.2024–30.11.2029
Mulgimaa Arenduskoda	15.03.2024–30.11.2029
Nelja Valla Kogu	01.09.2024–31.10.2029
Pärnu Lahe Partnerluskogu	01.11.2024–30.11.2029
Rohelise Jõeamaa Koostöökogu	01.07.2024–31.12.2028
Tartumaa Arendusselts	01.10.2024–30.11.2029
MTÜ Hiidlaste Koostöökogu	01.01.2025–30.11.2029
Põlvamaa Partnerluskogu MTÜ	02.01.2025–30.11.2029

Muudest määruse alusel rahastatud projektidest käsitleti 4 **koordinatsioonimudeli** projekti ning 19 **sotsiaalteenuste kättesaadavuse** projekti. Dokumendianalüüsis keskenduti määruse seletuskirjadele, projektidele ning vahearuangetele.

Tabel 3. Inimkeskse hoolekande- ja tervishoiusüsteemi koordinatsioonimudeli jätkurakendamise TAT alusel toetuse saajad.

Toetuse saaja	Projekti periood
Raplamaa Omavalitsuste Liit	01.01.2024–31.12.2025
Saaremaa Vallavalitsus	01.03.2024–28.02.2026
Tartumaa Omavalitsuste Liit	01.03.2024–28.02.2026
Tõrva Vallavalitsus	01.01.2024–31.12.2025

Tabel 4. Sotsiaalteenuste kättesaadavuse ja kvaliteedi parandamine kohalikul tasandil TAT alusel toetuse saajad.

Toetuse saaja	Projekti periood
Elva Vallavalitsus	01.07.2024–30.06.2026
Haapsalu Hoolekandekeskus	01.08.2024–31.07.2026
Harku Vallavalitsus	26.08.2024–25.08.2026
Jõgeva Vallavalitsus	01.01.2025–31.12.2026
Keila Linnavalitsus	01.10.2024–30.09.2026
Koduandur OÜ	01.01.2025–31.12.2026
Kose Vallavalitsus	01.10.2024–30.09.2026
MTÜ Kuusalu Hoolela	01.10.2024–30.09.2026
MTÜ Vabatahtlikud seltsilised	01.01.2025–31.12.2026
Põhja-Sakala Sotsiaalteenuste Keskus	01.01.2025–31.12.2026
Põltsamaa Vallavalitsus	02.01.2025–31.12.2026
Rakvere Linnavalitsus	01.02.2025–31.01.2027
Saku Vallavalitsus	01.03.2025–28.02.2027

Saue Sotsiaalkeskus	01.07.2024–30.06.2026
Tartu Vallavalitsus	10.06.2024–09.06.2026
Tikstek OÜ	01.01.2025–31.12.2026
Viimsi Vallavalitsus	01.07.2024–30.06.2026
Viljandi Linnavalitsus	01.01.2025–31.12.2026
VIV Living Tervisemaja OÜ	01.11.2024–31.10.2026

2.2. Kirjaliku hindamise valim

Kirjaliku hindamise valim moodustus 58 ESF+ projekti seast, mis on saanud rahastust SoMi kaudu rakenduskava vahenditest ja kelle projekti elluviimisega on alustatud enne 1. märtsi 2025. aastal.

Tellijaga kooskõlastati minimaalse sobiva vastamismäärana vähemalt pooled projektid iga alagrupi kohta. Võimaldamaks paremini silmas pidada alagruppide omavahelisi erinevusi, koostati ja kooskõlastati tellijaga kaks kirjaliku hindamise küsitlusvormi³. Üldine küsimustik saadeti 1) käskkirjaga kinnitatud projektide, 2) sotsiaalteenuste kättesaadavuse ja kvaliteedi tõstmise projektide ja 3) inimkeskse hoolekande- ja tervishoiusüsteemi koordinatsioonimudeli jätkurakendamise projektide elluviijatele/esindajatele. Kogukonna juhitud kohaliku arengu toetamise projekte elluviivatele tegevusrühmadele saadeti eraldi küsimustik, mis võimaldas arvesse võtta nende rolli miniprojektide taotlusvoorude läbiviijana.

Iga projekti kohta paluti esitada üks vastus. Hindamisküsimustikud saadeti välja 22. septembril 2025, andmete kogumine toimus kuni 30. oktoobrini⁴. Neile, kes ei olnud küsimustikule vastanud, saadeti kuni kolm meeldetuletust (30. septembril, 7. oktoobril ja 16. oktoobril). Avatud voorudest rahastatud projektide puhul võeti toetuse saajatega vajadusel täiendavalt telefonitsi ühendust avalikult leitavate kontaktide kaudu, kinnitamaks küsitluskutse jõudmist asjakohase isikuni. Kontaktisikute palvel saadeti korduskutseid ja/või täpsustati kutse adressaati.

Kokku laekus kirjalikule hindamisele **50 vastust (osalusmäär 86.2%)**. Vastuste jaotust kajastab Tabel 5. Tulenevalt küsimustiku läbiviimisel tehnilisest veast kogukonna juhitud kohaliku arengu projektides, viidi läbi täiendav hindamisvoor (perioodil 25. novembrist kuni 13. detsembrini), et täpsustada vastuseid väidete plokkides, milles esmasest voorust vigas avaldus. Sellest tulenevalt on antud rahastuse puhul osalusmäär varieeruv hinnatud väidete lõikes.

Tabel 5. Vastuste arv ja kirjalikus hindamises osaluse määr projektide alagruppide kaupa

Projektide alagrupid	Vastuseid	Projekte kokku	Osalusmäär

³ Tulenevalt hindamisküsitluse läbiviimisel tekkinud tehnilisest veast kogukonna juhitud kohaliku arengu projektide hindamisvormis, viidi kooskõlastatult tellijaga läbi ka täiendav hindamisvoor. Küsitlusvormi sisu ühtis varasemalt kooskõlastatud vormiga (hõlmates tehnilisest veast mõjutatud küsimuste/väidete plokkide).

⁴ Esmaselt toimus andmete kogumine 17. oktoobrini, arvesse võeti ka üks hilisemalt laekunud vastus.

Käskkirjaga kinnitatud projektid ⁵	9	9	100%
Kogukonna juhitud kohaliku arengu toetamine	21 kuni 26*	26	80.6 kuni 100%*
Inimkeskse hoolekande- ja tervishoiusüsteemi koordineerimismudeli jätkurakendamine	4	4	100%
Sotsiaalteenuste kättesaadavuse ja kvaliteedi parandamine kohalikul tasandil	11	19	57.9%
Kokku	50	58	86.2%

* varieeruvus hinnatavate väidete plokkide raames, tulenevalt vajadusest koguda täpsustavaid andmeid

2.3. Intervjuude valim

Intervjuusid viidi hindamiseks planeeritud metoodika kohaselt läbi kolmes etapis.

Esimeses intervjuude etapis (vahemikus 9.-10.07.2025) intervjueriti kahte SoMi esindajat, saamaks sissejuhatav ja ülevaatlik arusaam praegusest olukorrast ja keskkonnahoidlikkuse käsitlesest SoMis ning ootustest seoses hindamisega.

Teises intervjuude etapis viidi läbi a) minimaalselt üks poolstruktureeritud süvaintervjuu iga projekti esindajaga, kes viis ellu projekti, mis on kinnitatud TAT käskkirjaga ning b) poolstruktureeritud süvaintervjuud vähemalt poolte projektide esindajatega iga määruse alusel läbiviidud taotlusvoorus ja kelle projekti elluviimisega on alustatud enne 1. märtsi 2025. aastal. Kokku viidi läbi 36 intervjuud vahemikus 06.11.–12.12.2025.

Algselt planeeriti intervjuerida 9 käskkirjaga kinnitatud projekti esindajaid, kuid projektidest üks tunnistati kehtetuks, mistõttu intervjueriti 8 projekti esindajaid. Kogukonna juhitud kohaliku arengu projektide (26 projekti) seast kaasati valimisse 13 projekti. Muude määruse alusel rahastatud projektide puhul kaasati kõik 4 koordineerimismudeli projekti ning valiti 10 projekti sotsiaalteenuste projektide (19 projekti) seast.

Valimi moodustamise põhialuseks võeti projekti elluviimise faas, mida hinnati objektiivselt tehtud väljamaksete põhjal. Eelistati kaugemale jõudnud projekte, kus väljamakseid on tehtud vähemalt 10% eelarvest. Kaugemale jõudnud projektide eelistamine on põhjendatud, kuna neil on rohkem praktilisi kogemusi projekti elluviimisest, mis võimaldab hinnata, kas ja kuidas on keskkonnakaalutlusi arvesse võetud. Valimisse kaasati kuni 25% ulatuses algusfaasi projekte, et mõista, kas uuemates projektides on roheteemadele võrreldes varasemate projektidega rohkem tähelepanu pööratud.

Valimisse kaasati kirjaliku hindamise küsimustikule vastanud ja mitte vastanud isikuid. Täiendavalt võeti valimi koostamisel arvesse ka kirjaliku hindamisküsimustiku vastuseid, tagamaks varieeruvust selles, mil määral on keskkonnakaalutlusi seni arvesse võetud.

Kirjeldatud kriteeriumite alusel koostatud valim kooskõlastati tellijaga.

Kolmandas intervjuude etapis viidi läbi kolm intervjuud välisriikide ekspertidega vahemikus 26. kuni 28. jaanuar 2026, millest annab ülevaate Tabel 6.

⁵ Tellija soovil kaasati projekt „Vanemaealisi väärtustavate hoiakute kujundamine ja aktiivsena vananemise toetamine” kirjaliku hindamise valimisse hoolimata projekti tühistamisest, kuna selle tegevustega alustati ja elluviijal võib rohenõuetega arvestamise kohta olla vajalikke teadmisi.

Tabel 6. Intervjueeritud väliseksperdid

Riik	Ekspert	Organisatsioon, roll
Taani	Adam Goslett	Keskne avaliku sektori hankeid korraldav asutus Staten og Kommunernes Indkøbsservice (SKI), kestlikkustiimi juht
Holland	Françoise Johansen	Nn rohelist tervishoidu edendav organisatsioon Groene Zorg Alliantie, poliitikanõunik ja tiimijuht
Holland	Joan Prummel	Hollandi infrastruktuuri- ja veemajanduse ministeeriumi haldusasutus Rijkswaterstaat, rahvusvaheline ringmajanduse nõunik

3. Tegevuste elluviimisega seotud raamdokumendid, juhendmaterjalid ja üldpõhimõtted

3.1. Raamdokumendid (EL tasandil)

ESF+i vahendite kasutamisel perioodil 2021–2029 Eestis on aluseks „Ühtekuuluvuspoliitika fondide rakenduskava perioodiks 2021–2027”, mis on koostatud, arvestades Euroopa Parlamendi ja nõukogu määruse (EL) 2021/1060 artiklis 10 nimetatud partnerluslepet, ja mille on kinnitanud nii Vabariigi Valitsus kui Euroopa Komisjon (EK). Rakenduskava viiakse ellu perioodi 2021–2027 Euroopa Liidu ühtekuuluvus- ja siseturvalisuspoliitika fondide rakendamise seaduse (ÜSS2021_2027) § 1 lõike 1 punkti 1 alusel. ÜSS2021_2027 § 4 lõikes 3 nimetatud meetmete nimekirja kohaselt on SoM (välisvahendite osakond) rakendusasutuseks ja RTK rakendusüksuseks ESF+ist rahastatava poliitikaeesmärgi 4 „Sotsiaalsem Eesti” meetmetele:

21.4.2.1. „Kõrge tööhõive taseme saavutamine ja hoidmine”⁶;

21.4.3.2. „Terviseriskide ja riskikäitumise vähendamine ning kogukondade ja paikkondade võimestamine tervise edendamisel”;

21.4.3.3. „Hüvitiste maksmine, skeemide arendamine ja inimeste piiriülest liikumist arvestava sotsiandlustussüsteemi kujundamine”;

21.4.3.4. „Kõrge tööhõive taseme saavutamine ja hoidmine”;

21.4.7.9. „Lastele ja peredele suunatud teenused on kvaliteetsed ja vastavad perede vajadustele”;

21.4.9.1. „Iseseisvat toimetulekut toetavate ja kvaliteetsete sotsiaalteenuste ning hooldusvõimaluste tagamine”;

21.4.9.2. „Kogukonna juhitud kohalik areng – CLLD”;

21.4.9.3. „Lastele ja peredele suunatud teenused on kvaliteetsed ja vastavad perede vajadustele”;

21.4.10.1. „Sotsiaalkindlustuse programm”.

Vastavalt ÜSS2021_2027 § 10 lõikele 2 ja kooskõlas lõikega 4 võib rakenduskavas ja meetmete nimekirjas märgitud eesmärkide ja tulemuste saavutamiseks koostada meetme rakendamiseks TAT ning määrata selle elluviija.

Meetmete nimekirjas kehtestatav teave RA ja RÜ ülesannete täitjate kaupa on kehtestatud määrusega „Perioodi 2021–2027 Euroopa Liidu ühtekuuluvus- ja siseturvalisuspoliitika fondide rakenduskavade vahendite andmise ja kasutamise üldised tingimused” (12.05.2022). Määrus sätestab, et TAT elementide hulgas tuleb asjakohasel juhul sätestada nõuded, mis tagavad, et ei tekitata olulist kahju ühelegi keskkonaeesmärgile, mis on sätestatud Euroopa Parlamendi ja nõukogu määruse (EL)2020/852 (millega kehtestatakse kestlike

---

⁶ Antud meetme alla kuulub tegevuse “Vanemaealisi väärtustavate hoiakute kujundamine ja aktiivsena vananemise toetamine” TAT. Tellija edastatud info alusel tunnistatakse järgmise muudatusega meede kehtetuks.

investeeringute hõlbustamise raamistik ja muudetakse määrust (EL) 2019/2088 (ELT L 198, 22.06.2020, lk 13–43)) artiklis 9, kooskõlas sama määruse artikliga 17. Lisaks kehtestatakse, et meetme taotluse rahuldamise otsusele tuleb samuti märkida asjakohasel juhul tingimused ja kohanemismeetmed, mille puhul toetatav tegevus ei tekita olulist kahju ühelegi artiklis 9 sätestatud keskkonnanäesmärgile („ei kahjusta oluliselt“ põhimõte).

Hindamise raames on relevantne [Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrus \(EL\) 2021/1057](#), mille artikliga 4 kehtestatakse ESF+ toetuse andmise erieesmärgid. Nende hulka kuulub eesmärk vähendada materiaalsel puudust, andes toidu- ja/või esmast materiaalsel abi enim puudust kannatavatele isikutele, sealhulgas lastele, ning võtta kasutusele kaasnevaid meetmeid, mis toetavad nende isikute sotsiaalsel kaasamist. Artiklis 19 kehtestatakse ESF+ põhimõtted materiaalse puuduse vähendamise toetuse andmiseks liikmesriikides. Sealhulgas on kehtestatud, et toidu ning asjakohasel juhul kaupade valimise kriteeriumides võetakse arvesse ka kliima- ja keskkonnanäaspekte, eelkõige selleks, et vähendada toidu raiskamist ja ühekordselt kasutatava plasti tarbimist.

ESF+ tegevuste rohehindamise oluliseks aluseks on EK [Delegeeritud määrus - 2021/2139 - EN - EUR-Lex](#). Sellega on kehtestatud tehnilised sõelumiskriteeriumid, millega määratakse kindlaks, millistel tingimustel võib majandustegevust pidada kliimamuutuste leevendamisele või nendega kohanemisele oluliselt kaasa aitavaks, ja mille alusel otsustatakse, ega majandustegevus ei kahjusta oluliselt muid keskkonnanäesmäärke.

Sellest lähtub läbiv „Ei kahjusta oluliselt“ põhimõte (inglise keeles „*Do no significant harm*“ ehk *DNSH*), mis tähendab, et majandustegevustega ei tohi tekitada olulist kahju ühelegi alljärgnevale keskkonnanäesmärgile:

- kliimamuutuste leevendamine – vältima peab olulist kasvuhoonegaaside heite suurenemist;
- kliimamuutustega kohanemine – vältima peab praeguse kliima ja eeldatava tulevase kliima kahjuliku mõju suurenemist tegevusele endale või inimestele, loodusele või varadele. Arvestama peab kliimamuutuste mõju nii kavandatud tegevusele kui ka tegevuse mõju kliimamuutustega kohanemisele;
- vee ja mereressursside kestlik kasutamine ja kaitse – vältima peab veekogude, sealhulgas pinna- ja põhjavee ning mereala hea keskkonnaseisundi kahjustamist;
- üleminek ringmajandusele – tegevus ei tohi tuua kaasa olulist ebatõhusust materjalide kasutamisel või loodusvarade otsesel või kaudsel kasutamisel, samuti suurendada oluliselt jäätmete teket, põletamist või kõrvaldamist;
- saastuse vältimine ja tõrje – tegevus ei tohi suurendada märkimisväärselt saasteainete heidet õhku, vette või pinnasesse;
- elurikkuse ja ökosüsteemide kaitse ja taastamine – tegevus ei tohi kahjustada märkimisväärselt ökosüsteemide head seisundit ja vastupidavust või kahjustada elupaikade ja liikide, sealhulgas Euroopa Liidu tähtsusega liikide kaitsestaatust.

Hinnatavate projektide ja tegevuste valdkondade põhjal on hindamisinstrumentide kujundamisel ja täpsustamisel silmas peetud eelnimetatud määruse II lisas osades 8 ([Teave ja kommunikatsioon](#)), 9 ([Kutse-, teadus- ja tehnikaalane tegevus](#)) ning 12 ([Tervishoid ja sotsiaalhoolekanne](#)) kirjeldatud sõelumiskriteeriumeid.

3.2. Raamdokumendid ja juhendmaterjalid Eesti tasandil

Hindamise kontekstis oli olulisel kohal ka riigi pikaajaline arengustrateegia „Eesti 2035“ (EE2035). EE2035 on strateegilise juhtimise tööriist, mis võimaldab koordineerida riigi pikaajalist strateegilist planeerimist ja finantsjuhtimist, arvestades riigi rahanduse võimalusi. See on Riigikogu ja Vabariigi Valitsuse koostööd toetav Eesti arengu tervikliku juhtimise strateegia, mis tugedab eri liiki strateegiliste poliitikadokumentide omavahelisi seoseid. EE2035 viiakse ellu eelkõige valdkonna arengukavade ja programmide kaudu. Seda saavad strateegilise planeerimise lähtealusena kasutada ka kohaliku omavalitsuse üksused ning avaliku, vaba- ja erasektori organisatsioonid.

Arengustrateegias on kliima ja keskkonnanahoiualased sihid lõimitud iga-aastaselt uuendatavasse tegevuskavva. Arvesse võetakse nii kohustust võimalusel rakendada hangete puhul keskkonnanahoidlike kriteeriume, järgides mh keskkonnaministri 29. juuni 2021. a määrust nr 35 [„Hankelepingu esemeks olevate toodete ja teenuste keskkonnanahoidlike kriteeriumid ja nende kohta riigihanke alusdokumentides kehtestavad tingimused“](#) kui ka konkreetsete SoMi poolt ESF+ vahenditest toetatud tegevuste elluviimise tingimusi.

Keskkonnaministri määruse nr 35 eesmärk on vähendada riigihankega ostetavate asjade ja tellitavate teenuste keskkonnamõju ning soodustada keskkonnanahoidlike riigihangete korraldamist. Määrusega kehtestatakse keskkonnanahoidlike kriteeriumid tooterühmadele ja teenustele nagu mööbel, puhastustooted ja -teenused, kontori IT-seadmed, koopia- ja joonestuspaber. Määrusel on mitu lisa. Näiteks Lisas 1 sätestatakse keskkonnanahoidlikkuse kohustuslikud ja valikulised kriteeriumid, mida mööbli soetamisel silmas pidada. Kohustuslik kriteerium on, et pakkuja esitab selged demonteerimis- ja parandusjuhised (nt paberil, elektrooniliselt või videona), et mööblitoodet oleks võimalik mööbliosade asendamiseks demonteerida seda kahjustamata. Lisaks peab mööblit saama käsitööriistade abil lahti võtta ja selle osad vahetada väljaõppeta isik. Üks valikulistest kriteeriumitest kehtestab nõuded pakkematerjalidele. Näiteks peavad pakendid koosnema hõlpsasti ringlusse võetavast materjalist ja/või taastuvatest ressurssidest pärit materjalidest või olema korduvalt kasutatavad.

Sisendit kirjaliku hindamise läbiviimiseks kasutatud küsimustiku kujundamiseks pakkus ka Rahandusministeeriumi tellimusel koostatud juhendmaterjal [„Kvalitatiivsed hindamise kriteeriumid. Juhend hankijale“](#) (Fels jt 2024), milles välja toodud horisontaalsetes hindamise kriteeriumides kajastub asjakohaseid keskkonnanahoidlike kriteeriumeid (nt ringmajanduslikud lahendused ürituste korraldamisel, keskkonnanahoidlike lahendused toitlustusteenustes). Samuti olid relevantset Tartu 2024 SA keskkonnastrateegiale toetuv [„Keskkonnasõbralike sündmuste korraldamise juhend“](#) (viimati uuendatud 15.03.2025), hiljuti Kliimaministeeriumi (KLIM) tellimusel valminud [„Keskkonnanahoidlike ürituste korraldamise riiklik juhend“](#) (2025) ning kummagi juhendi juurde kuuluvad lisamaterjalid ja kontroll-loendid.

Juhendis [„Keskkonnasõbralike sündmuste korraldamise juhend“](#) on esitatud ürituste korraldamise tegevustele konkreetsed minimaalsed nõuded ja soovituslikud nõuded, mille

järgimine võib olla aega ja ressursi nõudvam, kuid annab lisapanuse keskkonna säästmisse. Näiteks on transpordi korraldamise sektoris minimaalne nõue, et sündmuse toimumiskohas peab olema rataste lukustamise võimalus või kui seda sündmuse alal ei ole, tuleb luua ajutine rattaparkla. Soovituslik nõue on aga külaliste autode jagamise soodustamine. Sündmustele soovitatakse pileteid müüa autopõhiselt: pilet auto kohta, sõltumata reisijate arvust.

Juhendis „Keskkonnahoidlike ürituste korraldamise riiklik juhend“ on läbivalt erinevate kategooriate (nt toitlustus, energiakasutus, kommunikatsioon) kaupa esitatud konkreetseid soovitusi, millele mõelda enne üritust, ürituse ajal ja pärast üritust. Selline jaotus lihtsustab korralduslike tegevuste planeerimist ja aitab igas etapis olulisel fookust hoida. Esile on toodud näited parimatest praktikatest erinevate ürituste korraldamisel. Lisatud on nõuanded, kuidas vältida rohepesu. Lisaks leiab juhendist viited kohustuslike nõuete seadusaktidele ja soovitusi ligipäätavuse korraldamise osas.

3.2.1. Raamdokumentidest lähtuvad põhimõtted ESF+ tegevuste elluviimisel

Meetmepõhiste õigusaktide hulka kuuluvad lisaks vastavatele TATide käskkirjadele või määrustele raamtekstid, seletuskirjad ja nende lisad (sh riskide hindamise tabelid) ning eelarved.

Käskkirjaga kinnitatud projektide, „Kogukonna juhitud kohaliku arengu“ ja „Sotsiaalteenuste kättesaadavuse ja kvaliteedi parandamine kohalikul tasandil“ TATides ja seletuskirjades on selge seos Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrusega (EL) 2020/852, millega kehtestatakse kestlike investeeringute hõlbustamise raamistik ja muudetakse määrust (EL) 2019/2088 (ELT L 198, 22.06.2020, lk 13–43), artikli 17 tähenduses. „Inimkeskse hoolekande- ja tervishoiusüsteemi koordineerimise jätkurakendamise“ määruse puhul ilmneb taotluste nõuetes EL määrus 2021/1060 artiklis 9 lõike 4 toodud keskkonnanõuete ja „ei kahjusta oluliselt“ põhimõtte järgimise kohustus projektide elluviimisel, kuid TATis ja seletuskirjas tuuakse välja eeskätt EE2035 järgimise kohustus.

Lisaks on käskkirjaga kinnitatud TATides sätestatud projekti elluviija ja partneri kohustused, milles valdavalt käsitletakse keskkonnahoidlikkust, enamikel puhkudel on välja toodud, et elluviija peab toodete ja teenuste hankimisel lähtuma keskkonnahoidlike riigihangete kriteeriumitest. Partneri kohustus on kooskõlastada elluviijaga TAT eelarvest rahastatavate riigihangete sisuliste tegevuste vastavus TAT eesmärkidega ning keskkonnahoidlike riigihangete kriteeriumitele enne riigihanke korraldamist.

Valdavalt on tegevuste keskkonna- ja kliimatemaatika käsitletud seletuskirjade koostamisel läbiviidud riskianalüüsid ühe riskivaldkonnana (nt projektides „Sotsiaalteenuste kättesaadavuse ja kvaliteedi parandamine kohalikul tasandil“; „Terviseriskide ennetamine ja vähendamine“). Alternatiivselt võib keskkonnakaitse olla hõlmatud ühe teemana Euroopa Liidu põhiõiguste harta, Puuetega inimeste õiguste konventsiooni ja Põhiseadusega arvestamise analüüsi kontroll-lehel (nt projektide „Eesti inimeste pensionialase teadlikkuse suurendamine“, „Sotsiaalkaitse ja pikaajalise hoolduse kättesaadavus“ puhul).

Näiteks projekti „Eesti inimeste pensionialase teadlikkuse suurendamine“ TAT seletuskirjas hinnati mõju horisontaalsetele põhimõtetele. Nende hulgas hinnati mõju keskkonnale ja kliimale ja toodi esile, et projekti elluviimisega ei kaasne otseselt positiivset muutust ega ka negatiivset mõju keskkonnahoiu ja kliima eesmärgile.

„Pikaajalise hoolduse kättesaadavuse ja kvaliteedi parandamine“ projekti seletuskirjas kirjeldatakse, et vastavalt rakenduskava DNSH („*do no significant harm*“) analüüsile ei hõlma meede selget kokkupuudet keskkonnanäesmärkidega. Kuigi leitakse, et tegevused ei kahjusta oluliselt ühtegi keskkonnanäesmärki ning need ei tohiks suurendada negatiivset keskkonnamõju, loetletakse siiski, kuidas tegevuste käigus püütakse negatiivset keskkonnamõju vältida.

Samas projekti „Toidu- ja esmatarbekaubad enim puudust kannatavatele inimestele“ seletuskirjas on põhjalikult analüüsitud ja kirjeldatud, kuidas tegevused viiakse ellu keskkonnasäästlikult ja kuidas annetatud toiduabi ehk päästetud toidu kogumine toetab keskkonnamõtjude vähendamist maksimaalselt.

3.3. Sisend sissejuhatavatest intervjuudest

Kahe [SoMi esindajaga](#) viidi hindamist ette valmistades läbi intervjuud, et mõista, kuidas on ministriumis rohenõudeid kujundatud, millest on lähtutud ja milline on rohenõuete rakendamise strateegia. Intervjueeritavad selgitasid ka kahte peamist eesmärki, millel on nende silmis oluline hindamise vältel fookust hoida.

Intervjueeritavad kirjeldasid, et sotsiaal- ja tervisealaste projektide mõju keskkonnale on ebaselge ja pole täpselt teada, kuidas osatakse projekti tegevuste planeerimisel keskkonnasõbralikkuse ja kliimaeesmärkidega arvestada. Nähti vajadust projektide elluviimise ajal ja lõppedes keskkonnamõtjusi jälgida, et oleks võimalik projekti tegevuste mõju keskkonnale hinnata. Lisaks keskkonna säästmisele on projekti tegevuste planeerimisel oluline kohanemine kliima muutustega. Hetkel ei ole häid ja lihtsaid vahendeid, millega projektide keskkonnamõtju mõõta.

Intervjueeritavate hinnangul on Rohepöörde tegevusplaanis sotsiaalvaldkond peaaegu katmata ehk SoMile on teiste ministriumitega võrreldes proportsionaalselt vähem tegevusi suunatud, kuigi tegemist on ministriumite ülest koostööd vajava probleemiga. Samuti annab intervjueeritava sõnul praktikas ebaselgeid suuniseid EE2035.

Intervjueeritavad nentisid, et proovikiviks on olnud keskkonnanõuete või soovitude sõnastamine. Näiteks on olnud kaalumise kohaks, kas nõuded peaksid toote valimise puhul tuginema mõnele sertifikaadile või peaks sõnastama konkreetsemalt, et valida tuleb just taimetoit. Nõuete kehtestamisel ja sõnastamisel on ka see oht, et mõnes piirkonnas ei pruugi olla võimalik neid täita, nt teenuse puudumisel ja sel juhul ei saakski projekti mõnda tegevust ellu viia. Projektide planeerimisel ja elluviimisel soovitatakse lähtuda DNSH põhimõttest, kuid konkreetsete juhusteta on ilmselt keeruline mõista, mida täpselt on vaja teha, et saavutada soovitud tulemused.

Intervjueeritavad väljendasid seisukohta, et nõrgete projektide puhul ei ole otstarbekas rohenõuete järgimist kohustuslikuks teha. Kui rohenõuded oleksid kohustuslikud, peaks

nõuete täitmist ka kontrollima ning tekiks võimalus, et projekti sisuliste eesmärkide täitmiselt liiguvad fookus ja ressursid liialt rohenõuete täitmisele. Sel juhul nihkuks ka rohenõuete täitmise jälgimise vastutus projekti elluviijalt/toetuse saajalt RÜle. Seetõttu on hetkel lahendusena vaja RAI seletuskirjas selgitada, kuidas planeeritakse tegevusi keskkonnasõbralikult ellu viia ning „Juhend toetuse saajale keskkonnahoidlike tegevuste elluviimiseks” on soovituslikku laadi. Seletuskirjades ei ole esile toodud, et vahearuanetes peab kajastama keskkonnasõbralikkust arvestavaid tegevusi, kuid ministeeriumi esindajate ootus on, et seda tehtaks, sest muid tegevusi vahearuanetes kirjeldatakse.⁷

Intervjueeritavad pidasid äärmiselt oluliseks projektidega seotud inimeste käitumise ja mõtlemise muutmist keskkonnasõbralikumaks ning nende tunnetus oli, et paremate lahenduste puudumisel toetavad soovituslikud juhised muutust paremini kui kohustuslikud meetmed.

---

⁷ TATidest lähtuvalt on (vahe)aruannetes vajalik kirjeldada TAT tegevuste, väljund- ja tulemusnäitajate saavutamise edenemist. Kui hindamisalustes ESF+ tegevustes ei kajastu keskkonnasäästlikkus eelmainitutes, ei tulene üldiselt TATist sellealast aruandluskohustust vahearuanetes. Tellija on hilisema märkusena täpsustanud, et seda ei saagi seletuskirjades olla, arvestades, et aruandlust puudutavatest sätetest seda kohustusena lisatud ei ole. Põhjuseks on asjaolu, et selle kontrollimine vahearuanetes oleks mõnevõrra suurendanud halduskoormust ja valmisolekut selleks ei olnud. Õigusakti seletuskirja peamine eesmärk on põhjendada õigusakti vajalikkust, selgitada kavandatava TATi sisu, eesmärgi ja mõjusid ning tagada õigusloome läbipaistvus.

4. Hindamise tulemused: käskkirjaga kinnitatud projektid

4.1. Dokumendialüüsi tulemused

4.1.1. Eesti inimeste pensionialase teadlikkuse suurendamine

Alusdokumendid

TATis puudub keskkonnahoidlike riigihangete korraldamise nõue, kuid kirjeldatakse, et toetatakse tegevusi, mis ei kahjusta oluliselt keskkonnanäesmärke. Toetatavate tegevuste all on kirjeldatud, et materjalide loomisel ja ürituste läbiviimisel lähtutakse keskkonnasäästlikkuse ja vähima keskkonnajalajälje põhimõtetest.

Seletuskirja horisontaalsete põhimõtete alapeatükk täpsustab, et "ei kahjusta oluliselt" põhimõtete analüüsi põhjal järeldatakse, et kavandatavatel tegevustel ei tuvastatud potentsiaalselt olulist kahju keskkonnanõu- ega kliimaeesmärkidele. Seetõttu ei kehtestata projektile täiendavaid keskkonnanõudeid. TAT seletuskirja koostamisel on läbi viidud riskihindamine ja konsulteeritud Keskkonnaministeeriumi ja RTKga, mille tulemusena leiti, et baasnõuded kahju vältimiseks on kontrollitud ja täidetud.

Seletuskirjas tuuakse esile, et projekti tegevuste elluviimisel lähtutakse materjalide loomisel ja ürituste korraldamisel keskkonnasäästlikkuse ja vähima keskkonnajalajälje põhimõtetest.

Vahearuaanded

TAT käskkirjaga ei kehtestata keskkonnasõbralike tegevuste kajastamise kohustust vahearuaannetes ning projekti vahearuaanded ei kajasta tegevuste planeerimisel ega elluviimisel keskkonnasõbralikkusega arvestamist. Vahearuaannetes kirjeldatud tegevuste puhul võib keskkonnamõju küll eeldada, kuna projekt on mastaapne ja mitmekülgsete tegevustega, kuid järeldusi keskkonnamõju ulatuse kohta teha ei saa.

Vahearuaannetest nähtub, et pensionialaseid nõustamisi on toimunud üle Eesti mitmes maakonnas. Suurim kirjeldatud üritus oli konverents, kus osales ligi 7000 inimest. Konverentsil oli võimalik osaleda nii veebi teel kui füüsiliselt kohapeal. Vahearuaandes ei ole kirjeldatud, kui palju inimesi osales kohapeal, millises hoones see toimus ja kas korraldatud oli toitlustus ja transport.

4.1.2. Toetavad tegevused pikaajalise ajutise töövõimetusega inimestele toetussüsteemi loomiseks

Alusdokumendid

Eristuvalt teistest käskkirjaga kinnitatud TATidest, sätestatakse toetuse maksmise tingimuste ja korra peatükis, et enne esimese makse saamist peab projekti elluviija esitama RÜle viite riigihangete tegemise korrale asutuses ja kirjelduse, kuidas lähtutakse vastavalt kategooriast ja turu võimalustest keskkonnahoidlikest või väärtuspõhiste hangete

kriteeriumitest. Teiste käskkirjaga projektide puhul kõnealuses TATi peatükis keskkonnahoidlikkust puudutavad aspektid puuduvad.

Aruandlust käsitlevas peatükis kirjeldatakse, et projekti lõpparuandes tuleb lisaks vahearuanandes nõutavale infole kajastada ülevaade EE2035 sihtide saavutamisest, millest keskkonnahoidlikkus on üks osa.

Seletuskirjas on selgitatud, et DNSH analüüsist lähtuvalt ei tuvastanud meetmel potentsiaalselt olulist kahju keskkonnaeesmärkidele ning seega täiendavate nõuete kehtestamiseks puudub vajadus.

2024. aastal on terviseministri käskkirjade muutmise käskkirja seletuskirjaga projekti elluviijale lisatud kohustus toodete ja teenuste hankimisel lähtuda keskkonnahoidlike riigihangete kriteeriumitest.

Vahearuanded

TAT käskkirjaga ei kehtestata keskkonnasõbralike tegevuste kajastamise kohustust vahearuannetes ning neis puudub keskkonnateemade käsitus.

4.1.3. Laste ja perede toetamine

Alusdokumendid

Vastavas TAT käskkirjas nenditakse, et kavandatud tegevustel ei hinnata olevat negatiivset keskkonnamõju. Näiteks arendatakse tegevuste raames sotsiaalteenuste ja -toetuste andmeregistrit (STAR) kasutajasõbralikumaks ja mugavamaks, mille tulemusel väheneb paberdokumentide kasutamine. Luues võimalused andmevahetuseks erinevate asutustega, väheneb meili teel tehtavate päringute ja kirjavahetuste arv, mis kokkuvõttes vähendab ka digiprügi tekkimist. Ka muude tegevuste elluviimisele on seatud keskkonnasäästlikkuse eesmärgid, näiteks tuleb koolituste korraldamisel hoiduda pabermaterjalide tootmisest või taaskasutatakse materjale maksimaalselt. Üritusi korraldatakse läbimõeldult, et neil osalemise ökoloogiline jalajälg oleks vähim. Seletuskirjas esitatakse projekti tegevuste kohta TAT käskkirja dubleeriv kirjeldus.

Vahearuanded

TAT käskkirjaga ei kehtestata keskkonnasõbralike tegevuste kajastamise kohustust vahearuannetes ning neis puudub keskkonnateemade käsitus.

4.1.4. Pikaajalise hoolduse kättesaadavuse ja kvaliteedi parandamine

Alusdokumendid

TAT käskkirjas selgitatakse, et TAT tegevused ei tohi suurendada negatiivseid keskkonnamõjusid, koolituste korraldamisel ja teadlikkuse suurendamisel tuleb taaskasutada maksimaalselt materjale ja vahendeid ning planeerida üritusi läbimõeldult, et neil osamine oleks vähima ökoloogilise jalajäljega. Tegevusteks vajalike teenuste ja toodete hankimisel tuleb toetuda keskkonnahoidlike riigihangete põhimõtetele.

Seletuskirjas on kirjeldatud, et vastavalt rakenduskava DNSH analüüsile ei hõlma meede selget kokkupuudet keskkonnaeesmärkidega ja TAT tegevused ei kahjusta oluliselt ühtegi keskkonnaeesmärki ning need ei tohiks suurendada negatiivset keskkonnamõju.

Tuuakse esile erinevaid tegevusi, kuidas keskkonnamõju minimaalsena hoia, nt tagatakse transpordi tõhusam planeerimine ja marsruutimine CO₂-heite vähendamiseks ja toitlustuse korraldamisel välditakse toidujääkide tekkimist (täpsustades osalejate arvu ja toidu valikut) jt.

Vahearuanded

TAT käskkirjaga ei kehtestata keskkonnasõbralike tegevuste kajastamise kohustust vahearuannetes ning neis puudub keskkonnateemade käsitus.

4.1.5. Sotsiaalkaitse ja pikaajalise hoolduse kättesaadavus

Alusdokumendid

TATis kirjeldatakse, et soovituslikult ei tohiks projekti tegevused suurendada negatiivseid keskkonnamõjusid, sh sihtgrupile pakutavad tööd peaks olema valdkondades/tööandjate juures, kus tegeletakse teadlikult säästliku keskkonnakasutusega, taaskasutatakse maksimaalselt materjale ja vahendeid ning sihtrühma tööhõives osalemine oleks vähima ökoloogilise jalajäljega. Tegevusteks vajalike teenuste ja toodete hankimisel soovitatakse toetuda keskkonnahoidlike hangete põhimõtetele. Lisaks on välja toodud, et teadlikkuse tõstmisel tuleb olemasolevaid materjale ja vahendeid maksimaalselt taaskasutada ning planeerida üritusi läbimõeldult, et neil osalemine oleks vähima ökoloogilise jalajäljega.

Seletuskirjas on selgitatud, et DNSH analüüsist lähtuvalt ei tuvastanud meetmel potentsiaalselt olulist kahju keskkonnaeesmärkidele ning seega täiendavate nõuete kehtestamiseks puudub vajadus.

Vahearuanded

TAT käskkirjaga ei kehtestata keskkonnasõbralike tegevuste kajastamise kohustust vahearuannetes ning neis puudub keskkonnateemade käsitus. Projekti vahearuandes küll mainitakse, et soovituslikult ei tohiks projekti tegevus negatiivseid keskkonnamõjusid suurendada, kuid täpsemaid selgitusi, kas soovitus võetakse arvesse ja kuidas, ei ole kirjeldatud.

4.1.6. Mitmekülgse abivajadusega laste ja nende perede toetamine

Alusdokumendid

Vastavas TAT käskkirjas nenditakse, et kavandatud tegevustel ei hinnata olevat negatiivset keskkonnamõju. Koolituste korraldamisel ja teadlikkuse suurendamisel taaskasutatakse maksimaalselt materjale ja vahendeid ning üritusi planeeritakse läbimõeldult, et nendel osalemine oleks vähima ökoloogilise jalajäljega. Tegevusteks vajalike teenuste ja toodete hankimisel kasutatakse keskkonnahoidlike riigihangete põhimõtteid.

Seletuskirjas on kirjeldatud, et vastavalt rakenduskava DNSH analüüsile ei hõlma meede selget kokkupuudet keskkonnanäesmärkidega ja tuuakse esile, et TAT tegevused ei kahjusta oluliselt ühtegi keskkonnanäesmärki ning ei tohi suurendada negatiivset keskkonnamõju. Viidatakse [Kliimaministeeriumi veebilehele](#) keskkonnahoidlike riigihangete kohta.

Tuuakse esile erinevaid tegevusi, kuidas keskkonnamõju minimaalsena hoida, nt tagatakse transpordi tõhusam planeerimine ja marsruutimine CO₂-heite vähendamiseks ja pakendamisel ning serveerimisel eelistatakse biolagunevaid või korduvkasutatavaid nõusid, pakendeid jt.

Vahearuaanded

TAT käskkirjaga ei kehtestata keskkonnanäesmärgelike tegevuste kajastamise kohustust vahearuaannetes ning neis puudub keskkonnateemade käsitus.

4.1.7. Toidu- ja esmatarbekaubad enim puudust kannatavatele inimestele

Alusdokumendid

TATi peatükis, milles käsitletakse seoseid EE2035 eesmärkidega, kirjeldatakse, et soovitakse leida innovaatilisi keskkonnanäesmärgelike lahendusi kvaliteetse ülejääva toidu ümberjagamiseks abivajajatele võimalikult lähedal kaubandus- ja toitlustusettevõtetele. TATis nenditakse, et kavandatud tegevustel on positiivne keskkonnamõju ning selle kohta tuuakse arvukalt näiteid. Nt üleminekuga toidukaartide süsteemile vähenevad tegevustega seotud transpordikulud ning ladude üüri- ja majandamiskulud, abivajajal tekib võimalus osta toiduaineid talle vajalikul ajal ning võimalus valida oma leibkonnale sobivad toiduained. Tegevuste planeerimisel peetakse oluliseks, et toidu kättesaamine oleks ligipääsetav ja kättesaadav ka erivajadusega inimestele. Keskkonnamõju aspektist vaadatuna võimaldab see laiali jagada suurema koguse ülejäävat toitu kui juhul, mil ligipääsetavus ei oleks tagatud.

Seletuskirjas kirjeldatakse, et vastavalt rakenduskava DNSH analüüsile ei kahjusta meede ühegi keskkonnanäesmärgi saavutamist. Seletuskirjas jätkatakse selgitusega, kuidas meede panustab keskkonnanäesmärgelikkusse ja ringmajandusse, võimaldades vähendada jäätmeteket, kuna annetatud toidu näol suunatakse kvaliteetne ülejääv toit kasutusse. Näiteks otse kauplusest ostmine vähendab transpordi ja laopindadega kaasnevate kulude mõju ning minimeerib pakendamise vähendamise kaudu ka jäätmeteket. Seletuskiri kajastab, et projekti tegevused on keskkonnamõju aspektist lähtuvalt läbimõeldult planeeritud.

Vahearuaanded

TAT käskkirja punktis 2.1.3. sätestatakse nimekiri projekti [toidukaartide süsteemi ülesehitamise](#) tegevuste tulemustest, mille hulgas on järgmised keskkonnanäesmärgelike tulemused: 1. tekkinud on kokkuhoid transpordi, laopindade ja nende ülalpidamise ning administratiivkuludes, sest ei teki toidupakkide tellimise, komplekteerimise ja väljastamise ega jaotussüsteemi ülal hoidmise kulusid; 2. loodud on lihtne paberivaba süsteem, väheneb nn digiprügi ja järgitakse keskkonnanäesmärgelikkuse printsiipi.

TAT käskkirja punktis 2.2.3. sätestatakse nimekiri projekti [toiduannetuste kogumise ja ümberjagamise](#) tegevuste tulemustest, mille hulgas on järgmine keskkonnavalane tulemus: päästetud on kvaliteetne toit, mis muidu oleks läinud äraviskamisele, ning astutud on samm lähemale keskkonnamõtjude vähendamisele.

Punktis 3 kehtestatakse näitajad, mida kogutakse ja kajastatakse materiaalselt puudust leevendavate tegevuste kohta, kuid nende hulka ei kuulu otseselt keskkonnamõtjude vähendamist kajastavaid näitajaid⁸.

TAT käskkirja aruandluse peatükis 8 punktis 8.1. sätestatakse, et projekti elluviijal tuleb RÜle esitada tegevuste, tulemuste ja näitajate saavutamise edenemise vahearuanetes.

Projekti vahearuanetes antakse ülevaade materiaalselt puudust leevendavate tegevuste näitajatest ning muude projekti tegevuste ning tulemuste kohta, kuid selle põhjal ei ole võimalik teha järeldusi keskkonnasõbralike tegevuste elluviimise viisi ega mõju kohta. Näiteks raporteeritakse, et toidukaartide, toidupanga (kogub ja jagab annetatud toitu) ja toidupakisüsteem on kasutusel, kuid keskkonnasõbralikkuse aspektist lähtuvalt andmeid ei esitata ega analüüsita. Seetõttu ei ole võimalik teha järeldusi, mil määral on punktides 2.1.3. ja 2.2.3. kehtestatud tegevuste keskkonnavalaste tulemuste suunas liigutud.

Projekti vahearuanetes (esitatud 20.07.2025) kirjeldatakse, et 2025. aasta teises pooles plaanitakse korraldada ideekonkursi/innovatsioonihange, mille põhifookus on kaupluste sulgemisajal alles jääva toidu kokku kogumisel ja ümber jagamisel. Projekti tegevustel võib olla oluline positiivne keskkonnamõju, kui suudetakse vältida toidu raiskamist ja poodides alles jääv toit toimetatakse efektiivselt inimesteni, kes seda vajavad. Lõpparuande koostamise hetkeks on kirjeldatud tegevus ellu viidud.

4.1.8. Terviseriskide ennetamine ja vähendamine

Alusdokumendid

TATis kehtestatakse, et projekti tegevused ei tohi suurendada negatiivseid keskkonnamõtjusi, koolituste korraldamisel ja teadlikkuse suurendamisel tuleb taaskasutada maksimaalselt materjale ja vahendeid ning planeerida üritusi läbimõeldult, et nendel osalemise ökoloogiline jalajälg oleks vähim. Tegevusteks vajalike teenuste ja toodete hankimisel tuleb kasutada keskkonnahoidlike riigihangete põhimõtteid.

Seletuskirjas on kirjeldatud, et vastavalt rakenduskava DNSH analüüsile ei tuvastatud meetmel potentsiaalset olulist mõju keskkonnaeesmärkidele, mistõttu puudub vajadus täiendavate nõuete kehtestamiseks. Hinnati, et TAT tegevused ei kahjusta oluliselt ühtegi keskkonnaeesmärki ning seetõttu need ei tohiks suurendada negatiivset keskkonnamõtju. Selleks tuuakse esile erinevaid tegevusi, kuidas keskkonnamõtju minimaalsena hoida, nt tegevuste raames korraldatavatel üritustel (nt koolitused) ja teadlikkuse suurendamise üritustel välditakse võimaluse korral trükimaterjalide kasutamist. Eelistatakse digitaalsel kujul

---

⁸ Näitajate hulka kuulub küll jagatud toiduabi üldkogus tonnides, kuid selle alla on hõlmatud erinevad toiduabi liigid. Sellest tulenevalt ei ilmne antud näitaja põhjal päästetud toidu osakaal toiduabist ning keskkonnamõtju vähenemist selle põhjal hinnata ei saa.

materjalide ettevalmistamist ja osalejatele jagamist ning materjale ja vahendeid kordus kasutatakse maksimaalselt (st valitakse pikema elueaga vastupidavamad tooted, mida saab vajaduse korral korduvalt kasutada). Teenuste ja toodete riigihangetes tuleb kasutada keskkonnahoidlikkuse kriteeriume.

Vahearuaanded

TAT käskkirjaga ei kehtestata keskkonnasõbralike tegevuste kajastamise kohustust vahearuaannetes ning neis puudub keskkonnateemade käsitus.

4.2. Kirjaliku hindamise tulemused

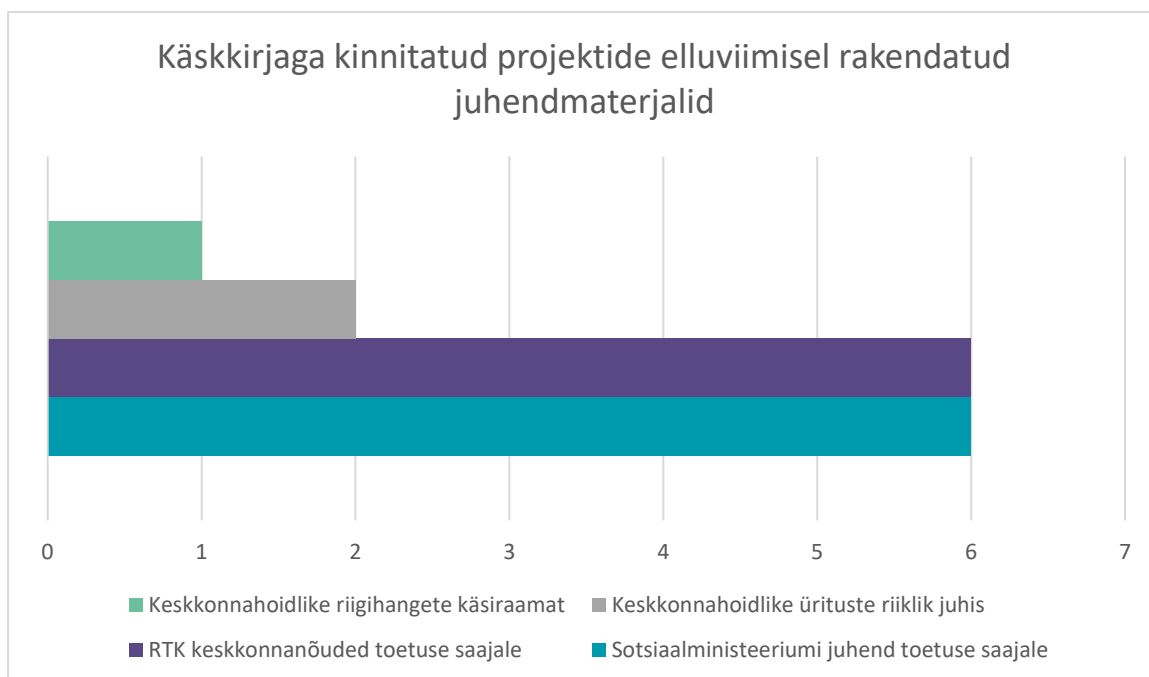
Kõigi käskkirjaga kinnitatud projektide tegevused toimuvad nii kohapeal kui ka veebi vahendusel, pea kõikides projektides on kohapeal toimunud ürituste raames pakutud ka tootlustust (v.a ühes projektis). Kõigi projektide elluviimise käigus viiakse toodete või teenuste hankimiseks läbi riigihankeid⁹. 1 projekti puhul on hangitud meeneid, 1 puhul ei osanud vastaja selle kohta infot anda.

Projektide elluviijatest 3 on osalenud üritustel, koolitustel või infopäevadel, kus on jagatud infot keskkonnasõbraliku projektijuhtimise, ürituskorralduse või hangete elluviimise kohta, 1 puhul ei osanud vastaja selle kohta infot anda. Osalenud on esile toonud SoMi infopäeva ja RTK infopäevi, üritusi on hinnatud osaliselt või väga kasulikena – väärtusena on nähtud häid praktilisi näiteid (kuid tõdetud, et need ei pruugi olla kõigile kohaldatavad) ning asjaolu, et üritused on aidanud infot selekteerida ja eristada olulist väheolulisest. Ülejäänud vastajad (N=5) sellealastel üritustel osalenud ei ole.

2 projekti puhul 9st on projekti kavandamisel ja elluviimisel lähtunud mõnest keskkonnahoidliku projektijuhtimise, ürituskorralduse või hangete juhendmaterjalist, ülevaate rakendatud juhendmaterjalidest annab Joonis 1:

---

⁹ Hindaja märkus: hindamisvormis oli 1 projekti esindaja vastanud, et riigihankeid läbi ei viida, ent intervjuu raames räägiti siiski erinevate hankemenetluste läbiviimisest. Sellest tulenevalt võib eeldada ebaselgust hindamisvormi küsimuse tõlgendamisel või vastuse andmisel.

Joonis 1. Käskkirjaga kinnitatud projektide elluviimisel rakendatud juhendmaterjalid.

Antud juhendite puhul toodi esile kõige otsesemat seotust projekti või tööülesannete elluviimisega, piisavat ülevaatlikkust ja kättesaadavust.

Juhendmaterjalidest mitte lähtumise põhjusena toodi ühel puhul esile, et puudus teadlikkus nende olemasolust, teisel puhul aga asjaolu, et hangete korraldamisel võeti aluseks juba kasutusel olnud kriteeriumid.

5 projekti puhul suunatakse ka projekti koostööpartnereid, allhankijaid jt elluviimise partnereid keskkonnasõbralikkuse juhiseid järgima, 2 projekti puhul seda ei tehta ning 2 projekti puhul partnerid puuduvad. 1 projekti puhul kontrollitakse, mil määral partnerid keskkonnahoidlikkuse juhiseid järgivad.

Järgnevalt anname esialgse ülevaate keskkonnahoidlike põhimõtete järgimisest käskkirjaga kinnitatud projektide elluviimisel. Ülevaate koostamise aluseks on kirjaliku hindamise jaoks koostatud hindamisinstrument¹⁰, mis hõlmab valikut väidetest valikut erinevatest keskkonnasõbralikest tegevustest projekti elluviimise käigus. Hinnangud puudutavad projekti elluviimise eest vastutavaid isikuid. Kirjalik hindamine loob kvantitatiivse pildi kõigist hindamisalustest projektidest; hindamise järgmistes etappides täiendatakse seda intervjuude jooksul kvalitatiivsete aspektide, täienduste ja täpsustustega (sh partnerite praktikate kohta).

Digilahendused ja digiprügi vähendamine	N	%
Koostame projektimaterjalid digitaalsena		
arvestame enamasti	6	66.7

¹⁰ Hindamisinstrumendi loomise aluseks olnud allikad on lähemalt kirjeldatud vahehindamise esimeses peatükis (Metoodika). Hindamisküsimustikus kasutatud mõiste „keskkonnasõbralikkuse juhised“ hõlmab põhimõtete, reeglite ja soovitude kogumit, mille eesmärk on vähendada projekti tegevuste negatiivset keskkonnamõju.

Digilahendused ja digiprügi vähendamine	N	%
Koostame projektimaterjalid digitaalsena		
arvestame alati	3	33.3
Reklaamtoimingute ning vajalike teavitustegevuste korraldamisel eelistame digikanaleid		
ei kohaldu	1	11.1
arvestame enamasti	3	33.3
arvestame alati	5	55.6
E-teadete edastamisel ning veebisuhtluse korraldamisel mõtleme läbi ja tagame digiprügi koristamise (mittevajalike failide kustutamine)		
arvestame enamasti	8	88.9
arvestame alati	1	11.1
Materjalikasutus ja kontoritarbed	N	%
Väldime ühekordselt kasutatavaid projektimaterjale		
ei kohaldu	1	11.1
arvestame enamasti	4	44.4
arvestame alati	4	44.4
Kontoritarvete (nt kaelapaelad, nimesildid, paber jt) valikul eelistame korduvkasutatavaid või taaskasutatud/ biolagunevaid materjale.		
ei kohaldu	5	55.6
arvestame enamasti	4	44.4
Kontoritarvete ja muude materjalide ostmisel arvestame tegelikult vajaminevat kogust.		
ei kohaldu	4	44.4
arvestame enamasti	2	22.2
arvestame alati	3	33.3
Korduvkasutatavad kontoritarbed kogutakse peale kasutamist kokku, et neid saaks hiljem taaskasutada.		
ei kohaldu	4	44.4
arvestame üksikutel juhtudel	1	11.1
arvestame enamasti	2	22.2
arvestame alati	2	22.2
Ürituste toimumiskohas kasutame paberplakatite ja teeviitade asemel LED-ekraane, kui on valikuvõimalus.*		
ei kohaldu	3	33.3
arvestame üksikutel juhtudel	1	11.1
arvestame enamasti	4	44.4
arvestame alati	1	11.1
Ürituste ajal eelistame pabertahvlitele markertahvleid.*		
ei kohaldu	1	11.1
arvestame üksikutel juhtudel	1	11.1
arvestame enamasti	4	44.4
arvestame alati	3	33.3

* tärniga on märgitud väited, mis esitati vastajatele, kelle projektides toimub kohapealseid üritusi

Transport ja ligipääsetavus	N	%
Projekti elluviimisel vähendame ebavajalikke sõite.		
ei kohaldu	1	11.1
arvestame enamasti	4	44.4
arvestame alati	4	44.4
Transpordi korraldamisel arvestame osalejate arvuga, et valida õige sõiduki suurus*		
ei kohaldu	6	66.7
arvestame üksikutel juhtudel	1	11.1
arvestame alati	2	22.2
Transpordi korraldamisel eelistame keskkonnasõbralikuma energiakasutuse või kütusega sõidukeid*		
ei kohaldu	7	77.8
arvestame üksikutel juhtudel	1	11.1
arvestame alati	1	11.1
Transpordi korraldamisel valime keskkonnasõbraliku marsruudi ja väldime liigset sõitmist (nt teeme ühte piirkonda külastused sama sõidu raames).*		
ei kohaldu	6	66.7
arvestame enamasti	2	22.2
arvestame alati	1	11.1
Isiklikku transportivahendit kasutavaid osalejaid julgustatakse teistele sõidu jagamist pakkuma*		
ei kohaldu	2	22.2
arvestame enamasti	2	22.2
arvestame alati	5	55.6
Toimumiskohtade valimisel arvestame, et need on ligipääsetavad nii jalgsi kui ühistranspordiga		
ei kohaldu	1	11.1
arvestame enamasti	2	22.2
arvestame alati	6	66.7
Valime toimumiskohad, kus on tagatud jalgratta hoiustamine.*		
ei kohaldu	2	22.2
arvestame üksikutel juhtudel	4	44.4
arvestame enamasti	3	33.3

* tärniga on märgitud väited, mis esitati vastajatele, kelle projektides toimub kohapealseid üritusi

Seadmed ja energiatõhusus	N	%
Oleme läbi mõelnud energia võimalikult säästliku kasutamise (nt ei hoia elektriseadmeid asjata töös)		
ei kohaldu	6	66.7
arvestame üksikutel juhtudel	1	11.1
arvestame enamasti	1	11.1
arvestame alati	1	11.1
Projekti tegevuste elluviimiseks ostetud tehnoloogiliste ja muude seadmete valimisel lähtume seadme võimalikult pikast elueast ja kvaliteedist.		
ei kohaldu	8	88.9

arvestame enamasti

1 11.1

Vee säästlik kasutamine	N	%
Oleme läbi mõelnud vee võimalikult säästliku kasutamise.		
ei kohaldu	5	55.6
arvestame enamasti	2	22.2
arvestame alati	2	22.2
Oleme läbi mõelnud vee võimalikult säästliku kasutamise (nt pakume joogiks kraanivett).*		
ei kohaldu	1	11.1
arvestame enamasti	4	44.4
arvestame alati	4	44.4

* tärniga on märgitud väited, mis esitati vastajatele, kelle projektides toimub kohapealseid üritusi

Jäätmed	N	%
Projekti tegevuste raames tekkivate jäätmete hulka hoiame minimaalsel tasemel.		
ei kohaldu	7	77.8
arvestame enamasti	2	22.2
Tagame jäätmete liigiti sorteerimise		
ei kohaldu	8	88.9
arvestame alati	1	11.1
Koristamisel tagame ökomärgisega puhastusvahendite ja -tarvikute kasutamise.		
ei kohaldu	8	88.9
arvestame üksikutel juhtudel	1	11.1

Toitlustus*	N	%
Toitlustamise korraldamisel arvestame osalejate arvu ja soovidega (nt portsjoni suurus).		
arvestame enamasti	1	11.1
arvestame alati	7	77.8
vastus puudub*	1	11.1
Toidu valimisel eelistame taimetoitu.		
arvestame enamasti	4	44.4
arvestame alati	4	44.4
vastus puudub*	1	11.1
Toitlustamise korraldamisel eelistame kohalikke, hooajalisi ja/või mahetooteid.		
arvestame enamasti	6	66.7
arvestame alati	2	22.2
vastus puudub*	1	11.1

* antud alajaotusesse kuuluvad väited esitati vastajatele, kelle projektides toimub kohapealseid üritusi, mille raames pakutakse toitlustust

Meened*	N	%
Meenete tellimisel eelistame kohalikke tootjaid.		
arvestame enamasti	1	11.1
vastus puudub*	8	88.9
Meenete tellimisel eelistame söödavaid meeneid.		
ei kohaldu	1	11.1
vastus puudub*	8	88.9

* antud alajaotusesse kuuluvad väited esitati vastajatele, kelle projektides tellitakse meeneid

5 projekti elluviijat tõid esile, et keskkonnasõbralikkuse põhimõtteid, millega projekti jooksul arvestatakse (kajastuvad eelnevates tabelites), järgiti juba varem aktiivselt ning projekti elluviimisel ei ole selles osas muutusi olnud. 2 projekti elluviijate hinnangul järgiti põhimõtteid juba varem, projekti elluviimisel on seda tehtud rohkem, teadlikumalt või sihipärasemalt. 2 projekti elluviijad tõdesid, et varem järgiti keskkonnahoidlikke põhimõtteid harva või vähesel määral, projekti elluviimisel on see muutunud ulatuslikumaks, teadlikumaks või sihipärasemaks.

Keskkonnasõbralikkuse juhiste¹¹ järgimist peavad oluliseks kõik projektide elluviijad ning enamikul juhtudest hinnatakse sellealaseid juhiseid rakendatava või asjakohasena. Täpsema ülevaate hinnangutele keskkonnasõbralikkuse juhiste järgimist mõjutavatest teguritest annab alljärgnev tabel:

Keskkonnasõbralikkuse juhiste järgimist mõjutav tegur	Nõus või täiesti nõus (%)
Keskkonnasõbralikkuse juhised on rakendatavad / asjakohased	88.9%
Keskkonnasõbralikkuse juhiste järgimine on liiga keeruline	33.3%
Keskkonnasõbralikkuse juhiste järgimine on oluline	100%
Eelarve võimaldab keskkonnasõbralikkuse juhiseid järgida	88.9%
Keskkonnasõbralikkuse juhiste järgimiseks on piisavalt aega	77.8%
Teenusepakkujad, kes keskkonnasõbralikkuse juhiseid järgivad, on turul kättesaadavad.	88.9%
Meil on piisavalt teadmisi, et projekti tegevusi keskkonnasõbralikkuse juhiseid järgivalt korraldada.	88.9%
Meil on piisavalt oskusi, et projekti tegevusi keskkonnasõbralikkuse juhiseid järgivalt korraldada.	88.9%

4.3. Intervjuude analüüsi tulemused

Projekti elluviijad peavad keskkonnasõbralikkust sotsiaal- ja tervisevaldkonna projektide tegevuste planeerimisel ja elluviimisel oluliseks. Igapäevases isiklikus elus püütakse käituda

¹¹ Hindamisküsimustikus kasutatud mõiste „keskkonnasõbralikkuse juhised“ hõlmab põhimõtete, reeglite ja soovitude kogumit, mille eesmärk on vähendada projekti tegevuste negatiivset keskkonnamõju.

keskkonnasõbralikult ja selleks on välja kujunenud sobivad käitumismustrid. Projektide elluviijatel võib siiski kohati olla keeruline isiklike väärtuste kohaselt keskkonnasõbralikke tegevusi TAT elluviimisse üle kanda või projekti kontekstis mõtestada, kuna TATid on oluliselt laiahaardelisemate tegevustega kui nt igapäevases majapidamises rakendatavad keskkonnasõbralikud tegevused. Mõni projekti elluviija väljendas, et keskkonnamõjude vähendamisele kaasa aitamine läbi projekti sihtgrupi teadlikkuse tõstmise ei peaks olema TAT elluviija vastutada, kuna see ei ole konkreetsete TATide peamine eesmärk.

Peamiselt lähtuti TATI [kavandamisel ja koostamisel](#) SoMi projekti ja taotluse koostamise suunistest, kuid mitte keskkonnaalastest juhenditest. Toodi esile, et ministeeriumi siseselt räägitakse koolitustel või kohtumistel aeg-ajalt keskkonnasõbralikkuse teemadel ja seetõttu arvatakse endal olevat piisavalt teadmisi, et TATI koostamisel keskkonnasõbralikkuse põhimõtteid arvesse võtta.

Lisaks on projektide elluviijatel [planeerimisfaasis](#) keeruline detailselt keskkonnasõbralikke tegevusi kavandada, kuna nad ei ole tihti projektide lõplikud elluviijad ja seetõttu ei pruugita ette teada, missugused võimalused ja praktikad on nt partnerite asutustes. Mõned intervjuueeritavad väljendasid, et nad ei leidnud olemasolevaid keskkonnaalaseid juhendeid üles või nad ei olnud juhenditest teadlikud ning sellepärast lootsid nad suuniseid leida TATist/TAT seletuskirjadest, kuigi seesuguste detailsete juhiste kajastamine ei ole seletuskirja eesmärk. Intervjuueeritavad mainisidki, et sõnastus jääb pigem üldiseks (nt üritusi tuleb planeerida läbimõeldult, et nendel osalemine oleks minimaalse ökoloogilise jalajäljega). Inimesele, kes ei ole varem keskkonnasõbralikult sündmust planeerinud, ei anna see praktilist nõu, kuidas täpselt sündmusi planeerida.

Projektide keskkonnasõbralike tegevuste kavandamisel [planeerimise faasis](#) tugineti peamiselt SoMi üldistele suunistele, kuid samas ka elluviijate varasematele teadmistele ja praktilistele kogemustele. Analüüsist nähtub, et planeerimisfaasi keerukus sõltub osaliselt projekti fookusest – näiteks uute teenusmodelite või digitaalsete protsesside väljatöötamisel on projektide elluviijatel olnud raske aimata, milles täpselt peaks keskkonnasõbralikkus seda tüüpi tegevuste korral seisnema.

Samas on selgelt tajutav [organisatsioonisisene \(SoMi\) toetav roll](#) ja kontrollmehhanism. Mõned projektide elluviijad mainisid, et TATI ja hangete koostamisel ja kooskõlastamisel jälgitakse tähelepanelikult keskkonnaaspektide kaasamist ning ebapiisava käsitluse korral antakse selle kohta süsteemset tagasisidet, mis suunab planeerijaid keskkonnamõjuga senisest enam arvestama.

Enamasti on projektide elluviijad teadlikud, et asjakohased [keskkonnaalased suunised](#) on kättesaadavad nii Riigi Tugiteenuste Keskuse (RTK) kodulehel kui ka SoMi siseveebis. Siiski ei olnud üksikud intervjuueeritavad teadlikud näiteks SoMi juhendi „Juhend toetuse saajale keskkonnahoidlike tegevuste elluviimiseks“ olemasolust või selle asukohast. Hangete läbiviimisel tuginetakse üldiselt RTK juhistele, mida otsitakse vajadusel iseseisvalt üles. Peamise kitsaskohana toodi esile segadust olukordades, kus riiklikud suunised ning ministeeriumi või selle partnerite asutustes juhised hangete korraldamisel ei kattu või on omavahel mõningases vastuolus (vt lk 41). Väiksemate hangete puhul takistab keskkonnahoidlike valikute tegemist hirm eksida reeglite vastu, kuna valitseb ebaselgus, kas ökoloogilistel kaalutlustel tohib eelistada kallimat pakkumust odavamale.

Kuigi juhendeid peetakse üldiselt arusaadavaks ja loogiliseks, tuntakse puudust põhjalikumatest selgitustest kehtestatud reeglite ja soovitude tagamaade kohta, mis aitaks projektijuhtidel langetada oma projekti raames sisuliselt põhjendatud ja keskkonnasõbralikumaid valikuid. Intervjueeritavad selgitasid, et nad ei ole alati juhenditest lähtunud, sest veebiotsinguga leiti vajalik teadmine, kuidas tegevusi keskkonnasõbralikult ellu viia või ei peetud juhendi järgimist vajalikuks varasemate kogemuste tõttu. Samas peetakse TAT elluviimise jooksul silmas seletuskirjas kirjeldatud tegevuste järgimist.

Projekti elluviijad leidsid, et peamiselt panustavad nad **elluviimise faasis** projekti tegevustega järgmiste **kliima- ja keskkonnaeesmärkide** saavutamisse: kliimamuutuste leevendamine, vee ja mereressursside kestlik kasutamine ja kaitse, saastuse vältimine ja tõrje. Üksikud projektide elluviijad ei seostanud projekti tegevusi kliima- ja keskkonnaeesmärkidesse panustamisega ega osanud seetõttu panust ka välja tuua. Projekti tegevustena, millega nimetatud eesmärkidesse panustatakse, toodi esile järgmised: keskkonnasõbralike sündmuste korraldamine, ringmajanduse põhimõtete järgimine, digiprügi vähendamine ja hangete korraldamisel keskkonnanõuete järgimine.

Näiteid käskkirjaga kinnitatud projektide raames tehtud negatiivset keskkonnamõju vähendavatest tegevustest:

- Võimalusel toimuvad koolitused ja koostöökohtumised veebi teel.
  - Füüsilises kohas toimuvatel sündmustel pakutakse toidukordadeks enamasti taimetoitu.
  - Kuigi toitlustuse korraldamisel arvestatakse osalejate arvuga, võib siiski juhtuda, et osa toidust jääb tarbimata. Sündmustel ülejääv toit jagatakse korraldajate või kontorisissete töötajate vahel ära, et vältida toidujäätmete teket.
  - Toitlustamisel kasutatakse korduvkasutatavaid nõusid.
  - Ühtekuuluvuspoliitika fondide logo näitamiseks ei prindita plakateid ega tellita *roll-up*´e, vaid seda infot näidatakse elektrooniliselt kas ettekandel või eraldi ekraanil.
  - Koolitusmaterjale ei prindita vaid saadetakse osalejatele, kes seda soovivad, kas meili teel või jagatakse materjalide asukohalinki. Lingi kaudu saab soovi korral materjalid alla laadida. Sel moel välditakse pabermaterjalide ja digiprügi tekkimist.
  - Võimalikult vähe pabermaterjale prinditakse ka teavitustegevuse raames. Enamasti on teavitusi võimalik levitada muude kanalite (nt e-kirjad, sotsiaalmeedia) kaudu.
  - Osaletakse üle-eestilisel digikoristamise päeval ja hoidutakse liigsete digimaterjalide koostamisest ning jagamisest (nt meilile saatmine).
  - Hangete läbiviimisel järgitakse keskkonnanõudeid ja –soovitusi.
  - Ühissündmustele sõitmiseks tellitakse buss ning lennutranspordi kasutamisel mõeldakse läbi, mitme inimese osalemine sihtkohas on vajalik, et inimeste arvu minimaalsena hoida.
- **Projektitegevused panustavad kliima- ja keskkonnaeesmärkidesse eelkõige praktiliste, igapäevast keskkonnajalajälge vähendavate meetmete kaudu. Kõige tugevam panus on seotud transpordi, toidujäätmete ja paberkasutuse vähendamisega. Samas jääb panus valdavalt kvalitatiivseks ning sõltub suuresti individuaalsest teadlikkusest ja süsteemsetest võimalustest.**

Projektide tegevused panustavad kliimamuutuste leevendamisse eelkõige kasvuhoonegaaside heite vähendamise kaudu. Kõige selgem panus tuleneb:

- veebikohtumiste ja -koolituste eelistamisest, mis vähendab transpordivajadust;
- ühistranspordi ja osalejate arvu kaalutletud planeerimisest transpordi korraldamisel;
- Toidupakkide süsteemilt üleminekust toidukaartide süsteemile, mis tõenäoliselt vähendab logistikaga seotud heidet;
- taimetoidu eelistamisest sündmustel, mis üldjuhul on väiksema süsinikujalajäljega kui loomne toit.

Transpordist tuleneva saaste vähendamist peetakse projektide elluviijate hinnangul suurima keskkonnamõjuga valdkonnaks, mis viitab realistlikule arusaamale mõjude struktuurist. Samas jääb mõju sageli kvalitatiivseks hinnanguks – süsteemset mõõtmist või kvantifitseerimist ei ole kirjeldatud.

Otsene panus vee- ja mereressursside kaitsele on kaudne, avaldudes peamiselt:

- taimse toidu eelistamises (väiksem veekasutus võrreldes loomse tootmisega);
- toidujäätmete vähendamises (ülejäätva toidu jagamine);
- ringmajanduslike lahenduste rakendamises (korduvkasutatavad nõud, toidukaardid).

Kuigi neid tegevusi seostatakse kestliku ressursikasutusega, puudub detailsem analüüs nende mõjust vee- või mereressurssidele. Seetõttu võib järeldada, et panus on pigem kaudne ja teadvustatud üldisel tasandil.

Saastuse vähendamisele panustatakse mitmel praktilisel viisil:

- pabermaterjalide vältimine (materjalid jagatakse digitaalselt);
- ühtekuuluvuspoliitika fondide logoelektroniline kuvamine (plakatite ja roll-up'ide vältimine);
- digiprügi teadlik vähendamine;
- korduvkasutatavate nõude kasutamine;
- toidujäätmete vältimine;
- osalemine digikoristamise päeval.

Need tegevused viitavad süsteemsele püüdlusele vähendada nii materiaalseid kui ka immateriaalseid jäätmeid.

Praegu ei peeta tegevuste elluviimist keskkonnasõbralikult kuigi **ajamahukaks**, kuid ei soovita, et nõudeid või soovitusi täiendataks viisil, mis tooks kaasa suurema ajakulu. Vaid üksikutel juhtudel on keskkonnasõbralikemate materjalide kasutusele võtmine (nt koolitustunnistuste printimine ökomärgisega paberile) osutunud ajakulukaks. Keskkonnasõbralike materjalide kasutamine või tootlustamise korraldamine võib olla üsna varieeruva finantsilise kuluga. Projektide elluviijad toovad esile aspekti, et lisaks keskkonnasõbralikkusele tuleb neil veel mitmete nõuetega arvestada. Näiteks sündmused tuleb korraldada ka ligipääsetavust arvesse võttes. Kõiki nõudeid järgides võib sündmuste kulu märgatavalt suurenedada ning püüdes kulusid kokku hoida, võib ilmnedada ebakindlust või -selguste nõuete omavahelise prioriseerimises.

Toodete või teenuste hankimiseks on ministeeriumi töötajatel olenevalt nende maksumusest mitu viisi; erinevat tüüpi hankemenetluste lõikes võib kaasneda varieeruvat probleemaatikat seoses keskkonnakaalutluste arvestamisega. RTK kaudu hanke korraldamisel on võimalik keskkonnahoidlikkuse nõuete automaatne lisamine vastavustingimustesse. Seda lahendust hinnatakse tegevuste läbiviimisel positiivselt nii tellija kui ka pakkuja vaates. Käesoleva hindamise läbiviijate hinnangul loob see vaid võrdlemisi formaalse võimaluse nõuda pakkujate poolt kinnitust, et võimalusel eelistatakse tööprotsessides keskkonnahoidlikke lahendusi. Kuivõrd pakkuja ei pea lahendusi sisuliselt või omasõnaliselt kirjeldama, puudub ka ülevaade, kas või mil moel keskkonnaaspekte silmas peetakse. Kuivõrd pakkumuste hindamiskriteeriumid sisaldavad eeskätt tegevuste sisulise eesmärgi saavutamise seotud aspekte ja majanduslikku kulu (ning ei hõlma keskkonnavalaseid lahendusi), tekib hankemenetlusest küll lepinguline kohustus RTKs toodud keskkonnahoidlikkuse näiteid järgida, ent tellijal puudub võimalus pakkumusi keskkonnasõbralike lahenduste põhjal hinnata või eelistada. Samas mainisid intervjuueeritavad, et nad ka ei oskaks keskkonnasõbralikkuse aspektist lähtuvalt pakutavaid lahendusi võrrelda ega hinnata.

Lihtsustatud korras või alla riigihanke piirmäära jäävate hankemenetluste puhul ilmnisid tajutud vastuolud või ebaselgused selle osas, kas või mil määral saab eelistada keskkonnahoidlikkust majanduslikult soodsaimale pakkumusele. Keskkonnahoidlike lahenduste eelistamist takistava tegurina tajutakse kohustust toodete või teenuste hankimiseks võetud hinnapakumuste hulgast välja valida odavam. See tekitab tajutud vastuolu keskkonnahoidlikkuse nõuetega: odavam pakkumus ei pruugi olla keskkonnasõbralikum alternatiiv (nt kilekott vs paberist või riidest kott; trükiste tellimine tavalisest vs keskkonnasõbralikust trükikojast), ent sellealane kaalutlusruum tegevuste elluviijatel antud näite põhjal teadaolevalt puudub. Ei olda kindlad, kas ökoloogilistel kaalutlustel tohib valida ka majanduslikult ebasoodsama pakkumuse. Arutleti ka selle üle, et kuigi lahenduseks võiks olla enne pakkumuse küsimist selgitada välja, kas kasutatakse keskkonnasõbralikke lahendusi ning piiritleda valikut just selles aspektis sobilike pakkujatega, siis seda tajutakse ka projekti sisuliste eesmärkide saavutamise kõrval ebalproportsionaalselt ajamahukana.

Projektide elluviimise faasis peetakse kõige olulisemaks transpordist ja töösõitudest tuleneva saastuse vähendamist, kuna seda nähakse suurima negatiivse keskkonnamõjuga tegevusvaldkonnana. Tõenäoliselt on transpordi kasutamisest tekkiv saastus projektide elluviijatele ka selgemini märgatav ja mõistetav kui nt digivahendite kasutamisest tekkiv keskkonnamõju. Ühe TATi raames toodi olulise sammuna transpordist tekkiva saastuse vähendamiseks esile üleminek toidupakkide süsteemilt toidukaartide süsteemile, mis on arvatavasti vähendanud logistikaga kaasnevat keskkonnakoormust. Analüüsist ilmneb vajadus täpsustada ringmajanduse põhimõtete tõlgendamist. Toidukaart on korduvkasutatav tähenduses, et klient saab sama kaarti korduvalt ostude eest tasumiseks kasutada. Samas tasub kaaluda, kas ringmajandusse panustamise eesmärgil oleks kasulik ja võimalik toidukaardid klientidelt, kes seda enam ei vaja, kokku koguda (nt poodides) ning jagada järgmistele klientidele. Sealjuures tuleb siiski arvestada, et kaartide ringluses hoidmisel mängivad rolli ka klientide harjumused kaarte töökorras hoida ja suutlikkus neid tagastada.

Keskkonnasõbralikkuse rakendamisel tekkinud takistused elluviimise faasis tulenevad peamiselt välistest teguritest ja süsteemsetest nõuetest, mille osas projektide elluviijatel

puudub otsustusõigus. Ühe probleemina nähti ESF+ meetmest tulenevat kohustust registreerida sündmustel osalejad ja säilitada osavõtu tõendusmaterjali, mis sunnib korraldajaid kasutama paberaruandlust. Kuna tegemist on ametliku regulatsiooniga, pole projektide elluviijatel olnud võimalik seda protsessi digitaalsemaks või keskkonnasõbralikumaks muuta. Lisaks paberaruandlusele tekib ka digitaalseid materjale ning andmeid, mida kohustuslikult pikaajaliselt säilitatakse.

Transpordivaldkonnas nähakse [suurimat keskkonnamõju](#), kuid tiheda ajakava ja logistiliste vajaduste tõttu tehakse üksikud sõidud endiselt autoga (sh taksoga). Samas püütakse ühissündmuste puhul eelistada busse ning lennutranspordi puhul kaalutakse põhjalikult, kui mitme inimese osalemine on sihtkohas vältimatult vajalik. Katsetati ka kliendi- ja keskkonnasõbralikumaid toiduabi mudelit, kus inimene saaks abi kätte lähimast toidupoes ning väheneks transpordi kasutamise vajadus, kuid praktikas selgus, et sellisel viisil ei ole toiduabi jagamine siiski võimalik.

Sündmuste korraldamisel lähtutakse üldjoontes ministriumisisesest juhiseist, kuid taimetoidu pakkumisega on mõnel juhul kaasnenud osalejate pahameel ning projekti elluviijatele mõningane koormus, et osalejatele taimetoidu eelistamise põhjuseid selgitada. Sündmustel osalejad on olnud rahulolematud vaid taimetoidu pakkumisega. Intervjueeritavad mainisid, et osalejate ootus oli saada lihaga toitu. Analüüsi käigu ei selgunud, kas sündmuse kutsele oli märgitud, et pakutakse taimetoitu.

Mõnel üksikul juhul takistas keskkonnasõbraliku sündmuse läbiviimist projekti elluviija kahtlus keskkonnasõbralikkuse soovitude asjakohasuses taimetoidu eelistamisel lihatoitudele. Kahtlustati, et talveperioodil ei pruugi Eestis teenusepakkujatelt saada taimseid toidud olla keskkonnasõbralikumad kui liha sisaldavad toidud, sest suurem osa taimsest toidust tõenäoliselt kasvatakse ja transporditakse Eestisse välismaalt.

[Uue praktikana](#) töid projektide elluviijad välja sündmustel toitlustamise korraldamise keskkonnasõbralikkuse järgimise nõuded. See tähendab, et raamhanke korras on toitlustamise pakkujale käitlemise ja serveerimise osas kehtestatud keskkonnasõbralikud vastavustingimused. See võimaldab keskkonnahoidlikumate praktikate ühtlustamist ning vähemat koormust tegevuste elluviijatele keskkonnamõtjude vähendamisel.

Ühe projekti raames mindi toiduabi korraldamisel toidupakkide jagamiselt (4 korda aastas) üle toidukaartide süsteemile. Varem kippusid toidupakkide saajad osa toiduainetest minema viskama, kuna paki sisu ei vastanud nende ootustele ja vajadustele. Nüüd aga saab klient ise valida, mida ta nt toidukaardiga ostab ja tarbib/kasutab need tooted tõenäolisemalt ära. Selline süsteem soodustab toidu säästmist ja jäätmete vähenemist.

Projektide elluviijate [mõtteviis](#) on keskkonnasäästlikkuse suunas liikunud pigem järk-järgult ning seda protsessi ei saa seostada uuringus käsitletavate projektidega või vahetult „ei kahjusta oluliselt“ põhimõtte rakendamisega. Hoopis olulisemaks mõjutajaks peeti ministriumi üldiste väärtushinnangute ja põhimõtete laiemat teadvustamist viimaste aastate jooksul. Kuigi muutus ei ole sündinud otseselt „ei kahjusta oluliselt“ põhimõtte rakendamise tulemusel, pakub projektide elluviimine keskkonnasõbralikult siiski väärtuslikke praktilisi kogemusi. See väljendub näiteks keskkonnamõju sügavamas mõistmises valdkondades, mis varem tähelepanuta jäid – ühe näitena toodi esile [kasvanud teadlikkust](#)

digiprügi tekkest ja sellega kaasnevast keskkonnakahjust, mis viitab mõtteviisi laienemisele ka immateriaalsetele ressurssidele.

Projekti elluvijate hinnangul ei ole keskkonnasõbralikkuse nõuded TATide eesmärkide saavutamist ja tulemuslikkust märkimisväärselt mõjutanud, toimides pigem neutraalse tegurina, mis ei ole tegevusi otseselt pärssinud ega ka selgelt soodustanud. Samas ei ole projekti elluvijad sellest perspektiivist lähtudes varem projektide tulemuslikkust süvitsi hinnanud. Leiti, et keskkonnasõbralikkuse nõudeid ei peaks muutma rangemaks. Eelkõige peetakse oluliseks paindlikkuse säilimist liikumisviiside ja kohtumiste valikul. Näiteks leitakse, et täielik lennutranspordi keeld või füüsiliste kohtumiste piiramine võib pärssida projektipartnerite vahelise usaldusliku kontakti loomist ja koostöö tõhusust, mistõttu eelistatakse keskkonnasõbralikkuse ja sisuliste vajaduste vahel kaalutletud tasakaalu.

Rohenõuded ei ole projektide eesmärkide saavutamist oluliselt takistanud ega ka märkimisväärselt kiirendanud. Need toimivad pigem neutraalse raamistikuna, mis suunab teadlikkust ja väiksemaid praktilisi muudatusi. Samas puudub süsteemne mõju mõõtmine, mistõttu tegelik keskkonnatulemuslikkus jääb osaliselt hinnanguliseks.

Rohepesu risk võib avalduda järgmistel juhtudel:

- taimetoidu eelistamine ilma kohalikkuse või hooajalisuse arvestamiseta;
- ringmajanduse mõiste kasutamine (nt toidukaart korduvkasutatavus) ilma täieliku elutsükli käsitlemisega;
- digilahenduste käsitlemine automaatselt keskkonnasõbralikuna, arvestamata andmete pikaajalise säilitamise mõju.

Samas ei ilmne tahtlikku eksitavat tegevust; pigem on tegemist piiratud teadmistest tuleneva rohepesu võimalikkusega.

5. Hindamise tulemused: kogukonna juhitud kohaliku arengu tegevusrühmade projektid

5.1. Dokumendianalüüsi tulemused

Alusdokumendid

Määrusega „Kogukonna juhitud kohaliku arengu toetuse andmise tingimused ja kord“ (11.08.2023) on sätestatud, et toetust saavad projektid peavad arvesse võtma riigi pikaajalise arengustrateegia EE2035 aluspõhimõtete hoidmisse ja sihi „Hooliv ühiskond“ eesmärkide saavutamist. Viidatakse Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrusele (EL) 2020/852 ja kirjeldatakse, et toetavad tegevused ei tekita olulist keskkonnakahju. Lõpparuandes tuleb lisaks projekti andmetele ja tulemuslikkusele kajastada ka ellu viidud tegevuste panust EE2035 sihtidesse ning horisontaalsete põhimõtete edendamisse. Toetuse saajad esitavad lõpparuandes ülevaate projekti panusest Euroopa Liidu 2030. aasta kliimaeesmärgi saavutamisse ning inimeste heaolu ja tervist toetavatesse meetmetesse.

Seletuskirjas tuuakse esile, et projektid peavad panustama EE2035 sihtidesse ja aluspõhimõtetesse, edendades horisontaalselt regionaalarengu, soolise võrdõiguslikkuse, võrsete võimaluste ja ligipääsetavuse põhimõtteid. Rõhutatakse, et iga projekt (mitte miniprojekt) peab kaasa aitama kliimaeesmärkide saavutamisele ning seda tuleb kirjeldada analoogselt EE2035 mõõdikutega ka lõpparuandes.

Nenditakse, et vastavalt rakenduskava DNSH ei tuvastanud meetmel potentsiaalselt olulist kahju keskkonnanäesmärkidele, mistõttu puudub vajadus täiendavate nõuete või leevendusmeetmete kehtestamiseks. Kui kohalik tegevusrühm on hankija riigihangete seaduse tähenduses, tuleb hanke korraldamisel järgida riigihangete seadust ning kliimamõjude leevendamiseks tuleb järgida keskkonnahoidlike hangete põhimõtteid, mille puhul on hangitavate toodete või teenuste olulusringil nii tootmisel, kasutamisel kui ka kasutusest kõrvaldamisel võimalikult väike või neutraalne keskkonnamõju. Kui tellitakse trükiseid või muid paberil olevaid materjale, on vajalik lähtuda keskkonnaministri 29.06.2021 a määruse nr 35 lisas 4 sätestatud põhimõtetest.

Tegevusrühmade strateegiad

Dokumendianalüüsi kaasati 26 tegevusrühma strateegiad, et kaardistada, kas ja kuidas on strateegiates kajastatud keskkonnateemasid ja/või ESF+ rahastusest lähtuvad keskkonnanäesmärke kriteeriumeid. Tegevusrühmad väärtustavad nende põhjal piirkonna loodust ja selle säilitamist. Looduskeskkonda, mis pakub rekreatsioonivõimalusi, tuuakse esile kui piirkonna tugevust. Tegevusrühmad peavad piirkonna arendamisel oluliseks keskkonnasäästlikkust ja jätkusuutlikkust. Viimati avaldatud strateegiates kinnitatakse, et edaspidi on keskkonnasäästlikkus ja jätkusuutlikkus rohkem fookuses või üheks strateegiliseks eesmärgiks. Oluliseks peetakse keskkonnateadlikkuse kasvatamist piirkonnas, ettevõtlusmeetmes looduskeskkonda ning säästlikku suhtumist taastumatute ressursside kasutamisse. Huvi looduskeskkonna seisundi vastu kinnitatakse mõnede piirkondade elanikkonnale korraldatud ja läbi viidud küsitlustele toetudes, milles on muu hulgas uuritud, kui oluliseks looduliku elukeskkonda peetakse.

Mitmel puhul ei ole tegevusrühmad strateegias seadnud kogukonna juhitud kohaliku arengu miniprojektide hindamiseks eraldi keskkonnasõbralikkuse kriteeriumit. Mõned neist on kehtestanud, et miniprojekti taotlus peab vastama strateegia eesmärkidele, mille hulgas on siiski keskkonnasõbralikkus kirjeldatud. Valdaval osa tegevusrühmadest on strateegias esile toonud, et keskkonnasõbralikkusele on vaja piirkonnas rohkem tähelepanu pöörata ning sageli on projektide hindamiskriteeriumina määratud ka keskkonnasõbralikkus, mis moodustab 5–10% kogu hinnangust.

Projektid

Kõik kogukonna juhitud kohaliku arengu tegevusrühmad kinnitasid taotlemisel, et projekt vastab Euroopa Parlamendi ja nõukogu määruse (EL) 2021/1060 artiklis 9 lõikes 4 toodud keskkonnanõuetele ning „ei kahjusta oluliselt“ põhimõttele, mida järgitakse ka projekti elluviimisel, kuid muud keskkonnasõbralikkusega arvestamise informatsiooni ei esitata. Taotlusvormis on lahter „Ülevaade projekti panusest Euroopa Liidu 2030. aasta kliimaeesmärgi saavutamisse ning inimeste heaolu ja tervist toetavatesse meetmetesse:“, mille osas on kõigi projektide puhul osutatud, et ülevaade antakse lõpparuandes või seiratakse seda pärast miniprojektide elluviimist. Ühe tegevusrühma projektis on kirjeldatud, et projekti tulemuste jätkusuutlikkust takseeritakse hindamiskriteeriumite raamides, mille hulka kuulub ka keskkonnasõbralike ja/või -säästlike lahenduste kasutamine projekti eesmärkide saavutamiseks.

Projektide vahearuanded

TATiga ei kehtestata keskkonnasõbralike tegevuste kajastamise kohustust vahearuannetes. Projektide vahearuanded ei kajasta, kas ja mil moel või määral „ei kahjusta oluliselt“ põhimõtteid järgitakse. Valdavas osas aruannetest on märgitud projekti asukohta tüüpiks „mitmes asukohas“ või „digitaalses keskkonnas läbiviidav“. Üksikutes aruannetes kirjeldati, et planeeritakse korraldada infopäevi¹². Kuna projekti tegevusi viiakse läbi ka füüsilistes asukohtades, võib eeldada, et projekti tegevustel on potentsiaalselt keskkonnamõju.

5.2. Kirjaliku hindamise tulemused

Küsitluses on esindatud kõigi 26 toetuse saaja ehk kohaliku tegevusrühma esindajate vastused. Neist 1 tegevusrühm ei ole vastamise seisuga veel ühtki minitaotlusvooru läbi viinud, 13 rühma (50%) on viinud läbi 1 minitaotlusvooru, 8 rühma (30.8%) on viinud läbi 2 minitaotlusvooru ning 4 tegevusrühma on viinud läbi 3 või enam taotlusvooru.

Kogukonna juhitud arengu projektides toimuvad tegevused enamike hindamises osalenud projektide puhul (N=18) nii kohapeal kui ka veebi vahendusel; ainult veebi teel viiakse ellu 3 projekti tegevusi ning ainult kohapeal 4 projekti; 1 vastus puudus. Kohapeal toimunud ürituste raames on pakutud toitlustust veidi üle veerandis (27.9%) projektidest. Elluviimise käigus korraldatakse toodete või teenuste hankimiseks riigihankeid 11.5% projektidest (N=3), 80%

---

¹² Kuna infopäevade korraldamist ei rahastata ESF+ vahenditest, vaid jooksvad administratiivkulud on rahastatud Euroopa Maaelu Arengu Põllumajandusfondist (EAFRD), ei pruugita neid välja tuua.

projektidest (N=21) seda ei tehta ning 2 tegevusrühma esindajad ei osanud antud küsimusele vastata. 1 projekti puhul on hangitud meeneid.

Vastanutest üle pooled on viimase 5 aasta jooksul osalenud üritustel, koolitustel või infopäevadel, kus on jagatud infot keskkonnasõbraliku projektijuhtimise, ürituskorralduse või hangete elluviimise kohta, 2 puhul ei osanud vastaja selle kohta infot anda. Toodi esile osalemist LEADER toetusmeetme raames toimunud infopäevadel ja koolitustel, samuti erinevatel teemakohastel üritustel, mis käsitlesid ettevõtlikkust, turundust, rohepööret ning keskkonnasäästlikku sündmuskorraldust. Lisaks mainiti osalemist rahvusvahelistel ja erialastel konverentsidel, kus tutvustati keskkonnasõbralikke lahendusi ning jagati kogemusi kestlike praktikate rakendamisel. Mõned vastajad tõid välja ka ise korraldatud koolitused ja seminarid, mis olid kogukonnale keskkonnasõbralike ürituste läbiviimise teemal. Samuti mainiti koostööprojektide raames toimunud üritusi ja lõpusündmusi, kus käsitleti sarnaseid teemasid.

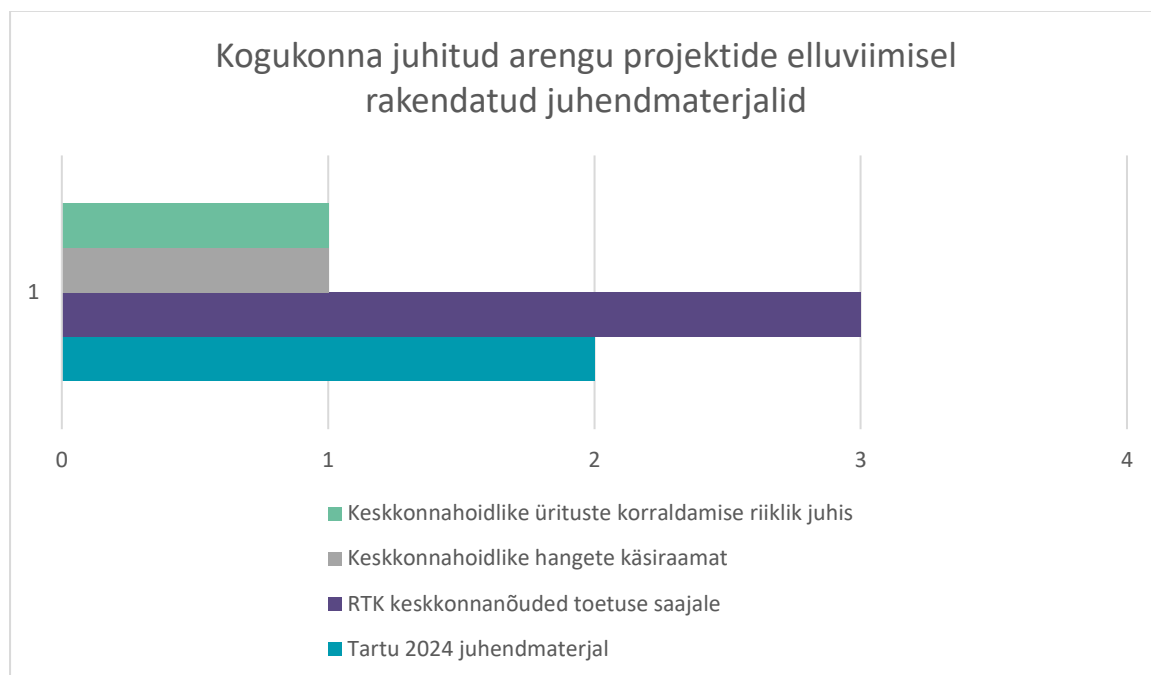
Üritustel osalejad on neid hinnanud kõikidel puhkudel osaliselt kasulikena või väga kasulikena. Mitmed vastajad tõid esile, et koolitustelt saadud teave aitas paremini mõista konkreetseid nõudeid ja juhiseid, mida tuleb järgida avalike sündmuste korraldamisel, näiteks korduvkasutatavate nõude ja panditopside kasutamist. Samuti peeti väärtuslikuks praktilisi näiteid ja töövahendeid, mis aitavad hinnata ürituste keskkonnamõju, näiteks CO₂ jalajälje mõõtmise rakendusi ja kontrollnimekirju keskkonnahoiu aspektide jälgimiseks.

Vastajad tõid esile, et võrreldes üldisema tasandi teabepäevadega pakkusid mõned koolitused sügavamalt ja praktilisemat käsitlust, sealhulgas võimalust arutada konkreetseid olukordi ja vahetada kogemusi teiste piirkondade ning organisatsioonidega. Rahvusvahelistel üritustel osalemine võimaldas näha ka laiemat konteksti ja mõista, kuidas kliimamuutused mõjutavad erinevaid piirkondi.

Mõned vastajad märkisid, et kuigi kõik teemad ei ole otseselt nende igapäevatoos rakendatavad, on saadud teadmised abiks projektide hindamisel ja keskkonnasõbralikkuse põhimõtete järgimisel. Teised leidsid, et teema on oluline ja pidevalt arenev, mistõttu on iga uus infokild kasulik mõtteviisi kujundamisel ning aitab paremini arvestada keskkonnamõjude ja jätkusuutlikkuse põhimõtetega projektide planeerimisel ja elluviimisel.

Vähem kui pooled toetuse saajad (N=10, 38.5%) on esile toonud, et läbiviidavate minitaotlusvoorude hindamiskriteeriumite seas kajastub projektide keskkonnasõbralikkus, -hoidlikkus või -säästlikkus. Sealhulgas ilmneb ka temaatika põhjalikku läbimõeldust strateegias ja hindamiskriteeriumites, nt hinnatakse projekti jätkusuutlikkust, mis hõlmab ka keskkonnamõjude vähendamise ja kestlike lahenduste arvestamist; projekti vastavust strateegiale ja eesmärkidele, kus hindamisel võetakse arvesse tegevuste laiemat mõju, sh keskkonna- ja sotsiaalse jätkusuutlikkuse tagamist. Pidades silmas keskkonnateemade tähtsat rolli tegevusrühmade strateegias, on keskkonnahoidlikkuse võrdlemisi madal hõlmatus kriteeriumite seas aga huvipakkuv leid, mille tagamaade mõistmisele intervjuudes põhjalikumalt keskenduti. Peamise põhjusena selle hõlmamiseks kriteeriumite sekka on elluviidavate tegevuste keskkonnasõbralikkuse oluliseks pidamine. 3 puhul toodi esile selle keskkonnasõbralikkuse kaasatuse tegevusrühma strateegias või tavameetmete hindamise kriteeriumites; ainult 2 puhul märgiti põhjusena toetusmeetmetest lähtuvat kohustus kliimaeesmärkide saavutamisele kaasa aidata.

Veidi alla 20% toetuse saajatest (N=5) on projekti kavandamisel ja elluviimisel lähtunud mõnest keskkonnahoidliku projektijuhtimise, ürituskorralduse või hangete juhendmaterjalist, ülevaate rakendatud juhendmaterjalidest annab Joonis 2:

Joonis 2. Kogukonna juhitud arengu projektide elluviimisel rakendatud juhendmaterjalid

Esile toodi Tartu 2024 „[Keskkonnasõbralike sündmuste korraldamise juhendi](#)“ (Tartu 2024 SA) detailsust ja head esitlust; samuti rõhutati viidatud juhendmaterjalide otsest seotust ESF+ projektide elluviimise ja aruandluse nõuetega ning asjaolu, et need pakuvad praktilisi soovitusi igapäevaseks tegevuseks. RTK keskkonnanõuetest lähtumine tegevustes tuleneb vastaja hinnangul nende kohustuslikkusest toetuse saajale; keskkonnahoidlike ürituste korraldamise riiklik juhis annab vastaja hinnangul samas konkreetseid ja rakendatavaid lahendusi sündmuste ja koosolekute keskkonnasõbralikumaks muutmiseks ning mõlemat mainitud allikat tõstetakse esile oma kerge kättesaadavuse, ajakohasuse ja praktilise väärtusega.

Juhendmaterjalidest mitte lähtumise põhjusena toodi 9 puhul esile, et puudus teadlikkus nende olemasolust, 9 puhul aga asjaolu, et keskkonnasõbralikke põhimõtteid osatakse rakendada ilma juhendmaterjalile toetumata. 2 puhul ei hinnatud juhendmaterjale tegevuse lõikes asjakohaste või rakendatavatena. Täiendavalt toodi põhjustena esile, et keskkonnasõbralikkuse järgimine on elementaarne; ühel puhul puudus teadmine, millistele allikatele toetudes on strateegia protsessi eestvedaja koostanud minitaotlusvoorude hindamiskriteeriumid.

Minitaotlusvoorudest rahastuse taotlejatele teabe jagamist kajastab järgmine tabel:

Minitaotlusvoorudest rahastuse taotlejatele keskkonnasõbralikkust puudutavat teavet jaganud	%
Voore tutvustaval infopäeval või muul üritusel	42.3
Voore tutvustaval kodulehel või mujal	19.2
Edastanud toetuse saajatele juhendmaterjale või soovitusi	11.5

Minitaotlusvoorudest rahastuse taotlejatele keskkonnasõbralikkust puudutavat teavet jaganud

%

Ei ole

53.8

Miniprojektide elluviimisega kaasnevatele tegevustele on keskkonnasõbralikkuse nõude (või soovitus) kehtestanud 4 tegevusrühma (15.4%), kes kontrollivad ka nende järgimist.

Tulenevalt küsimustiku läbiviimisel tehnilisest veast, on mõningate järgmiste hinnatavate plokkide andmed kogutud hilisemal ajahetkel ning valimiga N=21 (80.8%). Esialgsest kogutud vastustega plokkide puhul on tegu kõikse valimiga, N=26. Järgnevas tabelites on markeritud valimi suurus konkreetsete väidete plokkide juures.

Digilahendused ja digiprügi vähendamine (N=21)

N

%

Koostame projektimaterjalid digitaalsena

arvestame enamasti

5

23.8

arvestame alati

15

76.2

Reklaamtoimingute ning vajalike teavitustegevuste korraldamisel eelistame digikanaleid

arvestame enamasti

10

46.7

arvestame alati

11

52.4

E-teadete edastamisel ning veebisuhtluse korraldamisel mõtleme läbi ja tagame digiprügi koristamise (mittevajalike failide kustutamine)

arvestame üksikutel juhtudel

4

19

arvestame enamasti

11

52.4

arvestame alati

6

28.6

Materjalikasutus ja kontoritarbed (N=21, kui pole märgitud teisiti)

N

%

Väldime ühekordselt kasutatavaid projektimaterjale

arvestame üksikutel juhtudel

1

4.8

arvestame enamasti

10

47.6

arvestame alati

10

47.6

Kontoritarvete (nt kaelapaelad, nimesildid, paber jt) valikul eelistame korduvkasutatavaid või taaskasutatud/ biolagunevaid materjale.

ei kohaldu

1

4.8

arvestame enamasti

15

71.4

arvestame alati

5

23.8

Kontoritarvete ja muude materjalide ostmisel arvestame tegelikult vajaminevat kogust.

arvestame enamasti

8

38.1

arvestame alati

13

61.9

Korduvkasutatavad kontoritarbed kogutakse peale kasutamist kokku, et neid saaks hiljem taaskasutada.

ei kohaldu

1

4.8

arvestame üksikutel juhtudel

1

4.8

arvestame enamasti

7

33.3

arvestame alati	12	57.1
Ürituste toimumiskohas kasutame paberplakatite ja teeviitade asemel LED-ekraane, kui on valikuvõimalus.* (N=26)		
ei kohaldu	9	34.6
arvestame üksikutel juhtudel	1	3.8
arvestame enamasti	8	30.8
arvestame alati	4	15.4
vastus puudub	4	15.4
Ürituste ajal eelistame pabertahvlitele markertahvleid.* (N=26)		
ei kohaldu	7	26.9
arvestame üksikutel juhtudel	3	11.5
arvestame enamasti	9	34.6
arvestame alati	3	11.5
vastus puudub	4	15.4

* tärniga on märgitud väited, mis esitati vastajatele, kelle projektides toimub kohapealseid üritusi

Transport ja ligipääsetavus (N=26, kui pole märgitud teisiti)	N	%
Projekti elluviimisel vähendame ebavajalikke sõite. (N=21)		
arvestame üksikutel juhtudel	1	4.8
arvestame enamasti	9	42.9
arvestame alati	11	52.4
Transpordi korraldamisel arvestame osalejate arvuga, et valida õige sõiduki suurus*		
ei kohaldu	5	19.2
arvestame enamasti	5	19.2
arvestame alati	12	46.2
vastus puudub	4	15.4
Transpordi korraldamisel eelistame keskkonnasõbralikuma energiakasutuse või kütusega sõidukeid*		
ei kohaldu	11	42.3
arvestame üksikutel juhtudel	5	19.2
arvestame enamasti	5	19.2
arvestame alati	1	3.8
vastus puudub	4	15.4
Transpordi korraldamisel valime keskkonnasõbraliku marsruudi ja väldime liigset sõitmist (nt teeme ühte piirkonda külastused sama sõidu raames).*		
ei kohaldu	3	11.5
arvestame enamasti	7	26.9
arvestame alati	12	46.2
vastus puudub	4	15.4
Isiklikku transpordivahendit kasutavaid osalejaid julgustatakse teistele sõidu jagamist pakkuma*		
ei kohaldu	3	11.5
arvestame üksikutel juhtudel	2	7.7
arvestame enamasti	10	38.5
arvestame alati	7	26.9

vastus puudub	4	15.4
Toimumiskohtade valimisel arvestame, et need on ligipääsetavad nii jalgsi kui ühistranspordiga*		
ei kohaldu	3	11.5
arvestame üksikutel juhtudel	2	7.7
arvestame enamasti	9	34.6
arvestame alati	8	30.8
vastus puudub	4	15.4
Valime toimumiskohad, kus on tagatud jalgratta hoiustamine.*		
ei kohaldu	11	42.3
arvestame üksikutel juhtudel	1	3.8
arvestame enamasti	6	23.1
arvestame alati	4	15.4
vastus puudub	4	15.4

* tärniga on märgitud väited, mis esitati vastajatele, kelle projektides toimub kohapealseid üritusi

Seadmed ja energiatõhusus (N=21)	N	%
Oleme läbi mõelnud energia võimalikult säästliku kasutamise (nt ei hoia elektriseadmeid asjata töös)		
arvestame üksikutel juhtudel	1	4.8
arvestame enamasti	8	38.1
arvestame alati	12	57.1
Projekti tegevuste elluviimiseks ostetud tehnoloogiliste ja muude seadmete valimisel lähtume seadme võimalikult pikast elueast ja kvaliteedist.		
ei kohaldu	4	19
arvestame enamasti	3	14.3
arvestame alati	14	66.7

Vee säästlik kasutamine (N=26)	N	%
Oleme läbi mõelnud vee võimalikult säästliku kasutamise.		
ei kohaldu	5	19.2
arvestame üksikutel juhtudel	1	3.8
arvestame enamasti	6	23.1
arvestame alati	14	53.8
Oleme läbi mõelnud vee võimalikult säästliku kasutamise (nt pakume joogiks kraanivett).*		
ei kohaldu	3	11.5
arvestame üksikutel juhtudel	1	3.8
arvestame enamasti	6	23.1
arvestame alati	12	46.2
vastus puudub	4	15.4

* tärniga on märgitud väited, mis esitati vastajatele, kelle projektides toimub kohapealseid üritusi

Jäätmed (N=21)	N	%
Projekti tegevuste raames tekkivate jäätmete hulka hoiame minimaalsel tasemel.		
ei kohaldu		
arvestame üksikutel juhtudel		
arvestame enamasti	9	42.9
arvestame alati	12	57.1
Tagame jäätmete liigiti sorteerimise		
ei kohaldu		
arvestame enamasti	10	47.6
arvestame alati	11	52.4
Koristamisel tagame ökomärgisega puhastusvahendite ja -tarvikute kasutamise.		
ei kohaldu	6	28.6
arvestame üksikutel juhtudel	1	4.8
arvestame enamasti	13	61.9
arvestame alati	1	4.8

10 toetuse saajat (38.5%) töid esile, et keskkonnasõbralikkuse põhimõtteid, millega projekti jooksul arvestatakse, järgiti juba varem aktiivselt ning projekti elluviimisel ei ole selles osas muutusi olnud. 7 toetuse saaja (26.9%) hinnangul järgiti põhimõtteid juba varem, projekti elluviimisel on seda tehtud rohkem, teadlikumalt või sihipärasemalt. 4 toetuse saajat (15.4%) tõdesid, et varem järgiti keskkonnahoidlikke põhimõtteid harva või vähesel määral, projekti elluviimisel on see muutunud ulatuslikumaks, teadlikumaks või sihipärasemaks. 5 toetuse saajat (19.2%) töid esile, et keskkonnasõbralikkuse põhimõtteid varasemalt ei järgitud (peaaegu) üldse või järgiti harva ning projekti elluviimisel ei ole selle osas muutust olnud.

Enamik vastanutest peavad keskkonnasõbralikkuse juhiste järgimist oluliseks või pigem oluliseks ning hindavad sellealaseid juhiseid rakendatava või asjakohasena. Täpsema ülevaate hinnangutele keskkonnasõbralikkuse juhiste järgimist mõjutavatest teguritest annab alljärgnev tabel:

Keskkonnasõbralikkuse juhiste järgimist mõjutav tegur	Nõus või täiesti nõus (%)
Keskkonnasõbralikkuse juhised on rakendatavad / asjakohased	79.5
Keskkonnasõbralikkuse juhiste järgimine on liiga keeruline	41.7
Keskkonnasõbralikkuse juhiste järgimine on oluline	95.8
Eelarve võimaldab keskkonnasõbralikkuse juhiseid järgida	66.7
Keskkonnasõbralikkuse juhiste järgimiseks on piisavalt aega	58.3
Teenusepakkujad, kes keskkonnasõbralikkuse juhiseid järgivad, on turul kättesaadavad.	75

Keskkonnasõbralikkuse juhiste järgimist mõjutav tegur	Nõus või täiesti nõus (%)

Meil on piisavalt teadmisi, et projekti tegevusi keskkonnasõbralikkuse juhiseid järgivalt korraldada.	66.7

Meil on piisavalt oskusi, et projekti tegevusi keskkonnasõbralikkuse juhiseid järgivalt korraldada.	66.7

Oluliste takistustena kerkivad hajaasustusest tulenevad piirangud mitmete keskkonnasõbralikkuse juhiste järgimisel. Samas ilmneb aga asjaolu, et mitmete vastajate puhul on keskkonnasõbralikkuse põhimõtete järgimine loomulik osa tööprotsessist, mida ei tõlgendata otsesõnaliselt juhiste järgimisena.

5.3. Intervjuude analüüsi tulemused

Sotsiaal- ja tervisevaldkonna projektide elluviimisel peavad toetuse saajad (tegevusrühmad) (edaspidi projektide esindajad) üldiselt keskkonnasõbralikku käitumist oluliseks, asjakohaseks ja loomulikuks protsessi osaks, kuid asjakohasuse hinnang võib sõltuda miniprojektide tegevustest ja eesmärkidest. Projektide esindajad väljendasid, et nõue aruandluses keskkonnasõbralikke tegevusi kajastada tundub liigse formaalsusena neile, kellele on keskkonnasõbralik käitumine tavapäraseks saanud, sest ka aruandluseta panustatakse keskkonna hoidmisse.

Projektide esindajad näevad end pigem suunanäitajate ja teadlikkuse tõstjate kui kontrollijatena. Sellest hoolimata teevad üksikute tegevusrühmade hindamiskomisjonid miniprojektide elluviimise üle pistelist kontrolli. Vastutust projektide keskkonnasõbralikult elluviimise eest peetakse kollektiivseks: see jagunevat projektide esindajate, miniprojektide taotleja-elluviijate, tegevusrühma hindamiskomisjoni ja juhatuse vahel. Leiti, et seesugune vastutuse jaotus on vajalik, et tähelepanu ei hajuks keskkonnasõbralikkuselt projekti elukaare jooksul.

Toetudes kirjaliku hindamise andmetele, on ilmne, et vaid vähem kui pooled tegevusrühmad on planeerimisfaasis miniprojektide hindamiskriteeriumitena välja toonud keskkonnasõbralikkuse aspektid. Juhul, kui keskkonnasõbralikkuse hindamiskriteeriume ei ole kehtestatud, hindavad mõned komisjonid miniprojektide taotlusi lähtuvalt tegevusrühma strateegia eesmärkidest, milles on siiski keskkonnasõbralikkus kirjeldatud.

Mõned intervjuueeritud projektide esindajad selgitasid, et keskkonnasõbralikkuse kriteeriumeid ei kehtestatud põhjusel, et hindamiskriteeriumid LEADER projektide hindamisse võeti üle ja vajadusel kohandati tegevusrühma teiste hallatavate meetmete hindamiskriteeriumid. Nii võis juhtuda, et kui teiste meetmete hindamiskriteeriumites ei olnud keskkonnavalaseid kriteeriume kehtestatud, ei lisatud seda kriteeriumi ka miniprojektide hindamisele.

Ühe miniprojekti elluviimiseks on taotlejal võimalik saada 6029 eurot ning kokku rahastatakse 1184 miniprojekti. Projektide esindajad tõid esile, et keskkonnasõbralikkuse kriteeriumite kehtestamist ei peetud miniprojektide pigem väikese eelarve tõttu vajalikuks, kuna eeldatavalt ei võimalda see mastaapseid tegevusi planeerida. Seetõttu hinnati ka võimalik keskkonnamõju minimaalseks. Siiski ei saa sellest järeldada, et kriteeriumite kehtestamata jätmine miniprojektide hindamiseks viiks keskkonda kahjutava käitumiseni projekti

elluviimisel. Lisaks ei peetud väikese eelarvega sotsiaalvaldkonna miniprojektide puhul proportsionaalseks kehtestada samasuguseid või samas mahus hindamiskriteeriume kui suurema eelarvega projektidele on kehtestatud.

„Meil oli see (keskkonnalane kriteerium) sees, hindamiskriteeriumite seas, aga meil oli 9 hindamiskriteeriumit ja me viisime need 5 peale ja siis selle keskkonnaalase võtsime ka sealt välja. Sest veelkord – meetme eesmärk on ikkagi natuke nagu teistsugune.“

Hinnanguliselt pooled projektide esindajad korraldavad enne taotluste esitamist infopäevi ja kohtumisi miniprojektide taotlejatega, et neid juhendada, kuidas tegevusi (sh keskkonnasõbralikult) planeerida. Mõned projektide esindajad käsitlevad kohtumistel keskkonnaaspekte ja nende kajastamist taotlustes sihipäraselt ning mõned projektijuhid küll korraldavad enne taotlusvooru infopäevi, kuid keskkonnateemasid eraldi ei käsitle. Mitmed projektide esindajad kontrollivad, et taotlustes ei oleks kirjeldatud keskkonnale kahju avaldavaid tegevusi. Üksikud projektide esindajad arvasid, et nende roll ei ole taotlejaid sel viisil suunata.

Sotsiaalvaldkonna projekte peeti oma olemuselt peamiselt mittemateriaalseteks (nt koolituste läbiviimine, vanemaealistele vaba aja võimaluste pakkumine), mistõttu arvati, et nende otsene keskkonnamõju on marginaalne ja ei vaja seega tähelepanu.

Projektide esindajate hinnangul väljendub vanema põlvkonna keskkonnasõbralikkus praktilises säästlikkuses, nooremate puhul aga teadlikes ja kaalutletud valikutes keskkonna heaks.

„Ja kui ta hindamiskriteeriumites sees on, siis vähemalt projektikirjutajad, kes taotlusi kirjutavad, vähemalt teadvustavad seda. See on nagu vähim, milleni võib jõuda.“

Keskkonnasõbralikkuse nõuetest projekti tegevuste elluviimisele ei olnud mitu projekti esindajat üldse teadlikud. Paljud projektide esindajad ei olnud nende projektitaotluste koostamise ajal veel tegevusrühmas tööl ning võib eeldada, et kui projektimeeskonnaga liitutakse pärast taotluse koostamist, ei pruugi kehtivate nõuete sisu projekti esindajale elluviimise faasis teatavaks saada.

Paljud projektide esindajad ei ole teadlikud nende projektidele kohalduvatest [juhenditest](#). Samas mitmed neist, kes on juhendmaterjalidega kokku puutunud, ei kasuta neid järjepidevalt ega mäleta täpselt juhendite sisu, nime või asukohta. Nii [planeerimise](#) kui [elluviimise faasis](#) otsitakse juhiste puudumisel infot iseseisvalt veebist või küsitakse nõu Riigi Tugiteenuste Keskuse koordinaatorilt. Mõnel juhul pärinevad teadmised keskkonnaaspektidest pigem isiklikust kogemusest – varasemast töö- või haridusteest või elukohast tingitud eripäradest, nt põlevkivi piirkonnad või UNESCO alad, kus keskkonnateemad on loomulik osa igapäevaelu infoväljast. Leidus ka juhus, kus projekti esindaja oli miniprojektide elluviijatele soovitanud järgida välise ürituse juhendit „Tartu 2024 keskkonnahoidlike ürituste korraldamise juhend“.

[Keskkonnateemalisi koolitusi](#) pakutakse projektide esindajate sõnul hulgaliselt ja nende reklaame on märganud, kuid nad ei tajunud koolituste otsest seost oma igapäevaste tööülesannetega ning ei soovinud seetõttu osaleda. Koolitusi ei peetud tööks hädavajalikuks. Viimase viie aasta jooksul on vaid üksikud projektide esindajad osalenud mõnel teemakohasel koolitusel, mistõttu puudub ühtne ja värske teadmusbaas.

Toetuse saajad (tegevusrühmad) planeerivad **taotluse koostamise etapis** keskkonnaalased tegevused küll nõuetekohaselt ja sõnastatakse need keskkonnasõbralikult, kuid praktikas jäävad need sageli tagaplaanile. Kuna projektide fookus on suunatud sotsiaalsetele eesmärkidele, käsitletakse keskkonnasõbralikkust sageli teise- või kolmandajärgulise küsimusena, mis võib tegevuste elluviimise käigus sootuks ununeda. Projektide esindajad möönavadki, et kuigi tegevusi saaks kahtlemata teostada keskkonnasõbralikumalt, pole see seni olnud projektide keskne fookuspunkt ega ka peamine murekoht.

“Kui taotleja taotleb mingile tegevusele toetust ja üks tegevuseks on bussitransport, siis meie jaoks on juba päris suur pluss, et ta on selle peale mõelnud. Siis me ei saa nagu pakkumist tagasi lükata, et, ma ei tea, CO₂ tase on liiga kõrge.”

Sellele vaatamata lähtutakse intervjueeritavate sõnul projektide **elluviimise faasis** „talupojatarkusest“ ja „kainest mõistusest“, mis aitab vältida ilmsemaid negatiivseid keskkonnamõjusid. Kuivõrd projektide elluviimise raames võivad keskkonnaalased nõuded sisutegevuste kõrval ununeda, toodi soovitusena välja, et keskkonnatemaatika sidumine hindamiskriteeriumitega aitaks miniprojektide taotlejatel vajalikke nõudeid paremini teadvustada ja neid kogu projektiperioodi vältel meeles pidada. Sellest tulenevalt nähakse võimaliku edasise lahendusena **planeerimisfaasis** täiendada hindamissüsteemi konkreetsete keskkonnakriteeriumitega, et muuta säästlik ja jätkusuutlik käitumine projektide loomulikuks osaks.

Kõige olulisemaks peetakse projektide **elluviimise faasis** transpordist tekkiva saaste (kuid peamiselt pole projektide esindajate võimuses), paberi- ja digiprügist tekkiva keskkonnamõju vähendamist. Igapäevastes tegevustes peetakse kattuvana samuti paberi- ja digiprügi ning jäätmete vähendamist olulisemaks keskkonnamõju vähendamise võimaluseks. Neid tegevusi tehakse seetõttu, et projektide raames on mainitud tegevusi võimalik teha ning olemas projektide esindajatel on selleks vajalikud oskused.

Projektide esindajad leidsid, et peamiselt panustavad nad projekti tegevustega **elluviimise faasis kliima- ja keskkonnaeesmärkide** kliimamuutuste leevendamine, ringmajandusele üleminek ning elurikkuse ja ökosüsteemide kaitse ja taastamine saavutamisse. Projekti tegevustena, millega nimetatud eesmärkidesse panustatakse, toodi esile järgmised: jäätmete kogumine ja liigiti sorteerimine, ringmajanduse juurutamine ja paberikasutuse vähendamine.

„Kui suur panus see nüüd võib olla – issand, ma ei oska küll arvata nüüd. Suhteliselt minimaalne, ma kahtlustan, eks. Need mingid investeringu igasugused taotlusvoorud ja asjad ikkagi on olulisemad, eks – olulisema mõjuga.”

Näiteid kogukonna juhitud kohaliku arengu tegevusrühmade projektide raames tehtud negatiivset keskkonnamõju vähendavatest tegevustest:

- Sündmused viiakse läbi ruumides, kus on eelnevalt planeeritud võimalikult vähene energiakulu. Tihti asuvad need kohaliku omavalitsuse hoonete ruumides.
- Miniprojektide raames planeeritud sündmustele minnakse ühise transpordivahendiga, enamasti renditakse buss.
- Võimalusel tehakse kaugtööd kodukontorist, mille tõttu kasutatakse vähem transpordivahendeid kui töökoha ja kodu vahel liikudes.

- Miniprojektide taotlejate juhendamine veebi teel.
  - Kohalikel omavalitsustel on juba tasuta omavalitsuslehed/ajakirjad, mille kanne toimub igasse koju ning nendesse lisatakse tegevusrühma info, mida soovitatakse levitada ning lisamaterjale ei ole seetõttu vaja printida ega transportida.
  - Sündmused toimuvad peamiselt veebi vahendusel, olemas olevates kohaliku omavalitsuse ja teenusmajades. Ei ole vaja hajaasustusest sündmusele kohale sõita.
  - Nõude korduvkasutamine, teenusmaja nõude kasutamine, soovitus oma tass kaasa sündmustel osalejatel. Ei teki liigselt kasutatud nõude jäätmeid.
  - Püütakse mitte liialt jäätmeid tekitada, koristatakse.
- Projektitegevused panustavad kliima- ja keskkonnanäesmärkidesse eelkõige töökorralduslike ja ressursisäästlike lahenduste kaudu, mis vähendavad igapäevast keskkonnajalajälge. Kõige tugevam panus on seotud transpordivajaduse vähendamise, energiakasutuse optimeerimise ning paberi- ja materjalikasutuse piiramisega. Samas on panus valdavalt korralduslik ja kvalitatiivne ning selle tegelikku ulatust ei mõõdetata süsteemselt.

Projektide tegevused panustavad kliimamuutuste leevendamisse eelkõige kasvuhooenergiaheite vähendamise kaudu. Kõige selgem panus tuleneb:

- veebipõhiste kohtumiste ja juhendamiste eelistamisest, mis vähendab töösõite ja transpordiga seotud heidet;
- ühistranspordi või ühise transpordivahendi kasutamisest sündmustel, mis vähendab individuaalsõitude arvu;
- energiatõhusamate ruumide ja lahenduste valikust ning seadmete säästlikust kasutamisest;
- printimise ja füüsiliste materjalide tootmise vähendamisest, mis vähendab nii energiakulu kui ka transpordivajadust.

Transpordivaldkonda peetakse suurima negatiivse keskkonnamõjuga tegevusvaldkonnaks, mis viitab teadlikule prioriteediseadmisele. Samas ei hinnata tegevuste mõju kvantitatiivselt, mistõttu jääb tegelik heitkoguste vähenemine hinnanguliseks.

Otsene panus vee- ja mereressursside kaitsele on pigem kaudne ning avaldub ressursitõhususe kaudu:

- jäätmete tekke vähendamises ja liigiti kogumises, mis vähendab keskkonnareostuse ohtu;
- ringmajanduse põhimõtete rakendamises ja materjalide korduskasutamises;
- vee säästliku kasutamise teadlikkuses (nt kraanivee eelistamine pakendatud joogile).

Kuigi need tegevused toetavad loodusressursside säästlikumat kasutust, ei käsitleta nende mõju vee- ega mereressurssidele eraldi ega süvitsi.

Saastuse vältimise ja tõrje eesmärki toetatakse mitmel praktilisel viisil:

- pabermaterjalide kasutamise vähendamine ja digikanalite eelistamine;
- digiprügi vähendamine ja mittevajalike andmete kustutamine;
- jäätmete liigiti kogumine ja prügi minimaalsena hoidmine;
- ühekordsete materjalide vältimine ning kordus- ja taaskasutuse soodustamine.

Need tegevused viitavad teadlikule püüdlusele vähendada nii füüsilist kui ka digitaalset keskkonnakoormust, kuid nende strateegiline ja mõõdetav mõju keskkonnanäesmärkide saavutamisele jääb pigem tagasihoidlikuks.

Projektide läbiviimisel ei tajuta keskkonnahoidlikkuse nõudeid ületamatu **takistuse** ega liigse lisakohustusena, kuid nõuete muutmise korral on murekohaks võimalik bürokraatia kasv. Mainiti, et kui keskkonnamõtjude kohta peaks hakkama esitama eraldi üksikasjalikku aruandlust, muutuks see ebamõistlikuks lisakoormuseks. **Ressursside** (ajakulu, finantsiline pool jt) puudust oluliselt esile ei toodud. Ühe väljakutsena toodi esile miniprojektide taotlejate veenmine ja neis arusaama tekitamine, miks on keskkonnamõtju vähendamine vajalik. Nõustamist muudab keerukamaks ka miniprojektide sisuline varieeruvus, ulatudes koolitustest, käsitööringidest ja ujumistreeningutest kuni matkadeni, mis tähendab, et igale valdkonnale on raske pakkuda ühest ja asjakohast keskkonnasõbralikku lahendust.

Keeruline olukord valitseb ka transpordivaldkonnas, kus hajaasustuse puudulik liiniühendus seab omad piirid. Projektide esindajad ei pea sihtrühma vanust (55+), piirkondlikku eripära ja miniprojektide eesmärges arvestades realistlikuks nõuda osalejatelt ühistranspordi kasutamist. Lahendusena püütakse aga võimalusel soodustada ühissõite, korraldades matkadele või muudele ühistegevustele väljumisi ühisest punktist, et vähendada eraldi liikumiste hulka. Need küsimused, kus keskkonnasõbralikkuse põrkub sotsiaalse võimekuse või puuduliku taristuga, on jäänud hetkel tervikliku lahenduseta, kuna välised tegurid ei soosi alati kõige keskkonnasäästlikumate valikute tegemist.

Rohenõuded ega rohenõuete tulemuslikkus pole intervjueritavate sõnul projekti ega projekti tegevuste **eesmärkide saavutamist ega tulemuslikkust** mõjutanud.

Üldiselt pigem ei ole nõue tagada toetavate tegevuste vastavust „ei kahjusta oluliselt“ põhimõttele muutnud projektide elluviijate **mõtteviisi** tagamaks keskkonnasõbralikku käitumist projekti rakendamisel. Ühelt poolt arvati, et keskkonnasõbralik mõtteviis oli olemas juba enne antud projekti algust ning teisalt, et projektid ei ole piisavalt kaua kestnud, et osataks hinnangut mõtteviisi muutusele anda. Samas mainiti, et püütakse varasemast rohkem ja teadlikumalt tegeleda miniprojektide taotlejate teadlikkuse tõstmisega ja mõtteviisi muutmisega. Kuigi see väljendub süsteemsemas selgitustöös, rõhutatakse, et märgatavate ja kestvate tulemusteni jõudmine eeldab järjekindlat tegutsemist, kuna hoiakute muutumine on aeganõudev protsess.

Toetuse saajate (tegevusrühmade) projektide **keskkonnamõtju vähendamine** on olnud osa tegevusest juba enne käimasolevat projekti, eelkõige ressursside säästlikuma kasutamise kaudu. Infopäevadel ja taotlusvoorude korraldamisel on loobunud varasemast tavast pakkuda osalejatele lõunasööki või muid kergemaid einet, piirdudes vajadusel vaid kohvi, vee ning suupistetega. Olulise muudatusena on pudelivee pakkumisest liigutud kraanivee eelistamise

suunas ning osalejaid suunatakse kasutama kordvkasutatavaid nõusid, sealhulgas võtma kaasa isiklike tasse. Selline lähenemine on tingitud soovist vähendada tekkivate jäätmete hulka ja vältida ühekordsete tarvikute soetamist.

Sündmuste läbiviimisel eelistatakse valla- või teenusmajade ruume, kus on enamasti juba rakendatud energiasäästlikke lahendusi ja loodud tingimused jäätmete liigiti sorteerimiseks. Füüsiliste kohtumiste asemel eelistatakse aga võimaluse korral veebipõhiseid sündmusi, mis hoiab kokku nii aega kui ka transpordiga kaasnevat kütusekulu. Pabermaterjalide kasutamist on samuti oluliselt koomale tõmmatud: koolitusmaterjale üldjuhul ei prindita, vaid need edastatakse osalejatele elektrooniliselt. Kuigi registreerimisel esineb veel paberkandjal lehti, on mõni üksik projekti elluviija juba üle läinud täielikult virtuaalsele registreerimisele. Samuti on miniprojektide elluviijatele soovitatud kasutada trükiteenuseid, selle asemel, et soetada projekti vahenditest uusi printereid, mis aitab vältida ebaefektiivset seadmete hankimist.

Keskkonnaaspektide läbi arutamine enne miniprojektide taotluste esitamist on mõnedes tegevusrühmas uus, mõnes juba juurutatud praktika. Kuid täiesti **uue praktikana** on vähemalt ühel projekti esindajal pärast miniprojektide lõppu plaanis korraldada ühine seminar miniprojektide elluviijatele, et ühiselt arutada, kuidas projektide elluviimine õnnestus ja mida võiks järgmises voorus parendada. Tegevusrühma projekti esindaja ei maininud, millistel teemadel täpsemalt on plaanis peatuda.

6. Hindamise tulemused: inimkeskse hoolekande- ja tervishoiusüsteemi koordinatsioonimudeli jätkurakendamise projektid

6.1. Dokumendialüüsi tulemused

Alusdokumendid

Määrusega „Inimkeskse hoolekande- ja tervishoiusüsteemi koordinatsioonimudeli jätkurakendamine” (04.09.2023) on sätestatud, et toetust saavad projektid peavad arvestama EE2035 alasihtidega. Kehtestatakse, et projektide elluviimisel ja taotluste hindamisel tuleb silmas pidada Euroopa Parlamendi ja nõukogu määruse (EL) 2021/1060 artiklis 9 nimetatud ja EE2035 aluspõhimõtete ja sihtidega seotud horisontaalsete põhimõtetega arvestamist. Välja on toodud, et eelmainitud põhimõtetega arvestamist ja EE2035 sihtide saavutamist (sh keskkonna- ja kliimaeesmärke toetaval moel) mõõdetakse järgmiste EE2035 mõõdikutega: 1) hoolivuse ja koostöömeelsuse mõõdik; 2) ligipääsetavuse mõõdik; 3) soolise võrdõiguslikkuse indeks. Mainitust ühegi mõõdiku sisus ei ole hõlmatud keskkonna- ega kliimaeesmärke puudutav temaatika ([Eesti Statistika: Eesti 2035 mõisted ja määratlused, s.a](#)).

Lõpparuandes tuleb lisaks projekti andmetele ja tulemuslikkusele kajastada ka ellu viidud tegevuste panust EE2035 sihtidesse ning horisontaalsete põhimõtete edendamisse vastavalt nimetatud mõõdikutele.

Seletuskirjas kirjeldatakse, et lisaks projekti eesmärkidele võetakse arvesse EE2035 põhimõtteid ning hinnatakse, kuidas lisaks projekti vahetutele eesmärkidele aidatakse kaasa EE2035 aluspõhimõtete ja sihtidega seotud horisontaalsete põhimõtete eesmärkide saavutamisele. Projektid peavad panustama EE2035 sihtidesse ja aluspõhimõtetesse.

Projektid ja vahearuanDED

Inimkeskse hoolekande- ja tervishoiusüsteemi koordinatsioonimudeli jätkurakendamise projektides kinnitavad kõik toetuse saajad, et projekt vastab Euroopa Parlamendi ja nõukogu määruse (EL) 2021/1060 artiklis 9 lõikes 4 toodud keskkonnanõuetele ning „ei kahjusta oluliselt” põhimõttele, mida järgitakse ka projekti elluviimisel. Muid keskkonnateemalisi kajastusi taotlustes ei leidu. Ühes taotluses mainitakse, et planeeritakse erinevate võrgustikusegmentide füüsilisi kohtumisi, mida on kokku 8. Füüsiliste kohtumiste korral võib eeldada, et kaasuvatel tegevustel on keskkonnamõju, kuid mil moel või määral, pole võimalik projektide põhjal hinnata. Projektide vahearuanetes ei kajastata, kas ja mil moel või määral „ei kahjusta oluliselt” või muid keskkonnahoidlikke põhimõtteid järgitakse, TATis sellealast nõuet ka ei seata.

6.2. Kirjaliku hindamise tulemused

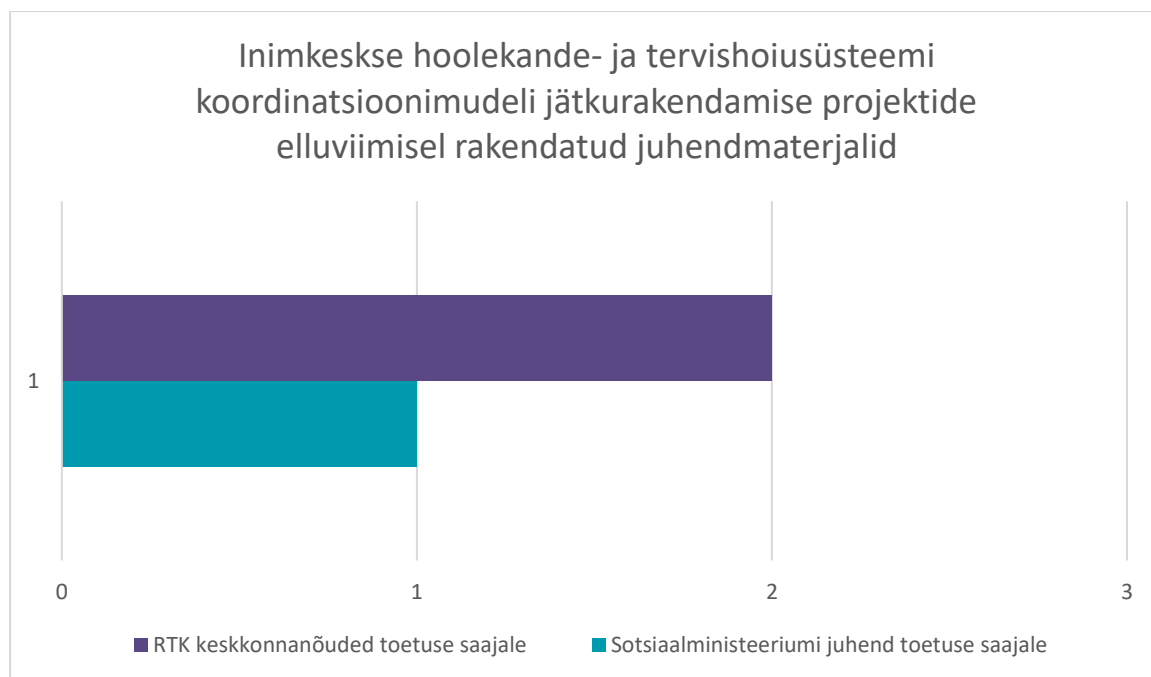
Küsitluses on esindatud kõigi 4 projekti esindaja vastused.

Kõigi inimkeskse hoolekande- ja tervishoiusüsteemi koordinatsioonimudeli jätkurakendamise projektide tegevused toimuvad nii kohapeal kui ka veebi vahendusel. Valdavalt (N=3) on kohapeal toimunud ürituste raames pakutud ka toitlustust. Ühegi projekti elluviimise käigus

ei korraldata toodete või teenuste hankimiseks riigihankeid. Poolte projektide puhul on tellitud meeneid.

Ükski projektide esindajatest ei ole osalenud üritustel, koolitustel või infopäevadel, kus on jagatud infot keskkonnasõbraliku projektijuhtimise, ürituskorralduse või hangete elluviimise kohta.

Pooled toetuse saajatest on projekti kavandamisel ja elluviimisel lähtunud mõnest keskkonnahoidliku projektijuhtimise, ürituskorralduse või hangete juhendmaterjalist, ülevaate rakendatud juhendmaterjalidest annab Joonis 3:

Joonis 3. Inimkeskse hoolekande- ja tervishoiusüsteemi koordinatsioonimudeli jätkurakendamise projektide elluviimisel rakendatud juhendmaterjalid

Juhendmaterjalidest mitte lähtumise põhjusena toodi pooltel puhkudel esile, et puudus teadlikkus nende olemasolust, RTK juhendi kohta olevat olnud kõige enam infot.

Projekti koostööpartnereid, allhankijaid jt elluviimise partnereid keskkonnasõbralikkuse juhiseid järgima ei suunata.

Järgnevalt anname esialgse ülevaate inimkeskse hoolekande- ja tervishoiusüsteemi koordinatsioonimudeli jätkurakendamise projektide elluviimisel. Ülevaate koostamise aluseks on kirjaliku hindamise jaoks koostatud hindamisinstrument¹³, mis hõlmab valikut väidetest valikut erinevatest keskkonnasõbralikest tegevustest projekti elluviimise käigus. Hinnangud puudutavad projekti elluviimise eest vastutavaid isikuid. Kirjalik hindamine loob kvantitatiivse pildi kõigist hindamisalustest projektidest; hindamise järgmistes etappides

¹³ Hindamisinstrumendi loomise aluseks olnud allikad on lähemalt kirjeldatud vahehindamise esimeses peatükis (Metoodika). Hindamisküsimustikus kasutatud mõiste „keskkonnasõbralikkuse juhised“ hõlmab põhimõtete, reeglite ja soovitude kogumit, mille eesmärk on vähendada projekti tegevuste negatiivset keskkonnamõju.

täiendatakse seda intervjuude jooksul kvalitatiivsete aspektide, täienduste ja täpsustustega (sh partnerite praktikate kohta).

Digilahendused ja digiprügi vähendamine	N	%
Koostame projektimaterjalid digitaalsena		
ei kohaldu	1	25
arvestame alati	3	75
Reklaamtoimingute ning vajalike teavitustegevuste korraldamisel eelistame digikanaleid		
arvestame enamasti	1	25
arvestame alati	3	75
E-teadete edastamisel ning veebisuhtluse korraldamisel mõtleme läbi ja tagame digiprügi koristamise (mittevajalike failide kustutamine)		
arvestame enamasti	2	50
arvestame alati	2	50
Materjalikasutus ja kontoritarbed	N	%
Väldime ühekordselt kasutatavaid projektimaterjale		
ei kohaldu	1	25
arvestame enamasti	1	25
arvestame alati	2	50
Kontoritarvete (nt kaelapaelad, nimesildid, paber jt) valikul eelistame korduvkasutatavaid või taaskasutatud/ biolagunevaid materjale.		
ei kohaldu	2	50
arvestame üksikutel juhtudel	1	25
arvestame enamasti	1	25
Kontoritarvete ja muude materjalide ostmisel arvestame tegelikult vajaminevat kogust.		
arvestame alati	3	75
vastus puudub	1	25
Korduvkasutatavad kontoritarbed kogutakse peale kasutamist kokku, et neid saaks hiljem taaskasutada.		
arvestame üksikutel juhtudel	1	25
arvestame alati	3	75
Ürituste toimumiskohas kasutame paberplakatite ja teeviitade asemel LED-ekraane, kui on valikuvõimalus.*		
ei kohaldu	2	50
arvestame enamasti	1	25
arvestame alati	1	25
Ürituste ajal eelistame pabertahvlitele markertahvleid.*		
arvestame enamasti	4	100
* tärniga on märgitud väited, mis esitati vastajatele, kelle projektides toimub kohapealseid üritusi		
Transport ja ligipääsetavus	N	%
Projekti elluviimisel vähendame ebavajalikke sõite.		

arvestame üksikudel juhtudel	1	25
arvestame enamasti	1	25
arvestame alati	2	50
Transpordi korraldamisel arvestame osalejate arvuga, et valida õige sõiduki suurus*		
ei kohaldu	2	50
arvestame enamasti	1	25
arvestame alati	1	25
Transpordi korraldamisel eelistame keskkonnasõbralikuma energiakasutuse või kütusega sõidukeid*		
ei kohaldu	2	50
arvestame enamasti	2	50
Transpordi korraldamisel valime keskkonnasõbraliku marsruudi ja väldime liigset sõitmist (nt teeme ühte piirkonda külastused sama sõidu raames).*		
ei kohaldu	1	25
arvestame enamasti	1	25
arvestame alati	2	50
Isiklikku transpordivahendit kasutavaid osalejaid julgustatakse teistele sõidu jagamist pakkuma*		
ei kohaldu	1	25
arvestame alati	3	75
Toimumiskohtade valimisel arvestame, et need on ligipääsetavad nii jalgsi kui ühistranspordiga*		
arvestame enamasti	2	50
arvestame alati	2	50
Valime toimumiskohad, kus on tagatud jalgratta hoiustamine.*		
ei kohaldu	2	50
arvestame enamasti	1	25
arvestame alati	1	25

* tärniga on märgitud väited, mis esitati vastajatele, kelle projektides toimub kohapealseid üritusi

Seadmed ja energiatõhusus	N	%
Oleme läbi mõelnud energia võimalikult säästliku kasutamise (nt ei hoia elektriseadmeid asjata töös)		
ei kohaldu	2	50
arvestame alati	2	50
Projekti tegevuste elluviimiseks ostetud tehnoloogiliste ja muude seadmete valimisel lähtume seadme võimalikult pikast elueast ja kvaliteedist.		
arvestame enamasti	1	25
arvestame alati	3	75
Vee säästlik kasutamine	N	%
Oleme läbi mõelnud vee võimalikult säästliku kasutamise.		
ei kohaldu	1	25
arvestame üksikudel juhtudel	1	25
arvestame enamasti	1	25

arvestame alati	1	25
Oleme läbi mõelnud vee võimalikult säästliku kasutamise (nt pakume joogiks kraanivett).*		
arvestame enamasti	3	75
arvestame alati	1	25

* tärniga on märgitud väited, mis esitati vastajatele, kelle projektides toimub kohapealseid üritusi

Jäätmed	N	%
Projekti tegevuste raames tekkivate jäätmete hulka hoiame minimaalsel tasemel.		
ei kohaldu	1	25
arvestame enamasti	2	50
arvestame alati	1	25
Tagame jäätmete liigiti sorteerimise		
ei kohaldu	1	25
arvestame alati	3	75
Koristamisel tagame ökomärgisega puhastusvahendite ja -tarvikute kasutamise.		
ei kohaldu	3	75
arvestame enamasti	1	25

Toitlustus*	N	%
Toitlustamise korraldamisel arvestame osalejate arvu ja soovidega (nt portsjoni suurus).		
arvestame enamasti	1	25
arvestame alati	2	50
vastus puudub*	1	25
Toidu valimisel eelistame taimetoitu.		
ei kohaldu	1	25
arvestame üksikutel juhtudel	2	50
vastus puudub*	1	25
Toitlustamise korraldamisel eelistame kohalikke, hooajalisi ja/või mahetooteid.		
arvestame üksikutel juhtudel	1	25
arvestame enamasti	2	50
vastus puudub*	1	25

* antud alajaotusesse kuuluvad väited esitati vastajatele, kelle projektides toimub kohapealseid üritusi, mille raames pakutakse toitlustust

Meened*	N	%
Meenete tellimisel eelistame kohalikke tootjaid.		
arvestame enamasti	1	25
arvestame alati	1	25

vastus puudub*	2	50
Meenete tellimisel eelistame söödavaid meeneid.		
arvestame üksikutel juhtudel	1	25
arvestame alati	1	25
vastus puudub*	2	50

* antud alajaotusesse kuuluvad väited esitati vastajatele, kelle projektides tellitakse meeneid

1 projekti esindaja tõi esile, et keskkonnasõbralikkuse põhimõtteid, millega projekti jooksul arvestatakse (kajastuvad eelnevates tabelites), järgiti juba varem aktiivselt ning projekti elluviimisel ei ole selles osas muutusi olnud. 2 projekti läbiviijate hinnangul järgiti põhimõtteid juba varem, projekti elluviimisel on seda tehtud rohkem, teadlikumalt või sihipärasemalt. 1 projekti esindaja tõi esile, et varem järgiti keskkonnahoidlikke põhimõtteid harva või vähesel määral, projekti elluviimisel on see muutunud ulatuslikumaks, teadlikumaks või sihipärasemaks.

Küsitluse tulemuste põhjal peavad kõik toetuse saajad keskkonnasõbralikkuse juhiste järgimist oluliseks või pigem oluliseks ning hindavad sellealaseid juhiseid rakendatava või asjakohasena. Täpsema ülevaate hinnangutele keskkonnasõbralikkuse juhiste järgimist mõjutavatest teguritest annab alljärgnev tabel:

Keskkonnasõbralikkuse juhiste järgimist mõjutav tegur	Nõus või täiesti nõus (%)
Keskkonnasõbralikkuse juhised on rakendatavad / asjakohased	100
Keskkonnasõbralikkuse juhiste järgimine on liiga keeruline	25
Keskkonnasõbralikkuse juhiste järgimine on oluline	100
Eelarve võimaldab keskkonnasõbralikkuse juhiseid järgida	75
Keskkonnasõbralikkuse juhiste järgimiseks on piisavalt aega	75
Teenusepakkujad, kes keskkonnasõbralikkuse juhiseid järgivad, on turul kättesaadavad.	75
Meil on piisavalt teadmisi, et projekti tegevusi keskkonnasõbralikkuse juhiseid järgivalt korraldada.	75
Meil on piisavalt oskusi, et projekti tegevusi keskkonnasõbralikkuse juhiseid järgivalt korraldada.	75

6.3. Intervjuude analüüsi tulemused

Enamik projektide esindajaid peab keskkonnasõbralikku käitumist sotsiaal- või tervisevaldkonna projektide elluviimisel oluliseks ja vajalikuks ning väärtustab keskkonna hoidmist eraelulistes tegevustes. Intervjuude tulemusel ilmnes ühe projekti esindaja puhul ka teataval määral vastandlik tulemus kirjaliku hindamise tulemustele, väljendades meelsust, et keskkonnasõbralikkuse nõuded ei ole asjakohased antud valdkonna projektides. Hoiakuid keskkonnasõbralikult tegutsemise suhtes kujundab tajutav sotsiaalne norm, mida loovad kokkupuuted projekti partnerite, taotlejate, meeskonnaga, meedias kajastatuga, kuid samal ajal ka kohaliku omavalitsuse põhimõtted ja riiklikud regulatsioonid.

„Iga normaalne inimene saab ju aru, et peab hakkama järjest rohkem keskkonnasõbralikult mõtlema.“

Projektide esindajate **väärtused** mõjutavad projekti tegevuste elluviimisel keskkonnasõbralikkusega arvestamist. Kui projektide esindajad väärtustavad keskkonnasõbralikkust, viivad nad projekti tegevused ellu lähtudes keskkonnaalastest soovitudest, juhustest ja kogemustest, nende tegevuste juures, kus see võimalik on. Küll aga ei osata alati projekti tegevusi määratleda või teadvustada kui tegevusi, millel on keskkonda kahjustav või säästev mõju.

Dokumendianalüüsi käigus ilmnes määrusest, et toetust saavad projektid peavad arvestama EE2035 alasihtidega. Kehtestatakse, et projektide elluviimisel ja taotluste hindamisel tuleb silmas pidada Euroopa Parlamendi ja nõukogu määruse (EL) 2021/1060 artiklis 9 nimetatud ja EE2035 strateegia aluspõhimõtete ja sihtidega seotud horisontaalsete põhimõtete arvestamist. Põhimõtete arvestamist ja EE2035 sihtide saavutamist (sh keskkonna- ja kliimaeesmärke toetaval moel) mõeldakse järgmiste EE2035 mõõdikutega: hoolivuse ja koostöömeelsuse mõõdik; ligipääsetavuse mõõdik; soolise võrdõiguslikkuse indeks.

Mainitustest ühegi mõõdiku sisus ei ole aga hõlmatud keskkonna- ega kliimaeesmärke puudutav temaatika (Eesti Statistika: Eesti 2035 mõisted ja määratlused, s.a). Ka paar projektide esindajat võtsid nt intervjuu jooksul või selleks ette valmistudes lahti taotlusvormi sisu, ja tõid esile, et kuigi seal on erinevaid mõõdikuid, siis keskkonnateema ei ole üks neist.

Planeerimisfaasis koostati projekti taotlusi enamasti kogunud meeskonnaga, mille liikmetel hinnati olevat piisavalt ka keskkonnaalaseid teadmisi. Tegevuste keskkonnasõbralikult ellu viimist võis aga **takistada** asjaolu, et projekti esindaja asus tööle projekti taotluse koostamise ja rahastuse saamise järgselt ning ei pruukinud olla kursis eelnevalt planeeritud keskkonnasõbralike tegevustega ega kohustusest vastata keskkonaeesmärkide saavutamiseks „ei kahjusta oluliselt“ põhimõttele. Sellele vaatamata on projektide esindajad üldiselt jälginud, et projekti tegevused keskkonnakahju ei suurendaks. **Soodustamaks keskkonnasõbralikku käitumist** projekti **elluviimise faasis** selgitati mõne projekti raames hoolduskoordinaatoritele ja sihtrühmale sedalaadi käitumise vajalikkust ning tegevustega kaasnevat võimalikku keskkonnamõju. Samas unustati üksikutel juhtudel projekti kaasuvad eesmärgid pärast taotluse koostamist, sest keskenduti projekti põhilise eesmärgi täitmisele ning keskkonnamõjude vähendamine või vältimine jäi tähelepanuta.

Intervjuude ajal ei meenunud projektide esindajatele, missuguseid keskkonnaalaseid **juhendeid** nad on lugenud ning nad mainisid, et projekti tegevuste elluviimisel tugineti varasematele teadmistele ja kogemustele. Üks projekti esindaja ei lähtunud tegevuste planeerimisel ega ellu viimisel ühestki juhendist, kuna ei olnud teadlik keskkonnasõbralikkusega arvestamise vajadusest. Küll aga soovisid kõik intervjuueeritavad, et juhendid oleksid praktilised ning kergesti mõistetavate ja ülevõetavate näidetega.

Projektide esindajatel oli mõnevõrra keeruline kirjeldada, kuidas projekti tegevustega **kliima- ja keskkonaeesmärkide** saavutamisse panustatakse. Projekti tegevusi ei osatud kliimaeesmärkidega seostada, kuna leiti, et projekti tegevustel on keskkonnale väga väike mõju ning projektijuhid ei teadnud mõnel juhul täpselt, mida kliima- ja keskkonaeesmärkide all silmas peetakse (ei teadnud, mis tegevus millise eesmärgi alla sobib ja kas üldse sobib).

„Meie projekt ju ei tooda midagi ja ei paku ka otseselt mingit sellist teenust – põhiline ongi sihuke võrgustikutöö ja teadlikkuse tõstmine, mis tähendab koosolekuid.”

Projekti tegevustena, millega **elluviimise faasis** nimetatud eesmärkidesse panustatakse, toodi esile järgmised: Ühte sihtkohta minnes kasutatakse töösõitudeks võimalusel ühte autot, sündmused korraldatakse peamiselt veebis ning üksikutel kohapeal toimuvatel sündmustel püütakse toitlustus korraldada säästlikult ja lähedal asuvate toitlustajatega. Digiprügi püütakse hoida minimaalsena. Pabermaterjalide kasutamist välditakse, kuid projektijuhtidel tuleb teabe jagamisel (teavitus ESF+ meetmest, infolehed), juhtumiplaanide koostamisel ning sündmustest osavõtu registreerimisel arvestada nii sihtrühma (nt vanemaealised) vajadustega kui meetmest tulenevate nõuetega. Seetõttu ei ole võimalik pabermaterjalidest täielikult loobuda.

Näiteid inimkeskse hoolekande- ja tervishoiusüsteemi koordinatsioonimudeli jätkurakendamise projektide raames tehtud negatiivset keskkonnamõju vähendavatest tegevustest:

- Sündmused korraldatakse seal, kus asub kõige rohkem osavõtjaid, et osalejad ei peaks sündmuspaika pikki sõite ette võtma ning säilib võimalus tulla jalgsi, jalgrattaga. Sündmustele sõites jagatakse töökaaslastega autot. Sündmuste korraldamisel osalejate asukohaga sel viisil arvestamine ning töösõitudeks ühise auto kasutamine aitab vähendada kütusekulu ja piirab CO₂ heite tekkimist.
- Töökorralduse osas nähakse keskkonnasõbraliku tegevusena töötamist kodukontorist, sest sel juhul ei ole vajadust tööle jõudmiseks transpordivahendit kasutada.
- Sündmuse ja kohtumise korraldatakse peamiselt veebi vahendusel, kuid üksikutel juhtudel toimuvad sündmused füüsilises kohtumispais. Projektide esindajad soovivad aeg-ajalt füüsilises ruumis kohtuda, kuna peavad tulenevalt sihtrühmast sotsiaalset suhtlust oluliseks ning veebikohtumised takistavat vabalt suhtlemist.
- Toitlustus tellitakse sündmustele lähedal asuvalt toitlustajalt või ostetakse poest toiduaineid, millel on pikk säilivusaeg (nt küpsised, kommid). Kui neid tooteid ühel sündmusel üle jääb, saab neid järgmise tarbeks alles hoida. Sündmustel kasutatakse korduvkasutatavaid nõusid. Toidu tellimisel arvestatakse osalejate eeldatava arvuga.
- Digiprügi vältimist ja vähendamist peetakse oluliseks ning aeg-ajalt vaadatakse digifailid üle ning kustutatakse ebavajalik. Uute failide loomisel kaalutakse nende vajalikkust.
- Korduva paberile printimise asemel telliti hooldatavatele oluliste telefoninumbritega külmpapimagnetid, mida saab hiljem ka järgmistele klientidele anda. Magnetite kasutamine pabermaterjali asemel on hea tava, sest aitab vähendada paberi kasutamist ning paberjäätmete teket. Keskkonnamõju ei pruugi olla suur, kuna magnetid on kasutusel vaid ühe projekti raames.
- Pabermaterjalid, mis on prinditud sündmuse jaoks, kasutatakse hiljem nt märkmepaberina, mis aitab vähendada paberi kasutamist ning paberjäätmete teket.
- Kui esineb vajadus meenete järgi, siis ostetakse või tellitakse vähese keskkonnajalajäljega (sh võimalikult kohalikelt pakkujatelt) ja ära tarbitavaid tooteid meeneks, nt leib, šokolaad. Praktika panustab jäätmete tekitamise vähendamisse.

- Projektitegevused panustavad kliima- ja keskkonnanäidetes eelkõige töökorralduslike ja ressursisäästlike lahenduste kaudu, mis vähendavad tegevustega kaasnevat keskkonnamõju. Panus on valdavalt kaudne ning seotud projekti elluviimise viisiga (koosolekud, võrgustikutöö, teadlikkuse tõstmine), mitte otseste keskkonnainvesteeringutega. Samas ei ole keskkonnanäidete saavutamist süsteemselt mõõdetud ega seostatud konkreetsete tulemusnäitajatega, mistõttu jääb mõju kvalitatiivseks ja hinnanguliseks.

Projektide tegevused panustavad kliimamuutuste leevendamisse eelkõige kasvuhuonegaaside heite vähendamise kaudu. Kõige selgem panus tuleneb:

- veebikohtumiste ja kaugtöö eelistamisest, mis vähendab transpordivajadust ja sellega seotud CO₂ heidet;
- sõidujagamise soodustamisest ja ligipääsetavate toimumiskohtade valikust (jalgsi, jalgrattaga, ühistranspordiga);
- energiakasutuse läbimõtlemisest (seadmeid ei hoita asjata töös, eelistatakse pikema elueaga seadmeid).

Transpordi mõju peetakse suurimaks keskkonnamõju allikaks, mistõttu selle vähendamine on prioriteetne. Samas piiravad hajaasustuse tingimused ja sihtrühma eripära (nt vanemaalised) ühistranspordi laialdasemat kasutamist.

Otsene panus vee- ja mereressursside kestlikku kasutamisse on pigem kaudne ning avaldub ressursisäästu kaudu:

- vee säästliku kasutamise läbimõtlemisest (nt kraanivee pakkumine);
- toitlustuse planeerimises vastavalt osalejate arvule, et vältida toidujäätmeid;
- kohalike ja hooajaliste toodete eelistamises üksikutele juhtudel.

Kuigi need tegevused toetavad säästlikumat ressursikasutust, ei käsitleta nende mõju vee- ega mereressurssidele otseselt ega mõõdetavalt.

Saastuse vältimise ja ringmajanduse eesmärki toetatakse mitmel praktilisel viisil:

- digimaterjalide eelistamine ja paberikasutuse vähendamine, arvestades siiski sihtrühma vajadust paberil dokumentide järele;
- digiprügi vähendamine (mittevajalike failide kustutamine, uute failide loomise vajalikkuse kaalumine);
- jäätmete minimaalsena hoidmine ja liigiti sorteerimine;
- korduvkasutatavate nõude kasutamine ning ühekordsete materjalide vältimine;
- meenete puhul söödavate või vähese keskkonnamõjuga toodete eelistamine;
- printmaterjalide taaskasutamine (nt märkmepaberina) või alternatiivsete lahenduste kasutamine (nt korduvkasutatavad magnetid paberteabe asemel).

Need tegevused viitavad teadlikule püüdlusele vähendada nii materiaalseid kui ka digitaalseid jäätmeid ning liikuda ressursitõhusama korralduse suunas. Samas ei ole keskkonnanäidete täitmist seotud konkreetsete mõõdikutega, mistõttu jääb projektide

panus keskkonnanäesmärkidesse pigem kaudseks, raamistikupõhiseks ja väärtuspõhiseks kui strateegiliselt mõõdetud tulemuseks.

Sotsiaal- ja tervisevaldkonna projektide tegevuste elluviimisel peetakse **keskkonnasõbralikku käitumist** asjakohaseks, kuid arvatakse, et ka nende kahe valdkonna erinevusi tuleb regulatsioonide ja juhiste koostamisel arvesse võtta. Keskkonnasõbralikkuse nõudeid **tajutakse asjakohastena** juhul, kui need ei ole liigselt koormavad ega takista projekti põhieesmärgi elluviimist. Nõuete asjakohaseks pidamist soodustab projektide esindajate isiklike väärtustega kattumine. ESF+ meetme rahastuse saajad ei näe end pelgalt üksikprojektide esindajatena, vaid osana laiemast (rahastus) süsteemist ja Euroopa Liidu ühistest eesmärkidest. See laiem **kuuluvustunne** muudab kehtestatud nõuded asjakohaseks – mõistetakse, et kui suunised on süsteemselt paika pandud, on nende järgimine loomulik osa protsessist. Projektide esindajad väljendasid arvamust, et iga väike keskkonnasõbralik tegevus panustab tervikusse ning just nende sammude summaarne mõju on see, mis toob kaasa suure mõju. Leiti, et konkreetsete suunisteta ei oleks me ühiskonnana (nii projektipõhiselt kui ka laiemalt) jõudnud praeguse keskkonnateadlikkuse tasemeni. Heaks näiteks on siinkohal suursündmuste toitlustusnõuded, nt korduvkasutatavate nõude kasutamine. Projektide esindajad ei taju nõudeid pelga formaalsusena, vaid vajaliku raamistikuna.

Keskkonnasõbralike põhimõtete rakendamine **elluviimise faasis** sõltub otseselt meetmete praktilisest teostatavusest. Projektide esindajate **motivatsiooni** keskkonnasõbralikkuse põhimõtteid järgida vähendab olukord, kus kehtestatud nõuded ei ole objektiivsetel põhjustel täidetavad, tekitades vastuolu regulatiivsete ootuste ja tegelike elluviimisvõimaluste vahel.

Teravalt ilmneb see väliste tingimuste puhul, mida projektide esindajatel ei ole võimalik muuta. Nt puudulik ühistranspordivõrk hajaasustuses või sihtrühma eripära (vanemaealised, erivajadusega inimesed).

Projektide esindajate valmidust keskkonnasõbralikkusesse panustada mõjutab seega märkimisväärselt nõuete rakendatavus ja vastavus sihtrühma profiilile ning piirkondlikele eripäradele. Lisaks füüsilistele ja logistilistele takistustele on määrava tähtsusega piisav projekti eelarve, mis võimaldaks keskkonnasõbralikke alternatiive kasutusele võtta. Olulise **soodustava tegurina** saab aga esile tuua tegevuste sünergia, kus ressursisäästlikud lahendused ühtivad oma olemuselt keskkonnasõbralike eesmärkidega.

Peamise probleemina tuuakse esile infopuudust ja ebakindlust. Projektide esindajatel on keeruline leida juhiseid või näitematerjale, kuidas just nn pehmeid tegevusi praktikas keskkonnasõbralikult ellu viia (olemasolevad materjalid, nt keskkonnahoidlike hangete läbiviimiseks, keskenduvad paljuski ehitusele, tootmisele jm). Sageli jääb neile selgusetuks, kas valitud meetodid on keskkonnamõju vältimiseks või vähendamiseks piisavad.

Korduva ja seni **lahendamata murekohana** nimetatakse hajaasustuses ühistranspordi korraldust. See on süsteemne probleem, mille lahendamine ei ole projektide esindajate võimuses. Neid häirib ootus, et transpordi kasutamisest tuleneva keskkonnamõju vähendamiseks peaks projekti jooksul kasutama rohkem ühistransporti kui sõiduautosid, sest neil ei ole tööülesannete täitmiseks võimalik seda teha. Samas aga peetakse transpordi kasutamisest tekkiva saastuse vähendamist kõige olulisemaks keskkonnamõju vähendamiseks

tegevuseks. Igapäevastes tegevustes peetakse olulisemaks keskkonnasõbralikuks tegevuseks veel jäätmete minimaalsena hoidmist ja digiprügi tekitamise vältimist.

Lisaks ilmnevad **praktilised vastuolud igapäevatöös**. Näiteks nõue viia paberikasutus miinimumini põrkub kohustusega printida välja plakateid, registreerimislehti ja juhtumiplaane ning neid hoiustada. Üks projekti elluviija nägi lahendusena järgmise projekti taotluses lisada eelarvesse eraldi rida sündmuste keskkonnasõbralikuks korraldamiseks. See võimaldaks teha projektide elluviimisel sisulisi ja kvaliteetsemaid keskkonnahoidlikke valikuid.

Projektide esindajate hinnangute kohaselt ei ole keskkonnasõbralikkuse nõuded projekti põhieesmärkide saavutamist takistanud, tulemuslikkust mõjutanud ega neile ka otseselt kaasa aidanud.

Keskkonnateadlikuma käitumise taga ei ole ainult „ei kahjusta oluliselt“ põhimõtte nõue tagamiseks toetatavate tegevuste vastavust, vaid pigem laiem muutus sotsiaalsetes normides. Pikaajaliste projektide (kuni 5 aastat) vältel on projektide esindajad kogenud ühiskondliku ootuse kasvu projekti tegevuste jätkusuutlikult korraldamise suhtes. Seetõttu on nende mõtteviis muutunud ennetavamaks: tegevuste elluviimisel analüüsitakse varasemast enam nende keskkonnamõju ja otsitakse säästvamaid lahendusi.

Projektide esindajad kinnitasid, et praeguseks ollakse keskkonnaaspektidest ja keskkonnasõbralike tegevuste rakendamise võimalustest **teadlikumad kui varem**. Enne käesolevaid projekte telliti meeneteks joogipudeleid või riidest poekotte, kuid nüüdseks on neist loobutud – eelistatakse kas söödavaid meeneid või ei jagata neid üldse. Muutuse peamine põhjus on soov vähendada tootmiskoormust ja keskkonnamõju ja samas on projektidega seotud inimeste huvi meenete vastu vähenenud, kuna sarnase otstarbega asju jagati paljudel sündmustel. Toitlustuses on mugavust pakkunud ühekordsed nõud asendunud korduvkasutatavatega.

7. Hindamise tulemused: sotsiaalteenuste kättesaadavuse ja kvaliteedi parandamise projektid kohalikul tasandil

7.1. Dokumendianalüüsi tulemused

Alusdokumendid

Määruse „Sotsiaalteenuste kättesaadavuse ja kvaliteedi parandamine kohalikul tasandil“ (20.06.2025) alusel toetatakse projekte, mille puhul panustatakse tegevustega muu hulgas EE2035 alasihti „Hooliv ühiskond“, toetades ligipääsetavust ja soolise võrdõiguslikkuse edendamist, parandades hoolduskoormusega inimeste olukorda ning erivajadusega ja vanemaealistele inimestele iseseisvaks toimetulekuks võrdsete võimaluste loomist. Lisaks panustatakse alasihti „Eesti on inimesekeskne riik“. Kehtestatakse, et toetatakse projekte, mille puhul arvestatakse Euroopa Parlamendi ja nõukogu määruse (EL) 2021/1060 artiklis 9 nimetatud horisontaalsete põhimõtetega; keskkonnamõtjude temaatikat ei ole eraldi välja toodud. Välja on toodud, et toetust antakse projektidele, mis on kooskõlas „ei kahjusta oluliselt“ põhimõtetega; kliima- või keskkonnamõtjused puudutavaid näitajaid, mõõdikuid või hindamiskriteeriumeid ei kajastu.

Määruses sätestatakse, et toetatakse tegevusi, mis arvestavad Vabariigi Valitsuse rohepöörde tegevusplaanis 2023–2025 nimetatud keskkonnasäästlikkust puudutavaid eesmärke ja toetavad Eesti eesmärke kliimanetraalse ühiskonna suunas liikumisel. Tegevustega tuleb panustada läbimõeldult keskkonnahoiu tagamisse ka juhul, kui ei kaasne ilmseid keskkonnohte ega rohepöörde väljakutseid.

Lõpparuandes tuleb toetuse saajal esitada vabas vormis EE2035 mõõdikute saavutamise ülevaade, millega hinnatakse horisontaalsetesse põhimõtetes panustamist, ning hinnang projekti tulemuslikkusele ja elluviimisele.

Seletuskirjas kirjeldatakse, et vastavalt rakenduskava DNSH analüüsile ei kahjusta TAT tegevused oluliselt ühtegi keskkonnaeesmärki ning need ei tohiks suurendada negatiivseid keskkonnamõtjuseid. Seejärel kirjeldatakse printsiipe, mida kavatakse projekti elluviimisel rakendada, nt korraldatavatel üritustel (nt koolitused) ja teadlikkuse suurendamisel välditakse trükimaterjalide kasutamist, eelistatakse digitaalsel kujul materjale, välditakse üleliigset transpordikasutust või tagatakse transpordi tõhusam planeerimine ja marsruutimine CO₂ heite vähendamiseks jt.

Lisatakse, et teenuste ja toodete (mööbel, puhastustooted, kontoritarbed, IT-seadmed) hankimisel lähtutakse keskkonnaministri 29.06.2021 määruse nr 355 „Hankelepingu esemeks olevate toodete ja teenuste keskkonnahoidlikud kriteeriumid ja nende kohta riigihanke alusdokumentides kehtestavad tingimused“ lisades 4 sätestatud põhimõtetest. Täpsustatakse, et keskkonnahoidlik riigihange tähendab minimaalse negatiivse keskkonnamõtjuga toodete või teenuste hankimist.

Selgitatakse, et määrus sätestab, et toetatavaid tegevusi tuleb teha võimalikult keskkonnasäästlikult sõltumata sellest, kas projektiga kaasneb ilmseid ohte keskkonnale ja rohepöörde väljakutseid ning lähtutakse Vabariigi Valitsuse Rohepöörde tegevusplaanis 2023–2025. Tuuakse esile, et arendustegevuste käigus on võimalus luua ja kasutusele võtta

uudseid lahendusi sh abitehnoloogiaid, mis aitavad kaasa keskkonnasäästlikkust puudutavate eesmärkide ja tulemuste saavutamisele, efektiivsete lahenduste välja töötamisele ning toetada Eesti eesmarke kliimanetraalse ühiskonna suunas liikumisel.

Peatükis „Keskkond ja kliima“ kinnitatakse, et rakenduskava DNSH analüüsi kohaselt ei oma meede olulist kahju kliima- ja keskkonnanäesmärkide saavutamisele ning seega puudub vajadus täiendavate leevendusmeetmete kehtestamiseks.

Projektid

Sotsiaalteenuste kättesaadavuse ja kvaliteedi parandamine kohalikul tasandil projektid pakuvad rohepõhimõtete järgimisse mõnevõrra sügavamad sissevaadet ja sisulisemat käsitlust (lisaks rohepõhimõtete järgimise kinnitamisele). Taotlusvormis on olemas eraldi lahter keskkonnasäästlike lahenduste kirjeldamiseks. Kõik toetuse saajad on lahtri täitnud, kuid erineva detailsusega. Üksikutes projektides on lahtrid täidetud üldsõnaliselt ja tuuakse esile, et plaanis on kasutada innovaatilisi lahendusi või et eelistatakse keskkonnasõbralikke lahendusi, kuid ei täpsustata, missuguseid lahendusi konkreetselt silmas peetakse. Oluline keskkonnaalane fookus on projekti tegevuste planeerimisel keskkonnasõbralikke transpordilahenduste leidmisel. Tihti kirjeldatakse, et projekti ajal kasutavad teenistujad ja teenuseosutajad hübriidautosid või renditakse elektriautod, et vähendada keskkonnareostust ja kütusekulu. Kohtumistele ja koolitustele minnakse eelistatult ühistranspordi või autoga sõites mitmekesi ühe autoga.

Neljas projektis kirjeldatakse, et kavas on kasutusele võtta või juba kasutatakse *Fleet Complete* rakendust. *Fleet Complete* rakenduse kasutamine aitab optimeerida koduhooldustöötajate tööaega ja -sõite ning vähendada autode läbisõitu ja toimida seeläbi keskkonnasäästlikumalt. Igapäevaseid sõite analüüsides planeeritakse edaspidi teenuseosutajate sõite nii, et neid ei dubleeritaks samal ajal samas piirkonnas.

Mitmes projektis kirjeldatakse, et teenused planeeritakse kujundada gruppide ning keskkonnasäästlikkus väljendub sellisel juhul võrreldes indiviidile pakutavatele teenustele kuluvatele ressurssidega ruumi, rendi, inimressursi (juhendajate) ja administratiivsete kulude kokkuhoius.

Tihti kirjeldatakse, et projekti raames on plaanis võtta kasutusele erinevaid digitaalseid abivahendeid, mis aitavad vähendada nii sõidu-, inimressurssi- kui ajakulu. Koduhooldusteenuse raames ostetakse hooldatavatele nt koduandur, alarmnupp, pliidiandur, ravimidosaator jt. Need digitaalsed abivahendid võimaldavad teenuse saajal iseseisvalt pikema perioodi vältel ise hakkama saada ning vähendada kodukülastuste arvu, kuid vajadusel annavad hooldatava abivajadusest märku.

Paberikulu vähendamist digimaterjali kasutuselevõtuga kirjeldavad üksikud toetuse saajad, kuid on võimalik, et digimaterjalid on juba varasemalt kasutusel ning seda ei tooda eraldi esile. Pabermaterjali kasutamise vajadust selgitatakse paaris projektis teenuse sihtrühma (koduhooldusteenuse saajad) vähese arvutikasutamise oskusega.

Paar toetuse saajat on detailselt kirjeldanud, et teenuste osutamisel võetakse kasutusele looduslikud puhastusvahendid ja taaskasutatavatest materjalidest tehtud vahendid, näiteks biolagunevad või taaskasutatavad puhastuslapid ja tarvikuid, et vähendada ühekordse kasutusega plastikjätmete tekkimist.

Toitlustuse kohta leiab informatsiooni vaid ühest projektis, milles kirjeldatakse, et koostöökohtumistel kaetakse kohvilaud erihoolekande klientide vahendusel ja hooajal oma aiasaadustest, vältides sel viisil pakendijätmete tekitamist. Lisatakse, et ei kasutata ühekordseid nõusid.

Projektide vahearuanded

Vahearuannetes keskkonnasõbralikkuse teemat ei käsitleta, puudub ka sellealane nõue, kuid neist leiab kinnituse, kui projekti tarbeks on ostetud eelmises alapeatükis mainitud digitaalseid abivahendeid. Mõnes aruandes kirjeldatakse paberist reklaammaterjalide tellimist või ostmist, kuid ei ole informatsiooni selle kohta, kas tellimisel kaaluti keskkonnasõbralikumaid alternatiive.

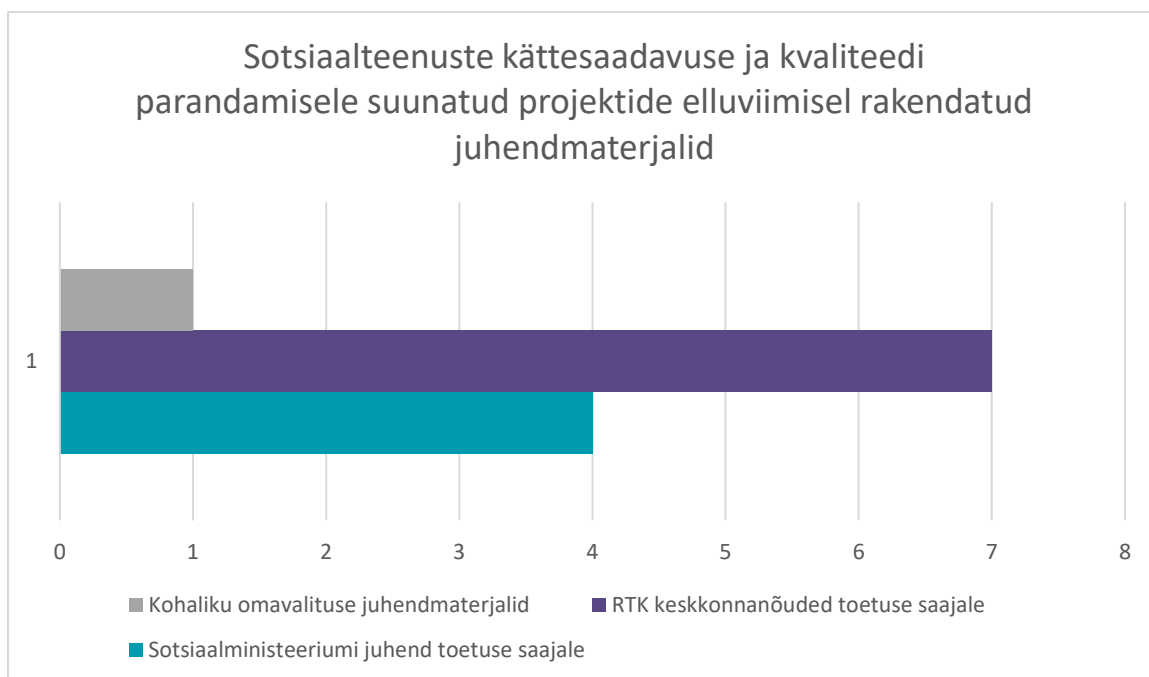
7.2. Kirjaliku hindamise tulemused

Hindamistulemustes on esindatud 11 projekti esindaja vastused (57.8% antud avatud vooru projektide koguvalimist).

Kohalikul tasandil sotsiaalteenuste kättesaadavuse ja kvaliteedi parandamisele suunatud projektide tegevused toimuvad enamike hindamises osalenud projektide puhul (N=9) kohapeal, nii kohapeal kui ka veebi vahendusel viiakse ellu 3 projekti tegevusi. Valdavalt (N=8 projekti puhul) on kohapeal toimunud ürituste raames pakutud ka toitlustust. Elluviimise käigus korraldatakse toodete või teenuste hankimiseks riigihankeid umbes pooltes projektidest (N=5). Ühe projekti puhul on hangitud meeneid.

Projektide esindajatest 1 on osalenud üritustel, koolitustel või infopäevadel, kus on jagatud infot keskkonnasõbraliku projektijuhtimise, ürituskorralduse või hangete elluviimise kohta, kahel puhul ei osanud vastaja selle kohta infot anda. Osaleja on esile toonud projekti infopäevi ning hinnanud seda väga kasulikena ja uusi teadmisi pakkuvana.

8 vastanut 11st on projekti kavandamisel ja elluviimisel lähtunud mõnest keskkonnahoidliku projektijuhtimise, ürituskorralduse või hangete juhendmaterjalist, ülevaate rakendatud juhendmaterjalidest annab Joonis 4:

Joonis 4. Sotsiaalteenuste kättesaadavuse ja kvaliteedi parandamisele suunatud projektide elluviimisel rakendatud juhendmaterjalid

Juhendmaterjalideni jõuti mitmete vastanute sõnul RTK kodulehe kaudu ja tutvuti projektitaotlust kirjeldades. Kohaliku omavalitsuse juhendmaterjalide puhul toodi esile, et sealne arengukava määrab pikaajalised sihid, sealhulgas keskkonnahoidu, energiatõhusust ja säästvat arengut puudutavad põhimõtted ning annab see on strateegilise aluse kõigile kohalikele projektidele; kohalikud haldusaktid ja eeskirjad (nt jäätmehoolduseeskiri, heakorraeskiri, ehitusnõuded, heakorra kord) on aga praktilised rakenduse juhendid, mis reguleerivad konkreetset tegevust keskkonna aspektist. Samuti toodi esile, et keskkonnasõbralikkust toetavad ka asutusesisesed juhised või praktikad (nt digitaalse töökorralduse põhimõtted, energiasäästu meetmed, kohalikud hankereeglid).

Juhendmaterjalidest mitte lähtumise põhjusena toodi ühel puhul esile, et puudus teadlikkus nende olemasolust, teisel puhul aga asjaolu, et hangete korraldamisel võeti aluseks juba kasutusel olnud kriteeriumid, kolmandal puhul osutati, et keskkonnasõbralikke põhimõtteid osatakse rakendada ilma juhendmaterjalile toetumata.

5 projekti puhul suunatakse ka projekti koostööpartnereid, allhankijaid jt elluviimise partnereid keskkonnasõbralikkuse juhiseid järgima, 4 projekti puhul seda ei tehta ning 2 projekti puhul partnerid puuduvad. 2 projekti puhul kontrollitakse, mil määral partnerid keskkonnahoidlikkuse juhiseid järgivad.

Järgnevalt anname esialgse ülevaate kohalikul tasandil sotsiaalteenuste kättesaadavuse ja kvaliteedi parandamisele suunatud projektide elluviimisel. Ülevaate koostamise aluseks on kirjaliku hindamise jaoks koostatud hindamisinstrument¹⁴, mis hõlmab valikut väidetest

¹⁴ Hindamisinstrumendi loomise aluseks olnud allikad on lähemalt kirjeldatud vahehindamise esimeses peatükis (Metoodika). Hindamisküsimustikus kasutatud mõiste „keskkonnasõbralikkuse

valikut erinevatest keskkonnasõbralikest tegevustest projekti elluviimise käigus. Hinnangud puudutavad projekti elluviimise eest vastutavaid isikuid. Kirjalik hindamine loob kvantitatiivse pildi kõigist hindamisalustest projektidest; hindamise järgmistes etappides täiendatakse seda intervjuude jooksul kvalitatiivsete aspektide, täienduste ja täpsustustega (sh partnerite praktikate kohta).

Digilahendused ja digiprügi vähendamine	N	%
Koostame projektimaterjalid digitaalsena		
arvestame üksikutel juhtudel	1	9.1
arvestame enamasti	6	54.5
arvestame alati	4	36.4
Reklaamtoimingute ning vajalike teavitustegevuste korraldamisel eelistame digikanaleid		
arvestame enamasti	6	54.5
arvestame alati	5	45.5
E-teadete edastamisel ning veebisuhtluse korraldamisel mõtleme läbi ja tagame digiprügi koristamise (mittevajalike failide kustutamine)		
arvestame enamasti	6	54.5
arvestame alati	5	45.5
Materjalikasutus ja kontoritarbed		
Väldime ühekordselt kasutatavaid projektimaterjale		
arvestame enamasti	6	54.5
arvestame alati	5	45.5
Kontoritarvete (nt kaelapaelad, nimesildid, paber jt) valikul eelistame korduvkasutatavaid või taaskasutatud/ biolagunevaid materjale.		
ei kohaldu	4	36.4
arvestame enamasti	4	36.4
arvestame alati	3	27.3
Kontoritarvete ja muude materjalide ostmisel arvestame tegelikult vajaminevat kogust.		
ei kohaldu	2	18.2
arvestame enamasti	1	9.1
arvestame alati	8	72.7
Korduvkasutatavad kontoritarbed kogutakse peale kasutamist kokku, et neid saaks hiljem taaskasutada.		
ei kohaldu	1	9.1
arvestame enamasti	2	18.2
arvestame alati	8	72.7
Ürituste toimumiskohas kasutame paberplakatite ja teeviitade asemel LED-ekraane, kui on valikuvõimalus.*		
ei kohaldu	3	27.3

juhised“ hõlmab põhimõtete, reeglite ja soovitude kogumit, mille eesmärk on vähendada projekti tegevuste negatiivset keskkonnamõju.

arvestame üksikudel juhtudel	2	18.2
arvestame enamasti	5	45.5
arvestame alati	1	9.1

Ürituste ajal eelistame pabertahvlitele markertahvleid.*

ei kohaldu	2	18.2
arvestame üksikudel juhtudel	5	45.5
arvestame enamasti	2	18.2
arvestame alati	2	18.2

* tärniga on märgitud väited, mis esitati vastajatele, kelle projektides toimub kohapealseid üritusi

Transport ja ligipääsetavus	N	%
Projekti elluviimisel vähendame ebavajalikke sõite.		
arvestame enamasti	4	36.4
arvestame alati	7	63.6
Transpordi korraldamisel arvestame osalejate arvuga, et valida õige sõiduki suurus*		
ei kohaldu	2	18.2
arvestame üksikudel juhtudel	5	45.5
arvestame alati	4	36.4
Transpordi korraldamisel eelistame keskkonnasõbralikuma energiakasutuse või kütusega sõidukeid*		
ei kohaldu	4	36.4
arvestame üksikudel juhtudel	1	9.1
arvestame enamasti	3	27.3
arvestame alati	3	27.3
Transpordi korraldamisel valime keskkonnasõbraliku marsruudi ja väldime liigset sõitmist (nt teeme ühte piirkonda külastused sama sõidu raames).*		
ei kohaldu	1	9.1
arvestame enamasti	5	45.5
arvestame alati	5	45.5
Isiklikku transpordivahendit kasutavaid osalejaid julgustatakse teistele sõidu jagamist pakkuma*		
ei kohaldu	1	9.1
arvestame enamasti	5	45.5
arvestame alati	5	45.5
Toimumiskohtade valimisel arvestame, et need on ligipääsetavad nii jalgsi kui ühistranspordiga*		
arvestame enamasti	4	36.4
arvestame alati	7	63.6
Valime toimumiskohad, kus on tagatud jalgratta hoiustamine.*		
ei kohaldu	2	18.2
arvestame üksikudel juhtudel	1	9.1
arvestame enamasti	4	36.4
arvestame alati	4	36.4

* tärniga on märgitud väited, mis esitati vastajatele, kelle projektides toimub kohapealseid üritusi

Seadmed ja energiatõhusus	N	%
Oleme läbi mõelnud energia võimalikult säästliku kasutamise (nt ei hoia elektriseadmeid asjata töös)		
ei kohaldu	1	9.1
arvestame enamasti	3	27.3
arvestame alati	7	63.6
Projekti tegevuste elluviimiseks ostetud tehnoloogiliste ja muude seadmete valimisel lähtume seadme võimalikult pikast elueast ja kvaliteedist.		
ei kohaldu	1	9.1
arvestame enamasti	3	27.3
arvestame alati	7	63.6

Vee säästlik kasutamine	N	%
Oleme läbi mõelnud vee võimalikult säästliku kasutamise.		
ei kohaldu	2	18.2
arvestame üksikutel juhtudel	2	18.2
arvestame enamasti	1	9.1
arvestame alati	5	45.5
<i>vastus puudub</i>	1	9.1
Oleme läbi mõelnud vee võimalikult säästliku kasutamise (nt pakume joogiks kraanivett).*		
ei kohaldu	1	9.1
arvestame enamasti	4	36.4
arvestame alati	5	45.5

* tärniga on märgitud väited, mis esitati vastajatele, kelle projektides toimub kohapealseid üritusi

Jäätmed	N	%
Projekti tegevuste raames tekkivate jäätmete hulka hoiame minimaalsel tasemel.		
ei kohaldu	2	18.2
arvestame üksikutel juhtudel	1	9.1
arvestame enamasti	2	18.2
arvestame alati	6	54.5
Tagame jäätmete liigiti sorteerimise		
ei kohaldu	2	18.2
arvestame enamasti	1	9.1
arvestame alati	8	72.7
Koristamisel tagame ökomärgisega puhastusvahendite ja -tarvikute kasutamise.		
ei kohaldu	3	27.3
arvestame üksikutel juhtudel	1	9.1

arvestame enamasti	4	36.4
arvestame alati	3	27.3

Toitlustus*	N	%
Toitlustamise korraldamisel arvestame osalejate arvu ja soovidega (nt portsjoni suurus).		
arvestame enamasti	4	36.4
arvestame alati	4	36.4
vastus puudub*	3	27.3
Toidu valimisel eelistame taimetoitu.		
ei kohaldu	1	9.1
arvestame üksikutel juhtudel	3	27.3
arvestame enamasti	4	36.4
vastus puudub*	3	27.3
Toitlustamise korraldamisel eelistame kohalikke, hooajalisi ja/või mahetooteid.		
arvestame üksikutel juhtudel	2	18.2
arvestame enamasti	5	45.5
arvestame alati	1	9.1
vastus puudub*	3	27.3

* antud alajaotusesse kuuluvad väited esitati vastajatele, kelle projektides toimub kohapealseid üritusi, mille raames pakutakse toitlustust

Meened*	N	%
Meenete tellimisel eelistame kohalikke tootjaid.		
arvestame alati	1	9.1
vastus puudub*	10	90.9
Meenete tellimisel eelistame söödavaid meeneid.		
ei kohaldu	1	9.1
vastus puudub*	10	90.9

* antud alajaotusesse kuuluvad väited esitati vastajatele, kelle projektides tellitakse meeneid

6 projekti esindajad (54.5%) tõid esile, et keskkonnasõbralikkuse põhimõtteid, millega projekti jooksul arvestatakse (kajastuvad eelnevates tabelites), järgiti juba varem aktiivselt ning projekti elluviimisel ei ole selles osas muutusi olnud. 3 projekti läbiviijate (27.3%) hinnangul järgiti põhimõtteid juba varem, projekti elluviimisel on seda tehtud rohkem, teadlikumalt või sihipärasemalt. 2 projekti esindajad tõdesid, et varem järgiti keskkonnanahoidlikke põhimõtteid harva või vähesel määral, projekti elluviimisel on see muutunud ulatuslikumaks, teadlikumaks või sihipärasemaks.

Enamik toetuse saajatest peavad keskkonnasõbralikkuse juhiste järgimist oluliseks või pigem oluliseks ning hindavad sellealaseid juhiseid rakendatava või asjakohasena. Täpsema

Ülevaate hinnangutele keskkonnasõbralikkuse juhiste järgimist mõjutavatest teguritest annab alljärgnev tabel:

Keskkonnasõbralikkuse juhiste järgimist mõjutav tegur	Nõus või täiesti nõus (%)
Keskkonnasõbralikkuse juhised on rakendatavad / asjakohased	90.9
Keskkonnasõbralikkuse juhiste järgimine on liiga keeruline	27.3
Keskkonnasõbralikkuse juhiste järgimine on oluline	90.9
Eelarve võimaldab keskkonnasõbralikkuse juhiseid järgida	81.8
Keskkonnasõbralikkuse juhiste järgimiseks on piisavalt aega	72.7
Teenusepakkujad, kes keskkonnasõbralikkuse juhiseid järgivad, on turul kättesaadavad.	72.7
Meil on piisavalt teadmisi, et projekti tegevusi keskkonnasõbralikkuse juhiseid järgivalt korraldada.	90.9
Meil on piisavalt oskusi, et projekti tegevusi keskkonnasõbralikkuse juhiseid järgivalt korraldada.	90.9

7.3. Intervjuude analüüsi tulemused

Sotsiaalteenuste kättesaadavuse ja kvaliteedi kohalikul tasandil parandamise projektide rahastuse on saanud nii kohalikud omavalitsused, mittetulundusühingud, kui ka eraettevõtted. Sotsiaalvaldkonna projektide elluviimisel peavad projektide esindajad **keskkonnasõbralikku käitumist** ja sellekohaseid nõudeid üldiselt oluliseks ning asjakohaseks, kuid nad tajuvad nõuete praktilist väärtust kohati erinevalt. **Nõuete asjakohasuse** hinnangut mõjutab ressursside kättesaadavus tegevuste elluviimiseks keskkonnasõbralikult. Lisaks tundus mõnele projekti esindajale, et käesolevas projektis ei ole võimalik teha piisavalt positiivse keskkonnamõjuga tegevusi. Selgelt joonistus välja eraettevõtete projektide esindajate vaade, kelle jaoks on kesksel kohal tegevuste efektiivsus. Nende hinnangul on seni õnnestunud hoida tasakaalu teenuse osutamise tõhususe ja keskkonnanõuete täitmise vahel, mis viitab sellele, et asjakohasust tajutakse eelkõige läbi säästlike ja optimeeritud tööprotsesside.

„Aga jälle ma ütlen seda, et kui sa loed seda [nõudeid taotluse koostamisel], siis sa mõtled rohkem ja sa nagu teed rohkem. Selles mõttes, et need nõuded seal täiesti võiks olla sees, eks.”

Projektide esindajate jaoks tõusetus teatav **sisuline vastuolo** keskkonnasõbralike ideaallahenduste ja projekti peamise eesmärgi vahel. Kuigi puhtalt keskkonnakaalutlustest lähtudes võiks ressursside säästmiseks olla eelistatav projekti sihtrühma koondamine ühiselamispindadele, on antud projektide eesmärk vastupidine – toetada sihtrühma iseseisvat ja väarikat kodus elamist nii kaua kui võimalik. Seega jäävad keskkonnasõbralikud valikud antud kontekstis paratamatult teisejärguliseks, kuna peamine eesmärk on tagada inimese heaolu ja elukvaliteet tema harjumuspärases keskkonnas.

Keskkonnasõbralike **praktikate rakendamist võib pärssida** asjaolu, et projektide esindajad liituvad elluviimisega mõnikord alles pärast taotluse rahuldumist ja rahastuse saamist. Sellisel juhul ei pruugi nad olla piisavalt informeeritud varem planeeritud keskkonnasõbralikest tegevustest ega kohustusest järgida „ei kahjusta oluliselt“ põhimõtet

ning Euroopa Parlamendi ja nõukogu määruse (EL) 2021/1060 artiklis 9 lõikes 4 toodud keskkonnanõuetest keskkonnanõuetest saavutamiseks. Sellest infosulust hoolimata on projektide esindajad oma töös üldiselt lähtunud aluspõhimõttest, et projekti elluviimine ei tohi kaasa tuua negatiivset keskkonnamõju kasvu ja mõistsid intervjuud andes oma vastust selles valdkonnas.

Igapäevasesse praktikasse ei ole keskkonnanõuetest juhendmaterjalid rakendunud. Samas arvatakse, et need on siiski väga vajalikud, kuid oodatakse praktilisema suunitlusega just sotsiaalvaldkonnale sobivat ja näidetega juhendeid. Projekti planeerimise faasis ja elluviimise faasis loetakse juhiseid ja nõudeid, kuid nt leiti, et Riigi Tugiteenuste Keskuse nõuded üldjoontes ühtisid kohaliku omavalituse keskkonnanõuetega. Omavalitsuses asus ka paljudel juhtudel projektide esindajate töökoht, mistõttu tundus mugav ja loogiline edaspidi lähtuda omavalituse nõuetest ja praktikast. Mõnikord siiski kontrollitakse enne ostude sooritamist Riigi Tugiteenuste Keskuse kodulehelt leitavaid keskkonnanõudeid toetuse saajale.

Paljud projektide esindajad kirjeldasid, kuidas neil on juhendite mõistmisega probleeme olnud nii keeruliste keskkonnanõuetest kui viidete tõttu järgmistele nõuetele mõnes muus õigusaktis.

„Mõnes kohas on keeruliselt nagu kirjutatud. Ma mäletan seda, et ma tükk aega nagu mõtlesin, et leida neid nagu ühiseid kohti, või et mis nagu meie projekti puhul sinna alla täpselt nagu käivad. Sa pead nagu väga täpselt teadma, mida seal [nõuete, soovitude] taga on mõeldud. Seda ei ole nii hästi lahti kirjutatud, mida seal taga täpselt mõeldud on.“

„See juhend [nime ei täpsustatud], mis viitab järgmisele juhendile, ja see omakorda järgmisele juhendile – noh, see vahel võib-olla ajab natukene närvi mustaks. Selle asemel, et siis lihtsalt selges keeles öelda, mis need ootused on, on toodud mingi paragrahv või mingi määruse nimi, et tuleb lähtuda sellest ja mina siis projekti elluvijana pean, otsima, mis seal siis tõesti sõnastatud on või kus see hetkel kehtiv õige versioon on.“

Keskkonnanõuetest juhendite keerukus võib vähendada projektijuhtide motivatsiooni neid oma töös regulaarselt kasutada, kuid samas on projektijuhid uuringu käigus läbi viidud kirjaliku hindamise tulemuste kohaselt hinnanud, et neil on piisavalt teadmisi ning oskusi, et projekti tegevusi keskkonnanõuetest juhiseid järgivalt ellu viia. Võimalik on, et ka seetõttu ei tunta vajadust juhendeid regulaarselt kasutada.

Üks projekti esindaja märkis, et on teadlik SoMi soovitusel eelistada sündmustel taimetoidu pakkumist, kuid on otsustanud seda soovitusel praktikas mitte rakendada. Otsuse peamiseks põhjuseks on kahtlus taimse toidu tegeliku keskkonnamõju osas Eesti kontekstis võrreldes loomse toiduga. Argumenteeriti, et suur osa toitlustuses kättesaadavast taimsest toorainest on tõenäoliselt imporditud, mistõttu võib pikk transpordiahel ja sellest tulenev saastus muuta selle keskkonnanõuetest juhiseid suuremaks kui kohalikul loomisel toodangul. See näide ilmestab olukorda, kus riiklikud suunised põrkuvad projekti esindaja isiklike kahtluste ja veendumustega.

„Ja ma tean küll, et Sotsiaalministeeriumil või kuskil riigil on toitlustuse osas mingid omad nõuded juba kehtestanud, kus ei tohigi üldse enam pakkuda siis... peab ainult taimne toit

olema, näiteks nendel vahepausidel ja nendel – siis me oleme lihtsalt lähtunud tervislikkuse komponendist, eksju, aga meie nagu nii radikaalseks ei lähe nende asjadega.”

Projekti **planeerimise faasis** ei teadvustatud sageli keskkonnasõbralikkust eraldiseisva eesmärgina, kuna fookus oli suunatud eelkõige sisulise põhieesmärgi ehk sotsiaalteenuse arendamisele. Projektide esindajate jaoks jäid keskkonnateemad esialgu kaugeks, mistõttu lähtuti pigem põhimõttest vältida lisakahju tekitamist, kui et otsiti aktiivselt võimalusi keskkonnamõju vähendamiseks või vältimiseks. Seejuures ilmnes hoiak, et sotsiaalvaldkonna teenuste arendamine ja elluviimine on oma olemuselt vähese keskkonnamõjuga ning ei sisalda tegevusi, mis võiksid looduskeskkonda olulisel määral kahjustada. Selline perspektiiv viitab vajadusele selgitada sotsiaalvaldkonna ja keskkonnanahoiu vahelisi seoseid, et muuta keskkonnasõbralikkusega arvestamine projektide planeerimisel sisulisemaks osaks kui see praegu on.

Intervjuude analüüsist selgus, et ESF+ meetme taotlustes **esitatavad rohenõuded sarnanevad olemuselt teiste varasemate meetmete praktikatega**. Seetõttu on keskkonnasõbralike lahenduste kirjeldamine muutunud projektijuhtide jaoks harjumuspäraseks ja kohati ka formaalseks tegevuseks. Keskkonnasõbralikke tegevusi kirjeldatakse taotluses sageli teadmiseiga, et see on rahastuse saamiseks vältimatu eeltingimus. Seejuures esineb praktikas juhtumeid, kus esialgselt kirjeldatud lubadusi ei pruugita hiljem detailselt järgida.

„Tegelikult kui ikkagi päris aus olla, siis ainult selle koostamise hetkel, see miinimum, et oleks nagu täidetud. Vahepeal ei ole eraldi võtnud dokumente ette.”

Peamise põhjusena keskkonnasõbralikkuse nõuetest kõrvalekaldumisel toodi välja asjaolu, et **elluviimise faasis** selgub sageli planeeritud tegevuste ebaotstarbekus või võimatus neid realselt ellu viia, mis omakorda langetab osapoolte motivatsiooni nõuete sisuliseks täitmiseks. Lisaks selgitati, et pärast taotluse koostamist ei toimu enam infopäevi ega koolitusi, mis tuletaks meelde, et ka keskkonnasõbralikkus on üks kaasuv eesmärk, millele tuleb projekti elukaare jooksul tähelepanu pöörata.

Projekti tegevuste peamiste **negatiivselt keskkonda mõjutavate tegevustena elluviimise faasis** toodi esile transportist tekkivat saastust ja jäätmeteket, kusjuures viimase puhul peeti probleemseks projekti sihtrühma puudulikku oskust või teadmisi jäätmete liigiti sorteerimisest. Transpordiga seotud keskkonnakoormus ilmneb nii seadmete tarnimisel Eestisse kui ka vajadusel liikuda lennukiga mandri ja saarte vahel, et jagada kogemusi teiste projektide elluviijatega. Lisaks märgiti negatiivse tegurina elektrienergia tarbimist, kuigi konkreetseid näiteid ei osatud tuua. Ühe projektijuhi hinnangul on laialdasel arvutite kasutamisel oluline keskkonnamõju mitte ainult energiakulu, vaid ka seadmete tootmisprotsessiga seotud veekasutuse tõttu. Kuna keskkonnasõbralike tegevuste tegelikku tulemuslikkust projekti raames süsteemselt ei mõõdetata ega kontrollita ka partnerite tegevusi, puudub projektijuhtidel objektiivne alus ja võimekus rakendada meetmete reaalselt mõju hinnata.

Peamiselt arvasid projektide esindajad, et panustavad **elluviimise faasis** projekti tegevustega **kliima- ja keskkonnaeesmärkidesse** elurikkuse ja ökosüsteemide kaitse ja taastamine, ringmajandusele üleminek, saastatuse vältimine ja tõrje saavutamisse. Projekti tegevustena, millega nimetatud eesmärkidesse panustatakse, toodi esile järgmised: logistika

optimeerimine vähendamaks transpordi kasutamisest tekkivat saastust, jäätmete kogumine ja liigiti sorteerimine, ringmajanduse juurutamine ja tööülesannete täitmisel digivahendite üleminek, kliendiaedade loomine. Nende tegevuste elluviimist peeti keskkonnamõjude vähendamiseks ka kõige olulisemaks nii igapäevastes tegevustes eraelus kui projektide raames.

Näiteid sotsiaalteenuste kättesaadavuse ja kvaliteedi parandamine kohalikul tasandil projektide raames tehtud negatiivset keskkonnamõju vähendavatest tegevustest:

- Projekti raames on loodud teenusmajad, et teenuste pakkumiseks ja sotsiaalsete tegevuste korraldamiseks saaksid kliendid koguneda ühte kohta.
  - Ühe projekti raames on loodud kliendiaiad, kus nad saavad taimi kasvatada.
  - *FleetComplete* rakendus võimaldab klientide ostusoovid (esmatarbekaubad, toit) elektrooniliselt üles kirjutada ning oste sooritada ja laialivedu planeerida mitmele kliendile korraga. Transporti on võimalik ökonoomselt planeerida.
  - Projekti raames tuleb ette vajadus minna meeskonnaga sündmusele ja sel juhul minnakse ühe autoga mitte igaüks eraldi. Suurema osalejate arvuga sündmuste korral viiakse nii projekti meeskond kui kliendid kohaliku omavalitsuse bussiga või rendibussiga kohale.
  - *FleetComplete* rakendus võimaldab nii klientide toetamiseks vajalikud kui tööülesannete täitmise märkmed salvestada, näha hooldusplaane ühes kohas ning väheneb vajadus pabermaterjale kasutada.
  - Enamasti toimuvad infopäevad ja muud sündmused veebi teel.
  - Füüsilises kohas toimuvatel sündmustel kasutatakse toitlustuse pakkumise korral korduvkasutatavaid nõusid, joogiks kasutatakse kraanivett ning pakutakse pika säilivusajaga suupisteid.
  - Mõned klientide abivahendid on korduvkasutatavad, neid saab kokku koguda ning anda kasutusse järgmisele kliendile.
  - Jäätmete liigiti sorteerimise tagamiseks tõstetakse projekti sihtrühma teadlikkust sorteerimise vajalikkusest.
  - Hooldustöötajatele korraldatakse koolitusi üldise keskkonnavalase teadlikkuse tõstmiseks.
  - Korraldatakse digikoristuspäevi ja samas püütakse digiprügi vähem tekitada.
  - Mõnesid töövahendeid renditakse ostmise asemel, et vähendada töövahendite ning pakendite tootmist. Lisaks ei ole sel juhul vaja töövahendeid hooldada.
  - Töövahendeid soetatakse lähipiirkonnast, et vähendada nende sihtkohta transpordil tekkivat saastust.
  - Projekti sihtrühmale õpetatakse kõrvalise tegevusena digivahendite (sh digitaalse allkirja andmist) kasutamist. Selline tegevus panustab sihtrühma keskkonnasõbralikkuse edendamisse, sest digivahendite kasutamise oskus soodustab pabermaterjalide kasutamise vähendamist.
- Projektitegevused panustavad kliima- ja keskkonnanäesmärkidesse eelkõige tööprotsesside optimeerimise, ressursitõhususe ja keskkonnahoidlike valikute kaudu teenuste osutamisel. Kõige tugevam panus on seotud transpordikorralduse tõhustamise, digilahenduste kasutuselevõtu, jäätmete vähendamise ning

keskkonnahoidlike hangete ja töövahendite valikuga. Samas on panus valdavalt kaudne ning seotud tegevuste elluviimise viisiga, mitte otseste keskkonnainvesteeringute või mõõdetavate kliimanäitajatega; kliima- ja keskkonnamõjusid puudutavaid eraldi mõõdikuid ei ole kehtestatud.

Projektide tegevused panustavad kliimamuutuste leevendamisse eelkõige kasvuhoonegaaside heite vähendamise kaudu. Kõige selgem panus tuleneb:

- transpordilogistika optimeerimisest *FleetComplete* rakenduse abil, mis vähendab dubleerivaid sõite ja autode läbisõitu;
- elektri- ja hübriidsõidukite kasutuselevõttust teenuse osutamisel;
- ühissõitude ja ühistranspordi eelistamisest ning marsruutide koondamisest;
- veebikohtumiste ja digilahenduste kasutamisest, mis vähendab füüsiliste kohtumiste arvu ja transpordivajadust;
- energiatõhususe põhimõtete järgimisest (seadmete säästlik kasutamine, pikema elueaga seadmete eelistamine).

Transpordivaldkonda peetakse suurima keskkonnamõjuga tegevusvaldkonnaks, mistõttu selle optimeerimine on projektides keskne kliimaeesmärki toetav meede.

Ringmajandusele üleminekut ja ressursitõhusust toetavad järgmised tegevused:

- digitaalsete abivahendite (koduandurid, alarmnupud, ravimidosaatorid jmt) kasutuselevõtt, mis vähendab kodukülastuste arvu ja ressursikulu;
- pabermaterjalide asendamine digilahendustega (sh digiallkirjastamise õpetamine sihtrühmale);
- korduvkasutatavate ja taaskasutatavate töövahendite eelistamine ning osade vahendite rentimine ostmise asemel;
- korduvkasutatavate kliendi abivahendite kogumine ja järgmisele kliendile edasi andmine;
- grupipõhiste teenuste arendamine, mis võimaldab ruumi-, transpordi- ja inimressursi tõhusamat kasutust.

Need tegevused toetavad materjalide ja ressursside pikemat kasutust ning vähendavad uute toodete tootmise ja jäätmetekke vajadust.

Saastuse vältimise ja tõrje eesmärki toetatakse mitmel praktilisel viisil:

- jäätmete minimaalsena hoidmine ja liigiti sorteerimine ning sihtrühma teadlikkuse tõstmine jäätmekäitlusest;
- digiprügi vähendamine ja digikoristuspäevade korraldamine;
- looduslike ja biolagunevate puhastusvahendite kasutuselevõtt;
- korduvkasutatavate nõude kasutamine ning ühekordsete pakendite vältimine;
- kohalike toodete eelistamine ning töövahendite soetamine lähipiirkonnast transpordisaaste vähendamiseks.

Elurikkuse ja ökosüsteemide kaitset toetavad kaudselt kliendiaedade rajamine ning keskkonnateadlikkuse tõstmine sihtrühmas, mis suunab säästlikumatele tarbimis- ja käitumismustritele.

- Kuigi projektides kirjeldatakse keskkonnasäästlikke tegevusi planeerimisfaasis taotluse tasandil ning kinnitatakse vastavust „ei kahjusta oluliselt“ põhimõttele, ei mõõdata nende tegevuste tegelikku keskkonnamõju süsteemselt ega seostata seda konkreetsete kliima- või keskkonnanäitajatega. Seetõttu võib järeldada, et panus kliima- ja keskkonnanäitajatesse on sisuliselt olemas, kuid jääb valdavalt korralduslikuks, väärtuspõhiseks ja kvalitatiivseks, mitte strateegiliselt kvantifitseeritud tulemuseks.

Projektide esindajate sõnul ei ole keskkonnasõbralikkuse nõuete järgimine keerukas, seda peetakse lihtsalt uueks vaatenurgaks, millega projekti elluviimisel arvestama peab. Projekti tegevuste osana nähakse sihtrühma teadlikkuse suurendamist keskkonnasõbralikust käitumisest, eriti jäätmekäitlust puudutavast. Projektis osalejatele (vanemaealised) selgitamine, miks on vaja uuel viisil käituda, olevat keeruline ja aeganõudev. Üks osa projektide esindajaid mainis, et projekti sihtrühm on kokkuhoidliku käitumisega ja seetõttu ei tarbi nad liigselt ega tekita liigselt jäätmeid. Samas teine osa tõi esile, et sihtrühm ei mõista varasemate keskkonnakahjulike käitumismustrite muutmise vajadust ning jätkab hoolimata selgitustest harjumuspärasest käitumist.

Lisaks muudab teavitustöö nii keskkonnaalastest teemadest kui projekti puudutavast vajalikust teabest komplitseeritumaks vanemaealiste vähesed digioskused (nt digitaalselt allkirjastamine). Seetõttu ei ole projektide esindajatel võimalik pabermaterjali kasutamisest täielikult loobuda. Nt teenuselepingud, mille peab allkirjastama hooldatav, on siiani paberile prinditud, et seda oleks võimalik käsitsi allkirjastada.

Sotsiaalprojektide oluline eesmärk on ka sihtrühma kaasamine koduvälistel sündmustel osalemiseks ning seda püütakse soodustada. Hajaasustuse puuduliku ühistranspordivõrgu tõttu ei ole vanemaealistel tihti olnud võimalik sündmustele osalema tulla ning mõni projekti esindaja on osalejale autoga järgi sõitnud. Samuti ei ole ka projektide esindajatel tööülesannete täitmiseks enamasti võimalik ühistransporti kasutada. Küll aga panustatakse hooldustöötajate transpordi kasutamisest tekkiva keskkonnasaastuse vähendamisse sõitude ökonoomsema planeerimisega *FleetComplete* rakenduse abiga. Võrreldes projektide esindajate üksikute sõitudega on hooldustöötajate tööülesannete täitmisest tekkiv keskkonnamõju eeldatavasti ka suurem ja seetõttu olulisem.

Mõned projektide esindajad tõi esile uute töövahendite soetamisega kaasnevad, nt seadmete tootmisel ja Eestisse transportimisel, keskkonnamõjud, mille suurust või olulisust aga hinnata ei osatud. Paari projekti tegevuste elluviimiseks renditaksegi töövahendeid eesmärgiga hoiduda uute toodete ja jäätmete tekitamisest, mis kaasneb nii nende ostmise kui hooldamisega. Üks projekti esindaja mainis, et ta on eelistanud töövahendeid osta Eesti, Läti või Leedu turult, kuigi muudest riikidest tellides oleks mõnel juhul saanud kauba odavamalt.

Sotsiaalteenuste kättesaadavuse ja kvaliteedi kohalikul tasandil parandamise projektide osas ei kurdetud ressursipuuduse üle üldiselt, kuid üksikud korrad mainiti, et projekti tegevuste

elluviimiseks ja juhendite lugemiseks võiks olla rohkem aega. Samas öeldi, et see pole konkreetsest projektist tingitud puudus vaid pigem töökorralduslik küsimus, sest projektide esindajatel on lisaks ka muid tööülesandeid.

Projektide eelarvest on teatav osa kulunud uute töövahendite soetamisele, kuid seda toodi esile kui projekti rahatuse sihipärasest kasutamist ja ressursi puudusele otseselt ei viidatud, kuid mainiti siiski, et töövahendeid oleks vaja rohkem. Töövahendite ja teenuste valimisel püütakse soetada keskkonnasäästlikum lahendus, kuid alati pole see kõrgema hinna tõttu siiski võimalik. Mitme projekti raames võeti kasutusele *FleetComplete* veebirakendus, telefonid või tahvelarvutid rakenduse kasutamiseks, elektriautod, aia- ja muud hooldusseadmed.

Enne projekti algust rakendati mitmeid ressursitõhusaid lahendusi, nagu korduvkasutatavate ja steriliseeritavate meditsiinitarvikute eelistamine ühekordsetele vahenditele, mis on teatud tootegruppide puhul ka rahaliselt soodsam. Laialdaselt on levinud pabermaterjalide asendamine digitaalsetega nii koolitustel kui ka igapäevases asjaajamises. Kohaliku omavalitsuse hoonetes tegutsevad projektide esindajad mainisid ka kontoritehnika optimeerimist, mis tähendab, et valla töötajatel on mitme inimese peale kasutamiseks nt üks ühine printer personaalsete asemel. Logistilise poole pealt oli osadel teenuspakkujatel juba varem kasutusel *FleetComplete* rakendus.

Olulisima muutusena märgiti üleminekut säästvamale transpordile. Varem elektriautosid pigem ei kasutatud, kuid nüüdseks on need osaliselt kasutusele võetud peaaegu igal teenusepakkujal. Uuendusena mainisid mõned projektide esindajad ka keskkonnasõbralike puhastusvahendite kasutusele võtmist.

Üks eraettevõtte projekti esindaja mainis, et varem ei sorteeritud ettevõttes jäätmeid, kuid hiljuti on seda tegema hakatud. Samas need, kes tegutsevad omavalitsuse ruumides, kohanduvad selle keskkonnaga, kus nt prügi liigiti sorteerimine on juba tavapärase praktika. Seega on väljakujunenud praktikatega töökeskkond keskkonnasõbralikku käitumist **soodustav tegur**.

Peamiseks põhjuseks, miks eespool mainitud keskkonnasõbralikke tegevusi ellu viidi, oli nende teostatavus ja vastavus organisatsiooni majanduslikele võimalustele. Tegevusi tehti seal, kus see oli organisatsioonile rahaliselt kättesaadav ja tehniliselt võimalik, leides tasakaalu keskkonnanahoiu ja majandusliku säästlikkuse vahel.

Projektide esindajate hinnangute kohaselt ei ole **keskkonnasõbralikkuse nõuded** projekti põhieesmärkide saavutamist takistanud, tulemuslikkust mõjutanud ega neile ka otseselt kaasa aidanud. Intervjueeritavad selgitasid, et keskkonnasõbralikkuse nõuded ei ole seni nende **mõtteviisi** märkimisväärselt muutnud. Märgiti, et võimalik on, et mõningane muutus on toimunud, kuid mitte tajutatavalt. Peamise põhjusena toodi esile asjaolu, et keskkonnasõbraliku hoiakuga oldi juba enne käesoleva projekti algust.

8. Ülevaade parimatest praktikatest

Käesolev peatükk annab ülevaate headest rohepraktikatest sotsiaal- ja tervisesektoris, hõlmates näiteid nii analüüsitud välisriikidest kui ka Eestist. Analüüs tugineb kolmele poolstruktureeritud välisintervjuule ning dokumendianalüüsile, mis hõlmas heade praktikate kaardistamist rahvusvahelistest andmebaasidest, teaduskirjandusest ja muudest asjakohastest allikatest.

Fookuses on praktilised lähenemised rohelise riigihanke rakendamisel, keskkonnakriteeriumide lõimimine hangetesse ja avaliku sektori rahastusmeetmetesse ning rakendamisega seotud väljakutsed ja edutegurid. Peatüki eesmärk on tuua esile toimivaid lahendusi ja arengusuundi, mis võiksid pakkuda sisendit keskkonnakaalutluste süsteemsemaks arvestamiseks Eesti sotsiaal- ja tervisevaldkonna poliitikates, meetmetes ja hangetes.

8.1. Taani

Taani on seadnud ambitsioonikad keskkonna- ja kliimaeesmärgid, mis on sätestatud 2020. aasta kliimaseaduses. Sama aasta jooksul avaldati ka uus rohehangete strateegia, mille sihiks on saavutada kliimaneutraalsus aastaks 2050 (Põhjamaade Ministrite Nõukogu, 2022). Nende eesmärkide elluviimisel mängib kesksel rollil [Staten og Kommunernes Indkøbsservice \(SKI\)](#), mis on riigi ja kohalike omavalitsuste ühisomandis ning korraldab ulatuslikke (raam)hankeid kogu avalikule sektorile.

SKI tegevuse eesmärk on koondada nõudlust, vähendada kulusid ning edendada kestlikkust. Selleks on organisatsioonis eraldi kestlikkuse üksus ning tehakse tihedat koostööd nii tellijate, turuosaliste kui ka väliste ekspertidega. Iga hanke ettevalmistus algab keskkonnamõjude kaardistamisest. Oluliseks põhimõtteks on vältida olukorda, kus kestlikkus on vaid üks hindamiskriteerium teiste seas, kuna see võib viia keskkonnakahjulike, kuid odavamate pakkumuste eelistamiseni. Selle asemel eelistatakse konkreetsete nõuete seadmist, ning lähenemist, mis võimaldab nõuete taseme järk-järgulist kasvu lepinguperioodi lõikes (nt roheenergia kasutuse osakaalu nõude tõus 5% võrra igal aastal). Hanketingimustesse hõlmatavate kriteeriumite valimist toetatakse 2x2 maatriksiga (vt Joonis 5).

SKI: nõuete valikumaatriks ja näited

Joonis 5. Allikas – intervjuu jooksul jagatud esitlus SKI materjalidest (tõlgitud hindamise autorite poolt)

Hankeid puudutavas kommunikatsioonis peetakse silmas selgust ja kasutajasõbralikkust. Raamlepingute üldised tingimused on [veebilehel kergelt leitavad](#); alati olemas selge alajaotus keskkonnahoidlikkuse osas (*Bæredygtighed*, ingl k *Sustainability*). Raamlepingutega sätestatakse nõuded, millele pakkujad peavad vastama, aga täiendavalt on alati eraldi alaosana leitav „Juhised hankijale“ ehk soovitused raamlepingu raames teenuste/toodete hankijale (*Gode råd om grønne indkøb*, ingl k *Good advice on green shopping*). Silmas peetakse konkreetse teenuse/toote valdkonda ja võimaldatakse vastavalt eelarvelistele võimalustele olulist varieeruvust kolme taseme lõikes:

- Tasuta või minimaalse kuluga variandid väikse eelarve puhul
- Mõningasi lisakulusid vajavad variandid
- Edasijõudute variandid – lahendused, mis ületavad oluliselt lepingus nõutud miinimumtasest

Selline lähenemine võimaldab arvestada organisatsioonide erineva võimekusega ning toetab järkjärgulist arengut. Näidet juhistest hankijale, kes on raamlepingu käigus hankimas konverentsikorraldust kajastab Joonis 6.

Näide: konverentside korraldus (juhised hankijale)

Tase 1

Vali toimumiskoht, mis on ligipääsetav ühistranspordiga; korralda ühine transport; minimeeri energia- ja veekulusid

Tase 2:

Vali ökomärgisega (nt Green Key) toimumiskoht; vali mahetoitu pakkuv toitlustus; vali elektriauto laadimisvõimalusega toimumiskoht

Tase 3:

Koosta sisestandard, mis tagab, et korraldatavad konverentsid on alati maksimaalselt keskkonnahoidlikud

Joonis 6. SKI kodulehelt leitava materjali põhjal illustreeritud näide: kestlike valikuid soosiv juhendmaterjal raamlepingu raames konverentside korralduse hankijale.

Keskkonnahoidlikkus ja infotehnoloogilised lahendused

Keskkonnahoidlikumad IT-hanked on SKI praktikas üks olulisi negatiivse keskkonnamõju vähendamise viise. Tähelepanu pööratakse ka tehisaru (TI) kasvavale keskkonnamõjule. Organisatsioonisiselt on kokku lepitud selged kasutuspõhimõtted (nt korduva ja ebavajaliku viipamise ehk promptimise vältimine). Samuti on välja töötatud praktilised tööriistad, näiteks juhised ja näidispäringud, mis aitavad hinnata toodete ja teenuste olulusringi keskkonnamõju¹⁵.

IT-Branchen'i, Taani IKT-tööstuse ühingu, 2024. aasta inglisekeelses väljaandes on üheksa soovitus oma ettevõttes IT rohepöörde läbiviimiseks (IT-Branchen, 2025). Soovitused on nii IT-seadmete, tegevuste kui töökultuuri muutmise kohta. Ka selles juhendmaterjalis ilmneb soovitude jaotamine kolmele rakendusvalmiduse tasemele (vt Joonis 7). Põhjamaade kultuuriasutuste rohelistes tegevuskavas (Vågen Svensson & Smærup Sørensen, 2023) on näpunäited digitaalse süsiniku jalajälje vähendamiseks. Näpunäidete seas on esile toodud näiteks digiprügi koristamine ning soovitus emailide saatmiseks ja digiseadmete kasutamise kohta.

---

¹⁵ Koostatud (ja avalikult kättesaadav) on põhjalik näidis-prompt, mida saab kasutada toote/teenuse olulusringi keskkonnamõju hindamiseks TI abil. SKI on hinnanud, et selle analüüsi tegemine (ja arvestamine) on keskkonnamõju osas positiivsema mõjuga kui analüüsi tegematajätmine (taanikeelselt veebilehelt leitav [siit](#), [muid toetavaid materjale siin](#)).

LEVEL 1

- **Arrange a digital clean-up day**

Just as it may be necessary to have a clean-up day at the office or warehouse, it may also be a good idea to have a digital clean-up day. Therefore, arrange a digital clean-up day (or half a day) and make it an annual event at the office. For example, be sure to delete outdated email threads, delete or archive old documents, unsubscribe from unnecessary newsletters and save only the latest emails in an email correspondence. This minimises the company's data usage so that old files do not take up storage space and use power on your device. You could make it a competition between the company's departments to see who can clean up the most. An official, international Digital Clean-up Day is held every year, which you can read more about here.

LEVEL 2

- **Call attention to green tips and tricks**

The employees' digital behaviour sets a climate footprint which can often be reduced. For example, focus on whether the number of unnecessary emails can be reduced – especially data-heavy emails with attached PDFs, image files and PowerPoint presentations. Create a list of concrete tips and tricks for a greener digital behaviour. Share the list with the company's employees and invite the employees to contribute with their own experiences and other green, digital tips for the list. Keep a constant focus on raising awareness of green, digital behaviour and follow up on whether the employees embrace the green tips and tricks from the list and change their behaviour.

LEVEL 3

- **Set a data life-cycle policy**

In addition to arranging a digital clean-up day, a lot of energy can be saved by deciding how long data should generally be stored in the company. Consider, for example, whether sites and documents on web-based collaboration platforms should be deleted automatically after e.g. 12 or 24 months if they have not been visited or used.

- **Nudging and gamification**

In a busy everyday life, it is easy to fall back into the usual routines. It is therefore important to retain your company's employees in the green transition. Therefore, use the data that you continuously generate from the company's green transition. If your company has, for example, been successful in converting 20 per cent of the company's in-person meetings to online meetings (with measurable, reduced CO2 emissions from transport), you can use this figure as a minimum target for next year's work. You can compete among yourselves in the company to become even more climate-conscious and green through intelligent use of data and IT.

Joonis 7. Näide soovitustest IT rohepöörde läbiviimiseks, jaotatuna kolmele rakendusvalmiduse tasemele (IT-Branchen, 2025).

Ürituskorraldus

Kopenhaageni linnal on eesmärk muuta turism kliimanetraalseks aastaks 2050 (Wonderful Copenhagen, s.a.-a). Selle saavutamiseks on olulisel kohal jätkusuutlik ürituskorraldus. Wonderful Copenhagen'i lehel on nupid, kuidas luua jätkusuutlik üritus (Wonderful Copenhagen, s.a.-b), mini-juhend (Wonderful Copenhagen, 2025a) jätkusuutlikest initsiatiividest ning Taanis korraldatavate ürituste jätkusuutlikkuse juhend (Wonderful Copenhagen, s.a.-c). Juhend on interaktiivne ürituse planeerimis- või hindamisfaasi abivahend. Küsimused, millele vastata saab, annavad sihitatud teavet jätkusuutlikkuse edendamise

võimalustest. Ürituse olemust kirjeldavate vastuste põhjal luuakse CO₂ heitkoguste ülevaatlik raport, kus on näha heitkoguste jaotust ja kogust. Wonderful Copenhageni lehel on ka ülevaade sellest, kuidas nende ürituste CO₂ heitkoguseid arvutatakse (Wonderful Copenhagen, 2025b). CO₂ heitkoguste mõõtmiseks saab kasutada ka Taani Energiaagentuuri poolt koostatud kliimakompass (Danish Energy Agency & Danish Business Authority, 2023).

Kodulehele on lisatud lihtsalt ja selgelt lahti kirjutatud [seosed ÜRO säästva arengu eesmärkidega](#) (vt Joonis 8), mis soosib ürituste korraldamisel tegevuste ja arengueesmärkide seoste paremat mõtestamist.

Joonis 8. Wonderful Copenhagen veebilehel illustreeritud näited ürituskorralduslike valikute seostest ÜRO säästva arengu eesmärkidega.

Wonderful Copenhageni ürituste jätkusuutlikkuse juhend (Wonderful Copenhagen, s.a.-c) julgustab korraldama üritust kohas, millel on jätkusuutlikkuse sertifikaat nagu näiteks ISO 20121 (International Organization for Standardization [ISO], 2024) või Green Key. Taanis loodud The Green Key jätkusuutlike turismiobjektide sertifikaadid antakse välja ettevõtetele, mis vastavad rangetele kriteeriumitele (Green Key International, s.a.-a). The Green Key lehel on olemas loend sertifikaatidega kohtadest (Green Key International, s.a.-b), kus saab valida huvipakkuva riigi ja linna, lihtsustamaks kohalikut.

Juhend soovib majutuse valimisel samuti lähtuda jätkusuutlikkuse sertifikaadist, näiteks B Corp (B Lab, s.a.) või Nordic Swan¹⁶ (Nordic Ecolabelling, s.a.). Jätkusuutlikkusele tähelepanu pööramist soodustavad ka avalikult kättesaadavad süsiniku jalajälje raportid ning heitkoguste vähendamise eesmärgid, näiteks Science Based Targets initiative (Science Based Targets initiative [SBTi], s.a.-a).

Toiduraiskamise ennetus ja toidupangad

Keskkonnahoidlike lahenduste edendamisel kasutatakse ka innovaatilisi süsteeme, näiteks toidupankades rakendatud triipkoodipõhiseid lahendusi, mis võimaldavad paremini jälgida toidukaupade liikumist, vähendada raiskamist ning hinnata keskkonnamõju.

Taani Toidupank on rakendanud ribakoodide kasutamise ja iga annetuse elektroonilise registreerimise (Wonderful Copenhagen, s.a.-a). Selline toidukaupade jälgimise süsteem aitab nii logistika kui ka toiduohutusega ning ennetab kauba ununemist, kadumist ning riknemist (Delfi Technologies, s.a.-a, s.a.-b). 2D triipkoodid sisaldavad infot konkreetse toote (mitte ainult tootegrupi) kohta; rakenduslik nii poele (täpne ülevaade aeguvast toidust) kui ka tarbijale - võib sisaldada nt infot toote keskkonna-jalajälje kohta (nt võttes arvesse transporti, hooaega jne) (Jakobsen, 2023).

Ülemaailmne Toidupangandusvõrgustik on koostanud meetodika toidujäätmete ja -kadude ümbersuunamise tõttu välditud heitkoguste kvantifitseerimiseks (The Global FoodBanking Network, 2024). Euroopa Liidul on samuti meetodika selle jaoks (Euroopa Komisjon, 2020).

8.2. Holland

Hollandis on kestlikkus selgelt sõnastatud riikliku prioriteedina, mida toetab muuhulgas ka tervishoiusektoris rakendatav rohelepe. Tegemist on valitsuse ja erinevate huvirühmade vahelise kokkuleppega, millega on liitunud enam kui 550 organisatsiooni. Rohelepe eesmärk on tagada, et tervishoiusüsteem toetab lisaks inimeste heaolule ka keskkonna kestlikkust (Government of the Netherlands, s.a.).

---

¹⁶ B Corp (B Lab) on rahvusvaheline kolmanda osapoole sertifikaat, mille annab mittetulundusühing B Lab. Sertifikaat hindab ettevõtte sotsiaalset, keskkonnavalast ja juhtimisalast mõju, hõlmates tarneahelat, töötajate kohtlemist, kogukondlikku panust ja keskkonnajalajälge. Sertifikaadi saamiseks peab ettevõtte saavutama B Impact Assessment hindamisel vähemalt 80 punkti 200st ja läbima sõltumatu auditi. Resertifitseerimine toimub iga kolme aasta järel. 2025. aasta seisuga on maailmas üle 9500 sertifitseeritud B Corp ettevõtte 102 riigis. Sertifikaat ei ole majutussektorispetsiifiline, vaid katab ettevõtet kui tervikut.

Nordic Swan Ecolabel (Põhjamaade Ökomärgis) on Põhjamaade Ministrite Nõukogu poolt 1989. aastal loodud ametlik ökomärgis, mis kehtib Taanis, Soomes, Islandil, Norras ja Rootsis. Hotellide ja majutusasutuste puhul hindab see olulusringil põhinevaid rangeid kriteeriume: energiatarve, veetarbimine, jäätmekäitlus (sh toidujäätmed), ökomärgistatud puhastusvahendite kasutamine, mahetoidu osakaal, bioloogiline mitmekesisus hotelli territooriumil ning ühekordsete toodete piiramine. Kriteeriumid uuendatakse ligikaudu iga 4–5 aasta tagant. Näiteks Scandic Hotels on suurim Nordic Swan sertifikaadiga hotellikett, kes on sertifikaadi abil vähendanud CO₂ heitkoguseid külalisöö kohta üle 65% alates 1996. aastast.

Rohelepe seab viis peamist eesmärki: tervise edendamine, keskkonnamõju teadvustamine, kliimanetraalsus aastaks 2050, ressursside kasutuse ja jäätmetekke vähendamine ning ravimite põhjustatud keskkonnamõju vähendamine (Government of the Netherlands, s.a.).

Materjalide kasutamise vähendamine ja ringmajanduse põhimõtted

Joonis 9. Hollandis ringmajanduse põhimõtete kasutust toetav nn R-redel. Allikas; Inimkeskkonna ja transpordi inspeksioon; infrastruktuuri ja veemajanduse ministeerium / (Seenons, s.a.).

Hollandi valitsuse poolt on soovituslik kasutada ringmajanduse edendamiseks R-redelit (vt Joonis 9), mis aitab võtta vastu otsuseid ringmajandust silmas pidades. Eelistatud on lahendused järgnevas hierarhias:

1. Väldi/keeldu kasutusest
2. Hinda kasutusvajadus ümber
3. Vähenda kasutust
4. Kasuta uuesti
5. Paranda/Renoveeri/Kasuta uuel eesmärgil
6. Töötle ümber (samaväärseks materjaliks)
7. Töötle teiseselt ümber (madalama kvaliteediga materjaliks) (ILT, s.a.).

Võrgustikud ja heade praktikate jagamise platvormid

Hollandis on keskkonnahoidlike praktikate arendamisel oluline roll koostöövõrgustikel ja pilootprojektidel.

Intervjuus väliseksperdiga toodi esile kogemus rahvusvahelises võrgustiku Green Deal Circular Procurement Network (2013-2021) projektis, mille raames loodi praktiline koostööplatvorm, mille eesmärk oli edendada ringmajanduse põhimõtete rakendamist hangetes. Võrgustikus osalenud võtsid endale kohustuse alustada kolme aasta jooksul vähemalt kahe pilootprojektiga ning jagada süsteemselt saadud õppetunde. Selle tulemusel koondati ligikaudu 40 juhtumikirjeldust¹⁷, mis kajastavad erinevaid rakendusi ja kogemusi. Kuigi projektid olid valdkonniti väga erinevad – ulatudes näiteks põhjaveetaseme seire lahendustest kuni kaitseministeeriumi tööriivaste ringmajanduslike hangeteni (vt Joonis 10), kuid nende käigus kujunenud protsessid ja õppetunnid on laiemalt ülekantavad. Intervjuu

¹⁷ Edastati hindamise läbiviijale, materjal jagatud lisamaterjalina ka tellijale.

põhjal saab järeldada, et praktiliste katsetuste ja kogemuste jagamise kombinatsioon võimaldab ringmajanduslikke lähenemisi kohandada ka sotsiaal- ja tervisevaldkonna konteksti.

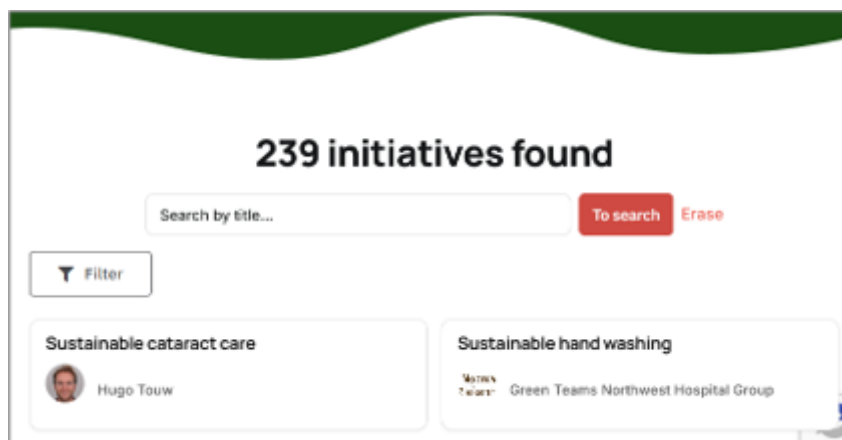
Lessons learned	Lessons learned
• Communications and monitoring help make the results visible. • Internal communications are often forgotten, in contrast to external communications in the form of the residents' evenings. • Employees need examples, support or instruments to hold on to. • The biggest opposing force was time and insight. This often starts with the wrong assignment, namely that things need to happen as quickly as possible. But time is at odds with innovation and circularity. You need time to respond to advancements in insight. • Be prepared to put everything up for discussion. • You need a number of people who look at the whole picture and do not immediately go for a solution.	• The original Schedule of Requirements (SOR) had too many technical specifications. A circular economy tender must be written in a much more functional way to grant the market the space for solutions. • Allow the market more time following the call for tenders. The usual 52 days after publication of the contract to the close is too short for the market to investigate new or different production methods. • Do not stick rigidly to existing rates for such a pilot. Tight ceilings in budgets limit the development potential. • Announce your tender calendar

Joonis 10. Näited rohehangete arendamisele keskendunud koostöövõrgustiku Green Deal Circular Procurement Network (2013-2021) projekti raames läbiviidud pilootprojektide õppetundidest. Kuigi antud näited pärinevad põhjaveetaseme seire lahenduste ja kaitseministeeriumi tööriivaste ringmajanduslike hangetest (vastavalt vasak- ja parempoolse näide), on hindaja hinnangul näidetes välja toodud õppetunnid asjakohased ka Eesti sotsiaal- ja tervisevaldkonna konteksti jaoks.

Võrgustikel on keskne roll keskkonnasäästlike praktikate edendamisel ka tervishoius. Hollandis koondab ühendus Groene Zorg Alliantie (ingl k Dutch Green Health Alliance) „võrgustike võrgustikuna“ erinevaid erialagruppe (arste, õdesid ja haiglates kestlike lahenduste ellukutsumisega tegelevaid nn rohemeeskondi), kes juba oma igapäevatoös kestlikkusega tegelevad. Võrgustiku eesmärk on ühendada sarnaste eesmärkidega inimesi, võimendada nende tegevuste mõju ning praktiliste kogemuste ja teadmiste vahetamist. Selline ühendus aitab intervjueritud väliseksperti hinnangul ületada üksikisikute tunnetatud isolatsiooni olukorras, kus kestlikkus ei pruugi veel olla organisatsiooni prioriteet. Samuti suurendab võrgustik kollektiivset mõjulist: esindades kümneid tuhandeid tervishoiutöötajaid, on neil tugevam positsioon suhelda riiklike osapooltega, nagu ministriumid, kindlustusandjad ja erialaliidud, ning seeläbi edendada ambitsioonikamaid keskkonnanäidiseid.

Lisaks toimivad võrgustikud oluliste õppimise ja lahenduste levitamise platvormidena. Need võimaldavad jagada lihtsaid ja kergesti rakendatavaid häid praktikaid, mida saab üle võtta erinevates asutustes. Selle soodustamiseks leidub mitmeid ka veebipõhiseid platvorme, kuhu koondatakse tervishoiuvaldkonnas keskkonnahoidlike lahendusi ja juhendmaterjale (vt Joonis 11). Kommunikatiivse lahendusena ilmnes lahenduste selge seostamine eelmainitud R-redeli tasemetega, mis võimaldab illustreerida lahenduste efektiivsust ringmajanduslikus raamistikus. Samuti aitavad võrgustikud kujundada ühist arusaama kestlikkusega seotud mõistetest ja eesmärkidest, mis on oluline eri osapoolte vahelise koostöö jaoks. Nii võivad

võrgustikud toetada järk-järgulist muutust keskkonnahoidlikumate praktikate suunas tervishoiuvaldkonnas.

Green tip #1. Gloves?

R-ladder 1: Refuse

Soovitused selgelt seotud R-redeli raamistikuga

Huge numbers of gloves are used daily in healthcare. They are often indispensable, but they are not always necessary. The glove production process requires a lot of energy and water, and used gloves are always incinerated as medical waste.

When yes/when no

Wear gloves only when:

- contact with blood
- contact with bodily fluids
- contact with mucous membranes or non-intact skin
- transfer of microorganisms
- preparing medication
- the attachment of blood or chemo

What does it yield?

- Reduced CO₂ emissions and water consumption during production
- Less medical waste that needs to be incinerated
- More efficient and effective use of materials

Healthcare sectors: hospital, long-term care, mental health care, municipal health service, nursing home

Joonis 11. Tervishoiu roheinitsiatiivide platvorm ja näide ühekordsete kinnaste kasutuse vähendamisele suunatud kampaaniast. Materjalides on illustreeritud soovitude asetust ringmajandusliku R-redeli hierarhias. Allikad: Groene Zorg Alliantie ([s.a.](#)), V&VN ([s.a.](#)) masintõlgitud hollandi keelest

Hea näitena platvormidel jagatud praktikast on Hollandist alguse saanud „Gloves Off“ kampaania, mis on levinud ka teistesse riikidesse ning mille eesmärk on vähendada ühekordsete kinnaste kasutamist, millest hinnanguliselt 30–50% on ebavajalik (UMCG, 2025a; Sustainable Emergency Care, s.a.-a). Kampaania elluviimiseks on loodud kergesti kasutatav materjalikogumik (Sustainable Emergency Care, s.a.-b). Senised tulemused viitavad

märkimisväärsele mõjule: Austraalia haiglas vähenes kahe palati peale kuine kinnaste kasutus 13 000 võrra (u 443 kg CO₂ ja 45 kg jäätmeid vähem) ning Inglismaal 36 000 võrra nädalas (Wilkie-Miskin jt, 2025; Dunn jt, u. 2018; Sustainable Emergency Care, s.a.-a). UMCG haiglas saavutati 2025. aasta esimese kolme kvartali jooksul kokku mitme tonni ulatuses jäätmete ja CO₂ heitmete vähenemine (UMCG, 2025a; UMCG, 2025b). Need tulemused on asjakohased ka käesoleva hindamise kontekstis: olgugi, et näide pärineb tervishoiuvaldkonnast, ilmnes intervjuudes asjaolu, et koostöö ja koordineerimistegevuste arendamisel kerkis sotsiaalvaldkonna esindajatele kontrastselt esile tervisevaldkonna jäätmetek. Kuigi seda peeti paljuski paratamatuks, ilmestavad toodud näited võimalikke ja mõõdetavaid muutuseid ning sedalaadi lähenemised võivad asjakohased olla ka hooldus- ja sotsiaalteenuste pakkumisel.

8.3. Eesti

Hindamise käigus ilmnes mitmeid keskkonnahoidlike praktikaid, mida rakendatakse Eestis elluviidavates ESF+ tegevustes. Need on valdavalt kujunenud igapäevase töökorralduse, olemasolevate võimaluste ja varasema kogemuse pinnalt ning toetavad keskkonnamõtjude vähendamist erinevates tegevustes.

Töökorralduslikud põhimõtted:

- Kogukonna juhitud kohaliku arengu projektides konsulteeritakse minitaotlusvoorude taotlejaid juba enne taotluse esitamist, pöörates tähelepanu ka keskkonnahoidlike lahendustele. Selle käigus tõstetakse teadlikkust, pakutakse alternatiive ning välditakse võimalusel suurema negatiivse keskkonnamõtjuga valikute elluviimist.
- Seadmete ostmise asemel eelistatakse rentimist või korduskasutust, sh kogutakse vahendeid klientidelt kokku ja kasutatakse neid uuesti.
- Mõnes asutuses korraldatakse digiprügi kustutamise päevi, et vähendada tarbetut andmemahutu ja sellega seotud keskkonnamõtju.
- Kohalike ettevõtjate kaasamine võimaldab kasutada olemasolevaid ressursse (nt üritustel vajalikke vahendeid) ilma uusi oste tegemata.
- Sotsiaalkorterite sisustamisel kasutatakse taaskasutatud mööblit, riideid ja mänguasju.
- Arendatakse digilahendusi, näiteks hooldusplaanide elektroonilist täitmist, mis aitab vähendada paberikasutust.
- Koduhooldusteenuse osutamisel kasutatakse korduvkasutatavaid kotte klientidele toidu viimiseks.

Transport:

- Sõidukulude ja liikumise optimeerimiseks kasutatakse tehnilisi lahendusi (nt FleetComplete).
- Tegevuste asukohti valitakse teadlikult, eelistades kohti, kuhu on osalejatel kõige mugavam ja keskkonnasäästlikum liikuda.
- Võimalusel vähendatakse suure keskkonnamõtjuga sõitude sagedust (nt kohtumiste arvu vähendamine).

Üritused:

- Toitlustuses eelistatakse mitte kiiresti riknevaid toite ning soodustatakse ülejääva toidu kaasavõtmist.
- Vältimaks ühekordseid materjale, kujundatakse näiteks roll-up'id ja muud visuaalid nii, et neid saab kasutada kogu projekti vältel.
- Praktikate kujundamisel võetakse eeskuju ka laiematest algatustest, näiteks Tartu 2024 kogemusest.

Toetavad praktikad ja rollid:

- Hea näitena toodi esile Tartu 2024 raames rakendatud rohesaadiku mudel. Tegemist oli spetsiaalse rolliga, kelle poole said sündmuste korraldajad pöörduda keskkonnahoidlike lahenduste kavandamisel ja elluviimisel. Rohesaadik pakkus nõu, jagas praktilisi lahendusi ning aitas leida konkreetsetele olukordadele sobivaid keskkonnasäästlikke alternatiive. Selline tugi aitas muuta keskkonnahoidlikud valikud lihtsamini teostatavaks ning vähendas korraldajate ebakindlust.

9. Järeldused

Hindamise järeldused esitatakse uurimisküsimuste kaupa, tuginedes nelja gruppi jaotatud projektide (käskkirjaga kinnitatud projektid, kogukonna juhitud kohaliku arengu tegevusrühmade projektid, koordinatsioonimudeli jätkurakendamise projektid ja sotsiaalteenuste kättesaadavuse ja kvaliteedi parandamise projektid) rohehindamise tulemustele. Iga küsimuse juures tuuakse esile nii projektigruppide üleselt ilmnevad sarnasused kui ka olulisemad erinevused.

1. Arvestamine negatiivsete keskkonnamõjude vähendamise või vältimise vajadusega projektide kavandamisel

Kõigi nelja projektigrupi puhul on projektide kavandamisel negatiivse keskkonnamõju vähendamise teataval määral arvestatud, kuid kavandamise süsteemsus erinevad. Ühise järeldusena saab esile tuua, et kõigis projektigruppides on kavandamise fookus suunatud eelkõige tegevuste põhieesmärkidele ning keskkonnaalased kaalutlused jäävad üldjoontes teisejärguliseks. Samuti ilmneb läbivalt, et tegevuste ettevalmistajad ja hilisemad elluviijad ei pruugi olla samad isikud: avatud taotlusvoorude puhul võib taotluse kirjutaja erineda toetuse saamisel tegevusi vedama hakkavast projektijuhist, käskkirjaliste projektide puhul võib erineda projektitegevusi kavandav ja elluviiv isik. See mõjutab elluviijate/toetuse saajate teadmisi sellest, milliseid keskkonnahoidlikke lahendusi esialgsed plaanid hõlmasid ning millistel alustel tehti sellealaseid valikuid.

Tendentsina ilmnes, et intervjuude raames ei mäletatud Euroopa Parlamendi ja nõukogu määruses toodud keskkonnanõuete ning „ei kahjusta oluliselt“ põhimõtte täpsemat sisu ja seda, kuidas projekti tegevuste elluviimise alustamisel määrust ja põhimõtteid mõisteti. Kuigi näiteks avatud voorudest rahastuse taotlemisel on nende põhimõtete järgimist vaja kinnitada, on oluline silmas pidada asjaolu, et sellealane formaalne kinnitus on taotlusvormides hulga teiste formaalsete kinnituste hulgas. Mõned projektide elluviijad/toetuse saajad said rohehindamise käigus teadlikuks vajadusest tegevusi planeerida ja ellu viia vastavalt Euroopa Parlamendi ja nõukogu määruses toodud keskkonnanõuetele ning „ei kahjusta oluliselt“ põhimõttele. Sellest asjaolust ei pruukinud lähtuda aga keskkonnahoidlike praktikate mitte rakendamine; vaid ilmnes, et sellealaste valikute tegemine on motiveeritud ka muudest teguritest (nt isiklikud väärtused, asutusesisesed korraldused, sotsiaalse normi tajumise jm).

Nõuetest teadlikkus varieerus iga projektigrupi lõikes sarnasel moel: igat tüüpi rahastusega projektides ilmnes nii võrdlemisi vähest teema mõtestamist kui ka põhjalikult läbimõeldud praktikaid ja täiendavat arengusoovi. Mõningasel määral võis siiski märgata, et juhul, kui avatud taotlusvoorudest rahastuse saanud projektide taotlusvormides on nn eraldi lahtris olnud vaja läbi kirjutada ka konkreetset keskkonnahoidlikkust, siis ollakse sellele vähemalt projekti ettevalmistamise faasis mõeldud. Näiteks **sotsiaalteenuste** projektide taotlusvormis oli olemas eraldi lahter keskkonناسäästlike lahenduste kirjeldamiseks ning kõik toetuse saajad olid selle täitnud, kuigi erineva detailsusega – üksikutes projektides on lahtrid täidetud üldsõnaliselt, viidates plaanile kasutada innovaatilisi või keskkonnasõbralikke lahendusi ilma konkreetseid meetmeid täpsustamata, samas kui mitmel puhul ilmnes ka intervjuudes temaatika läbimõeldus vähemalt planeerimise etapis. Vastandliku näite annavad

koordinatsioonimudeli projektid, kus dokumendianalüüsist ilmnes, et kuigi toetust saavad projektid peavad arvestama EE2035 alasihtidega ning põhimõtetega arvestamist mõõdetakse kehtestatud mõõdikutega (hoolivuse ja koostöömeelsuse mõõdik, ligipääsetavuse mõõdik, soolise võrdõiguslikkuse indeks), ei hõlma ühegi nimetatud mõõdiku sisu keskkonna- ega kliimaeesmärke puudutavat temaatikat (Eesti Statistika: Eesti 2035 mõisted ja määratlused, s.a). Ka intervjuudes ilmnes tendents, et antud projektide esindajad tõid esile – sh intervjuu jooksul või selleks ette valmistudes taotlusvormi sisu üle vaadates –, et kuigi vormis on toodud erinevaid mõõdikuid, ei ole keskkonnateema üks neist. See viitab sellele, et taotlusvormi struktuur mõjutab otseselt, mil määral keskkonnasõbralikkusele projekti kavandamisel tähelepanu pööratakse: kui vormi struktuur seda nõuab, on teema vähemalt esmasel tasandil käsitletud, kui aga mõõdikud (või muud lahtrid) keskkonnanäesmärke selgesõnaliselt ei kata, jääb teema kergemini tähelepanuta.

Käskkirjaga kinnitatud projektides ilmneb organisatsioonisiseste korralduste ja põhimõtete soodustav roll keskkonnakaalutlustele tähelepanu pööramisel, toimides nii toetava kui ka kontrollmehhanismina. Tegevuste (sh hangete) korraldamisel jälgitakse, kas keskkonnahoidlikud aspektid on hõlmatud vajalikul määral ning ebapiisava käsitlemise korral antakse selle kohta tagasisidet. **Kogukonnaprojektides** ilmnes kavandamise süsteemsuse märkimisväärne variatiivsus – vähem kui pooled tegevusrühmad on minitaotlusvoorude hindamiskriteeriumite sekka hõlmanud keskkonnahoidlikkuse, ent sellest hoolimata võidakse taotlejaid sellealasel konsulteerida näiteks taotluse esitamise eelse konsultatsiooni käigus. Kriteeriumite hulka keskkonnakaalutluste hõlmamata jätmise põhjuseid oli mitmeid: näiteks tegevuste väikesest eelarvest ja tegevusvaldkonnast lähtuv hinnang keskkonnamõju minimaalsusele; soov optimeerida hindamiskriteeriumite arvu; hindamiskriteeriumite ülevõtmine varasematest LEADER projektidest.

2. Panustamine kliima- ja keskkonnanäesmärkide saavutamisse

Kõigi nelja projektigrupi puhul saab järeldada, et projektitegevustega on kliima- ja keskkonnanäesmärkide saavutamisse panustatud, kuid panus on valdavalt kaudne, kvalitatiivne ja korralduslik, mitte otseselt mõõdetud või mõõdetav. Panus avaldub eelkõige igapäevaste töökorralduslike ja ressursisäästlike lahenduste kaudu, mis vähendavad projekti tegevustega kaasnevat keskkonnajalajälge.

Kliimamuutuste leevendamise eesmärki toetatakse kõigi alagruppide projektide tegevuste puhul eelkõige kasvuhoonegaaside heite vähendamise kaudu. Kõige selgem ja läbivaim panus tuleneb transpordivajaduse vähendamisest: veebipõhiste kohtumiste ja koolituste eelistamisest, ühistranspordi kasutuse ja sõidujagamise soodustamisest ning sündmuste korraldamisest osalejate asukohale lähedal. Transpordivaldkonda peetakse elluviijate/toetuse saajate poolt valdavalt suurima negatiivse keskkonnamõjuga valdkonnaks, mis viitab realistlikule arusaamale mõjude struktuurist.

Vee- ja mereressursside kestliku kasutamise ja kaitse eesmärki toetatakse tegevustes pigem kaudselt, avaldades ressursitõhususe kaudu: taimse toidu eelistamises, toidujäätmete vähendamises, jäätmete liigiti kogumises ning ringmajanduslike lahenduste rakendamises. Otsene ja mõõdetav panus vee- ja mereressursside kaitsele on tagasihoidlik.

Saastuse vältimise ja tõrje eesmärki toetatakse tegevustes mitmel praktilisel viisil: pabermaterjalide kasutamise vähendamine ja digikanalite eelistamine, digiprügi teadlik vähendamine, jäätmete liigiti kogumine, korduvkasutatavate nõude ja materjalide kasutamine ning ühekordsete pakendite vältimine. Need tegevused viitavad süsteemsele püüdlusele vähendada nii materiaalseid kui ka immateriaalseid jäätmeid.

Projektigruppide vahel ilmneb ka teatud erinevusi. Käskkirjaga kinnitatud projektides ja sotsiaalteenuste projektides on keskkonnahoidlikud praktikad kõige mitmekesisemad ja konkreetsemad, hõlmates näiteks spetsiifilisi lahendusi nagu toidukaartide süsteem, FleetComplete rakendus transpordilogistika optimeerimiseks, elektri- ja hübriidsõidukite kasutamine ning korduvkasutatavate kliendi abivahendite või seadmete kokkukogumine ning järgmisele kliendile edasi andmine. Kogukonna projektides ja koordinatsioonimudeli projektides on panus sarnane, kuid väljendub pigem üldisemate töökorralduslike valikute kaudu. Koordinatsioonimudeli projektides oli projektijuhtidel mõnevõrra keeruline kliima- ja keskkonnanäesmärkidega seostamist kirjeldada, mis viitab sellele, et raamistiku sisu ja selle sidumine konkreetsete tegevustega ei ole kõigile üheselt selge. Samas võib seda seletada nende projektide suurem fokuseeritus koostööprotsesside korraldamisse, mistõttu on neis projektides vähesem vajadus näiteks suuremahuliste ürituste korraldamiseks või toodete-teenuste ostmiseks hangete läbiviimiseks, mistõttu on ka võimalikud kokkupuutepunktid keskkonnahoidlike praktikatega kitsamalt piiritletud ning võrreldes teiste projektigruppidega varieeruvad vähem.

Oluline läbiv järeldus on, et ühegi alagrupi projekti tegevustes ei mõõdetata keskkonnanäesmärkide saavutamist süsteemselt ega seostata seda konkreetsete tulemusnäitajatega. Panus jääb kõigi alagruppide projektide tegevuste puhul hinnanguliseks ja kvalitatiivseks. Seetõttu võib kokkuvõtvalt järeldada, et panus kliima- ja keskkonnanäesmärkidesse on sisuliselt olemas ning väljendub mitmekesisest igapäevastes praktikates, kuid jääb valdavalt korralduslikuks, väärtuspõhiseks ja individuaalsest teadlikkusest sõltuvaks, mitte strateegiliselt planeeritud ja mõõdetud tulemuseks.

3. Arvestamine TAT soovitustega keskkonnasõbraliku käitumise soodustamiseks

Seda, mil määral on arvestatud TATis toodud soovitustega keskkonnasõbraliku käitumise soodustamiseks, on osaliselt kajastatud järelduste alapeatükis 1 (Arvestamine negatiivsete keskkonnamõjude vähendamise või vältimise vajadusega projektide kavandamisel).

TATis toodud soovitustega arvestamist soodustamiseks keskkonnasõbralikku käitumist võib takistada asjaolu, et projekti(taotluse) ettevalmistaja ei pruugi olla sama inimene, kes hiljem projekti elluviimist juhib. Nt tihti värvati projekti elluviija või esindaja rahastuse saamise järel ning seetõttu ei saanud keskkonnahoidlikkust puudutavad aspektid/kaalutlused/plaanid edasi antud. Kuigi värvatud projektide elluviijad või esindajad tutvusid tööd alustades projektiga, nõuetega ja elluviimist vajavate tegevustega, siis keskkonnasõbralikkusega arvestamine jäi tagaplaanile, kuna see ei olnud projekti peamine eesmärk. Ilmselt osaliselt ka seetõttu, et keskkonnahoidlikkuse põhimõtete järgimise eest ei ole selgelt vastutajat määratud ega kokkuleppeid tehtud. Samas esines olukordi, kus ka sellealased põhimõtted olid tiimipõhiselt projekti algusfaasis läbi vaadatud ja mõeldud.

Keskkonnamõju vähendamine ei ole projektides sageli olnud teadlikult sõnastatud eesmärk. Intervjuudest ilmneb, et kuigi projektijuhid teevad igapäevaselt keskkonnasõbralikumaid

valikuid (nt toitlustuse, transpordi või teenuse korraldamisel), ei tajuta neid otseselt keskkonnahoidlike tegevustena. Üheks põhjuseks on arusaam, et sotsiaal- ja tervisevaldkonna projektidel ei ole keskkonnale kuigi suurt mõju, mistõttu ei peeta ka tehtavaid valikuid piisavalt oluliseks, et neid keskkonnakaalutlustena eraldi esile tõsta.

Samas viitavad vastused sellele, et keskkonnamõju vähendamine toimub sageli kaudselt – näiteks soovist kasutada ressursse säästlikumalt või korraldada teenust efektiivsemalt (nt eelistatakse korduskasutatavaid vahendeid ühekordsete asemel). Läbivalt tuli esile ka nn „talupojatarkusena“ kirjeldatu, mis suunab tegema mõistlikke ja säästlikke valikuid, isegi kui neid ei sõnastata teadlikult keskkonnanõuena. Siiski tuleb esile tuua neid (sh avatud voorude rahastusega) toetuse saajaid, kes olid hoolikalt tutvunud TAT keskkonnanõuetega ja neid tegevuste elluviimisel silmas pidasid.

4. Lähtumine olemasolevatest juhendmaterjalidest projektide kavandamisel või elluviimisel

Juhendmaterjalide arusaadavuse ja praktilisuse osas kirjeldasid projektide elluviijad ja esindajad, et üldiselt on need olnud arusaadavad, kuid tihti esineb neis siiski võõraid termineid ning alati ei ole lihtsasti mõistetav, missuguseid tegevusi ja kuidas ellu viia tuleb, et nõutud tulemust saavutada. Keerukust lisavat juhendites olevad viited järgmistele ja järgmistele juhenditele või nõuetele. Tihti ei osatud öelda, milliseid juhendeid on loetud või ei osatud vastata, milline juhend konkreetselt nt keerukas oli. Konteksti järgi võib eeldada, et juhendmaterjalide all peeti silmas ka projektitaotluses antavaid kinnitusi. Samas enamik intervjuerituist väitis, et nad järgivad juhendites soovitatut või kehtestatut.

Peamiselt lähtuti projektigruppides läbivalt RTK keskkonnanõudeid toetuse saajale ja SoMi juhendist toetuse saajale, sest teati nende juhendite olemasolust ja järgimise vajalikkusest.

Peamine põhjus, miks juhendeid ei järgitud, oli teadmatus nende olemasolust. Sh ei oldud mõnel puhul ka nt SoMi-siseselt teadlik SoMi enda juhendmaterjali olemasolust või selle asukohast. Mõnel puhul pärssis juhenditest lähtumist vähene tajutatav relevantsus projekti tegevustes rakendamiseks.

5. Keskkonnasõbraliku käitumise soodustamine

Projektide elluviimisel on keskkonnasõbraliku käitumise soodustamiseks rakendatud mitmesuguseid praktilisi lahendusi, mis tulenevad sageli asutusesisestest reeglitest või põhimõtetest:

- SoMi-sisesed põhimõtted ja reeglid nt sündmustel toitlustuse korraldamisel ning raamhange sündmuskorralduses on andnud olulise panuse keskkonnasõbraliku käitumise edendamisele ja kujunemisele.
- Kogukonnaprojektides võidakse minitaotlusvoorudest taotlejaid konsulteerida juba enne taotluse esitamist ja sel viisil hoitakse alternatiivide olemasolul keskkonnale kahjulikumad variantide ellu viimine ära. Lisaks edendab konsulteerimine miniprojektide taotlejate keskkonnaalast teadlikkust ja loob seeläbi eelduse keskkonnasõbralikumaks käitumiseks.

- Kohalike omavalitsuste keskkonnasõbralikud põhimõtted ja reeglid ning füüsiline keskkond (nt energiasäästlikud ruumid, kodukontori kasutamise, jäätmete liigiti sorteerimise ja elektriautode kasutamise võimalus) toetavad ka projekti tegevuste keskkonnasõbralikult ellu viimist, kuna KOVid loovad sel viisil piirkonnas ootuspärase käitumisnormi.

6. Keskkonnajalajälge vähendavad tegevused, tulemused ja seostuvad probleemid

Projektides rakendati mitmesuguseid keskkonnajalajälge vähendavaid tegevusi. Keskkonnahoidlike praktikate rakendamise maht varieerub oluliselt tulenevalt sellest, kas ja milliseid tegevusi konkreetsete projektide raames korraldatakse (sh kas toimub kohapealseid üritusi, kas ürituste raames pakutakse toitlustust, kas korraldatakse hankeid jne). Alljärgnevalt esitame järeldused tegevusvaldkondade kaupa.

- **Transpordikorralduse optimeerimine.** Transpordikorralduse optimeerimine on projektide lõikes kõige olulisem ja enim rakendatud keskkonnajalajälge vähendavate tegevuste valdkond. Peamised meetmed hõlmavad veebipõhiste kohtumiste ja koolituste eelistamist, võimalusel ühistranspordi ja sõidujagamise kasutamist, sündmuste korraldamist osalejate asukohale lähedal ning marsruutide planeerimist. Lennutranspordi vältimatu kasutamise korral planeeritakse seda kasutama minimaalselt vajalik inimeste arv. Sotsiaalteenuste projektides kasutatakse lisaks FleetComplete rakendust transpordilogistika optimeerimiseks ning elektri- ja hübriidsõidukeid. Tulemusena on vähenenud transpordivajadus ja sellest tulenev kasvuhoonegaaside heide, kuid mõju ulatust ei ole kvantitatiivselt mõõdetud.
- **Energiakulutuse vähendamine ja roheenergia osakaalu suurendamine.** Energiakasutuse optimeerimine väljendub eelkõige seadmete säästliku kasutamise, pikema elueaga seadmete eelistamise ja energiatõhusamate ruumide valiku kaudu. Kogukonna projektides korraldatakse sündmusi sageli kohaliku omavalitsuse hoonetes, kus energiakulu on eelnevalt planeeritud. Otseseid roheenergia lahendusi projektides ei kirjeldata, mis viitab sellele, et see valdkond jääb tegevuste tajutavast mõjusfäärist pigem välja.
- **Töökorralduse läbimõtlemine ja täpsustamine.** Töökorralduslikud muudatused on keskkonnasäästlikkuse alustala kõigi alagruppide projektide puhul. Kaugtöö ja kodukontorist töötamise võimaldamine, digikanalite eelistamine ning kohtumiste ja sündmuste sageduse optimeerimine vähendavad nii transpordivajadust kui ka ressursikasutust. Mitmete projektide puhul on samas hajaasustuse tingimused ja sihtrühma eripära (nt vanemaealised) piiravaks teguriks, mis ei võimalda kõiki keskkonnahoidlikke lahendusi (nt ühistranspordi eelistamine, digilahenduste kasutamine) täies mahus rakendada.
- **Keskkonnasõbralike sündmuste korraldamine.** Sündmuste korraldamisel järgitakse valdavalt keskkonnasõbralikke põhimõtteid: kasutatakse korduvkasutatavaid nõusid, pakutakse kraanivett (ja lähtuvalt asutusesisestest põhimõtetest taimset toitu), toitlustus tellitakse vastavalt osalejate eeldatavale arvule ning ülejääv toit jagatakse ära. Rahastaja logo näidatakse võimalusel elektrooniliselt, vältides plakatite ja roll-

up'ide printimist. Tulemusena on vähenenud nii toidujäätmete, ühekordsete materjalide kui ka pabermaterjalide tekitamine.

- **Ringmajanduse põhimõtete järgimine.** Ringmajanduse põhimõtteid järgitakse kõigi alagruppide projektide puhul näiteks korduvkasutatavate materjalide ja nõude kasutamise, ühekordsete pakendite vältimise ning materjalide taaskasutuse kaudu. Sotsiaalteenuste projektides avaldub see ka konkreetsetes lahendustes: kliendi abivahendite kogumine ja järgmisele kliendile edasi andmine, töövahendite rentimine ostmise asemel ning grupipõhiste teenuste arendamine ressursi tõhusamaks kasutuseks. Koordinatsioonimudeli projektides on heaks praktikaks näiteks paberteabe asendamine korduvkasutatavate magnetitega; vähene meenete ostmine ning nende ostmisel söödavate ja vähese keskkonnajalajäljega toodete eelistamine. Tulemusena on vähenenud uute toodete tootmise vajadus ning jäätmete.
- **Digiprügi vähendamine.** Digiprügi vähendamisele pööratakse tähelepanu kõigi nelja alarupi projektide raames. Peamised tegevused hõlmavad mittevajalike digifailide kustutamist, uute failide loomise vajalikkuse kaalumist ning osalemist digikoristamise päevadel. Koolitusmaterjale jagatakse linkide kaudu allalaadimise võimalusega, et vältida suuremahuliste failide saatmist meilile.
- **Muud tegevused.** Lisaks eelnimetatud valdkondadele rakendatakse ka muid keskkonnajalajälge vähendavaid tegevusi. Hangete läbiviimisel järgitakse keskkonnanõudeid ja -soovitusi. Sotsiaalteenuste projektides on loodud kliendiaedu, mida võib vaadelda kaudselt elurikkuse ja ökosüsteemide kaitset toetavana, ning tõstetakse sihtrühma keskkonnateadlikkust, sealhulgas jäätmete sorteerimise, digivahendite kasutamise ja üldise keskkonnateadlikkuse osas. Mõnedes projektides kasutatakse looduslikke ja biolagunevaid puhastusvahendeid ning soetatakse töövahendeid teadlikult lähipiirkonnast transpordisaaste vähendamiseks.

Silma torkas, et tegevuste näidetena osati enim välja tuua (tüüpiliselt RTKs riigihangete juures väljatoodud) keskkonnahoidlike lahenduste eelistamise juures pakutud näiteid.

7. Hinnang keskkonnasõbraliku käitumise vajalikkusele ja rohenõuete asjakohasusele

Hinnangud asjakohasusele

- Üldiselt tunnetatakse sotsiaalvaldkonna projektide osas vähest suhestumust keskkonnahoidlikkusega ning tajutakse, et keskkonnasõbralikkuse põhimõtete järgimine ei ole prioriteet, kuna projektide põhiline eesmärk ei ole negatiivse keskkonnamõju vähendamine või ära hoidmine.
- Praeguseid keskkonnasõbralikkusenõudeid analüüsid projektide elluviijad ja esindajad, et nende liiga range ja kohustuslik sätestamine ei pruugi anda soovitud tulemust, vaid võib hoopis kaasa tuua ebamõistliku bürokraatliku koormuse kasvu. Kui keskkonnasõbralikkusest saaks projektide hindamisel eraldiseisev ja range kriteerium, nõuaks see ka põhjalikku kontrollmehhanismi, mis omakorda suunaks fookuse sisulistelt eesmärkidelt liialt reeglite täitmisele. Väljendati muret, et sellises olukorras võib keskkonnasõbralikkuse nõuete järgimine muutuda formaalseks tegevuseks, kaotades oma tegeliku väärtuse ja mõtte. Võrreldes praeguse olukorraga, kus keskkonnasõbralikkuse põhimõtted ei ole üksikasjalikult ja rangelt kehtestatud, on

inimestel säilinud sisemine motivatsioon tegutseda vastavalt oma teadmistele, oskustele ja projekti võimalustele, mistõttu eelistataksegi paindlikumat lähenemist.

- Üksikud projektide elluvijad mainisid, et nemad ei pea käesolevas projektis keskkonnasõbralikkuse nõuete või soovitude järgimist oluliseks, sest mõned neist ei tundu neile alternatiividega võrreldes tegelikkuses keskkonnasõbralikud (nt taimetoidu eelistamise nõude formaalne täitmine võib tulenevalt valitud toodete transpordijalajäljest olla nende hinnangul sellegipoolest samaväärne kohaliku mittetaimse toiduvalikuga) või piisava mõjuga tulenevalt projektide tegevusvaldkonnast, eriti võrreldes ressursimahukamate tegevustega projektidega (nt infrastruktuuride loomine, hoonete ehitamine või tootmine).
- Üksikud projektide elluvijad väljendasid, et keskkonnamõtjude vähendamisele kaasa aitamine läbi projekti sihtgrupi teadlikkuse tõstmise ei peaks olema TAT elluvijaa vastutada, kuna see ei ole konkreetsete TATide peamine eesmärk.

Hinnangute lähtekohad

- Hinnang keskkonnahoidlikkuse nõuete asjakohasusele kujuneb mitme asjaolu koostoimes, kus põimuvad isiklikud väärtushinnangud, projektide spetsiifika ja praktilised võimalused. Kuigi sotsiaal- ja tervisevaldkonna projektide elluvijad ja esindajad peavad keskkonnasõbralikku käitumist üldiselt oluliseks ja loomulikuks, sõltub nende vaade nõuete asjakohasusele sellest, kui hästi need haakuvad konkreetse projekti tegevuste ja eesmärkidega. Mõnikord tajutakse lõhet igapäevaste koduste keskkonnasõbralike harjumuste ja laiahaardeliste toetusmeetmete raames oodatavate keskkonnasõbralike tegevuste vahel, mistõttu võib olla keeruline mõtestada keskkonnahoidu kontekstis, mis on komplekssem.
- Hinnangut asjakohasusele mõjutab oluliselt ka see, kas tegevusi nähakse sisulise panuse või formaalsusena. Projektide esindajad, kelle jaoks on säästev eluviis juba tavapärane praktika, tajuvad kohustuslikku aruandlust pigem liigse bürokraatiana, kuna nad panustaksid keskkonna hoidmisse ka sellekohaste nõueteta. Samuti kujundab hoiakuid tajutav sotsiaalne norm, mis sünnib kokkupuudetest partnerite ja meeskonnaga ning meedias kajastatust, kohaliku omavalitsuse põhimõtetest ja riiklikest regulatsioonidest.
- Lõpuks taandub nõuete asjakohasus ressursside kättesaadavusele ja tegevuste efektiivsusele. Kui projekti raames ei nähta võimalust saavutada piisavalt suurt positiivset keskkonnamõju või puuduvad vahendid keskkonnasõbralike valikute tegemiseks, langeb ka motivatsioon nõudeid täita. Eriti selgelt joonistub see välja eraettevõtete puhul, kes hindavad nõuete asjakohasust eelkõige läbi tegevuste pragmaatilise efektiivsuse ja majandusliku otstarbekuse.

8. Rohenõuete vastuvõetavust mõjutavad tegurid

Rohenõuete vastuvõetavust mõjutab muu hulgas projektide eelarve suurus. Intervjuude põhjal on projektide eelarved väga erinevad – ulatudes sadadest tuhandetest kuni mitmekümne miljoni euronini – ning erinevused ilmnevad nii erinevate rahastusviiside (nt käskkirjaga kinnitatud projektid vs avatud taotlusvoorud) kui ka sama projektigrupi sees. Üldjoontes ilmneb, et suurema eelarvega projektide puhul tajutakse rohenõuete rakendamisega seotud rahalisi piiranguid vähem. Seevastu väiksema eelarvega projektide puhul on ressurssid

piiratumad ning iga kulu kaalutakse hoolikamalt, mistõttu võib täiendavate keskkonnahoidlike lahenduste rakendamine olla keerulisem. Samas hoidutakse seeläbi ka asjatutest kuludest, mis võib kaasa tuua keskkonnahoidlikumate lahenduste eelistamise (nt korduvkasutatavad lahendused).

Teise tegurina tajutakse, et võrreldes nt tootmise või infrastruktuuri arendustega, on sotsiaal- ja tervisevaldkonna projektide keskkonnamõju niivõrd väike, et see ei tundu oluline. Seega ei mõisteta täielikult ka keskkonnasõbralikkuse põhimõtete järgi tegevuste elluviimise vajalikkust.

Kolmandaks tuntakse ebakindlust keskkonnasõbralike valikute tegemisel, kuna puudub piisav võrdlusalus tehtud otsuste mõju hindamiseks. Projektide elluviijaid toetaks oluliselt vastastikune kogemuste ja teadmiste vahetamine. Eelistatud oleks toe pakkumine näidete- ja valdkonnapõhiselt. Eriti tuntakse puudust just sotsiaal- ja tervisevaldkonna parimatest praktikatest, mis julgustaksid sarnaseid lahendusi ka oma projektides rakendama.

9. TATides toodud nn rohenõuete tulemuslikkus

TATides sätestatud konkreetsete rohenõuete tulemuslikkuse otsene hindamine osutus keerukaks, kuna elluviijate ja toetuse saajate teadlikkus nende nõuete olemasolust oli sageli piiratud. Esines ka olukordi, kus rohenõuetest saadi teadlikuks alles hindamise käigus. Seejuures ilmses aga, et ka ilma teadliku seoseta järgiti mitmel juhul praktikaid, mis aitavad vähendada negatiivseid keskkonnamõjusid – tuginedes eelkõige isiklikele väärtustele, organisatsioonisisestele põhimõtetele või varasemast kogemusest kujunenud harjumustele.

Üldjoontes võib järeldada, et tegevuste elluviimisel käsitatakse pigem keskkonnahoidlikult, kui selleks nähakse otsest võimalust ja seost. Samas on selline käitumine enamasti ajendatud isiklikest või organisatsioonisisestest teguritest, mitte niivõrd TATides sätestatud nõuetest, mis viitab nende piiratud mõjule praktilise elluviimise suunamisel.

Konkreetsete rohenõuete tulemuslikkuse hindamist raskendab ka asjaolu, et keskkonnahoidlike praktikate rakendamise tulemusi enamasti ei mõõdeta ning elluviijatel puudub selgus, mida ja kuidas oleks otstarbekas mõõta. Kuna projektide tulemusnäitajate seas ei ole üldjuhul keskkonnaga seotud indikaatoreid, ei tajuta ka selget vajadust hoida keskkonnakaalu eraldi fookuses.

Intervjuudes väljendati olulist ettevaatlikkust rangete ja üleüldiste nõuete kehtestamise suhtes. Jäigad ja üleüldised nõuded tooksid kaasa suurema bürookraatliku koormuse kõigile osapooltele. See omakorda võib viia olukorrani, kus keskkonnahoidlikkus muutub projektide sisuliste eesmärkide kõrval eraldiseisvaks „kohustuslikuks teemaks“ ning selle täitmine taandub formaalseks nõuete täitmiseks, mitte sisuliseks muutuseks. Praeguses olukorras küll varieerub teadlikkus rohenõuetest ning keskkonnahoidlike kaalu rakendatakse enda teadlikkuse ja oskuste piirides, ent sellega seonduvalt ei tunnetata nõudeid ka järgalt peale surutuna ega nn rohepesu riski olulisel määral kaasa toovatena.

Rohepesu risk väljendus praeguses korralduses taimetoidu eelistamises kohalikkuse või hooajalisuse arvestamiseta, ringmajanduse mõiste kasutamine täieliku elutsükli käsitluseta või digilahenduste käsitlemises automaatselt keskkonnasõbralikuna, arvestamata andmete

pikaajalise säilitamise mõju. Samas ei ilmnenud tahtlikku eksitavat tegevust, vaid pigem oli tegemist piiratud teadmistest tuleneva tahtmatu rohepesu võimalikkusega. Rohepesu võimalusena on tõlgendatav ka formaalselt keskkonnasõbralikkuse nõuete ja soovitude järgimise kinnitamine sisulise kavatsuseta nendest lähtuda.

Kui strateegiliseks eesmärgiks on võrdlemisi väikese keskkonnamõjuga projektide nügimine keskkonnasõbralikus suunas, siis selleks on antud hindamistulemuste põhjal sobilikuim just pidev nügimine: sätestatud nõuete ja neist lähtuvate ootuste regulaarne kommunikeerimine, võimalike ülevõetavate praktikate tutvustamine ning nende rakendamise soodustamine. Võrreldes erinevate mõõdikute süsteemide juurutamisega (millega võib kaasneda nihe nõuete ainult formaalse täitmise poole), ei kaasne ebaproportsionaalselt palju kohati bürokratilike protseduuride lisandumist, vaid toimub järjepidev nügimine soovitud suunas. Samuti on tegu lahendusega, mis vähese lisanduva eelarvekulu ja halduskoormusega võimaldaks luua olulist muutust tegevuste elluviimises.

10. Keskkonnahoidlikkuse vaates üles kerkinud probleemid

Kõigis projektigruppides ilmnisid sarnased kitsaskohad, mis jagunevad järgmiste põhiteemade alla:

- **Transport ja hajaasustus.** Kõige süsteemsema probleemina tõusis esile ühistranspordi ebapiisavus hajaasustuses, mida võimendab sihtrühmaspetsiifika. Koordinaatsiooniprojektides ja sotsiaalteenuste projektides kirjeldatakse, et eakatele ja erivajadustega inimestele suunatud tegevustes ei ole ühistranspordi kasutamine sageli realistlik – puuduvad piisava sagedusega ühendused, vahemaad on liiga pikad ja ühistransport ei vasta sihtrühma füüsilistele vajadustele (nt pole võimalik rulaatoriga siseneda). Projektide esindajatel endil tuleb ajakululistel kaalutlustel kasutada keskkonnaintensiivseid transpordivahendeid, sh lennukit saartele sõiduks, kuigi püütakse sõiduvajaduse sagedust minimeerida.
- **Kohustuslik digi- ja pabermaterjali teke.** Käskkirjaga projektides ja koordinaatsiooniprojektides toodi probleemina esile, et TATidest tulenevalt tuleb sündmustel osalejad registreerida ja osavõttu tõendada paberaruandluse kaudu, mida tajutakse otseses vastuolus olevana keskkonnasõbralikkuse eesmärgiga. Lisaks tajutakse, et kohustus digitaalset materjali pikalt säilitada panustab digiprügi kogusesse.
- **Pabermaterjalidest loobumine sihtrühma tõttu.** Sotsiaalteenuste projektides ja koordinaatsiooniprojektides ei peeta pabermaterjalidest täielikku loobumist võimalikuks ega eesmärgipäraseks – eakate väheste digioskuste tõttu tuleb teenuslepingud, registreerimislehed ja infomaterjalid paberile printida. Sihtrühma inimlik kättesaadavus ning sotsiaalse suhtluse toetamine on projektide põhieesmärk, millele keskkonnakaalutlused alla jäävad.
- **Hankeprotsessid.** Kirjeldati tajutud vastuolu, kus võrdlevate pakkumuste korral on kohustus valida soodsaim variant, kuid tegevuste elluviijatele teadaolevalt puudub kaalutluskriteerium, mis võimaldaks eelistada keskkonnasõbralikumat alternatiivi. Eelsõela tegemine (sh näiteks pakujate eelkontroll keskkonnahoidlike põhimõtete rakendamise alusel) tundub ebaproportsionaalselt ajamahukas, samuti ei olda kindlad sellise lähenemise vastavuses hankereeglitega. Elluviijatele/toetuse saajatele ei ole seega

selge, kas ja mil määral on keskkonnahoidlike aspektide arvestamine käsitletav rahaliste vahendite otstarbekohase kasutuse all. Hankereeglite rikkumisena tõlgendatav tegevus võib kaasa tuua toetuse tagasinõude riski, mis muudab katsetamise ratsionaalselt ebamõistlikuks ka juhul, kui elluviijal/toetuse saajal on valmisolek ja eelarvelisi võimalusi eelistada keskkonnahoidlike lahendusi.

- **Taimetoidu nõue.** Käskkirjaga projektides ja sotsiaalteenuste projektides toodi esile, et taimetoidu pakkumine põhjustas osalejate rahulolematust. Lisaks väljendati sisulisi kahtlusi, tuues näitena, et talveperioodil Eestis kättesaadava imporditud taimse toidu tegelik ökoloogiline jalajälg võib olla suurem kui kohalikul loomsel toodangul, mis vähendas mõne projekti esindaja motivatsiooni soovitus järgida.

Probleemide lahendamine

Rakendatud või plaanitavad lahendused on olnud valdavalt praktilised ja osalised, mitte süsteemsed.

Transpordivaldkonnas on näiteks sotsiaalteenuste projektides rakendatud FleetComplete rakendust marsruutide optimeerimiseks. Mitmete projektigruppide puhul arvestatakse sündmuste või töökohtumiste asukoha valikul osalejate asukohaga, et minimeerida pikki sõite. Tegevusrühmades korraldatakse väljumisi ühisest punktist. Neid lahendusi rakendatakse seal, kus see on logistiliselt võimalik.

Hankeprobleemide osas on käskkirjaga projektides RTK hankekeskkonna kaudu võimalik lisada keskkonnasõbralikkuse vastavustingimused automaatselt – seda hinnatakse positiivsena, kuigi hindamise käigus tuvastati, et see jääb formaalseks, kuna pakkuja ei pea lahendusi sisuliselt kirjeldama ega tellija ei saa (ega enda sõnul sageli ka ei oskaks) neid selle alusel võrrelda.

Taimetoidu nõude puhul selgus intervjuudest soov, et SoM panustaks laiemalt ühiskondlikku selgitustöösse – mitte üksnes keskkonna-, vaid ka tervislike argumentide alusel, kuivõrd enamik inimesi tarbib liha igapäevaselt üle soovituslike normide.

Lahendamata jäänud probleemid

Lahendamata on jäänud kõige struktuursema loomuga probleemid. Ühistranspordi puudulikkus hajaasustuses on süsteemne probleem, mis jääb välise tegurina projektide esindajate mõjusfäärist väljaspoole. See ilmnas kõigis gruppides lahenduseta probleemina. Hankereeglite tajutav ebakõla keskkonnakaalutlustega on samuti lahendamata, kuna säilib ebaselgus õigusliku kaalutlusruumi osas. Paberaruandluse nõue ESF+ meetme raames on regulatsioonist tulenev kohustus, mida projektide esindajatel ei ole olnud võimalik muuta. Digiprügi pikaajalise säilitamise keskkonnakoormus on teadvustatud, kuid sellele süsteemset vastust ei ole leitud.

11. Rohenõuete tulemuslikkuse seos projekti eesmärkide saavutamisega

Kõigi nelja projektigrupi puhul ilmnas valdava leiuna, et rohenõuete olemasolu ei ole üldiselt projekti põhieesmärkide saavutamist ega tulemuslikkust tegevuste elluviijate hinnangul märkimisväärselt mõjutanud – ei positiivselt ega negatiivselt. Üksikutel puhkudel toodi siiski esile, et näiteks veebipõhiste või hübriidkujul kohtumiste läbiviimine on soodustanud projekti

eesmärkide täitmist, lihtsustades ürituste teel piisava hulga inimesteni jõudmist ja seeläbi tulemusnäitajate saavutamist.

Kuivõrd teadlikkus rohenõuetest oli varieeruv, oli paljudel puhkudel projektide esindajatel samas keerukas hinnata rohenõuete endi tulemuslikkust; samuti ei ilmnenu ettepanekuid selle kohta, kuidas võiks rohenõuete tulemuslikkust ja mõju projekti eesmärkidele/tulemustele täpsemalt ära määratleda. Samas väärtustati rangete, kõigile projektidele ühtselt rakendatavate mõõdikute ja indikaatorite puudumist – tähtsaks peeti liigse bürokraatia ja rohenõuete pelgalt formaalse täitmise vältimist. See võimaldab projektide esindajate hinnangul keskkonnakaalutlusi silmas pidada sisuliselt ja väärtuspõhiselt.

Kuigi projektide esindajad ise neid esile ei toonud, võib andmete põhjal analüütiliselt tuvastada siiski täiendavaid seoseid projektide ja rohenõuete tulemuslikkuse vahel:

- Veebipõhiste ürituste laiem auditoorium võib täiendavalt motiveerida kohapealsete ürituste korraldamisest loobumist, mis vähendab samal ajal eelarvelisi kulusid transpordile, toitlustusele (sh võimaldab hoiduda toidujääkidest) ja pabermaterjalidele. Eelarvelise kokkuhoiu tulemusel on võimalik suunata ressursse põhitegevuste jaoks.
- Transpordi optimeerimine sotsiaalteenuste pakkumisel (nt FleetComplete rakenduse abil) on vähendanud nii keskkonnamuudust kui ka tegevuskulusid. Seadmete rent ostmise asemel võib toetada nii eelarvelist kokkuhoidu kui ka ringmajanduslikke eesmärke.
- Negatiivse mõju näitena võib aga näha seost selles, et hankemenetlustes odavaimade pakkumuste valimine (mis aitab tagada projekti otsuste eesmärkide/tulemuste saavutamist) võib mõnel puhul olla välistanud keskkonnamuudlike lahenduste eelistamist (nt keskkonnamuudlikumad trükiteenused või taimne toit).

12. Võimalik mõtteviisi muutus seoses "ei kahjusta oluliselt" põhimõttele vastamise nõudega

Valdavalt ei ole „ei kahjusta oluliselt" põhimõtte rakendamise nõue iseenesest toetuse saajate/tegevuse elluviijate mõtteviisi märkimisväärselt muutnud. Kõigis neljas grupis toodi peamise põhjendusena esile, et keskkonnasõbralik hoiak oli olemas juba enne käesolevat projekti. Toimunud muutusi seostatakse pigem laiemal ühiskondliku normide muutumisega ning asutusesiseste reeglite ja praktikate kujunemisega. Näiteks käskkirjaliste projektide esindajad rõhutasid eraldi ministereeriumisisestest väärtushinnangute laiemat teadvustamist viimaste aastate jooksul. Koordinaatsiooniprojektides viidatakse pikaajaliste projektide vältel kogetud ühiskondliku ootuse kasvule, mis on muutnud mõtteviisi keskkonnamuudlikumaks sõltumata konkreetsest nõudest. Tegevusrühmades märgitakse lisaks, et hindamise läbiviimise hetkeks ei ole projektid kestnud piisavalt kaua, et mõtteviisi muutust hinnata; samas osutati (sellealase kogemuse olemasolul) näiteks varasemate toetusmeetmete käigus keskkonnasõbralikumal käitumise vajadust toetava mõtteviisi juurdumisele.

Küll aga toodi kõigis gruppides esile, et projekti elluviimise käigus on hakatud keskkonnasõbralikumal käitumisele teadlikumalt tähelepanu pöörama – isegi kui nõue ise mõtteviisi ei muutnud, pakub projekti elluviimine keskkonnasõbralikumal väärtuslikke praktilisi kogemusi. Käskkirjalistes projektides tõsteti esile konkreetset digiprügi keskkonnajälje osas kasvanud teadlikkust kui näidet mõtteviisi laienemisest ka immateriaalsetele ressurssidele, millele varem sellist tähelepanu pole pööratud. Tegevusrühmades rõhutati, et püütakse

varasemast süsteemsemalt tegeleda miniprojektide taotlejate teadlikkuse tõstmisega, tunnistades samal ajal, et hoiakute muutumine on aeganõudev protsess. Sotsiaalteenuste projektides märgiti, et võimalik on, et mõningane muutus on toimunud, kuid mitte tajutavalt.

13. Varasemalt järgitud ja lisandunud keskkonnahoidlikud praktikad

Enne projekti rakendatud keskkonnajalajälge vähendavad tegevused ja nende põhjused

Kõigi projektigruppide lõikes rakendati keskkonnajalajälge vähendavaid tegevusi valdavalt juba enne projektide algust. Need põhinesid eelkõige sotsiaalsetel normidel, isiklikel väärtustel ja asutusesisestel põhimõtetel ning väljendusid praktilistes ja harjumuspõhistes tegevustes nagu paberi- ja materjalikasutuse vähendamine, digilahenduste eelistamine, veebikohtumiste kasutamine ning transpordi optimeerimine. Sageli ei olnud need tegevused otseselt projektinõuetega seotud, vaid lähtusid nn „talupojatarkusest“ – st olid samaaegselt nii majanduslikult kui ka keskkonnavalaselt säästlikud. Tegevusrühmade puhul ilmnis selgelt ka varasem teadlik ressursside säästmise (nt toitlustuse pakkumise minimeerimine, kraanivee eelistamine), samas kui koordinatsiooniprojektides ja käskkirjaga projektides tulenesid praktikad rohkem töökorralduslikust loogikast.

Projektide käigus lisandunud keskkonnajalajälge vähendavad tegevused

Projektide käigus lisandusid tegevused olid sisult sarnased, kuid muutusid teadlikumaks ja osaliselt süsteemsemaks. Mõnel juhul viidi sisse ka konkreetsemaid muudatusi, mis olid seotud asutusesiseste põhimõtete arendamisega, näiteks digilahenduste laiem kasutuselevõtt (nt hooldusplaanide digitaalselt täidetavus) või töökorralduslikud lahendused nagu sõidukite kasutuse optimeerimine (nt FleetComplete'i kasutus). Samuti laienes keskkonnateadlikkus sündmuste korralduses (nt korduvkasutatavad nõud, taimetoit) ja digiprügi vähendamises. Käskkirjaga projektides ilmnis tugevam asutusesisene suunamine ja reeglite sätestamine, samas kui tegevusrühmades ja koordinatsiooniprojektides piirduti enamasti teadlikkuse tõstmise ja juhendamisega.

Põhjused tegevuste tegemiseks või mittetegemiseks

Tegevuste rakendamist soodustasid eelkõige nende lihtne teostatavus, kuluefektiivsus ning vastavus olemasolevatele tööpraktikatele. Samas oli keskkonnahoidlike tegevuste rakendamine sageli piiratud ulatusega. Peamisteks takistusteks olid infopuudus ja juhendite vähene kasutamine, keskkonnateema madalam prioriteetsus võrreldes projekti põhieesmärkidega, mõju tajumine väiksena ning praktilised ja süsteemsed piirangud (nt tajutavad reeglid hankeprotsessides, paberaruandluse nõue, sihtrühma ja/või asukoha eripärad). Sotsiaalteenuste projektides ilmnis ka selge eesmärgikonflikt keskkonnasäästlikkuse ja teenuse sisuliste eesmärkide vahel, samas kui tegevusrühmades peeti tegevuste väikese eelarve tõttu keskkonnamõju üldiselt marginaalseks.

14. Keskkonnamõjud, mille vähendamist peetakse olulisimaks

Hindamise tulemuste põhjal ei ilmne, et tegevuste elluviijate jaoks oleks selgeid erinevusi selles, milliste keskkonnamõjude vähendamist peetakse kõige olulisemaks (1) projekti elluviimisel ja (2) igapäevastes tegevustes. Projektide esindajad on keskkonnavalaste nõuete suhtes üldiselt positiivselt meelestatud. Isiklikus elus kasutatavaid keskkonnahoidlikke põhimõtteid ja tegevusi tehakse ka projekti elluviimisel. Mõlemas kontekstis peetakse oluliseks üldiselt samu teemasid. Enim tähelepanu pööratakse transpordist tulenevale mõjule, jäätmetekkele (sh paberi- ja digiprügi) ning ressursside kasutusele. Need on mõjud, mida

tajutakse otseselt ja mille vähendamine on organisatsiooni või projekti tasandil vähemalt osaliselt juhitav. Samas ilmneb, et kuigi näiteks transporti peetakse oluliseks keskkonnamõjukuks, on selle vähendamise võimalused projektides sageli piiratud tegevuste iseloomu või sihtrühma eripära tõttu.

Valik, millistele keskkonnamõjudele keskenduda, lähtub eeskätt praktilisusest ja haakub igapäevaeluliste eelistuste ja isiklike väärtustega. Mõnel puhul toodi esile vaatenurka, et projektide elluviimisel tuleb järjest rohkem keskkonnasõbralikke tegevusi teha ka sellepärast, et keskkonnahoidlikkus on saanud sotsiaalseks normiks. Eelistatakse tegevusi, mida on lihtne ellu viia ning milleks on olemas varasem teadmine või harjumus (nt jäätmete sorteerimine, paberikasutuse vähendamine). Seetõttu jääb keskkonnakaalutluste käsitus valdavalt kitsaks ja operatiivseks ning laiemad või kaudsemad mõjud (nt elurikkus või süsteemsed keskkonnamõjud) on vähem esil.

15. DNSH nõude ja EE2035 võimalik sünergia keskkonnakaalutluste arvestamisel

Hindamistulemuste põhjal võib järeldada, et kuigi DNSH nõude ja EE2035 keskkonna- ja kliima aluspõhimõtete ning vastavate menetluste vahel on teoreetiline potentsiaal sünergiliseks toimimiseks, ei realiseeru see praktikas valdaval osal juhtudest. Selle peamiseks põhjuseks on ühelt poolt piiratud teadlikkus DNSH-põhimõtte sisulisest tähendusest ning teiselt poolt asjaolu, et EE2035 raames kasutatavad mõõdikud, nagu need TATides kajastuvad, ei ole enamasti otseselt seotud keskkonna- ega kliimaeesmärkidega. Seetõttu mõjutavad keskkonnakaalutluste arvestamist projektide kavandamisel ja elluviimisel pigem muud tegurid, näiteks asutusesisesed reeglid ja põhimõtted ning isiklikud väärtushinnangud ja harjumused.

Teadlikkus nõuetest ja nende sisuline mõtestamine varieerus kõigis projektigruppides sarnaselt: esines nii vähest teema käsitlemist kui ka läbimõeldud ja süsteemsemaid praktikaid. Mõningane erinevus ilmnis siiski sõltuvalt taotlusprotsessi ülesehitusest. Näiteks avatud taotlusvoorudest rahastatud projektide puhul, kus taotlusvormis oli eraldi lahter keskkonnahoidlike lahenduste kirjeldamiseks, oli teemat vähemalt projekti ettevalmistamise etapis käsitletud. Samas varieerus käsitluse sügavus märkimisväärselt: osades projektides piirduti üldsõnaliste viidetega keskkonnasõbralikkusele, teistes oli teema läbi mõeldud ning kajastus ka intervjuudes.

Kontrastina ilmnis koordineerimismudeli projektide puhul, et kuigi projektid peavad arvestama EE2035 aluspõhimõtetega ning nende järgimist mõõdetakse kehtestatud indikaatorite kaudu, ei hõlma kasutatavad mõõdikud keskkonna- ega kliimaeesmärke. Ka intervjuudes tõid projektide esindajad esile, et keskkonnateema ei ole mõõdikute ega vormide kaudu esile tõstetud. See viitab selgelt, et taotlus- ja aruandlusvormide struktuur mõjutab otseselt, mil määral keskkonnakaalutlustele tähelepanu pööratakse: kui teema on vormis selgesõnaliselt esitatud, käsitletakse seda vähemalt minimaalsel tasandil; vastasel juhul kipub see jääma tagaplaanile.

Lisaks näitab hindamine, et pelgalt formaalne kinnitus DNSH-põhimõtete järgimisest ei taga keskkonnakaalutluste sisulist arvestamist. Taotluses antud kinnitused ei loo piisavat alust selleks, et keskkonnamõjusid järjepidevalt arvesse võetaks ka projekti elluviimise etapis või et vastav teave kanduks edasi praktilisse tegevusse.

Keskkonnahoidlike lahenduste sisulisemaks arvestamiseks on seetõttu vajalik struktureeritum lähenemine nii ettevalmistavas etapis kui ka projekti elluviimise jooksul. Taotlejatele/elluviijatele/toetuse saajatele tuleks luua võimalus kirjeldada kavandatavaid keskkonnakaalutlusi ja nende praktilist rakendamist, samuti määratleda, kuidas nende rakendamist jälgitakse. Paralleelselt on oluline tagada toetavad protsessid, mis võimaldavad koguda ja analüüsida ka kvalitatiivset teavet selle kohta, kuidas keskkonnanõudeid tegelikult järgitakse.

16. Täiendav leid: tehisaruga seonduvate keskkonnamõtjude alakäsitletus

Hindamisse kaasatud tegevuste elluviijate sisendi põhjal ei ilmnenud TI kasutuse seostamist keskkonnamõtjudega ega selle teema sisulist mõtestamist. Samas on tegemist valdkonnaga, millel võib olla märkimisväärne (ning olenevalt rakendusviisist ja -eesmärkidest nii negatiivne kui ka positiivne) keskkonnamõtju ning mis on paljudes tegevustes otseselt asjakohane. Ka ekspertintervjuudes toodi TI kasutuse keskkonnamõtju esile olulise ja seni alateadvustatud teemana.

Eestis on näha selget suundumust TI üha laialdasemale kasutuselevõtule, sh avalikus sektoris (näiteks riikliku algatuse eesti.ai raames). Selle kõrval on keskkonnamõtjude käsitletus seni olnud piiratud. Olemasolevad käsitlused viitavad siiski mitmetele olulistele aspektidele. Näiteks on Tartu Ülikooli kestliku arengu keskus toonud oma aruteludes esile vajaduse TI keskkonnamõtju ja sellega seotud eetiliste küsimuste senisest suuremaks teadvustamiseks. Sealjuures juhitakse tähelepanu ka nn tagasilöögiefektile: tehnoloogilise efektiivsuse kasv ei pruugi viia ressursikasutuse vähenemiseni, vaid võib madalamate kulude tõttu hoopis suurendada nõudlust ja seeläbi kogutarbimist. ([TÜ Kestliku arengu keskus 2025](#)).

Siirdeuringute (sh sotsio-tehniliste siirete) käsitlused toovad esile laiemad süsteemsemad küsimused: kas või kuidas on võimalik ellu viia rohepöoret viisil, mis jääb planeedi ja ühiskonna taluvuspiiridesse, samal ajal kasvatades majandust ja tarbimist ([Keller, Vihalemm 2021](#)). Kriitiline küsimus sellest, kas teadus ja tehnoloogia aitavad keskkonnakriisi lahendada või hoopis võimendavad seda, püstitatakse hiljutises inauguratsiooniloengus ([Kanger 2026](#)) ning juhitakse tähelepanu vajadusele liikuda kestliku pöörde raames vastutustundlikuma moderniseerumise suunas.

Riigi Infosüsteemi Ameti tellitud uuringus ([Bogdanov jt 2024](#)) tuuakse välja tehisintellekti süsteemide arendamise ja kasutamisega kaasneva energiatarbe kasvu. Kuigi uuringus rõhutatakse vajadust hinnata loodavate süsteemide mõju loodus- ja elukeskkonnale, sh energiakasutusele ja ressursidele, jäävad praktilised juhised mõju leevendamiseks pigem üldiseks.

Kokkuvõttes viitab eelnev vajadusele käsitleda TI kasutusega seotud keskkonnamõtjusid senisest süsteemsemalt ka hinnatavate tegevuste kavandamisel ja elluviimisel.

10. Soovitused

Soovitused on jaotatud 3 laiemasse teemavaldkonda:

1. Nõuete kommunikatsioon ja järgimise toetamine
2. Korralduslikud arendustööd (uued etapid/lahendused toetuse andmise korralduses või uued lähenemised)
3. Nõuded/põhimõtted toetatavatele tegevustele

Soovitused on nummerdatud vastavalt teemavaldkondadele ning prioriseeritud iga teema lõikes, võttes kriteeriumitena arvesse positiivset keskkonnamõju, soovituseteostatavust (sh vastuvõetavust ja ressursikulu) ning eelarvelist kulu. Soovituseteostatavuse kaalumisel multikriteeriumi analüüsi teel anti olulisim kaal positiivsele keskkonnamõjule, mille järel on võrdse kaaluga teostatavus ja eelarveline kulu. Kaalumisel on täiendava tegurina arvesse võetud ka soovituseteostatavuse rakendamisel tekkiva mõju eeldatav ulatuslikkus, mille alusel on suurem kaal soovitusel, mis on rakenduslikud kõikide ESF+ tegevuste puhul, ning väiksem kaal neil, mis puudutavad spetsiifilisi TATe, võrreldes teistega oluliselt väiksemamahuliste eelarvetega projekte või on muul põhjusel piiratud rakenduslikkusega¹⁸.

Suurima eelarvemõjuga ja strateegiliselt olulise kaaluga soovitused

Regulaarset teavitamist ja meenutamist rohenõuete osas (soovitus 1.1) saab pidada väga heaks ja oodatavalt kõrge efektiivsusega nügimismeetmeks, mis võib osutada strateegiliselt kaalukaks. Kui strateegiliseks eesmärgiks on võrdlemisi väikese keskkonnamõjuga projektide nügimine keskkonnasõbralikus suunas, siis selleks on sobilikum just pidev nügimine. Võrreldes erinevate mõõdikute süsteemide juurutamisega, ei kaasne ebaproportsionaalselt palju kohati bürokraatlike protseduuride lisandumist, vaid toimub järjepidev nügimine soovitud suunas. Samuti on tegu lahendusega, mis vähese lisanduva eelarvekulu ja halduskoormusega võimaldaks luua olulist muutust tegevuste elluviimises.

Strateegiliselt oluliseks võib pidada ka soovitus 1.3, mis käsitleb hankemenetluste põhimõtete selgemat kommunikatsiooni ja täpsustamist. Selle rakendamine aitaks lahendada hindamise käigus ilmnenuid ebaselgust olukorras, kus keskkonnahoidlike kaalutluste arvestamise võimalus ja ulatus hankemenetlustes ei ole üheselt mõistetav. Kuigi keskkonnakaalutlusi on põhimõtteliselt võimalik arvestada ka praegu, näiteks rahaliste vahendite otstarbeka kasutamise raames, ei toeta seda selged ja ühtsed suunised. Praktikas on levinud arusaam, et eelistada tuleb üksnes majanduslikult soodsaimat pakkumust, mistõttu jääb ebaselgeks, kas ja millisel määral võib arvesse võtta pakkumuste keskkonnahoidlikkust. Puudub ka ühene arusaam, kas RÜ võib keskkonnahoidliku pakkumise eelistamist tõlgendada hankereeglite ebakorrekse järgimisena, mis võib projektile tuua kaasa toetuse tagasinõude. Sellises olukorras on mõistetav, et tegevuste elluviijad väldivad keskkonnakaalutluste aktiivsemat rakendamist, mis omakorda takistab keskkonna- ja kliimaeesmärkide saavutamisesse panustamist. Soovituseteostatavuse strateegilist olulisust suurendab asjaolu, et selle rakendamine looks selgema ja kindlama raamistiku keskkonnakaalutluste

---

¹⁸ Tellijale on lisamaterjalidena esitatud ka multikriteeriumi analüüsi läbiviimist toetanud tabel koos arvutusvalemitega, milles kajastuvad nii täpsed kaalud, kordajad kui ka tundlikkusanalüüsi tulemused.

arvestamiseks juba käesoleva ESF+ programmiperioodi jooksul, kuivõrd enamiku teiste soovitude elluviimine on realistlikult praktilisem pigem järgmist programmiperioodi silmas pidades. Juhul, kui hankemenetluste protsesse puudutavalt viiakse sisse üldine suunis/täpsustus, mis ei rakendu ainult ESF+ raames, on mõju keskkonnanägemise saavutamisele oluliselt laialtlevikum¹⁹ ning haakub hindamises ilmnenu arusaamaga, et keskkonnanägemised põhimõtted on olulised igasuguse valdkonna tegevustes (mitte ainult sotsiaalvaldkonnas või ESF+ tegevustes). Lisaks haakub see ka välisriikide analüüsis ilmnenu rõhuasetusega, et riiklikud hanked saavad oma suurte mahtude juures olla olulised suunanäitajad ja turu kujundajad.

Suurim eelarvemõju võib ilmneda soovitusel, mis näeb ette keskkonnanägemise aspektide kirjeldamise hankepakkumuste vormides ning nende arvestamise hindamiskriteeriumina (soovitus 3.3.). Eelarvemõju tuleneb eelkõige sellest, et keskkonnanägemised tooted ja teenused võivad olla kõrgema hinnaga, samuti muutub hangete ettevalmistamine ja läbiviimine keerukamaks. See võib omakorda eeldada täiendavaid ressursse nii nõustamiseks kui ka juhendmaterjalide arendamiseks. Samas võimaldab soovitusel järjepidev ja sisuline rakendamine vähendada keskkonnanägemise ja suunata hangete kaudu turu keskkonnanägemiste lahenduste poole.

Hindaja toob esile, et soovitusel ei hõlma kaalutletud otsusena lausalist mõõdetavate indikaatorite süsteemi loomist. Arvestades projektide eripalgelisust ja pigem väikest keskkonnamõju, siis ühtse indikaatorite süsteemi sisseseadmine oleks eelarvekulult ja teostatavuselt väga nõudlik, sh raskesti juurutatav ning nõuaks ka kontrollmehhanisme ja analüüsi kogutavate indikaatorite osas. Üldiste ja jäikade näitajate kehtestamine võiks kaasa tuua ebamõistliku bürokraatia ning halduskoormuse kasvu, ilma et see parandaks keskkonnamõjude tegelikku arvestamist. Otstarbekam on lähtuda projekti tegevuste sisufookusest ning võimaldada elluvijatel kirjeldada ja valida sobivaid jälgimise, hindamise või mõõtmise põhimõtteid, mis on konkreetse tegevuse puhul asjakohased. Seega pakutakse välja paindlikumad ja tõenäoliselt rakenduslikumad soovitusel keskkonnanägemise lahenduste eelistamise selgemaks ja ühtsemaks kajastamiseks. Soovitusel 1.4. all toodud alasoovitusel moodustavad sisulise terviku ning nende rakendamise tulemusel luuakse võimalused keskkonnanägemise lahenduste kasutust jälgida, mõõta või hinnata, pidades silmas tegevuste erinevust ning tekitamata ebaproportsionaalselt suurt bürokraatlikku koormuse kasvu. Läheneda toetab ka soovitusel 1.2 rakendamine ehk heade praktikate näitematerjali ja/või kontrollnimekirjade loomine, mis võivad hõlmata ka näiteid ja võimalikke lähenemisviise keskkonnanägemise jälgimise jälgimiseks.

---

¹⁹ Tundlikkusanalüüsi läbiviimisel alternatiivsete kriteeriumikaaludega (ehk prioriteetsusjärjestuse korral, kus teostatavus on prioriseeritud eelarvelise kulu üle) asetuse soovitusel 1.3. esikohale. Rakendatud prioriteetsusjärjestuse korral (teostatavus ja eelarveline kulu on võrdse prioriteediga) on 1.1, 1.2 ja 1.3 võrdse prioriteetsusega. Käesolev otsus paigutada antud soovitusel tinglikult kolmandale kohale lähtub sisulistest argumentidest. Kitsalt ESF+ tegevuste vaates on hindamistulemuste põhjal olulisem ühtlustada ja tõsta teadlikkust rohenäemise järgimise vajalikkuse (1.1) ja võimaluste (1.2) kohta; teadlikkuse tõstmise käigus saab toimuda ka kommunikatsioon hankemenetluse protsesside kohta. Tõstmata teadlikkust sellest, et rohenäemiseid on vajalik järgida, ei pruugita tajuda ka hankeprotsessides vajalikkust keskkonnanägemise arvesse võtta.

Teema	1. Nõuete kommunikatsioon ja nende järgimise toetamine
Leid	• Teadlikkus rohenõuete järgimise vajadusest ESF+ tegevustes ja olemasolevatest juhendmaterjalidest on varieeruv kõikide projektigruppide lõikes, see on eriti relevantne avatud taotlusvooru projektide puhul, kuid teadlikkus ja teemaga suhestumine varieerub ka käskkirjalistes projektides. • Elluviijad/toetuse saajad on avatud teadasaamisele, kuidas teised sarnaseid tegevusi ellu viivad või sama valdkonna projektid on keskkonnahoidlikke praktikaid oma tegevustes arvestanud. • Keskkonnahoidlikkus ei ole hõlmatud projekti tulemuste sisuliste näitajate hulka. • Tegevuste ettevalmistuse ja elluviimise eest vastutavad inimesed võivad vahetuda. • Hollandi heades praktikates ilmneb võrgustike oluline roll keskkonnahoidlike lahenduste juurutamisel.
Järeldus²⁰ (peatükk 9.11, lõik 2; peatükk 9.8, lõik 2; peatükk 9.9, lõik 4/peatükk 9.11, lõik 1; peatükk 9.15, lõik 4; peatükk 9.9, lõik 6; peatükk 8.2, lõigud 1 kuni 5)	• Kuna teadlikkuse tase varieerub kõigi projektigruppide puhul, ei saa teavitustegevusi suunata ainult ühele sihtrühmale või kanalile. • Vastastikuseks õppimiseks on olemas valmisolek: seda ressursi saab teavituse ja toe kujundamisel kasutada (nt kogemuste jagamist soodustavad formaadid, näidised). • Keskkonnahoidlikkus on elluviijate/toetuse saajate jaoks tajutavalt „lisateema”, mistõttu võib sellele pööratav tähelepanu sisutegevuste kõrval aja jooksul väheneda. • Ainult tegevuste algusjärgus toimuv infojagamine ei ole piisav. Kuivõrd teadlikkus rohenõuete järgimise vajaduse täpsematest detailidest, praktilistest võimalustest ja olemasolevatest toetavatest materjalidest varieerub kõigi nelja projektigrupi lõikes, on RA ja SoMi ja RÜna RTK poolt vajalik regulaarne tähelepanu juhtimine, kui soovitakse tagada või vähemalt soosida teemaga järjepidevat tegelemist. Kuigi RA ja RÜ roll ei ole vastutada selle eest, et projektisisest inimeste vahetumise järel teadmisi üle antaks, toetab järjekindel teavitamine ja meenutamine kõiki elluviijaid/toetuse saajaid soovitud keskkonnamärgide saavutamisele kaasaaitamisel – sõltumata sellest, kas tiimiliikmed on vahetunud, teave ootustest või toetavatest materjalidest on jäänud infosulgu või sisutegevuste kõrval ajapikku vähem tähelepanu saamas. • Regulaarset teavitamist ja meenutamist rohenõuete osas saab pidada väga heaks ja oodatavalt kõrge efektiivsusega nügimismeetmeks, mis võib olla strateegiliselt olulise kaaluga. Kui strateegiliseks eesmärgiks on võrdlemisi väikese keskkonnamõjuga projektide nügimine keskkonnasõbralikus suunas, siis selleks on sobilikum just pidev nügimine. Võrreldes erinevate mõõdikute süsteemide juurutamisega, ei kaasne järjepideva nügimisega ebaproportsionaalselt palju kohati bürokratlike protseduuride lisandumist. • Võrgustikupõhist lahenduste jagamist ja õppimist toetavad mitmed näited Hollandi parimate praktikate seast.

²⁰ Siin ja edaspidi on toodud lühikokkuvõtte olulisematest järeldustest, millest soovitusel andmisel lähtutakse, ning lisatud viited asjakohastele lõikudele aruandes.

Soovitus	1.1. Rahastusperioodi jooksul korraldada regulaarselt seminare või infopäevi, mis meenutavad rohenõuete järgimise olulisust, olemasolevaid juhendmaterjale ja võimaldaksid tegevuste elluviijail jagada just sotsiaal- või tervisevaldkonnas asjakohaseid/sarnastes tegevustes rakenduslikke rohepraktikaid.		
Eeldatav tulemus	Kõigil ESF+ tegevuste elluviijatel/toetuse saajatel on regulaarselt võimalik osaleda seminaridel või infopäevadel, mille raames jagatakse infot rohenõuete järgimise vajadusest, olemasolevatest juhendmaterjalidest ja mis pakuvad võimalust jagada rakendatavaid praktikaid. Selle tulemusena ühtlustub ja tõuseb elluviijate/toetuse saajate hulgas teadlikkus rohenõuete järgimise ootustest, toetavatest materjalidest ja võimalustest.		
Ettepanekud esmaste tegevuste jaoks	• Materjalide koondamine • Veebipõhise infopäeva/seminari ette valmistamine, kommuniqueerimine ja läbiviimine • Tagasiside küsimine ja võimalusel ootuste arvesse võtmine tulevaste infopäevade/seminaride korraldamiseks		
Adressaat, soovitatav elluviimise tähtaeg	RTK RÜna (infopäevade korraldus ja kommuniqueerimine) ja SoM RANA (täiendavaid rohenõudeid, juhendeid ja/või häid praktikaid puudutava sisendi koondamine), mõlema osalus toimuvate seminaride või infopäevade läbiviimisel Esimene infopäev või kogemuste jagamise seminari soovituslik toimumine 2026. aasta jooksul, edasine soovituslik toimumisrütm rahastusperioodi lõikes korra aasta jooksul.		
Soovituse eeldatav mõju multikriteeriumi analüüsi põhjal	Positiivne keskkonnamõju	Teostatavus	Eelarvekulu
	Kõrge. Osalejate teadlikkus rohenõudeid puudutavatest ootustest ja võimalustest ühtlustub/tõuseb.	Keskmine kuni kõrge. Soovituse rakendamine nõuab mõningast lisaressurssi SoMilt/RTKlt; on väga vastuvõetav elluviijatele/toetuse saajatele.	Madal. Veebipõhise seminari/infopäeva korraldus ei nõua märkimisväärseid lisakulusid. Ürituse salvestamine soosib kuluefektiivsust sihtrühmani jõudmisel.
► Olulise strateegilise kaaluga soovitus: Väga hea ja oodatavalt kõrge efektiivsusega nügimismeede, mis võimaldab teemale järjepidevalt tähelepanu pöörata ning jagada häid praktikaid ja uuendusi (sh muudatused, näidismaterjalid jm). Kõrge vastuvõetavuse ja madala lisanduva halduskoormusega ning eelarvekuluga soovitus.			
Teema	1. Nõuete kommunikatsioon ja nende järgimise toetamine		
Leid	• Elluviijate/toetuse saajate jaoks on keerukas mõelda välja viise, milliseid keskkonnahoidlikke praktikaid nad saaksid sotsiaal- või tervisevaldkonna tegevustes (täiendavalt) rakendada.		

	• Elluviijad/toetuse saajad on avatud teadasaamisele, kuidas teised sarnaseid tegevusi ellu viivad või sama valdkonna projektid on keskkonnahoidlike praktikaid oma tegevustes arvestanud. • Elluviijad/toetuse saajad töid läbivalt esile soovi või ettepanekut praktilisi näiteid koondava materjali või <i>check-listi</i> osas.
Järeldus (peatükk 9.4, lõik 3; peatükk 9.8, lõik 4; peatükk 8.1, lõigud 3 kuni 6; peatükk 8.2, lõigud 5 kuni 7)	• Takistuseks ei ole motivatsiooni puudumine, vaid teadmatus valdkonnas praktilistest lahendustest keskkonnahoidlike põhimõtete (laidasemal) rakendamisel. • Teavitustegevuse ja toe pakkumise puhul väärtustatakse näidete- ja valdkonnapõhisust sotsiaal- ja tervisevaldkonna kontekstis, mis praeguste juhendmaterjalide puhul on napp. • Välisriikide parimad praktikad soosivad heade praktikate jagamist praktiliste materjalide kujul, mis on seostatud konkreetsete tegevuste ja rakendusvalmiduse tasemetega ja/või laiemate raamistikega.
Soovitus	1.2. Koostada häid praktikaid ja näiteid koondav praktiline materjal <i>check-listi</i> (ja/või lühikese teaviku) kujul ning teha see mugavalt kättesaadavaks kõigi ESF+ tegevuste elluviijate/toetuse saajate jaoks. Materjal peab olema lühike, praktiline ning tegevuste lõikes jaotatud (nt koolitused, uuringud, IT-lahendused ja digiprügi/hügieen, igapäevane töökorraldus, toitlustus). Välisriikide praktikate näitel võib praktikad jaotada ka kolme nn rakendusvalmiduse taseme järgi (nt koheselt rakendatavad; mõningast eelarvelisi võimalusi vajavad lahendused, silmapaistvad lahendused). Olulise allikana käsitleda käesoleva hindamise jooksul ilmnunud praktikaid.
Eeldatav tulemus	Kõigile ESF+ tegevuste elluviijatele/toetuse saajatele on kättesaadav praktiline lühimaterjal, mis lihtsustab vastavalt (plaanitava) projekti tegevustele selles keskkonnahoidlike praktikate rakendamist. Selle tulemusena ühtlustub ja tõuseb elluviijate hulgas teadlikkus rohenõuete järgimise ootustest ja võimalustest.
Ettepanekud esmaste tegevuste jaoks	• Koondada käesoleva hindamisraporti (eeskätt 8. peatükis kajastatu) ja olemasolevate juhendmaterjalide põhjal esialgne nimekiri tegevustest • Kategoriseerida nimekiri tegevuste valdkonna ja rakendusvalmiduse tasemete järgi • Kujundada materjal • Teha materjal veebipõhiselt kättesaadavaks ja kommunikeerida tegevuste elluviijatele/toetuse saajatele • Välja töötada ja viia sisse tagasiside kogumise ning täiendavate praktikate lisamise protsess
Adressaat, soovitatav elluviimise tähtaeg	Koostamine: SoM RAn, kommunikeerimine RTK RÜna

	Teaviku koostamine ja kommunikeerimine soovituslikult 2026. aasta jooksul, edasine soovituslik uuendus- ja kommunikeerimisrütm rahastusperioodi lõikes korra aasta jooksul.		
Soovituse eeldatav mõju multikriteeriumi analüüsi põhjal	Positiivne keskkonnamõju	Teostatavus	Eelarvekulu
	Kõrge. Osalejate teadlikkus rohenõudeid puudutavatest ootustest ja võimalustest ühtlustub/tõuseb.	Keskmine kuni kõrge. Soovituse rakendamine nõuab mõningast lisaressurssi SoMilt/RTK'lt; on väga vastuvõetav toetuse saajatele.	Madal. Olemasolevate materjalide koondamine, süstematiseerimine ja edastamine ei too kaasa märkimisväärset lisakulu.

Teema	1. Nõuete kommunikatsioon ja nende järgimise toetamine
Leid	- Hindamise intervjuudes toodi välja olukordi, kus osalejate hinnangul ei võimalda hankemenetluse läbiviimise protsess majanduslikult soodsaima pakkumuse kõrval valiku tegemisel arvesse võtta toote või teenuse keskkonnasõbralikkust, isegi kui eelarvelised võimalused seda lubaksid. - Elluviijatele/toetuse saajatele ei ole selge, kas ja mil määral on keskkonnahoidlike aspektide arvestamine rahaliste vahendite otstarbekohase kasutuse põhimõtetega kooskõlas. - Puudub praktiline teadmine, kuidas keskkonnasõbralikkust võimaliku hindamiskriteeriumina sisustada ja rakendada (juhul, kui seda hindamiskriteeriumina kasutada).
Järeldus (peatükk 9.4, lõik 1; peatükk 9.7, lõik 7; peatükk 9.10, lõik 4)	- Takistus ei ole üksnes elluviijate/toetuse saajate teadlikkuse puudujääk, vaid ebaselgus regulatiivsel ja protseduurilisel tasandil. - Raha tagasinõudmise risk juhul, kui RÜ leiab, et hankereegleid ei järgitud korrektselt, muudab katsetamise ratsionaalselt ebamõistlikuks ka juhul, kui elluviijal/toetuse saajal on valmisolek eelistada keskkonnahoidlikke lahendusi. - Vajalik on selgesõnalised suunised selle kohta, et keskkonnahoidlikke kaalutlusi on hankemenetluste protsessis lubatav (ja vajalik) käsitleda rahaliste vahendite otstarbeka kasutuse all.
Soovitus	1.3. Hankemenetluste läbiviimist toetada selge kommunikatsiooni ja juhisega, et keskkonnahoidlikke kaalutlusi tohib ja peaks käsitlema rahaliste vahendite otstarbeka kasutuse all.
Eeldatav tulemus	Tegevuste elluviijatele/toetuse saajatele on selge, et hankimisel ei tule lähtuda ainult majanduslikult soodsaimast pakkumusest, vaid kaalutleda otstarbekuse all ka keskkonnahoidlikkust. RTK RÜ ja toetuse saajate/elluviijate

	hankepraktikate vahel on selgete kokkulepete ja juhiste toel maandatud hankereeglite erineva tõlgendamise risk keskkonnakaalutluste käsitluses. Hankemenetluste protsess soosib keskkonnasõbralikuma lahenduse eelistamist.		
Ettepanekud esmaste tegevuste jaoks	• Teavitada RTK riigihangete kontrollüksust ja riigihangete osakonda hindamistulemustele toetuvast strateegiliselt olulise mõjuga ettepanekust • Vajadusel kaasata KLIM keskkonnahoidliku hankimise tingimuste täpsustamiseks ja kogemuste jagamiseks. • Teha selged kokkulepped põhimõtte (keskkonnahoidlikud kaalutlused on osa rahaliste vahendite otstarbekast kasutusest) rakendamises hankeprotsessides, välistamaks ohtu, et RÜ leiab, et hankereegleid ei järgitud korrektselt. Sõnastada kaalutlusruumi rakendamist selgitavad, toetavad ja täpsustavad põhimõtted ja praktilised juhised • Vajadusel RTK RÜ arutada/kooskõlastada keskkonnahoidlikel kaalutlustel põhinevat hankimist RA auditeeriva asutuse ja/või EK, vältimaks hilisemaid ebakõlasid AA/EK kontrolltoimingutes • Viia läbi kommunikatsioonitegevused toetuse saajatele/elluviijatele: kokkulepitud põhimõtted hankeprotsessides keskkonnakaalutluste arvestamiseks; samuti kaalutlusruumi rakendamist selgitavad, toetavad ja täpsustavad põhimõtted ja juhised, et toetada teadmisi ja oskusi keskkonnahoidlikumate valikute tegemisel hankeprotsessides		
Adressaat, soovitatav elluviimise tähtaeg	RTK riigihangete osakond, RTK riigihangete kontrollüksus, RTK RÜ/toetuse saajad/elluviijad oma hankimise praktika ja hankekordadega; vajadusel KLIM ja SoM RA ettepaneku elluviimise vajaduse tähelepanu juhtijana Soovitatav elluviimise tähtaeg esimesel võimalusel (soovitatavalt 2026. a lõpuks), kuna võimaldab keskkonnakaalutlusi silmas pidada juba käesoleva programmiperioodi raames.		
Soovituse eeldatav mõju multikriteeriumi analüüsi põhjal	Positiivne keskkonnamõju	Teostatavus	Eelarvekulu
	Kõrge. Soosib olulisel määral hankemenetlustes keskkonnahoidlike valikute tegemist; keskkonnamõju arvesse võtmine hangete läbiviimisel vähendab negatiivset keskkonnamõju.	Keskmine kuni kõrge. Vajab eeskätt kommunikatiivset tegevust, sh EK-ga kooskõlastamist, samas võib tekitada RÜ tööprotsesside sisulist kohendamist.	Madal kuni keskmine. Soovituse elluviimiseks vajalike kommunikatsioonitegevuste kulu madal, kaasneb tegevuste eelarveline kulu keskkonnahoidlikemate lahenduste eelistamisel, kuid see on sisuliselt põhjendatud.
	► Olulise strateegilise kaaluga soovitus: soovituse rakendamine võimaldab luua selgust olukorras, kus keskkonnahoidlike kaalutluste arvestamise võimalus ja vajadus hankemenetlustes ei ole üheselt mõistetav; võimaldab keskkonnakaalutlusi silmas pidada juba käesoleva programmiperioodi raames.		

	plaanitakse jälgida, mõõta või hinnata (st taotleja pakub ise näitajad, mille järgi keskkonnahoidlike põhimõtete rakendamist jälgitakse, mõõdetakse või hinnatakse). 1.4.2. avatud taotlusvoorude projektide vahe- ja lõpparuande vormi viia sisse lahter, kus toetuse saaja kirjeldab, mil määral on kavandatud järgimine õnnestunud, milliseid probleeme on tekkinud, ning milliseid tulemusi on andnud keskkonnahoidlike põhimõtete rakendamise jälgimine, mõõtmine või hindamine.		
Eeldatav tulemus	Omasõnaline läbikirjutamine soodustab teema läbimõtestamist enam kui taotlusvormis antav formaalne kinnitus. Juba tegevuste planeerimise faasis saab keskkonnahoidlike lähenemiste rakendamine läbi mõeldud ja kirjeldatud kõikide projektide puhul. Toetuse saajate jaoks on ühtlustatult kättesaadav info, kuidas projekti kavandades plaaniti tegevustes keskkonnahoidlikkust silmas pidada. Keskkonnahoidlike põhimõtete järgimise kirjeldamine (TATis, toetuse taotlemisel, vahearuanetes vm) toob kaasa vajaduse teemale tähelepanu pöörata terve projektiperioodi jooksul, samuti annab see võimaluse saada jooksvat ülevaadet rohenõuetega arvestamisest ja kerkinud probleemidest.		
Ettepanekud esmaste tegevuste jaoks	• Käsitleda koos soovitusena 1.2. • Muudatuste kavandamine TAT määruses ja muudes asjakohastes dokumentides järgmiseks programmiperioodiks • RTK RÜga konsulteerimine taotlus- ja aruandevormide ühtlustamise ning tööprotsesse puudutavate muudatuste osas • Muudatuste elluviimise ajakava täpsustamine		
Adressaat, soovitatav elluviimise tähtaeg	SoM RA (muudatuste kavandamine TAT määruses ja muudes asjakohastes dokumentides järgmiseks programmiperioodiks), RTK RÜ (muudatuste sisseviimine taotlus- ja aruandluskeskkondades ning tööprotsessides), taotlejad ja toetuse saajad (plaanide ja kavandatu järgimise kirjeldamine) Soovitatav elluviimise tähtaeg: rakendatud järgmise programmiperioodi alguseks.		
Soovituse eeldatav mõju multikriteeriumi analüüsi põhjal	Positiivne keskkonnamõju	Teostatavus	Eelarvekulu
	Keskmise kuni kõrge. Soosib nõuete läbimõtestamist ja tähelepanu pööramist läbi projekti ettevalmistamise ja elluviimise perioodi jooksul.	Madal kuni keskmine. Soovituse rakendamine on tegevuste elluviijate jaoks pigem vastuvõetav, aga toob kaasa lisanduva halduskoormuse nii toetuse saajatele, RÜle kui	Madal. Vajalik võib-olla teatav arenduskulu.

RAle; pakutud muudatuse juurutamine võib tulenevalt vajalikest tegevustest aega võtta.

Teema Leid	1. Nõuete kommunikatsioon ja nende järgimise toetamine • Teadlikkus rohenõuete järgimise vajadusest ESF+ tegevustes on varieeruv, sh ka käskkirjaliste projektide puhul • Tegevuste planeerimise ja elluviimise eest vastutavad inimesed võivad vahetuda, mis võib häirida nõuete järgimise alast kommunikatsiooni projekti tasandil, tuues kaasa nõuete mittejärgimise või sellealase teadlikkuse languse. • Välisekspertide hinnangul on rohenõuete rakendamise tulemuse hindamisel olulisel kohal ka protsessi puudutav ja kvalitatiivse loomuga info, mis võimaldab saada infot selle kohta, kuidas on tegevuste elluviimisel nõuete järgimine sujunud ning vajadusel pakkuda sellealast tuge.
Järelalus (peatükk 9.15, lõik 4; peatükk 9.15, lõik 5; peatükk 9.11, lõik 2; peatükk 9.15, lõik 5)	• Ka käskkirjaliste projektide puhul ei taga pelgalt formaalne viide rohenõuete järgimisele, et keskkonnakaalutlused on tegevuste kavandamisel ja elluviimisel sisuliselt läbi mõeldud. Sageli jääb ebaselgeks, milliseid keskkonnahoidlike lahendusi tegelikult plaanitakse rakendada ja kuidas nende rakendamist hinnatakse. • Keskkonnahoidlike põhimõtete sisulisemaks arvestamiseks on vajalik võimalus kirjeldada neid juba projekti planeerimisetapis. Omasõnaline kirjeldus aitab siduda keskkonnakaalutlused konkreetsete tegevustega ning määratleda, milliste põhimõtete või näitajate alusel nende rakendamist jälgitakse, mõõdetakse või hinnatakse. Kuigi selline lähenemine võib mõnevõrra suurendada halduskoormust, toetab see võrreldes pelgalt formaalse kinnitusega rohenõuete sisulisemat ja läbimõeldumat järgimist. • Projektide sisulise mitmekesisuse tõttu ei ole otstarbekas kehtestada universaalseid raporteerimiskriteeriume. Otstarbekam on lähtuda tegevuste sisufookusest ning võimaldada elluvijatel kirjeldada sobivaid viise, kuidas keskkonnahoidlike nõuete järgimist oma projektis jälgida, hinnata või mõõta. Seda lähenemist toetab ka soovitus 1.2. rakendamine, mille raames on võimalik pakkuda näiteid ja võimalikke jälgimis- või hindamisviise. • Vahearuanndesse lisatav kirjeldav lahter võimaldab anda ülevaate rakendamise tulemustest, sh kavandatud lahenduste toimimisest, tekkinud probleemidest ning sellest, millist teavet andis keskkonnahoidlike põhimõtete jälgimine või hindamine.
Soovitus	1.4. Keskkonnahoidlike lahenduste eelistamise selgem ja ühtsem kajastamine:

	1.4.3. käskkirjaliste projektide puhul viia sisse punkt, kus kirjeldatakse, kuidas elluviija plaanib rakendada keskkonnahoidlike lahendusi ja kuidas nende rakendamise edukust plaanitakse jälgida, mõõta või hinnata (st tegevuse elluviija pakub ise näitajad, mille järgi keskkonnahoidlike põhimõtete rakendamist jälgitakse, mõõdetakse või hinnatakse). 1.4.4. käskkirjaliste projektide vahe- ja lõpparuande vormi viia sisse lahter, kus elluviija kirjeldab, mil määral on kavandatud järgimine õnnestunud, milliseid probleeme on tekkinud, ning milliseid tulemusi on andnud keskkonnahoidlike põhimõtete rakendamise jälgimine, mõõtmine või hindamine.		
Eeldatav tulemus	Omasõnaline läbikirjutamine soodustab teema läbimõtestamist enam kui antav formaalne kinnitus. Juba tegevuste planeerimise faasis saab keskkonnahoidlike lähenemiste rakendamine läbi mõeldud ja kirjeldatud kõikide projektide puhul. Elluviijate jaoks on ühtlustatult kättesaadav info, kuidas projekti kavandades plaaniti tegevustes keskkonnahoidlikkust silmas pidada. Keskkonnahoidlike põhimõtete kirjeldamine (TATis, vahearuanetes vm) toob kaasa vajaduse teemale tähelepanu pöörata terve projektiperioodi jooksul, samuti annab see võimaluse saada jooksvat ülevaadet rohenõuetega arvestamisest ja kerkinud probleemidest.		
Ettepanekud esmaste tegevuste jaoks	• Käsitleda koos soovitusena 1.2. • Muudatuste kavandamine TAT käskkirjas ja muudes asjakohastes dokumentides järgmiseks programmiperioodiks • RTK RÜga konsulteerimine aruandevormide ühtlustamise ning tööprotsesse puudutavate muudatuste osas • Muudatuste elluviimise ajakava täpsustamine		
Adressaat, soovitatav elluviimise tähtaeg	SoM RA (muudatuste kavandamine TATides ja muudes asjakohastes dokumentides järgmiseks programmiperioodiks), RTK RÜ (muudatuste sisseviimine taotlus- ja aruandluskeskkondades ning tööprotsessides), tegevuste elluviijad (plaanide ja kavandatu järgimise kirjeldamine) Soovitatav elluviimise tähtaeg: järgmiseks programmiperioodiks sisse seada.		
Soovituse eeldatav mõju multikriteeriumi analüüsi põhjal	Positiivne keskkonnamõju	Teostatavus	Eelarvekulu
	Keskmine kuni kõrge. Soosib nõuete läbimõtestamist ja tähelepanu pööramist läbi projekti ettevalmistamise ja elluviimise perioodi jooksul.	Madal kuni keskmine. Soovituse rakendamine on tegevuste elluviijate jaoks pigem vastuvõetav, aga toob kaasa lisanduva halduskoormuse nii RÜle kui RAle; pakutud muudatuse juurutamine võib tulenevalt vajalikest tegevustest aega võtta.	Madal. Vajalik on teatav arenduskulu.

Teema	1. Nõuete kommunikatsioon ja nende järgimise toetamine		
Leid	- Tegevusrühmade vahel varieerub olulisel määral rohenõuetele tähelepanu pööramise ulatuslikkus. - Mõnedel tegevusrühmadel on kasutusel praktika, mille raames konsulteeritakse potentsiaalseid taotlejaid plaanitavate tegevuste hulgas, pöörates tähelepanu ka keskkonnahoidlikkusele.		
Järeldus (peatükk 9.8, lõik 4)	- Olemasolevad head praktikad ei ole süsteemselt jagatud või rakendatud. - Ühtlasema taseme saavutamiseks tuleks soodustada toimivate lähenemiste rakendamist kõigis tegevusrühmades.		
Soovitus	1.5. Laiendada/ühtlustada kogukonna juhitud tegevusrühmade praktikat minitaotlusvoorude läbiviimisel – enne miniprojektide taotluste esitamise tähtaega viia potentsiaalsete taotlejatega läbi (kirjalik) konsultatsioon, infopäev või muu lahendus, mille raames pööratakse tähelepanu ka keskkonnahoidlikkusele (tuues näiteid headest praktikatest või konsulteerides konkreetsete tegevuste elluviimisel võimalike keskkonnahoidlikumate alternatiivide osas).		
Eeldatav tulemus	Kõiki toetuse taotlejaid minitaotlusvoorudest tegevuste elluviimiseks konsulteeritakse tegevuste keskkonnahoidliku korralduse osas. Tulemusena on tõusnud teadlikkus ja hoitud ära teadmatuses tulenevaid suurema negatiivse keskkonnamõjuga tegevusi, kui alternatiivid on olemas.		
Ettepanekud esmaste tegevuste jaoks	- Praktikat juba rakendavate tegevusrühmadega arutelu, põhimõtete jäädvustamine - Soovituse ja vastavate põhimõtete kommunikeerimine tegevusrühmadele, kel käesoleval programmiperioodil veel minitaotlusvoore toimumas - Kohustuse sisseviimine järgmise rahastusperioodi TAT määrusega		
Adressaat, soovitatav elluviimise tähtaeg	RTK RÜ (soovituse/hea praktika kommunikatsioon); SoM RA (järgmise rahastusperioodi TAT määruse koostamisel) kohalikud tegevusrühmad (heade praktikate jäädvustamine ja soovitus rakendamine) Soovitatav elluviimise tähtaeg: kohustusena seada sisse järgmiseks programmiperioodiks. Kui on veel toimumas taotlusvoore, siis <u>soovituse/hea praktikana</u> kommunikeerida esimesel võimalusel.		
Soovituse eeldatav mõju multikriteeriumi analüüsi põhjal	Positiivne keskkonnamõju	Teostatavus	Eelarvekulu
	Keskmine kuni kõrge. Soosib praktikate ühtlustumist ja	Keskmine. Täiendav halduskoormus tegevusrühmadele, kuid praktika on	Keskmine kuni madal. Praktika on mõnel puhul juba kasutusel.

	teemale süstemaatiliselt tähelepanu pööramist.	juba kasutusel ning seeläbi eeldatavasti vastuvõetav.	
► Piiratud rakenduslikkusega soovitus: puudutab ainult üht TATI; minitaotlusvoorude alusel toetatud projektide eelarved on väikesed, mistõttu soovituse rakendamise ulatuslikkus ja mõju on piiratud.			

Teema	2. Toetatavad tegevused		
Leid	- Tegevustes (ja keskkonnahoidlike praktikate rakendamisel) on olulisel kohal töökorralduslikud aspektid ja nn pehmed tegevused. TI-kasutamine on valdkonnas (sh ka avalikus sektoris) oluliselt suurenenas, kuid hindamise käigus ei ilmnenu sellealase negatiivse keskkonnamõju tajumine või sellealaste maandamismeetmete kasutus. - Taani praktika ja ekspertintervjuu põhjal on TI-kasutus olulise negatiivse kliimamõjuga valdkond, millele pööratakse tähelepanu ka avaliku sektori hangete keskses asutuses, sh leppides kokku asutusesiseseid põhimõtteid kasutuse optimeerimiseks (pidades samal ajal silmas, et tegu on osaga muutuvast töökultuurist).		
Järeldus (peatükk 9.16, lõik 1; peatükk 9.16, lõik 4; peatükk 9.16, lõik 3; peatükk 9.16, lõik 5; peatükk 8.1, lõik 5)	- TI-kasutuse üha kiirenev tõus kujutab endast keskkonna- ja kliimaeesmärkide saavutamise seisukohalt kasvavat riski, mida ESF+ tegevustes ei ole seni adresseeritud. - Kuigi teadliku ja teadlikult juhitud TI-kasutusega võib kaasneda ressursisääst, on tegu ühe kiiremini kasvava negatiivse keskkonnamõjuga valdkonnaga, mis võib raskendada pea kõigi keskkonnamärkide saavutamist (hõlmates endas märkimisväärset suurenevat energiatarvet ning süsinikuheitmete tekitamist, loodus- ja veeressursside kasutust ning sellest tulenevat negatiivset mõju elurikkusele ja -keskkonnale). - Lisaks tuleb arvestada tehnoloogilise efektiivsuse kasvuga kaasnevate tagasilöögiefektidega ning laiemate siirdeuuringute (sh sotsio-tehniliste siirete) käsitlemisega. Need toovad esile arutelude vajaduse teemal, kas või kuidas on võimalik teha rohepööret, jäädes planeedi ja ühiskonna taluvuspiiridesse, ent püüdes samal ajal kasvatada majandust ja tarbimist. - Vajalik on teema teadlik käsitlemine ka ESF+ projektide tasandil; seda soosivad ka Taani parimad praktikad.		
Soovitus	2.1. Välja töötada ja kehtestada põhimõtted/nõuded TI-kasutusele ESF+ tegevustes (kasutuse optimeerimiseks ja eelistatult ka minimeerimiseks), juhtides tähelepanu selle keskkonnamõjule ning võimalikele maandamismeetmetele.		
Eeldatav tulemus	Tõuseb teadlikkus TI-kasutuse keskkonnamõjudest ja selle leevendamise viisidest; sätestatakse põhimõtted/nõuded ESF+ tegevustes TI kasutusele ning selle kasutuse optimeerimise/minimeerimisega vähendatakse negatiivset keskkonnamõju.		

Ettepanekud esmaste tegevuste jaoks	• Kaardistada viisid TI teadlikuks ja keskkonnahoidlikkust arvestavaks kasutuseks • Luua kompaktna ülevaade TI kasutuse keskkonnamõtetest • Hõlmata TI kasutuse teadlik piiramine/optimeerimine näidete hulka, mis illustreerivad keskkonnahoidlikke praktikaid (vt ka soovitus 1.2.); käsitleda koos soovitus 3.1.		
Adressaat, soovitatav elluviimise tähtaeg	SoM keskselt (arendusprotsessi algatamine ja koordineerimine, põhimõtete kehtestamine), RTK Korraldusosakond, toetuse saajad/ elluviijad (sisendi andmine arendusprotsessi), siirdeuringute (eeskätt sotsio-tehniliste siirete) eksperdid (sisendi andmine arendusprotsessi). Soovitatav elluviimise tähtaeg: sisse seada järgmiseks programmiperioodiks.		
Soovituse eeldatav mõju multikriteeriumi analüüsi põhjal	Positiivne keskkonnamõju	Teostatavus	Eelarvekulu
	Kõrge. Kui õnnestub vähendada kasutuse mahtu, võib mõju olla oluline: kasutus on aina suurenemas ning seeläbi oluliselt kasvava negatiivse keskkonnamõjuga.	Keskmine. Tehniliselt ei too nõuete sisseseadmine kaasa märkimisväärset lisanduvat halduskoormust, kuid probleeme võib osutada nõuete sätestamise vastuvõetavas.	Keskmine. Kui soovitus rakendamine toob kaasa suurema vajaduse inimeste järele, võib soovitus osutada lühikeses plaanis kulukamaks, ent selle rakendamine on keskkonnamõjult põhjendatud.

Teema	2. Toetatavad tegevused
Leid	• Keskkonnahoidliku praktikana ilmnes tegevuste elluviimiseks vajalike seadmete ostu asemel nende rendi eelistamine.
Järeldus (peatükk 9.6, lõik 6/peatükk 9.11, lõik 5)	• See on näide toimivast keskkonnahoidlikust praktikast, mida saab heade näidete hulgas levitada teistele elluviijatele ja soosida nt hangete läbiviimisel.
Soovitus	2.2. Projektitegevustes seadmete ostu toetamise asemel eelistada nende rendi (ja/või ühiskasutuse) toetamist.
Eeldatav tulemus	Tegevustes, kus seadmete kasutusvajadus pole püsiv, vähendab vajalike seadmete rent keskkonnamõju võrreldes uute seadmete ostuga.
Ettepanekud esmaste tegevuste jaoks	• Käsitleda koos soovitus 1.2. • Kommuniqueerida hea praktika näiteid RTK RÜ kaudu toetuse saajatele.

Adressaat, soovitatav elluviimise tähtaeg	RTK RÜ (hea praktika kommunikeerimisel); toetuse saajad/elluviijad.		
	Soovitatav elluviimise tähtaeg: Käsitleda koos soovitusel 1.2., st kommunikeerida hiljemalt 2026. a lõpuks.		
Soovituse eeldatav mõju multikriteeriumi analüüsi põhjal	Positiivne keskkonnamõju	Teostatavus	Eelarvekulu
	Kõrge	Keskmine	Madal kuni keskmine. Oleneb kasutusvajaduse sagedusest ja mahust – olulise kasutusvajaduse puhul võib rent osutada kallimaks.
► Piiratud rakenduslikkusega soovitus: täiendavate seadmete kasutus ei ole paljude tegevuste puhul vajalik.			

Teema	2. Toetatavad tegevused
Leid	- Toiduabi pakkumise puhul on päästetud toidu positiivsele keskkonnamõjule pööratud tähelepanu nii projekti sisulistest aspektidest kui ka EL tasandi raamdokumentides, kuid hindajale ei ilmnunud, kas/kuidas mõõdetakse või plaanitakse mõõta päästetud toidu osakaalu toiduabis. Tellijaga arutelu saadi täpsustus, et teada on küll päästetud toidu osakaal, kuid puuduvad lahendused selle suurendamise soosimiseks. - Ilmnes Taani toidupankades rakendatud automatiseeritud praktika, mis võimaldab automatiseeritud ülevaadet annetest.
Järeldus (peatükk 9.2, lõik 5)	Mõõtmisvõimekus on olemas, kuid see ei ole seotud eesmärgistamise ega stiimulitega, mistõttu ei pruugi mõõtmisvõimekuse olemasolu suunata toetuse saaja käitumist päästetud toidu osakaalu suurendamise suunas.
Soovitus	2.3. Soosida päästetud toidu osakaalu suurendamist toiduabi pakkumisel, toetudes uurimis- ja arendustegevustele.
Eeldatav tulemus	Päästetud toidu osakaalu teadmine võimaldab mõõta positiivset keskkonnamõju. Päästetud toidu osakaalu teadlik suurendamine vähendab toidujäätmeid ja kasvuhoonegaaside heidet ning on otseselt seotud ESF+ keskkonnaeesmärkidega.
Ettepanekud esmaste tegevuste jaoks	- Seirata käesoleva projektiperioodi jooksul päästetud toidu osakaalu toiduabist - Planeerida arendustegevused, mis võtaksid arvesse, et päästetud toidu osakaalu suurendamist ei saa käsitleda maksimeerimiseesmärgina, kuna annetuste maht ja koosseis on etteaimamatu, säilivusaegad lühikesed ning sihtrühma toitumisalane heaolu ja väarikus peavad olema esmatähtsad. Arendustegevuste fookusesse peaks olema hõlmatud seni mõõdetud andmestiku ja sihtrühma eelistuste analüüsil, süsteemi paindlikkuse suurendamisel ja automatiseerimisvõimaluste potentsiaali uurimisel ning lahendusvariantide kaardistusel, mitte kohustuslike sihtmäärade kehtestamisel

	Täpsustada ajaliselt realistlik ajaraam soovitus rakendamiseks järgmise programmiperioodi lõikes						
Adressaat, soovitatav elluviimise tähtaeg	SoM poliitika kujundaja ja protsessi algatajana Soovitatav elluviimise tähtaeg: Algatada järgmisel programmiperioodil tegevusi, mis soosiksid päästetud toidu osakaalu suurenemist, kui on olemas praeguse perioodi seireandmed; edasiste tähtaegade sätestamisel lähtuda uurimis- ja arendustegevuste tulemustest.						
Soovitus eeldatav mõju multikriteeriumi analüüsi põhjal	<table border="1"> <thead> <tr> <th>Positiivne keskkonnamõju</th> <th>Teostatavus</th> <th>Eelarvekulu</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>Päästetud toidu eelistamisel toiduabina: kõrge.</td> <td>Madal. Vajalik on süsteemi oluline täiendav arendustöö; keerukusi toob vajadus päästetud toidu eelistamise kõrval tasakaalustada sihtgrupi vajaduste ja toetuse eesmärgi saavutamiseks.</td> <td>Keskmine kuni kõrge. Vajalik on süsteemi oluline täiendav arendustöö.</td> </tr> </tbody> </table>	Positiivne keskkonnamõju	Teostatavus	Eelarvekulu	Päästetud toidu eelistamisel toiduabina: kõrge.	Madal. Vajalik on süsteemi oluline täiendav arendustöö; keerukusi toob vajadus päästetud toidu eelistamise kõrval tasakaalustada sihtgrupi vajaduste ja toetuse eesmärgi saavutamiseks.	Keskmine kuni kõrge. Vajalik on süsteemi oluline täiendav arendustöö.
	Positiivne keskkonnamõju	Teostatavus	Eelarvekulu				
Päästetud toidu eelistamisel toiduabina: kõrge.	Madal. Vajalik on süsteemi oluline täiendav arendustöö; keerukusi toob vajadus päästetud toidu eelistamise kõrval tasakaalustada sihtgrupi vajaduste ja toetuse eesmärgi saavutamiseks.	Keskmine kuni kõrge. Vajalik on süsteemi oluline täiendav arendustöö.					
► Piiratud rakenduslikkusega soovitus: puudutab ainult üht TATI; vajalik on silmas pidada sihtgrupi heaolu ja eelistusi – on arusaadav, et vajalik on toiduabina ka pikemalt säiliva toidu annetamine (peatselt aeguv toit ei ole sihtgrupile eelistatud lahendus).							

Teema	3. Korralduslikud arendustegevused
Leid	- Sageli ei ole tegevuste elluviijatel head ettekujutust, kuidas nende tegevustes keskkonnahoidlikkust paremini arvestada või mõõta. - Taani SKI praktikas on kasutusel ühekordselt läbiviidav, konkreetse projekti tegevustele kohandatav TI-viip (<i>prompt</i>), mis soosib võimaluste leidmist. Viip on optimeeritud viisil, et ei oleks vajalik korduv viipamine pika vestluse käigus, mis on ühekordsest viipest suurema keskkonnamõjuga.
Järelendus (peatükk 9.4, lõigud 1 kuni 3; peatükk 8.1, lõik 5)	Elluviijate/toetuse saajate toetamiseks ei ole tingimata vaja mahukaid juhendeid – konkreetsele tegevustüübile kohandatud ja optimeeritud TI-viip võib pakkuda praktilise ja vähese halduskoormusega lahenduse.
Soovitus	3.1. TI-põhise ühtlustatud ja tervikliku viipe (prompti) väljatöötamine ja levitamine, mis aitaks leida keskkonnahoidlikke lahendusi/alternatiive ja mõõdikuid vastavalt projekti tegevustele.

Eeldatav tulemus	Koostatud on rakenduslik viip, mis võimaldab leida täiendavaid keskkonnahoidlikke lahendusi ja võimalikke moodsikuid vastavalt konkreetse projekti tegevustele. Sellealase teabe jagamine suurendab ka teadlikkust TI kasutamise optimeerimise vajadusest ja võimalustest keskkonnahoidliku käitumise lõikes.		
Ettepanekud esmaste tegevuste jaoks	• Käsitleda koos soovitusena 2.1. • Tutvuda Taani SKI näitega • Koguda sisendit toetuse saajatelt/elluviijatelt lahenduses oluliste aspektide kohta ja töötada välja esmane lahendus Eesti ja ESF+ tegevuste kontekstis		
Adressaat, soovitatav elluviimise tähtaeg	Koostamise eestvedamine: SoM RA, kommunikeerimine RTK RÜ, rakendamine toetuse saajad/elluviijad Soovitatav elluviimise tähtaeg: 2026. aasta IV kvartaliks.		
Soovituse eeldatav mõju multikriteeriumi analüüsi põhjal	Positiivne keskkonnamõju	Teostatavus	Eelarvekulu
	Madal kuni keskmine. Kui TI kasutusest ei ilmne rakenduslikke lahendusi, ei ületa selle kasutusest tulenev negatiivne mõju positiivset.	Kõrge. Tehniline keerukus on madal, püsivat halduskoormust ei lisandu ning tegevuste elluviijate jaoks on lisanduv töövahend ootuspärastelt vastuvõetav.	Madal. Kaasneb ühekordne arendustöö SoM RA jaoks; toetuse saajate/elluviijate eelarvekulu ei suurene.

Teema	3. Korralduslikud arendustegevused
Leid	• Praeguse korralduse puhul toimub mitukümmend paralleelset protsessi, kus iga tegevusrühm nn leiutab jalgratast, mis läbi suureneb risk, et keskkonnahoidlikkus ei saa ühtlaselt tähelepanu. • Tegevusrühmade vahel varieerub olulisel määral rohenõuetele tähelepanu pööramise ulatuslikkus. • Tegevuse spetsiifikast tulenedes peab säilima viis kohalike tegevusrühmade individuaalseks lähenemiseks hindamiskriteeriumite loomisel.
Järelalus (peatükk 9.9, lõik 6; peatükk 9.1, lõik 3)	• Paralleelprotsessid suurendavad halduskoormust ja kaasnevat keskkonnamõju ning soodustavad ebaühtlust keskkonnahoidlike põhimõtete järgimisel. • Ühise ettevalmistava arendusetapi lisamine (säilitades samal ajal tegevusrühmade individuaalse lähenemise võimaluse) võimaldaks neid riske vähendada ega pruugi (hindajale teadaolevalt) olla välistatud.
Soovitus	3.2. Kogukonna juhitud arengu projektides ettevalmistusse viia sisse etapp (nt ühise seminarina), mis võimaldab tegevusrühmadel miniprojektide hindamispõhimõtteid ja -kriteeriume ühiselt arendada (soosides teadlikult

	keskkonnahoidlikkusele tähelepanu pööramist, ent tagades võimaluse järgmises ettevalmistuse etapis igal tegevusrühmal kriteeriume/põhimõtteid individualiseerida).		
Eeldatav tulemus	Tegevusrühmade esindajatel on võimalik osaleda ettevalmistavas etapis, mille käigus arendatakse ühiselt miniprojektide hindamiskriteeriumeid ning pööratakse tähelepanu keskkonnahoidlikkusele. Väheneb paralleelsetest protsessidest tulenev aja- ja ressursikulu tegevusrühmadele. Keskkonnahoidlikkuse soosimise võimalused rakendatakse minitaotlusvoorude hindamises varasemaga võrreldes teadlikumalt ja süsteemsemalt.		
Ettepanekud esmaste tegevuste jaoks	• RTK RÜ ja SoM RA lepivad kokku ühise ettevalmistava seminari eesmärgi ja formaadi, et vähendada paralleelset „jalgratta leiutamist“ ning ühtlustada lähenemist • Koondada tegevusrühmade esindajate toel lühike näidismaterjal (nt varasemalt kasutatud keskkonnakriteeriumide näited), mis aitab suunata arutelu ja toetab ühtlasemat käsitlust • Lepitakse kokku, millised põhimõtted on soovituslikult ühised ja kuidas säilitada piisav paindlikkus, et saab iga tegevusrühm saab hindamis-põhimõtteid ja -kriteeriume enda vajaduste ja konteksti järgi kohandada		
Adressaat, soovitav elluviimise tähtaeg	RTK RÜ/SoM RA (seminari koordineerimine) / Tegevusrühmad (põhimõtete ja kriteeriumite arendamine) Soovitatav elluviimise tähtaeg: Ühise seminari (või muul moel elluviidud etapi) toimumine järgmise programmiperioodi alguses.		
Soovituse eeldatav mõju multikriteeriumi analüüsi põhjal	Positiivne keskkonnamõju	Teostatavus	Eelarvekulu
	Keskmine kuni kõrge. Soodustab keskkonnateemadele süsteemselt tähelepanu pööramist juba projekti ettevalmistavast etapist alates.	Kõrge. RTK RÜle/SoM RAle lisandub mõningane halduskoormus, toetuse saajatele pigem vastuvõetav.	Madal. Lisandub ühise (eelistatult veebipõhise) arenduskohtumise korraldamine.
► Piiratud rakenduslikkusega soovitus: puudutab ainult üht TATI; minitaotlusvoorude alusel toetatud projektide eelarved on väikesed, mistõttu soovituse rakendamise ulatuslikkus on piiratud.			

Teema	3. Korralduslikud arendustegevused

Leid	• Hindamises toodi välja olukordi, kus osalejate hinnangul ei võimalda hankemenetluse läbiviimise protsess majanduslikult soodsaima pakkumuse kõrval valiku tegemisel arvesse võtta toote või teenuse keskkonnasõbralikkust, isegi kui eelarvelised võimalused seda lubaksid. • Elluvijatele/toetuse saajatele ei ole selge, kas ja mil määral on keskkonnahoidlike aspektide arvestamine rahaliste vahendite otstarbekohase kasutuse põhimõtetega kooskõlas. • Puudub praktiline teadmine, kuidas keskkonnasõbralikkust võimaliku hindamiskriteeriumina sisustada ja rakendada (juhul, kui seda hindamiskriteeriumina kasutada).
Järeldus (peatükk 9.7, lõik 7; peatükk 9.10., lõik 4)	• Ebaselges olukorras kaasneb risk keskkonnahoidlike lahenduste eelistamise tõlgendamisena hankereeglite rikkumisena ja seeläbi toetuse tagasinõudeks. See muudab katsetamise ratsionaalselt ebamõistlikuks ka juhul, kui elluvijal/toetuse saajal on valmisolek ja eelarvelisi võimalusi eelistada keskkonnahoidlike lahendusi. • Takistus ei ole üksnes elluvijate/toetuse saajate teadlikkuse puudujääk, vaid ebaselgus regulatiivsel ja protseduurilisel tasandil. Raha tagasinõudmise risk juhul, kui RÜ tuvastab hankereeglite mittejärgimise, muudab katsetamise ratsionaalselt ebamõistlikuks ka juhul, kui elluvijal on valmisolek eelistada keskkonnahoidlike lahendusi. Seetõttu ei ole probleemi võimalik lahendada ainult juhendmaterjalide või teavitustegevuse kaudu – vajalik on selgesõnaline suunamine selle kohta, kuidas, millises mahus ja millistel tingimustel on keskkonnakriteeriumide rakendamine hankeprotsessis lubatav ja soositud.
Soovitus	3.3. Hankepakkumuste vormi viia sisse keskkonnahoidlike lahenduste kasutamise omasõnalise kirjeldamise lahter ning luua võimalused/juhised keskkonnahoidlike lahenduste arvesse võtmiseks hindamisel (nt hindamiskriteeriumite või lisapunktide andmise võimalikud näidissõnastused, punktiskaalade näidiskirjeldused), mida täiendab hangete korraldajate/tellijate/ hindajate teadlikkuse tõstmine, kuidas keskkonnaalaseid kaalutlusi hankepakkumustes käsitleda ka juhul, kui tegu pole keskkonnahoidliku hanke korraldamise nõude alla kuuluva teenuse/toote hankimisega.
Eeldatav tulemus	Hankemenetluste protsess toetab keskkonnasõbralikuma lahenduse eelistamist. Tegevuste elluvijatele/toetuse saajatele on loodud selgemad võimalused, et prioriseerida erinevaid kaalutlusi lahenduste valimisel. Tõusnud on hankepakkumuste hindajatele teadlikkus sellest, millised lahendused on keskkonnahoidlikumad või kust on võimalik saada sellealast teavet või tuge.
Ettepanekud esmaste tegevuste jaoks	• Sõnastada täpsem ootus ja osapoolte vaheline vastutuse jaotus arendustegevustes • RTK riigihangete kontrollüksus koostöös KLIMiga sõnastab lühikesed ja selged suunised, kuidas ja millistel tingimustel soositakse keskkonnakriteeriumite kasutamist sotsiaal- ja tervisevaldkonna hangetes

	- Töötatakse välja lihtsad näidismallid: pakkumusse lisatav keskkonnanalenduste kirjeldamise lahter ning näited hindamiskriteeriumitest, punktiskaaladest ja sõnastustest - Katsetatakse lahendust piiratud hulgas hangetes, et kontrollida selle rakendatavust ja vältida liigset bürokraatiat - Korraldatakse sihitud lühikoolitused hangete korraldajatele ja hindajatele, keskendudes praktilistele näidetele - Luaa kontaktpunkt või nõustamisvõimalus, kuhu elluviijad saavad pöörduda konkreetsete küsimuste puhul						
Adressaat, soovitatav elluviimise tähtaeg	RTK riigihangete kontrollüksus (soovituse elluviimine) / Toetuse saajad/elluviijad (rakendamine hangete läbiviimisel) / KLIM (keskkonnakaalutlusi puudutav arendustegevus). Soovitatav elluviimise tähtaeg: 2027. a IV kvartali lõpuks.						
Soovituse eeldatav mõju multikriteeriumi analüüsi põhjal	<table border="1"> <thead> <tr> <th>Positiivne keskkonnamõju</th> <th>Teostatavus</th> <th>Eelarvekulu</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>Kõrge. Keskkonnamõju arvesse võtmine hangete läbiviimisel vähendab negatiivset keskkonnamõju.</td> <td>Madal kuni keskmine. Vajab protsesside ümberkorraldust ja/või selgitamist, hangete ettevalmistamine muutub keerukamaks, vajalik võib olla täiendav nõustamine ja juhendmaterjalid.</td> <td>Keskmine kuni kõrge. Olenevalt ümberkorralduste teostamise keerukusest; kaasneb tegevuste eelarveline kulu keskkonnanahandlikumate lahenduste eelistamisel.</td> </tr> </tbody> </table>	Positiivne keskkonnamõju	Teostatavus	Eelarvekulu	Kõrge. Keskkonnamõju arvesse võtmine hangete läbiviimisel vähendab negatiivset keskkonnamõju.	Madal kuni keskmine. Vajab protsesside ümberkorraldust ja/või selgitamist, hangete ettevalmistamine muutub keerukamaks, vajalik võib olla täiendav nõustamine ja juhendmaterjalid.	Keskmine kuni kõrge. Olenevalt ümberkorralduste teostamise keerukusest; kaasneb tegevuste eelarveline kulu keskkonnanahandlikumate lahenduste eelistamisel.
	Positiivne keskkonnamõju	Teostatavus	Eelarvekulu				
Kõrge. Keskkonnamõju arvesse võtmine hangete läbiviimisel vähendab negatiivset keskkonnamõju.	Madal kuni keskmine. Vajab protsesside ümberkorraldust ja/või selgitamist, hangete ettevalmistamine muutub keerukamaks, vajalik võib olla täiendav nõustamine ja juhendmaterjalid.	Keskmine kuni kõrge. Olenevalt ümberkorralduste teostamise keerukusest; kaasneb tegevuste eelarveline kulu keskkonnanahandlikumate lahenduste eelistamisel.					
► Olulise eelarvemõjuga soovitus: keskkonnasõbralikumad teenused/tooted võivad olla kallimad; hangete ettevalmistamine ja läbiviimine muutub keerulisemaks ning vaja võib olla täiendavat ressursi nõustamiseks ja juhendmaterjalideks. Samas võimaldab soovitus reaalne ja sisuline rakendamine vähendada negatiivset keskkonnamõju.							

Teema	3. Korralduslikud arendustegevused
Leid	Taani SKI praktikas on kasutusel praktiline valikumaatriks, mis lihtsustab ja süstematiseerib hangete korralduslikes otsustusprotsessides rohenõuete hõlmamist raamhangete vastavustingimustes.
Järeldus (peatükk 8.1, lõik 2)	Sarnase vahendi kohandamine Eesti konteksti võiks süstematiseerida ja lihtsustada rohenõuete integreerimist hangete korralduses.

Soovitus	3.4. TAT/hanketingimustesse/projekti dokumentidesse (taotlus, aruanne) vm hõlmatavate keskkonnakriteeriumite valiku soodustamiseks 2x2 maatriksi näidise loomine ja kasutuse juurutamine.		
Eeldatav tulemus	Loodud on Eesti oludele kohandatud valikumaatriks võimalike keskkonnakriteeriumite/rohenõuete näidetega. Valikumaatriks on tehtud digitaalselt kättesaadavaks, lihtsalt leitavaks ning selle olemasolu kommunikeeritud TATide/hangete/taotlusvoorude korraldajatele. Korraldajad kasutavad maatriksit kriteeriumite või nõuete sätestamisel ESF+ tegevuste läbiviimiseks.		
Ettepanekud esmaste tegevuste jaoks	- Võimalike positiivsete keskkonnamõjudega nõuete kaardistamine ja süstematiseerimine, võttes arvesse Eesti konteksti; vajadusel konsulteerimine SKI vm ekspertidega - Ministeeriumideülese lahenduse väljatöötamise protsessi algatamine ja läbiviimine		
Adressaat, soovitatav elluviimise tähtaeg	KLIM (ministeeriumideülese lahenduse väljatöötamise koordineerimine), SoM RA (soovituse elluviimise algatamine, näidete osas sisendi koondamine ja edastamine). Soovitatav elluviimise tähtaeg: 2027. a I kvartali lõpuks.		
Soovituse eeldatav mõju multikriteeriumi analüüsi põhjal	Positiivne keskkonnamõju	Teostatavus	Eelarvekulu
	Keskmine kuni kõrge. Soosib nõuete/kriteeriumite süsteemset rakendamist).	Keskmine. Väljatöötamine nõuab ressursi, aga maatriksi olemasolul on see eeldatavasti vastuvõetav; ei kaasne olulist pikaegset lisanduvat halduskoormust.	Madal kuni keskmine. Eeskätt ühekordne arendustöö, olulisi püsikulusid ei kaasne.

Teema	3. Korralduslikud arendustegevused		
Leid	- Keskkonnahoidlikkus ei ole hõlmatud tegevuste tulemuste sisuliste näitajate hulka ning on tajutavalt „lisateema“, mistõttu võib sellele pööratav tähelepanu sisutegevuste kõrval väheneda või hajuda. - Samas on tegevuste elluviijate varasemate kogemuste põhjal (sh teistest valdkondadest) keskkonnahoidlike praktikate tunnustamine või märgis (näiteks roheline kontori süsteemi alusel) viis „nügida“ käitumist keskkonnahoidlike lahenduste rakendamise ja juurdumise suunas.		

Järelalus (peatükk 9.9, lõik 4; peatükk 9.11, lõik 2)	- Kui keskkonnahoidlikkus ei ole seotud selgete moodsikute, aruandluse ja tunnustamisega, jääb see sageli tagaplaanile. - Tunnustusel põhinevad lahendused aitavad samal ajal julgustada keskkonnahoidlike valikuid ja tuua neid rohkem esile.		
Soovitus	3.5. ESF+ tegevuste raames tunnustamine/märgis silmapaistvate keskkonnahoidlike lahenduste eest.		
Eeldatav tulemus	Toimub ESF+ tegevuste raames keskkonnasõbralike lahenduste rakendamise hindamine ning tunnustatakse silmapaistvaid tegevuste elluvijaid/toetuse saajaid.		
Ettepanekud esmaste tegevuste jaoks	- Soovituse rakendamist soosib soovitus 1.3. eelnev rakendamine – kui tegevuste elluvijad/toetuse saajad esitavad süstemaatiliselt kirjeldusi keskkonnahoidlike lahenduste rakendamisest, on sellealase tunnustamise sisseviimiseks vaja minimaalses mahus täiendavaid protsesse - Kaaluda võimalikku koostööd KLIMiga - Hinnata, milline on otstarbekaim lahendus (ametliku märgise väljatöötamine/andmine, mitteametlik tunnustus/kodulehel mainimine vm)		
Adressaat, soovitatav elluviimise tähtaeg	RTK RÜ (keskkonnahoidlike lahendusi puudutava sisendi koondamine) / SoM RA koostöös KLIM (tunnustamine). Soovituslik elluviimise tähtaeg: Esmasel kujul käesoleva programmiperioodi lõpus.		
Soovituse eeldatav mõju multikriteeriumi analüüsi põhjal	Positiivne keskkonnamõju	Teostatavus	Eelarvekulu
	Keskmine. Aitab soodustada ja juurutada keskkonnahoidlikku käitumist tegevuste elluviimisel.	Keskmine. Oleneb täpsema lahenduse keerukusastmest.	Keskmine. Oleneb täpsema lahenduse keerukusastmest.

11. Kokkuvõte

Käesoleva hindamise fookuses oli Euroopa Sotsiaalfond+ (ESF+) vahenditest toetatud sotsiaal- ja tervisevaldkonna tegevustes rohenõuetega arvestamine, mille all mõistetakse põhimõtete ja reeglite kogumit, mille eesmärk on vähendada rahastatavate tegevuste negatiivset keskkonnamõju.

Hindamine hõlmas 58 projekti neljas projektigrupis. Käskkirjaga kinnitatud projektid moodustasid ühe grupi (1); ülejäänud kolme kuulusid avatud taotlusvoorudega projektid: kogukonna juhitud kohaliku arengu tegevusrühmade projektid (2), inimkeskse hoolekande- ja tervishoiusüsteemi koordineerimise jätkurakendamise projektid (3) ning sotsiaalteenuste kättesaadavuse ja kvaliteedi parandamise projektid kohalikul tasandil (4). Andmeid koguti dokumendianalüüsi, kõigile tegevuste elluviijatele suunatud veebipõhise kirjaliku hindamisküsitluse ning poolstruktureeritud süvaintervjuude kaudu. Soovituste kujundamisel võeti arvesse ka Taani ja Hollandi häid praktikaid. Andmekogumine toimus ajavahemikus juuli 2025 kuni jaanuar 2026.

Peamised leiud

Kõigis projektigruppides peeti keskkonnahoidlikku käitumist üldiselt oluliseks, kuid siiski teisejärgulisena võrreldes projekti põhieesmärkidega. Sotsiaal- ja tervisevaldkonna projektide otsene keskkonnamõju on üldiselt väike ning elluviijad tajuvad keskkonnahoidlikkust pigem lisateemana kui sisulise eesmärgina.

Praktikas panustavad projektid kliima- ja keskkonnaeesmärkide saavutamisse eelkõige kaudselt: transpordivajaduse vähendamine veebikohtumiste ja -koolituste eelistamise ning marsruutide optimeerimise kaudu, paberi- ja ühekordsete materjalide kasutuse vähendamine, korduvkasutatavate lahenduste eelistamine üritustel ning ringmajanduse põhimõtete rakendamine, näiteks abivahendite edasiandmine järgmisele kliendile. Transpordist tulenevat mõju peetakse kõige olulisemaks keskkonnamõju valdkonnaks. Samas ei mõõdeta neid panuseid süsteemselt ning projektide seireraamistikutes puuduvad keskkonnaalased tulemusnäitajad.

Teadlikkus rohenõuetest varieerub oluliselt nii eri projektigruppide vahel kui ka nende sees. Mõned elluviijad/toetuse saajad said konkreetsetest kohustustest teadlikuks alles käesoleva hindamise käigus, rakendades sellegipoolest tegevustes siiski negatiivse keskkonnamõju vähendamise seotud põhimõtteid. Keskkonnasõbralike praktikate rakendamine lähtub tavaliselt tegevuste elluviijate/toetuse saajate isiklikest väärtushinnangutest, asutusesisestest põhimõtetest kultuurile või tavapärasele ressursisäästlikkusele (mida kirjeldati läbivalt „talupojatarkusest lähenemisena“), mitte TATis sätestatud nõuete formaalsest täitmisest. „Ei kahjusta oluliselt“ (DNSH) põhimõte ja riigi pikaajalise arengustrateegia „Eesti 2035“ (EE2035) keskkonnaeesmärgid kantakse harva teadlikult üle projektitegevuste elluviimisel silmas peetavatesse praktilistesse kaalutlustesse.

Hindamise käigus tuvastati ka mitmeid struktuurilisi takistusi. Ühistranspordi puudulikkus hajasustuses muudab erasõidukite kasutusest hoidumise keerukaks nii elluviijatele kui ka sihtrühmadele, kelleks on eelkõige eakad ja/või erivajadustega inimested. Kohustuslik paberaruandlus osalejate registreerimisel tekitab tajutava vastuolu keskkonnaeesmärkidega, kuigi aruandluse tegelik keskkonnamõju võib olla väike. Hankemenetlustes tajutakse laialdaselt kohustust valida odavaim pakkumus, mistõttu on elluviijatele/toetuse saajatele ebaselge, kas ja kuidas keskkonnakriteeriumeid rakendada. Käskkirjaga kinnitatud projektides kehtiv taimetoidu nõue on mõnel juhul tekitanud skeptilisust, mis ilmestab laiemat

muret, et rohenõudeid võidakse mõnikord rakendada mehaaniliselt, mitte nende sisulisi keskkonnaeesmärki silmas pidades.

Lisaleiuna tuvastati, et ükski hinnatavatest projektidest ei käsitle TI kasutusega seotud keskkonnamõjusid, kuigi selle kasutuse üha kiirenev tõus kujutab endast keskkonna- ja kliimaeesmärkide saavutamise seisukohalt kasvavat riski, millele tasub järgmistel programmiperioodidel tähelepanu pöörata.

Järeldused

Rohenõuete otsene mõju tegevuste elluviijate käitumisele nõuete praegusel kujul on olnud piiratud. Enamik keskkonnasõbralikest valikutest tehakse lähtudes isiklikest väärtustest, kulutõhususest või olemasolevatest asutusesisestest põhimõtetest. Mõningane rohepesu risk – nõuete formaalne kinnitamine ilma sisulise kavatsuseta neid järgida – on olemas, kuid tuleneb peamiselt piiratud teadmistest, mitte tahtlikust eksitamisest. Rangete, ühtselt rakendatavate mõõdetavate näitajate kehtestamine kõigile projektidele suurendaks tõenäoliselt halduskoormust ilma proportsionaalse keskkonnakasuta ning võib nihutada fookuse sisuliselt keskkonnahoidliku käitumise soodustamiselt formaalsele nõuete täitmisele. Hinnatud projektid erinevad oluliselt ka mahult (projektide eelarved ulatuvad sadadest tuhandetest kuni kümnetesse miljonitesse eurodesse), mis muudab ühtse lähenemise rohenõuete järgimise korraldamisele veelgi keerulisemaks.

Soovitused

Soovitused on jaotatud kolme teemavaldkonda. Esimene valdkond käsitleb nõuete kommunikatsiooni ja järgimise toetamist. Hindamise kõrgeima prioriteediga soovitus on regulaarne ja järjepidev nügimine – meeldetuletused rohenõuete kohta ning praktilised näited, mis on kättesaadavad eri kanalite kaudu kogu projekti elutsükli vältel. Tegu on eeldatavalt väikese eelarvemõjuga, kuid kõrge tulemuslikkusega meetmega. Toetava lahendusena soovitatakse luua Eesti sotsiaal- ja tervisevaldkonna kontekstile kohandatud heade praktikate näidismaterjal ning selgitada keskkonnakriteeriumide rakendamise õiguslikku ruumi hankemenetlustes.

Teine valdkond puudutab korralduslikke arendustegevusi. Avatud taotlusvoorudega projektide taotlusvormidesse tuleks lisada võimalus omasõnaliselt kirjeldada kavandatavate keskkonnahoidlike põhimõtete järgimist, tagamaks vähemalt minimaalne teemakäsitus ja eesmärkide jäädvustamine planeerimise etapis. Projektide aruandluses tuleks luua võimalus kirjeldada kvalitatiivsel kujul, kuidas tegevuse elluviimisel on õnnestunud oma keskkonnavalaseid kaalutlusi järgida, kehtestamata rangeid või ühtseid kvantitatiivseid sihttasemeid.

Kolmas valdkond käsitleb toetatavatele tegevustele kehtivaid nõudeid ja põhimõtteid. Hankeprotsessides tuleks selgemalt võimaldada keskkonnakriteeriumide arvestamist pakkumuste hindamisel. Arvestades, et ükski hinnatavatest projektidest ei käsitlenud TI kasutusega seotud keskkonnamõjusid hoolimata selle kasvavast olulisusest, tuuakse kolmanda valdkonna all esile ka seda, et tulevased TATid juhiksid selgesõnaliselt elluviijate tähelepanu TI kasutamise seotud energia- ja ressursikuludele.

Soovituste keskne siht on luua tingimused järjepidevaks ja sisulistest kaalutlustest lähtuvaks arenguks, mitte pelgalt formaalsete vastavuse saavutamiseks. Eesmärk on, et keskkonnavalutluste silmas pidamine lähtumine muutuks sotsiaal- ja tervisevaldkonnas igapäevatoos senisest teadvustatumaks, ent siiski loomulikuks ja praktiliseks osaks.

Viited

1. B Lab. (s.a.). *Find a B Corp*. <https://www.bcorporation.net/en-us/find-a-b-corp/>
2. Belton, V., & Stewart, T. J. (2002). *"Multiple Criteria Decision Analysis: An Integrated Approach"*. Kluwer Academic Publishers.
3. Bogdanov, D., Etti, P. jt. (2024). Tehisintellekti ja masinõppe tehnoloogia riskide ja nende leevendamise võimaluste uuring. Aruanne. Riigi Infosüsteemide Amet. <https://www.ria.ee/sites/default/files/documents/2024-03/Tehisintellekti-masinoppe-tehnoloogia-riskide-uuring-2024.pdf>
4. Czarnecki, J.J. (2019). Green Public Procurement. Legal Instruments for Promoting Environmental Interests in the United States and European Union. Uppsala: Uppsala University.
5. Danish Energy Agency & Danish Business Authority. (2023). *The climate compass. Extended guidance 2.0* [PDF]. https://assets.eu.ctfassets.net/vhb8aakerf77/2X8iCzgLyORBZLnNbGTAoS/961f75570e2e5f2bb27eb567362dd155/EXTENEDGuidance_ENG14.12.23.pdf
6. Delfi Technologies. (s.a-a.). *The Danish Food Bank. Cases*. <https://www.delfi.com/cases/the-danish-food-bank>
7. Delfi Technologies. (s.a.-b). Smart barcodes: Your solution to reducing food waste. <https://www.delfi.com/solutions/smart-barcodes-reduce-food-waste>
8. Dunn, H., Leonard, A., & Wilson, N. (u 2018). *The 'gloves are off' – can we reduce inappropriate glove usage through an educational based intervention and risk assessment?* [Poster]. Great Ormond Street Hospital NHS Foundation Trust / Healthcare Infection Society. <https://www.his.org.uk/media/1757/193.pdf>
9. Eesti Statistika. (s.a.). *Eesti 2035 mõisted ja määratlused*. https://www.stat.ee/sites/default/files/2022-08/Eesti_2035_m%C3%B5isted_ja_m%C3%A4%C3%A4ratlused.pdf
10. Euroopa Komisjon. (2020). *Annex A: Methodology for calculation of GHG emission avoidance* [PDF]. https://climate.ec.europa.eu/document/download/f57a0c25-eb40-46d4-bc22-d467e3bc0580_en?filename=20200605_annex_a_en.pdf
11. Fels, E., Marosov, K., Saluveer, G., Tudelep, J., Kelve-Liivsoo, M., & Levandi, L. (2024). *Kvalitatiivsed hindamise kriteeriumid. Juhend hankijale*.
12. Government of the Netherlands. (s.a.). *More sustainability in the health and care sector*. <https://www.government.nl/topics/sustainable-healthcare/more-sustainability-in-the-care-sector>
13. Green Key International. (s.a.-a). *Green Key*. <https://www.greenkey.global/>
14. Green Key International. (s.a.-b). *Green Key sites*. <https://www.greenkey.global/green-key-sites>
15. Groene Zorg Alliantie. (s.a.). *Initiatievenplatform*. <https://groenezorgalliantie.com/initiatievenplatform/>
16. ILT [Inspectie Leefomgeving en Transport]. (s.a.). *Circulaire economie en de R-ladder*. <https://www.ilent.nl/onderwerpen/afval/afvalinzameling-en-preventie/circulaire-economie-en-de-r-ladder>
17. International Organization for Standardization. (2024). *ISO 20121:2024. Event sustainability management systems – Requirements with guidance for use*. <https://www.iso.org/standard/86389.html>

18. IT-Branchen. (2025, august). *9 recommendations for your company's green IT transition* [PDF]. <https://itb.dk/wp-content/uploads/2025/08/9-recommendations-for-your-companys-green-it-transition.pdf>
19. Jakobsen, R. P. V. (2023). Expiration date barcodes at Meny have led to 18% less food waste. GS1 Denmark. <https://en.gs1.dk/mod-vores-medlemmer/udlobsdato-i-stregkoderne-mindre-madspild>
20. Kanger, L. (2026) Kas teadus ja tehnoloogia aitavad keskkonnakriisi lahendada või hoopis võimendavad seda? Tartu Ülikooli kestlike siirete professor Laur Kangeri inauguratsiooniloeng. 10.03.2026. [Video] <https://utv.ee/naita?id=41458>
21. Keller, M., Vihalemm, T. (2021) Kuidas sotsiotehnilisi süsteeme ümber kujundada? *Riigikogu Toimetised* 44/2021. https://rito.riigikogu.ee/wordpress/wp-content/uploads/2021/12/53-62_Fookus-Keller-Vihalemm.pdf
22. Kiiker, K., Peetersoo, A., Piirimäe, K., Raidla, M., & Niitra, B. R. (2023). *Keskkonnahoidlike riigihangete kohustuslike valdkondade kehtestamise analüüs ja juhendmaterjalide koostamine*.
23. Nordic Ecolabelling. (s.a.). *Nordic Swan Ecolabel*. <https://www.nordic-swan-ecolabel.org/>
24. Piirsalu, E. (2023). *Keskkonnahoidlik hankimine. Õppematerjal keskkonnahoidlike hangete läbiviimiseks*.
25. Piirsalu, E., Kuldna, P., Maidlas, H., & Kõiva, M. (2020). *Keskkonnahoidlike riigihangete kohustuslike valdkondade kehtestamise analüüs ja juhendmaterjalid*.
26. Põhjamaade Ministrite Nõukogu. (2022). *Climate accounting in public procurement* (TemaNord 2022:544). <https://pub.norden.org/temanord2022-544/#109913>
27. Science Based Targets initiative. (s.a.-a). *Science Based Targets*. <https://sciencebasedtargets.org/>
28. Science Based Targets initiative. (s.a.-b). *Beyond value chain mitigation*. <https://sciencebasedtargets.org/beyond-value-chain-mitigation>
29. Seenons. (s.a.). *Circularity model* [Joonis]. https://seenons.com/wp-content/uploads/2023/03/Seenons_Circularity_Model_cropped.png
30. Stuckey, H. L. (2013). Three types of interviews: Qualitative research methods in social health. *Journal of Social Health and Diabetes*, 1(2), 56–59. <https://doi.org/10.4103/2321-0656.115294>
31. Sustainable Emergency Care. (s.a.-a). *Gloves Off campaign*. <https://www.sustainableemergencycare.org/glovesoff>
32. Sustainable Emergency Care. (s.a.-b). *Gloves Off project toolkit* [PDF]. https://4bae3b83-a588-402f-9482-49b56f24766f.filesusr.com/ugd/a89923_77dabec25bf84e2ba70efa9ad623da8d.pdf
33. The Global FoodBanking Network. (2024, august). *FRAME methodology: Food recovery to avoid methane emissions* [PDF]. https://www.foodbanking.org/wp-content/uploads/2024/08/FRAME-Methodology_Food-Recovery-to-Avoid-Methane-Emissions_GFN.pdf
34. TÜ kestliku arengu keskus (2025) Tehisaru kasutamise keskkonnamõju ja eetikaküsimused vajavad senisest paremat teadvustamist [Uudis] 14.05.2025 Kättesaadav: <https://kestlikuarengukeskus.ut.ee/et/uudis/tehisaru-kasutamise-keskkonnamoju-ja-eetikakusimused-vajavad-senisest-paremat-teadvustamist>
35. UMCG [Universitair Medisch Centrum Groningen]. (2025a). *Gloves Off: UMCG'ers besparen ruim half miljoen handschoenen*. <https://www.umcg.nl/w/gloves-off-umcg-ers-besparen-ruim-half-miljoen-handschoenen>

36. UMCG [Universitair Medisch Centrum Groningen]. (2025b). *UMCG'ers besparen 249.000 handschoenen in kwartaal 3*. <https://www.umcg.nl/w/umcg-ers-besparen-249000-handschoenen-in-kwartaal-3>
37. Vågen Svensson, L. E., & Smærup Sørensen, I. (2023). *Nordic green roadmap for cultural institutions*. <http://dx.doi.org/10.6027/nord2023-041>
38. V&VN [Verpleegkundigen & Verzorgenden Nederland]. (s.a.). *Groene tips van V&VN*. <https://www.venvn.nl/thema-s/duurzame-zorg/groene-tips-van-v-vn>
39. Wilkie-Miskin, T., Acosta, M. A., Browning, S., Pickles, K., Munnoch, S., Knight, P., Bernotas, A., Chen, S., Ng, R., & Mathieu, E. (2025). *Gloves Off! Environmental and financial benefits of a hand hygiene quality improvement project*. *Infectious Diseases & Health*. <https://doi.org/10.1016/j.idh.2025.07.003>
40. Wonderful Copenhagen. (2025a, juli). *Sustainability initiatives: Mini guide* [PDF]. <https://www.wonderfulcopenhagen.com/sites/wonderfulcopenhagen.com/files/2025-07/Sustainability%20Initiatives%20-%20Mini%20Guide%20%281%29.pdf>
41. Wonderful Copenhagen. (2025b, mai). *How we calculate CO2-emissions* [PDF]. <https://www.wonderfulcopenhagen.com/sites/wonderfulcopenhagen.com/files/2025-05/How%20we%20calculate%20CO2-emissions.pdf>
42. Wonderful Copenhagen. (s.a.-a). *Strategy*. <https://www.wonderfulcopenhagen.com/wonderful-copenhagen/about-us/strategy>
43. Wonderful Copenhagen. (s.a.-b). *Sustainable events*. <https://www.wonderfulcopenhagen.com/sustainable-events>
44. Wonderful Copenhagen. (s.a.-c). *Sustainable events. Copenhagen Convention Bureau*. <https://www.wonderfulcopenhagen.com/convention-bureau/sustainable-events>

Lisa 1: kirjaliku hindamise tulemuste võrdlev ülevaade (tabelid)

Projektid on ülevaatlikkuse mõttes jaotatud nelja alagruppi:

1. TAT käskkirjaga kinnitatud projektid (9 projekti), mille tegevusi viib üldjuhul ellu ministeerium ise ja/või koostöös SoMi valitsemisalas oleva valitsusasutusega, SoMi hallatava Riigiasutusega või mõne muu partneriga. Osalusmäär küsitluses 100%

TAT määruse alusel läbi viidud taotlusvooru tulemusena rahastatud projektid:

2. Kogukonna juhitud kohaliku arengu toetamine (26 projekti), mida viivad ellu kohalikud tegevusrühmad. Osalusmäär küsitluses (tulenevalt tehnilisest veast) küsitlusplokkide vahel varieerub, olles kas 80.8 või 100%
3. Inimkeskse hoolekande- ja tervishoiusüsteemi koordinatsioonimudeli jätkurakendamine (4 projekti), mida viivad ellu KOVid ja omavalitsuste liidud. Osalusmäär 100%
4. Sotsiaalteenuste kättesaadavuse ja kvaliteedi parandamine kohalikul tasandil (19 projekti), mida viivad ellu KOVid ja erinevad sotsiaalteenuste pakkujad, sh ka MTÜd ja eraettevõtted. Osalusmäär 57.8%

Keskkonnasõbralikkuse juhiste järgimist mõjutav tegur	Nõus või täiesti nõus (%)			
	Käskkirjaga	Koordinatsioon	Sotsiaalteenused	Kogukond
Keskkonnasõbralikkuse juhised on rakendatavad / asjakohased	88.9%	100	90.9	79.5
Keskkonnasõbralikkuse juhiste järgimine on liiga keeruline	33.3%	25	27.3	41.7
Keskkonnasõbralikkuse juhiste järgimine on oluline	100%	100	90.9	95.8
Eelarve võimaldab keskkonnasõbralikkuse juhiseid järgida	88.9%	75	81.8	66.7
Keskkonnasõbralikkuse juhiste järgimiseks on piisavalt aega	77.8%	75	72.7	58.3
Teenusepakkujad, kes keskkonnasõbralikkuse juhiseid järgivad, on turul kättesaadavad.	88.9%	75	72.7	75
Meil on piisavalt teadmisi, et projekti tegevusi keskkonnasõbralikkuse juhiseid järgivalt korraldada.	88.9%	75	90.9	66.7
Meil on piisavalt oskusi, et projekti tegevusi keskkonnasõbralikkuse juhiseid järgivalt korraldada.	88.9%	75	90.9	66.7

Digilahendused ja digiprügi vähendamine	Käskkirjaga	Koordinatsioon	Sotsiaalteenused	Kogukond
Koostame projektimaterjalid digitaalsena				
ei kohaldu		25		
arvestame üksikutel juhtudel			9.1	
arvestame enamasti	66.7		54.5	23.8
arvestame alati	33.3	75	36.4	76.2
Reklaamtoimingute ning vajalike teavitustegevuste korraldamisel eelistame digikanaleid				
ei kohaldu	11.1			
arvestame üksikutel juhtudel				
arvestame enamasti	33.3	25	54.5	46.7
arvestame alati	55.6	75	45.5	52.4
E-teadete edastamisel ning veebisuhtluse korraldamisel mõtleme läbi ja tagame digiprügi koristamise (mittevajalike failide kustutamine)				
ei kohaldu				
arvestame üksikutel juhtudel				19
arvestame enamasti	88.9	50	54.5	52.4
arvestame alati	11.1	50	45.5	28.6

Materjalikasutus ja kontoritarbed	Käskkirjaga	Koordinatsioon	Sotsiaalteenused	Kogukond
Väldime ühekordselt kasutatavaid projektimaterjale				
ei kohaldu	11.1	25		
arvestame üksikutel juhtudel				4.8
arvestame enamasti	44.4	25	54.5	47.6
arvestame alati	44.4	50	45.5	47.6
Kontoritarvete (nt kaelapaelad, nimesildid, paber jt) valikul eelistame korduvkasutatavaid või taaskasutatud/ biolagunevaid materjale.				
ei kohaldu	55.6	50	36.4	4.8
arvestame üksikutel juhtudel		25		
arvestame enamasti	44.4	25	36.4	71.4
arvestame alati			27.3	23.8
Kontoritarvete ja muude materjalide ostmisel arvestame tegelikult vajaminevat kogust.				
ei kohaldu	44.4		18.2	
arvestame üksikutel juhtudel				
arvestame enamasti	22.2		9.1	38.1
arvestame alati	33.3	75	72.7	61.9
vastus puudub		25		
Korduvkasutatavad kontoritarbed kogutakse peale kasutamist kokku, et neid saaks hiljem taaskasutada.				
ei kohaldu	44.4		9.1	4.8
arvestame üksikutel juhtudel	11.1	25		4.8
arvestame enamasti	22.2		18.2	33.3
arvestame alati	22.2	75	72.7	57.1
Ürituste toimumiskohas kasutame paberplakatite ja teeviitade asemel LED-ekraane, kui on valikuvõimalus.*				
ei kohaldu	33.3	50	27.3	34.6
arvestame üksikutel juhtudel	11.1		18.2	3.8
arvestame enamasti	44.4	25	45.5	30.8
arvestame alati	11.1	25	9.1	15.4

vastus puudub				15.4
Ürituste ajal eelistame pabertahvlitele markertahvleid.*				
ei kohaldu	11.1		18.2	26.9
arvestame üksikutel juhtudel	11.1		45.5	11.5
arvestame enamasti	44.4	100	18.2	34.6
arvestame alati	33.3		18.2	11.5
vastus puudub				15.4

* tärniga on märgitud väited, mis esitati vastajatele, kelle projektides toimub kohapealseid üritusi

Transport ja ligipääsetavus	Käskkirjaga	Koordinatsioon	Sotsiaalteenused	Kogukond
Projekti elluviimisel vähendame ebavajalikke sõite.				
ei kohaldu	11.1			
arvestame üksikutel juhtudel		25		4.8
arvestame enamasti	44.4	25	36.4	42.9
arvestame alati	44.4	50	63.6	52.4
Transpordi korraldamisel arvestame osalejate arvuga, et valida õige sõiduki suurus*				
ei kohaldu	66.7	50	18.2	
arvestame üksikutel juhtudel	11.1		45.5	19.2
arvestame enamasti		25		19.2
arvestame alati	22.2	25	36.4	3.8
vastus puudub				15.4
Transpordi korraldamisel eelistame keskkonnasõbralikuma energiakasutuse või kütusega sõidukeid*				
ei kohaldu	77.8	50	36.4	42.3
arvestame üksikutel juhtudel	11.1		9.1	19.2
arvestame enamasti		50	27.3	19.2
arvestame alati	11.1		27.3	3.8
vastus puudub				15.4
Transpordi korraldamisel valime keskkonnasõbraliku marsruudi ja väldime liigset sõitmist (nt teeme ühte piirkonda külastused sama sõidu raames).*				
ei kohaldu	66.7	25	9.1	11.5

arvestame üksikutel juhtudel				
arvestame enamasti	22.2	25	45.5	26.9
arvestame alati	11.1	50	45.5	46.2
vastus puudub				15.4
Isiklikku transpordivahendit kasutavaid osalejaid julgustatakse teistele sõidu jagamist pakkuma*				
ei kohaldu	22.2	25	9.1	11.5
arvestame üksikutel juhtudel				7.7
arvestame enamasti	22.2		45.5	38.5
arvestame alati	55.6	75	45.5	26.9
vastus puudub				15.4
Toimumiskohtade valimisel arvestame, et need on ligipääsetavad nii jalgsi kui ühistranspordiga*				
ei kohaldu	11.1			11.5
arvestame üksikutel juhtudel				7.7
arvestame enamasti	22.2	50	36.4	34.6
arvestame alati	66.7	50	63.6	30.8
vastus puudub				15.4
Valime toimumiskohad, kus on tagatud jalgratta hoiustamine.*				
ei kohaldu	22.2	50	18.2	42.3
arvestame üksikutel juhtudel	44.4		9.1	3.8
arvestame enamasti	33.3	25	36.4	23.1
arvestame alati		25	36.4	15.4
vastus puudub				15.4

* tärniga on märgitud väited, mis esitati vastajatele, kelle projektides toimub kohapealseid üritusi

Seadmed ja energiatõhusus	Käskkirjaga	Koordinatsioon	Sotsiaalteenused	Kogukond
Oleme läbi mõelnud energia võimalikult säästliku kasutamise (nt ei hoia elektriseadmeid asjata töös)				
ei kohaldu	66.7	50	9.1	
arvestame üksikutel juhtudel	11.1			4.8
arvestame enamasti	11.1		27.3	38.1

arvestame alati	11.1	50	63.6	57.1
Projekti tegevuste elluviimiseks ostetud tehnoloogiliste ja muude seadmete valimisel lähtume seadme võimalikult pikast elueast ja kvaliteedist.				
ei kohaldu	88.9		9.1	19
arvestame üksikutel juhtudel				
arvestame enamasti	11.1	25	27.3	14.3
arvestame alati		75	63.6	66.7

Vee säästlik kasutamine	Käskkirjaga	Koordinatsioon	Sotsiaalteenused	Kogukond
Oleme läbi mõelnud vee võimalikult säästliku kasutamise.				
ei kohaldu	55.6	25	18.2	19.2
arvestame üksikutel juhtudel		25	18.2	3.8
arvestame enamasti	22.2	25	9.1	23.1
arvestame alati	22.2	25	45.5	53.8
Oleme läbi mõelnud vee võimalikult säästliku kasutamise (nt pakume joogiks kraanivett).*				
ei kohaldu	11.1	25	9.1	11.5
arvestame üksikutel juhtudel				3.8
arvestame enamasti	44.4	75	36.4	23.1
arvestame alati	44.4	25	45.5	46.2
vastus puudub				15.4

* tärniga on märgitud väited, mis esitati vastajatele, kelle projektides toimub kohapealseid üritusi

Jäätmed	Käskkirjaga	Koordinatsioon	Sotsiaalteenused	Kogukond
Projekti tegevuste raames tekkivate jäätmete hulka hoiame minimaalsel tasemel.				
ei kohaldu	77.8	25	18.2	
arvestame üksikutel juhtudel				

arvestame enamasti	22.2	50	9.1	42.9
arvestame alati		25	72.7	57.1
Tagame jäätmete liigiti sorteerimise				
ei kohaldu	88.9	25	27.3	
arvestame üksikutel juhtudel			9.1	
arvestame enamasti			36.4	47.6
arvestame alati	11.1	75	27.3	52.4
Koristamisel tagame ökomärgisega puhastusvahendite ja -tarvikute kasutamise.				
ei kohaldu	88.9	75		28.6
arvestame üksikutel juhtudel	11.1			4.8
arvestame enamasti		25		61.9
arvestame alati				4.8
Toitlustus*				
	Käskkirjaga	Koordinatsioon	Sotsiaalteenused	Kogukond
Toitlustamise korraldamisel arvestame osalejate arvu ja soovidega (nt portsjoni suurus).				
ei kohaldu				3.8
arvestame üksikutel juhtudel				3.8
arvestame enamasti	11.1	25	36.4	3.8
arvestame alati	77.8	50	36.4	15.4
vastus puudub	11.1	25	27.3	73.1
Toidu valimisel eelistame taimetoitu.				
ei kohaldu		25	9.1	3.8
arvestame üksikutel juhtudel		50	27.3	15.4
arvestame enamasti	44.4		36.4	3.8

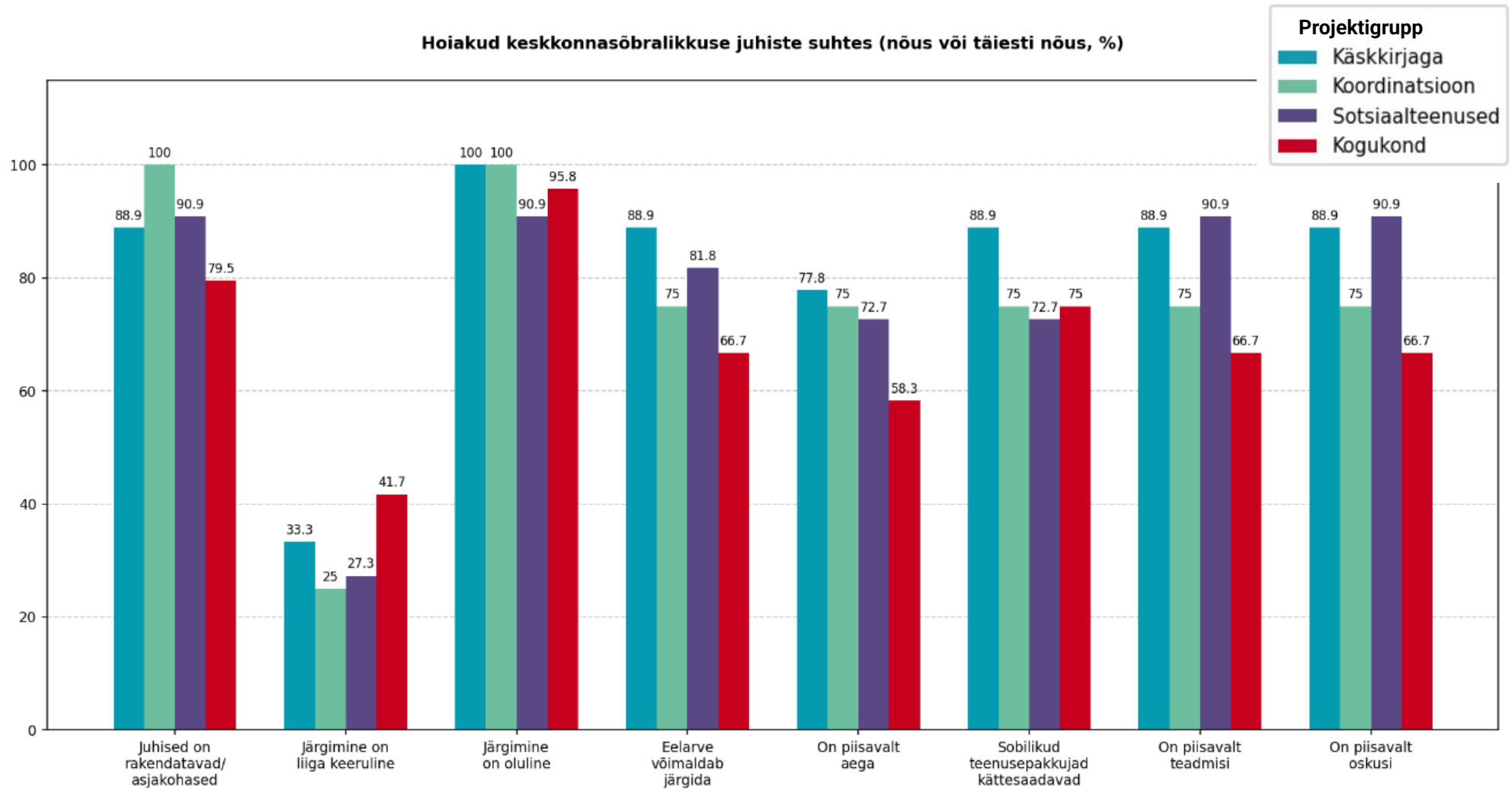
arvestame alati	44.4			3.8
vastus puudub	11.1	25	27.3	73.1
Toitlustamise korraldamisel eelistame kohalikke, hooajalisi ja/või mahetooteid.				
ei kohaldu				3.8
arvestame üksikutel juhtudel		25	18.2	
arvestame enamasti	66.7	50	45.5	15.4
arvestame alati	22.2		9.1	7.7
vastus puudub	11.1	25	27.3	73.1

* antud alajaotusesse kuuluvad väited esitati vastajatele, kelle projektides toimub kohapealseid üritusi, mille raames pakutakse toitlustust

Meened*	Käskkirjaga	Koordinatsioon	Sotsiaalteenused	Kogukond
Meenete tellimisel eelistame kohalikke tootjaid.				
ei kohaldu				
arvestame üksikutel juhtudel				3.8
arvestame enamasti	11.1	25		
arvestame alati		25	9.1	
vastus puudub	88.9	50	90.9	96.2
Meenete tellimisel eelistame söödavaid meeneid.				
ei kohaldu	11.1		9.1	
arvestame üksikutel juhtudel		25		3.8
arvestame enamasti				
arvestame alati		25		
vastus puudub	88.9	50	90.9	96.2

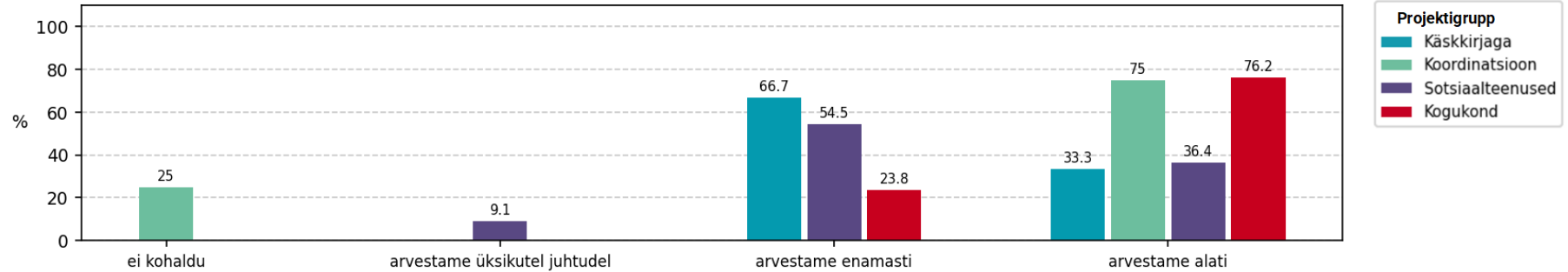
* antud alajaotusesse kuuluvad väited esitati vastajatele, kelle projektides tellitakse meeneid

Lisa 2: kirjaliku hindamise tulemuste võrdlev ülevaade (joonised)

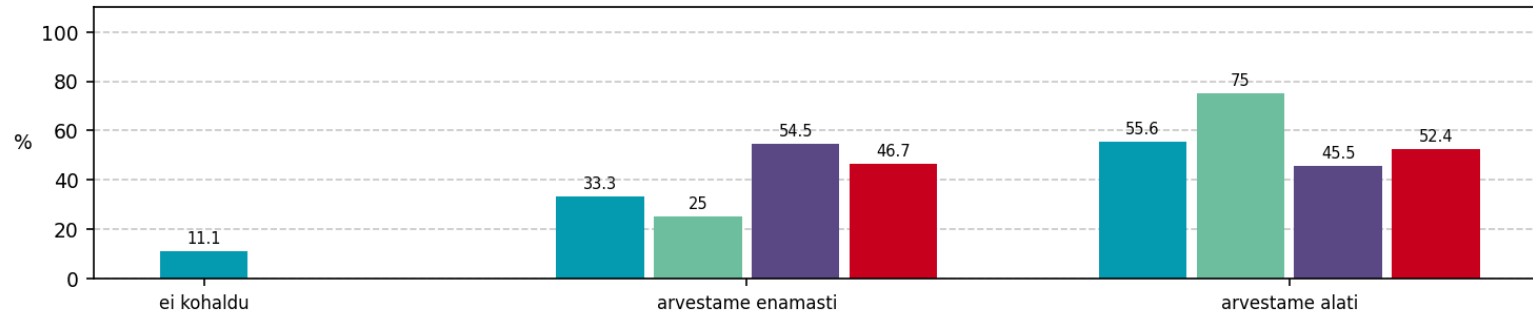

Digilahendused ja digiprügi vähendamine

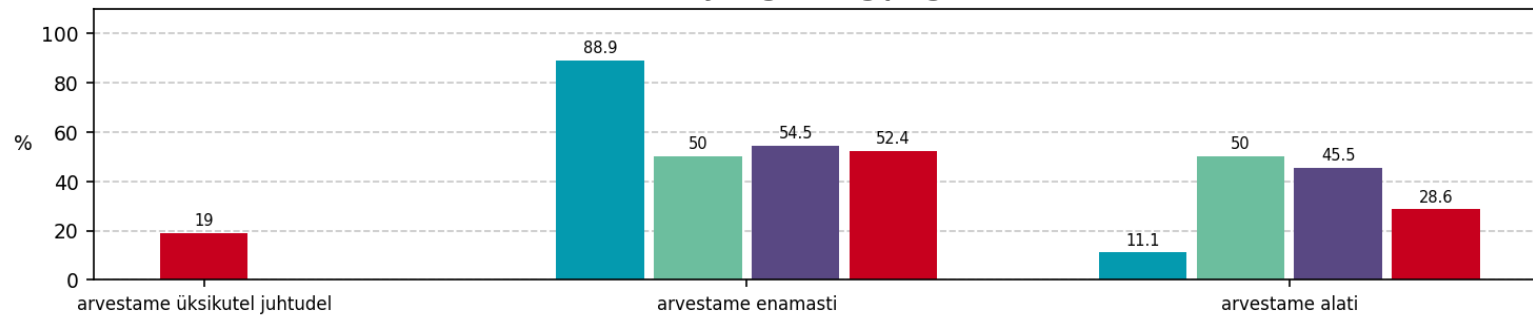
Koostame projektimaterjalid digitaalsena

Reklaamtoimingute ning vajalike teavitustegevuste korraldamisel eelistame digikanaleid

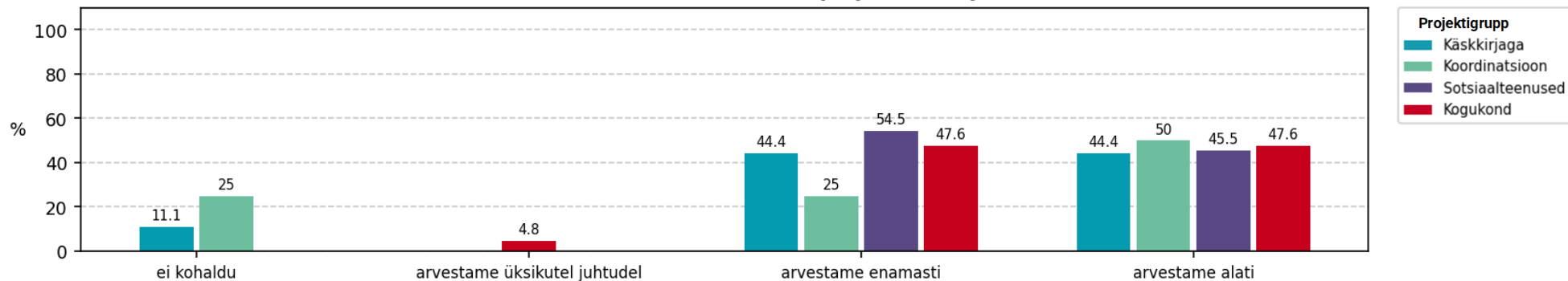

E-teadete edastamisel ning veebisuhtluse korraldamisel mõtleme läbi ja tagame digiprügi koristamise

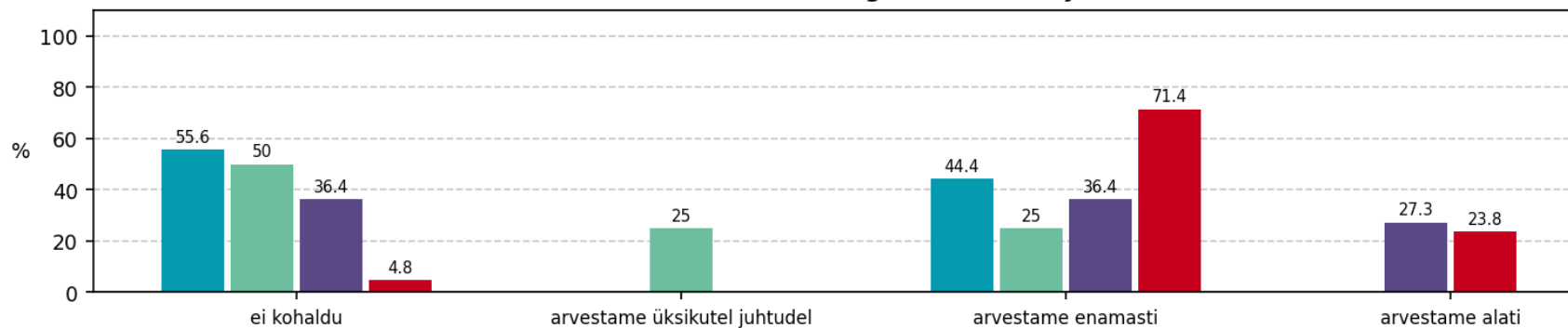

Materjalikasutus ja kontoritarbe

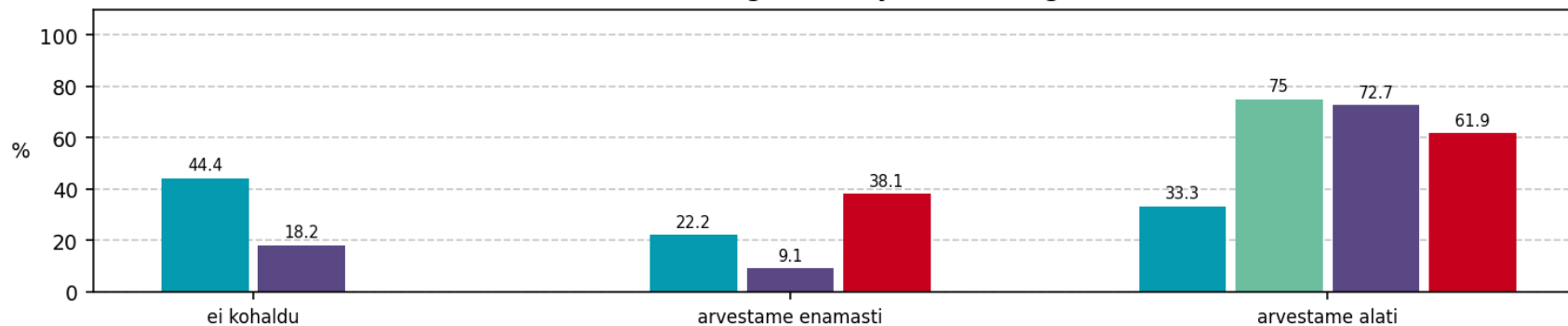
Väldime ühekordselt kasutatavaid projektimaterjale

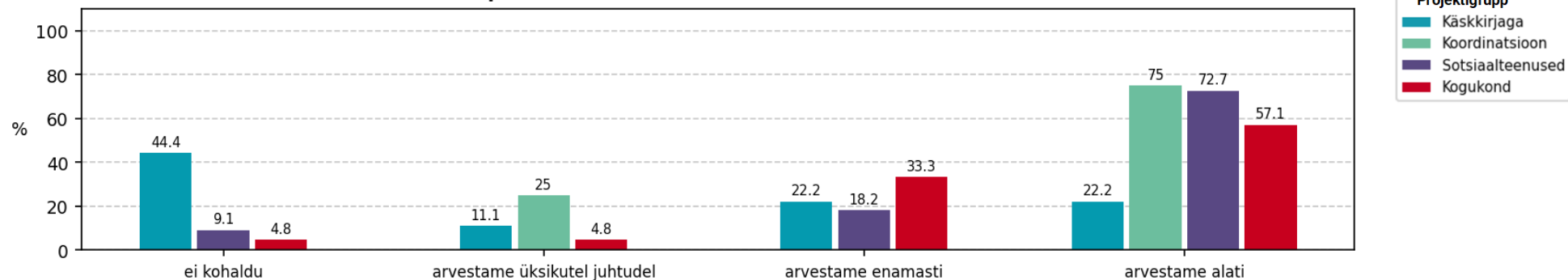
Kontoritavete valikul eelistame korduvkasutatavaid või taaskasutatud/biolagunevaid materjale

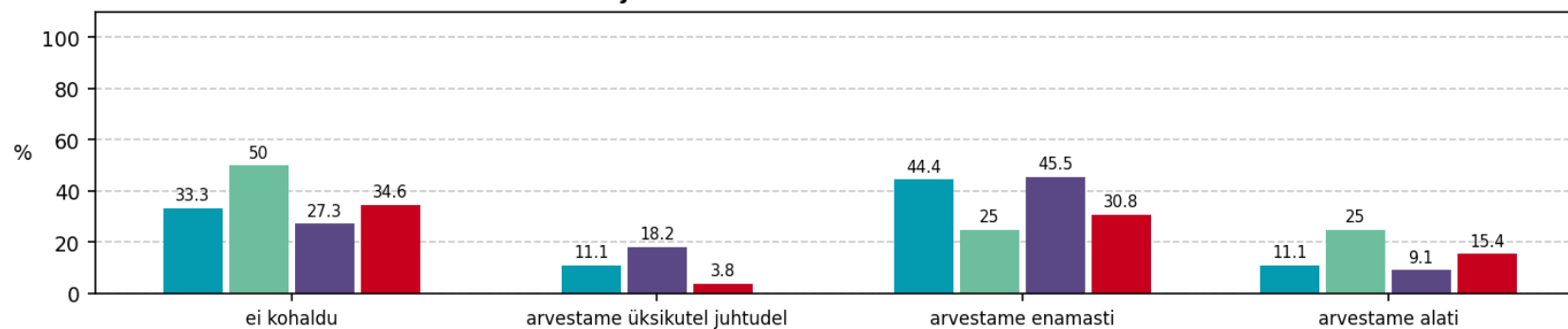
Kontoritavete ja muude materjalide ostmisel arvestame tegelikult vajaminevat kogust

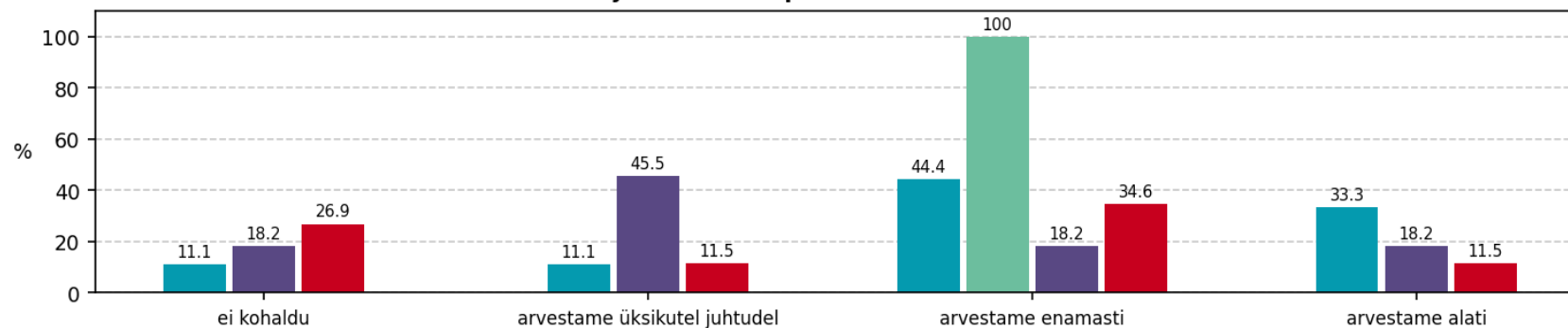
Korduvkasutatavad kontoritarbed kogutakse peale kasutamist kokku taaskasutamiseks

Ürituste toimumiskohas kasutame paberplakate ja teeviitade asemel LED-ekraane*

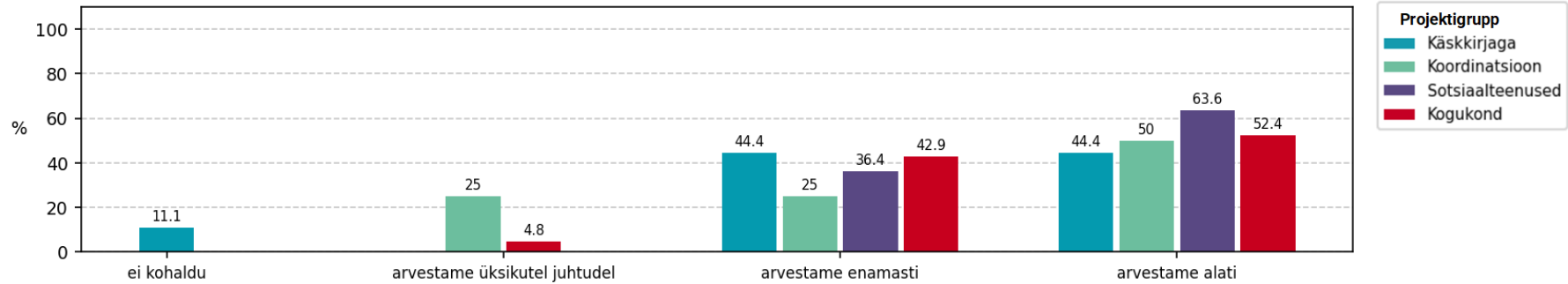
Ürituste ajal eelistame pabertahvlitele markertahvleid*

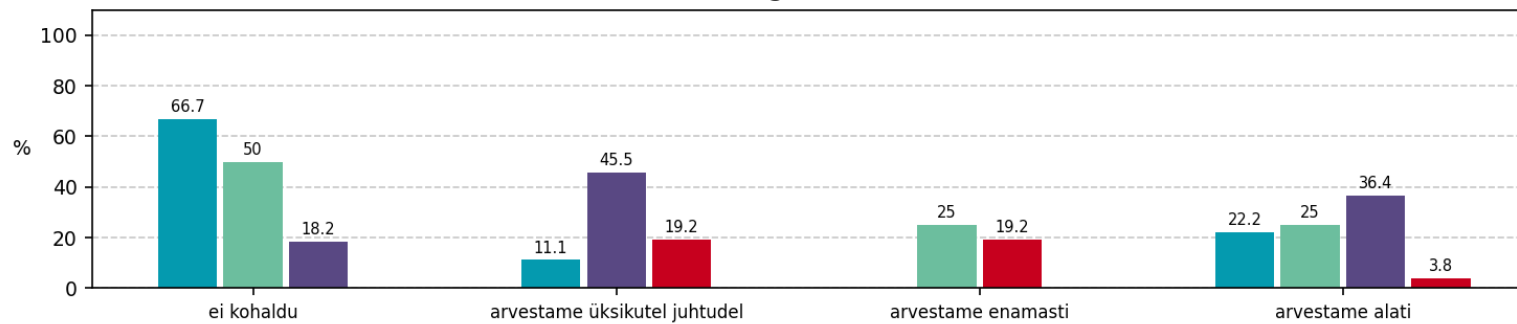
* tärniga märgitud väited esitati vaid vastajatele, kelle projektides toimub kohapealseid üritusi

Transport ja ligipääsetavus

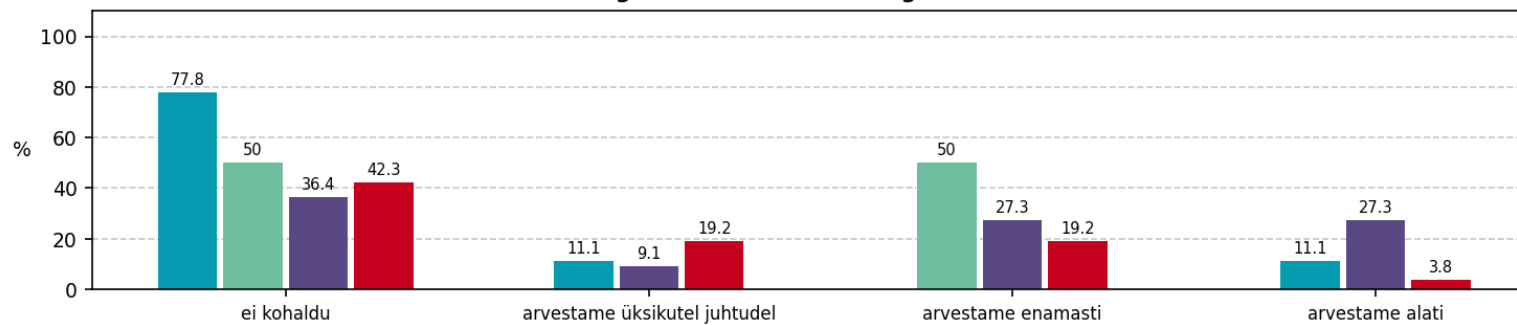
Projekti elluviimisel vähendame ebavajalikke sõite

Transpordi korraldamisel arvestame osalejate arvuga, et valida õige sõiduki suurus*

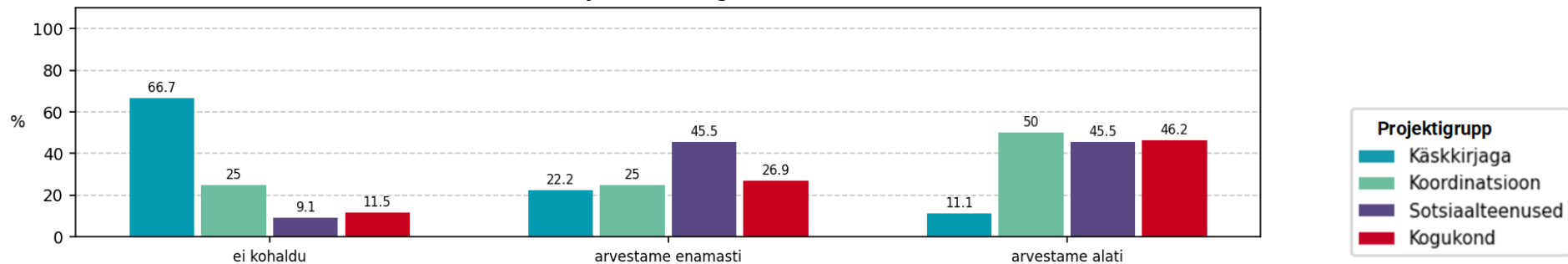

Transpordi korraldamisel eelistame keskkonnasõbralikuma energiakasutuse või kütusega sõidukeid*

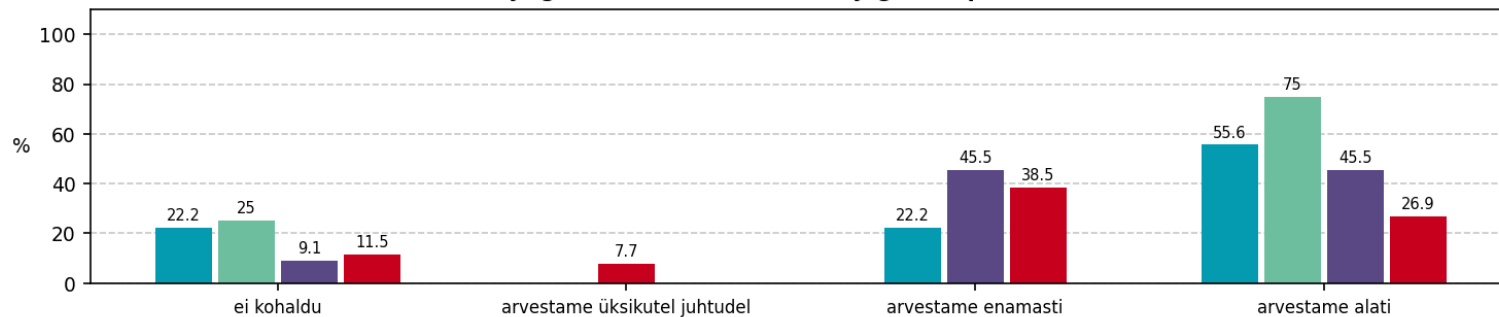

* tärniga märgitud väited esitati vaid vastajatele, kelle projektides toimub kohapealseid üritusi

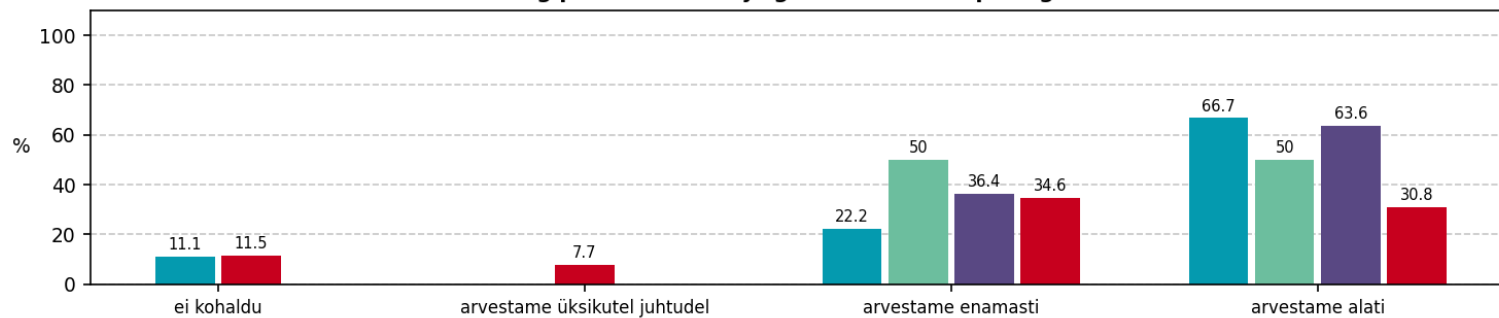
Transpordi korraldamisel valime keskkonnasõbraliku marsruudi ja väldime liigset söitmist*

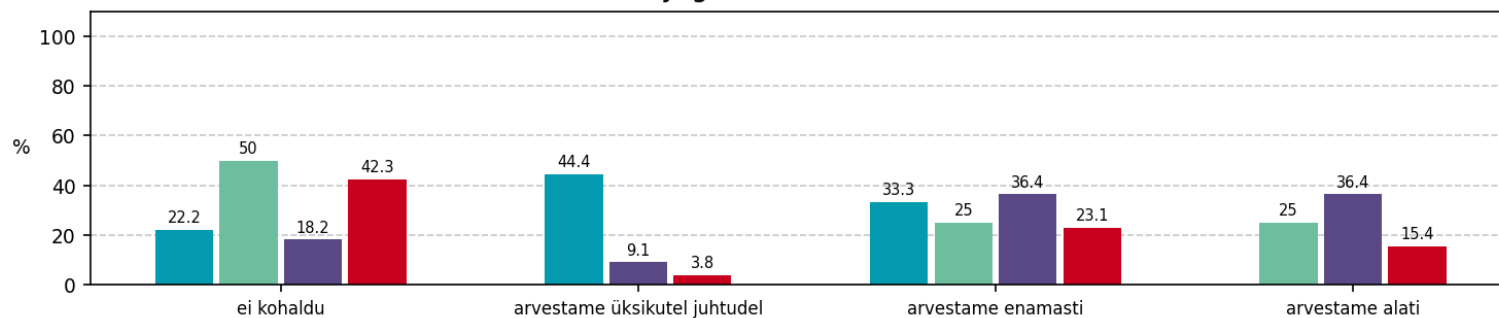
Isiklikku transpordivahendit kasutavaid osalejaid julgustatakse teistele sõidu jagamist pakkuma*

Toimumiskohtade valimisel arvestame, et need on ligipääsetavad nii jalgsi kui ühistranspordiga*

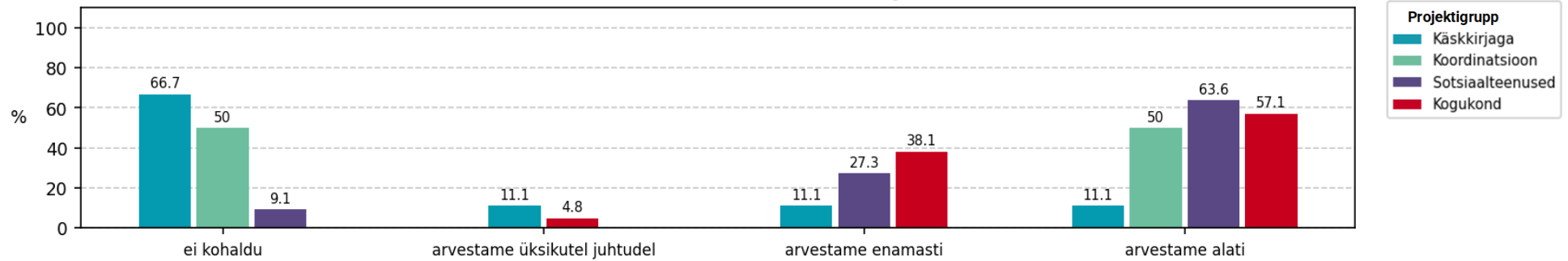
Valime toimumiskohad, kus on tagatud jalgratta houstamine*

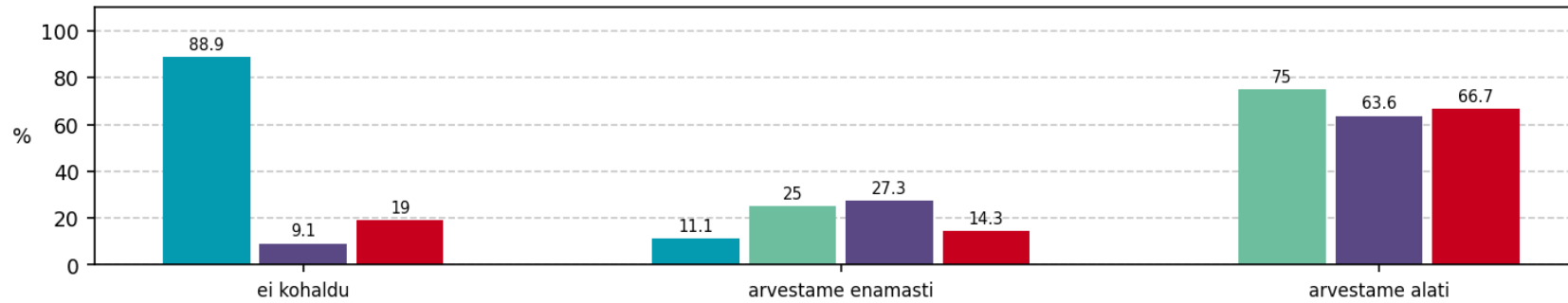
* tärniga märgitud väited esitati vaid vastajatele, kelle projektides toimub kohapealseid üritusi

Seadmed ja energiatõhusus

Oleme läbi mõelnud energia võimalikult säästliku kasutamise (nt ei hoia elektriseadmeid asjata töös)

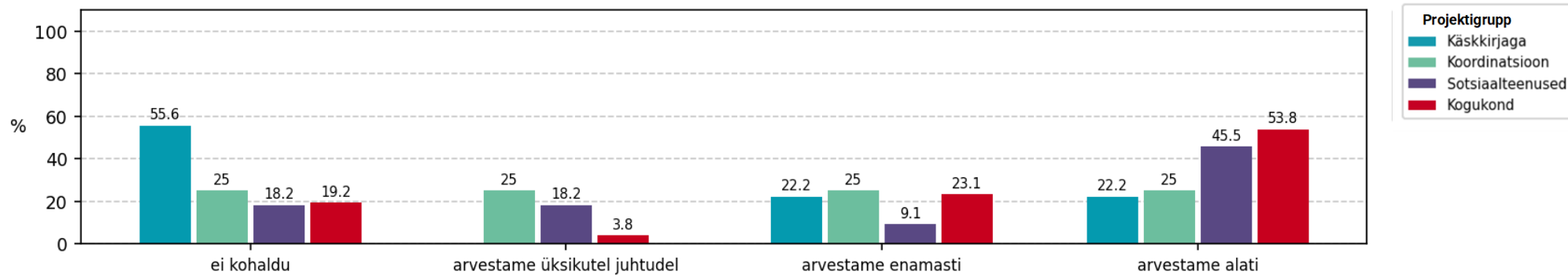

Ostetud seadmete valimisel lähtume seadme võimalikult pikast elueast ja kvaliteedist

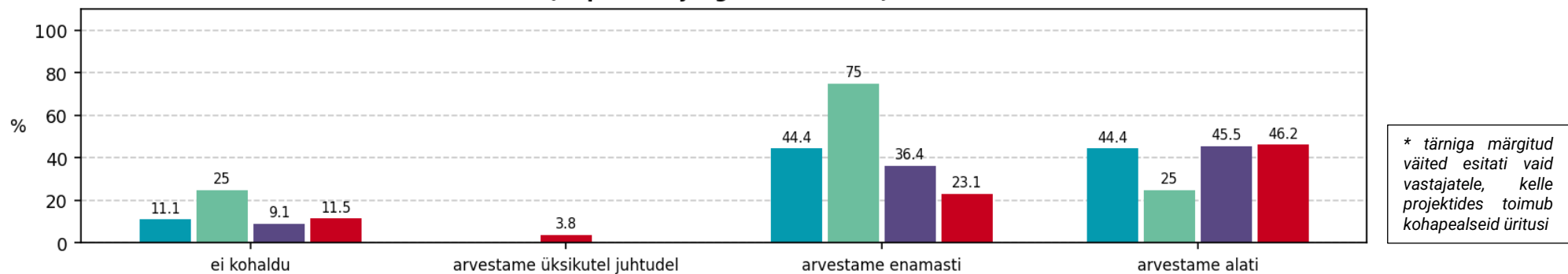

Vee säästlik kasutamine

Oleme läbi mõelnud vee võimalikult säästliku kasutamise

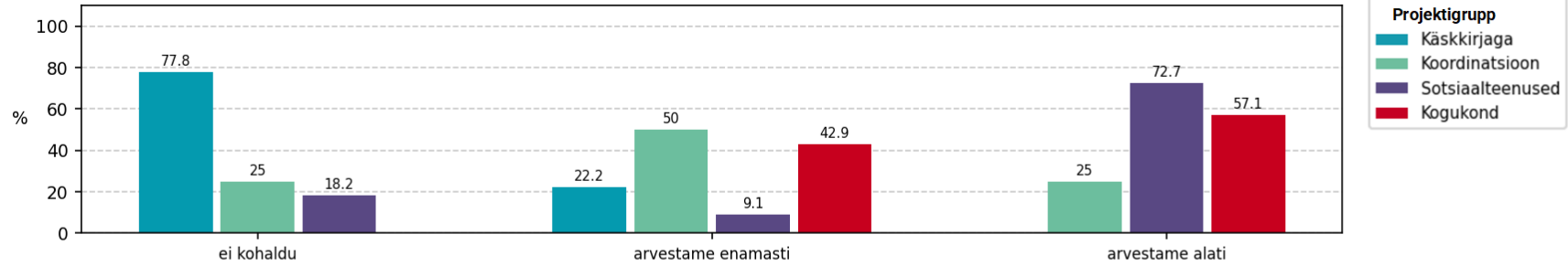
Oleme läbi mõelnud vee võimalikult säästliku kasutamise (nt pakume joogiks kraanivett)*

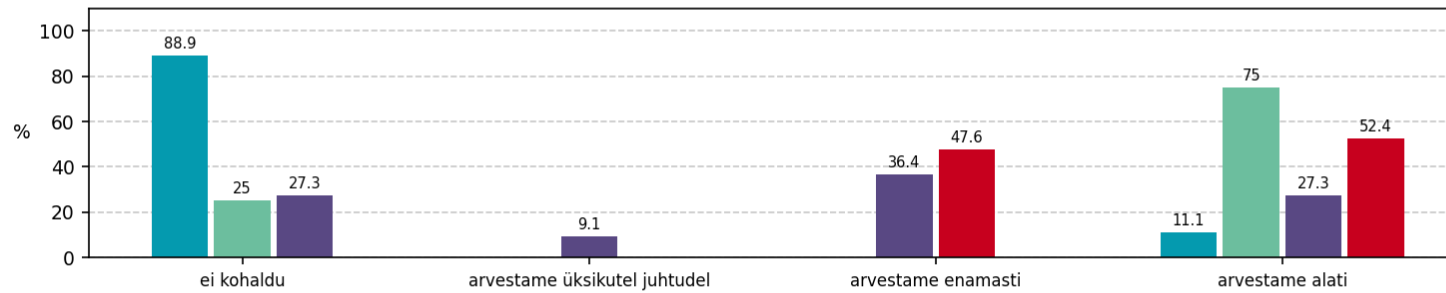
* tärniga märgitud väited esitati vaid vastajatele, kelle projektides toimub kohapealseid üritusi

Jäätmed

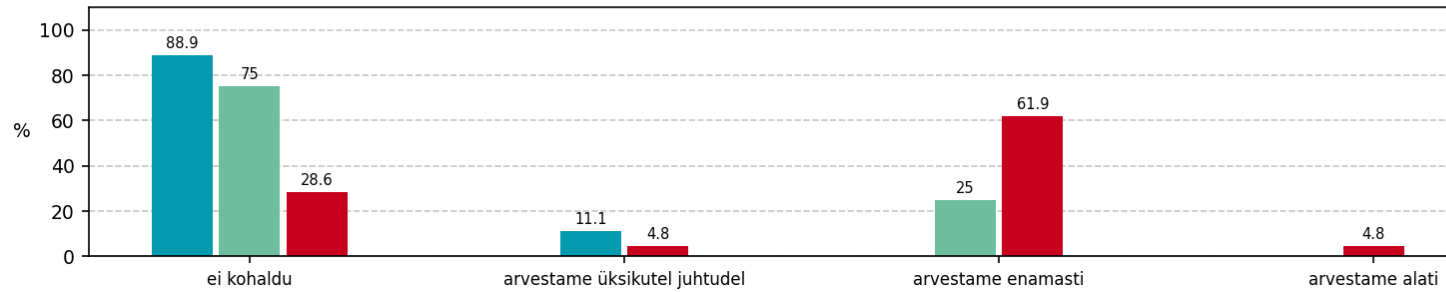
Projekti tegevuste raames tekkivate jäätmete hulka hoiame minimaalsel tasemel

Tagame jäätmete liigiti sorteerimise

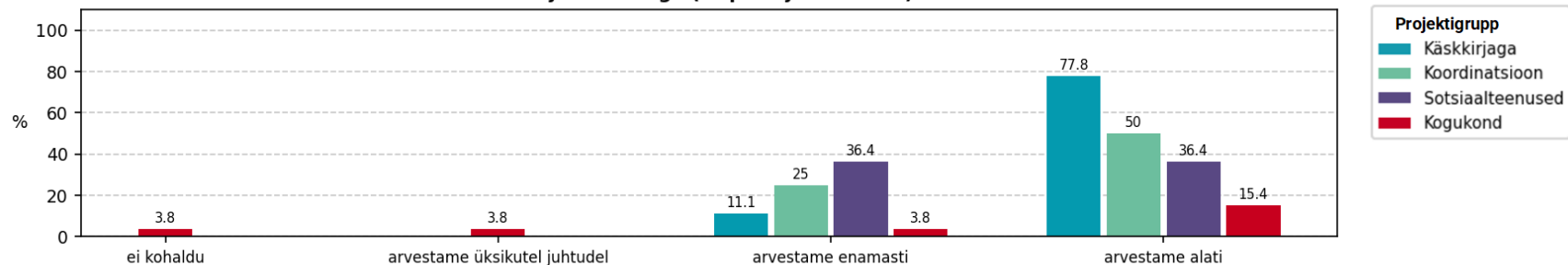

Koristamisel tagame ökomärgisega puhastusvahendite ja -tarvikute kasutamise

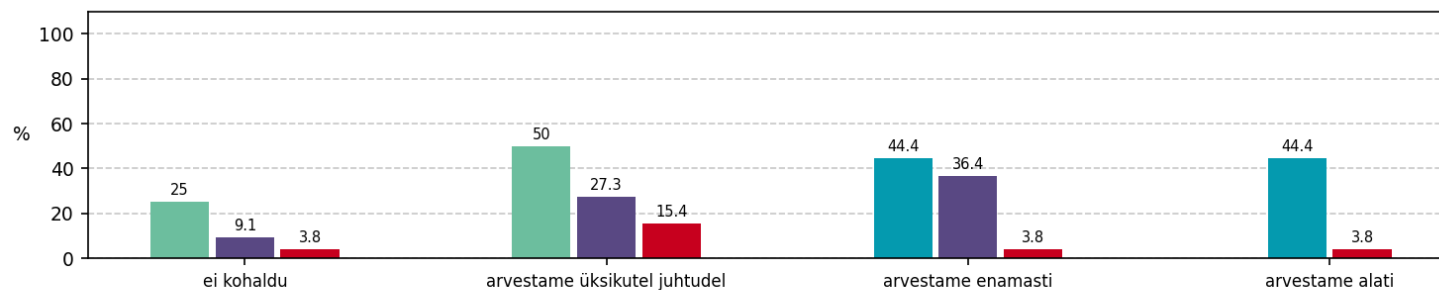

Toitlustus

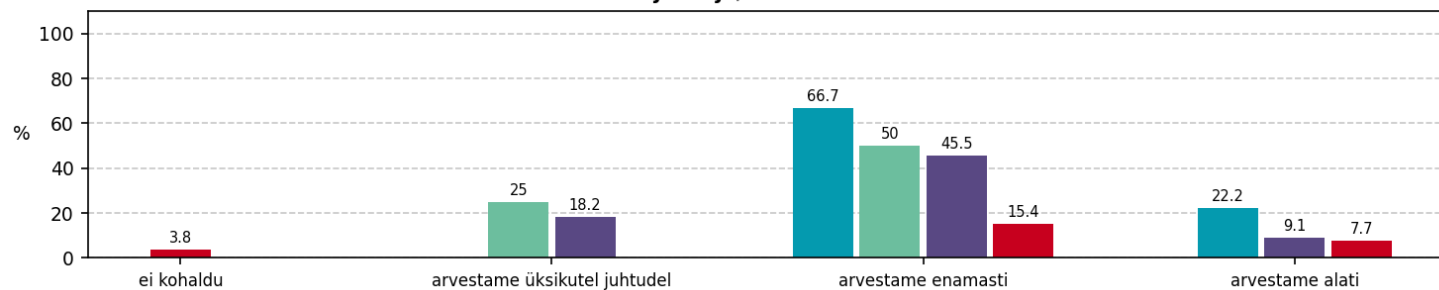
Toitlustamise korraldamisel arvestame osalejate arvu ja soovidega (nt portsjoni suurus)*

Toidu valimisel eelistame taimetoitu*

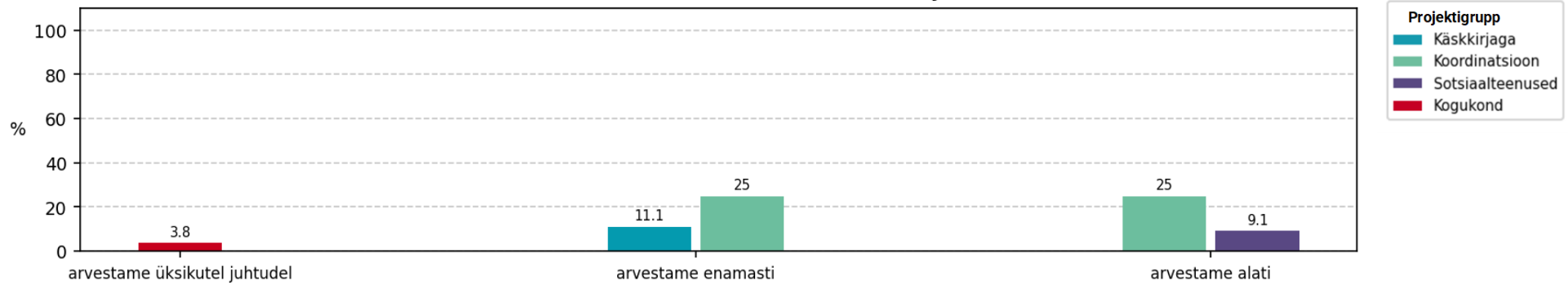
Toitlustamise korraldamisel eelistame kohalikke, hooajalisi ja/või mahetooteid*

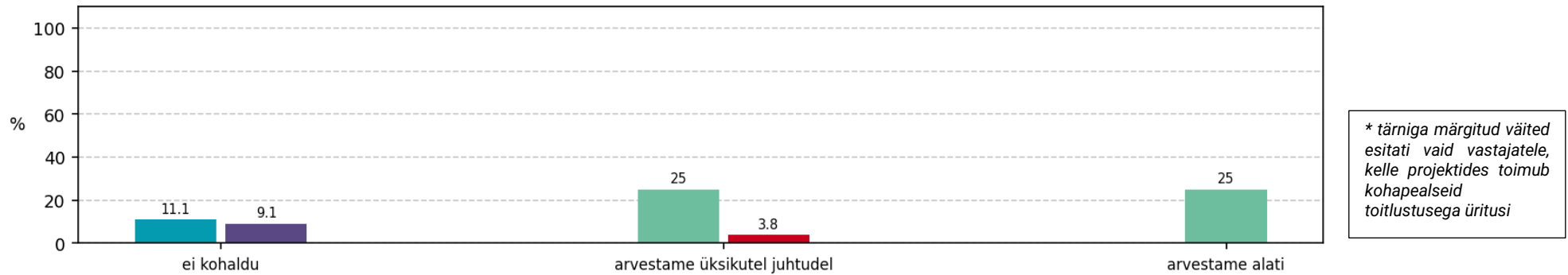
* tärniga märgitud väited esitati vaid vastajatele, kelle projektides toimub kohapealseid toitlustusega üritusi

Meened

Meenete tellimisel eelistame kohalikke tootjaid*

Meenete tellimisel eelistame söödavaid meeneid*

* tärniga märgitud väited esitati vaid vastajatele, kelle projektides toimub kohapealseid toitlustusega üritusi